A.C. Joshi Library
P.U. Chandigarh

MSS No. 129 Subject Philosophy

Name of MSS ब्रह्मसूत्रवृत्ति

Author

Period Not available Folios 138(001 to 104a+105to138)

Script Sanskrit Source Prithipal Singh

Missing Folios 004

गतः विहृतो देवत[illegible]
[illegible]तपरिम[illegible]नोद्धृतं करोतु ग[illegible]
निर्गतैः जाते भूयः स[illegible] विधाकिभिः मनोहरना[illegible]
[illegible] सहहर्षादेत्यदेह[illegible] [illegible]मेषपरित्यज[illegible]
तैः स्वहृष्टवदनोतु जैः [illegible]वैरागत्यपरितो विदधेयुष्य[illegible]
ता दिव्यगायमुपाश्रा[illegible]णा[illegible]महोत्सवः प्रा[illegible]
तेन सर्वो गाभाविते नतिशान्त्या[illegible] शरणागतसंप्रा[illegible]
मारीनवं[illegible]विगतकल्मषाः चिंत्योहं भयकाले[illegible]

[illegible]हृष्टमानाबभूविरे [illegible]
[illegible]कृतात्तणात् मोहगा[illegible]पार्थनश[illegible]वैः पारितोषिताः वसुमि
[illegible]निरामुपागताः वीतशोका[illegible]तोषश्चाः समेत्यपरितोष्य[illegible] श्रोत्वानि
[illegible]विगुरुताः प्रस्थिपशोभा भवन्मिर्नाकिंचिद्[illegible]ततः प्रख्याकाशांतरग
[illegible] [illegible]पेन च देत्यानां दौर्गध्यंयदुपागतं हरेवके[illegible]गंधाभूर्वभूवा[illegible]तसवि
[illegible]दसमुपाजग्मुर्हृष्टापीतस्तथा इव उन्मायतेद्भुतसर्वशोकवेलाकशोकरं प्रणम
[illegible]प्रतिज्ञातमतिर्विभुः विनतान्ब्राह्मणान्सर्वान्प्रावा[illegible]वचने हितं विप्राजानीत
[illegible]वः प्राडुर्भूयकरोमितत् इत्येवदति[illegible]तशो दिव्यावागुच्चचारह ३

131

131

(8)

शि॰
पु॰
१

ॐ श्रीगणेशायनमः ॐ नमः शि[illegible] [illegible]भुंजगतोमातरंशिवां तत्पुत्रंचगणा[illegible]हृताः [illegible]
हृणायाम्यहं १ वागीशाद्यस्यवदने [illegible] [illegible]वास्ति [illegible]ष्याम्लेषदयेसं विनं नृसिंहमहं [illegible]
णानमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीरयेत् ३ एकदामुनयःसर्वेनैमिषारण्यवा
सिनः शौनकस्यकुलपतेर्द्वादशाह्विकसत्रके ४ द्रष्टुंसूतंसमायांतंतंपौराणिकंतुयं विनीतंदमसंयुक्तं
विनयावनताननं ५ अथतेमुनयःसर्वेपरमानंदबृंहिताः चित्राःश्रोतुंकथास्तत्रपरितस्तमहाव्रत नमस्कृ
त्यमुनीन्सर्वान्सुखासीनंकृतांजलिं पप्रच्छुःपरयाभक्त्याव्यासशिष्यंगुणान्वितं ऋषयऊचुः सूतसूतमहा
भागचिरंजीवसुखीभव पिबंतस्त्वन्मुखांभोजच्युतंज्ञानामृतंपरं अविरक्ताःपुनःकिंचित्प्रष्टुमिच्छामहेनघ
व्यासप्रसादात्सर्वज्ञोयातोस्यकृतकृत्यतां नाज्ञातंविद्यतेकिंचिद्भूतंभव्यंभवच्चयत् गुरोःकृपांसमासाद्यसर्वे
सार्थीकृतंत्वया कथ्यतांतत्प्रभावेनशिवरूपमनुत्तमं पूजांचपरमोद्दिव्यांचरित्राण्यप्यशेषतः अगुणोगु
णतांयातःकथंलोकेमहेश्वरः शिवतत्त्वंनजानीमोवयंसर्वेविचारतः सृष्टेःपूर्वंकथंदेवस्तन्मध्येतुकथं
भवेत् तदंतेचकथंतिष्ठेच्छंकरोलोकशंकरः कथंप्रसन्नतांयातिप्रसन्नःकिंफलंपुनः प्रयच्छेत्सर्वलो
केभ्यःसर्वंकथयसुव्रत सद्यःप्रसन्नोभगवान्भवतीत्यनुशुश्रुमः एतत्सर्वंतथाचान्यत्कथनीयंत्वयान
घ इतिपृष्टस्तदातैस्तुसूतोहर्षसमन्वितः उवाचवचनंतत्रऋषीणांशृण्वतांतदा इतिश्रीशिवपुराणेशि
वरूपपूजाचरितप्रश्नोनामप्रथमोध्यायः १ सूतउवाच सम्यक्पृष्टंभवद्भिस्तुयथावत्कथयाम्यहं शिवरू

पंकथांचैवकथयिष्यामिनिश्चयं भवद्भिःपृष्टोतेयहन्नथैवनारदेनत पितृदृष्टंस्वयंतत्वज्ञानेनतद्विषयात्मकं कोल
स्मिन्समयेविप्रानारदोमुनिसत्तमः पृथिव्यामटनंकृत्वाशिवरूपाण्यनेकशः दृष्ट्वातस्यस्वरूपस्यतत्वंज्ञातुंमहा
त्मनः पप्रच्छब्रह्मणेतच्चशिवरूपमविनयकं श्रीनारदउवाच ब्रह्मन्ब्रह्मस्वरूपज्ञपितामहजगत्प्रभो त्वत्प्रभावा
न्मयासर्वंविष्णोर्माहात्म्यमुत्तमं भक्तिमार्गोज्ञानमार्गस्तपोमार्गस्तदुत्तरे दानमार्गश्चतीर्थानांमार्गश्चश्रुतवा
नहं नज्ञातंशिवतत्वंचपूजाचविधिवत्क्रमात चरितंविविधंतस्यनिवोधयममप्रभो स्वसंदिष्टंकथयेचान्यंवि
हायपरमेष्ठिने पृच्छेयंपरमंतत्वंनिर्गुणापारमेश्वरं तस्मात्त्वयावक्तव्यंमाहात्म्यंशंकरस्यच लोकानामुप
कारार्थंव्रतानिचाशिवस्यच सर्वस्मुष्टस्यभक्तेभ्यःकिंकिंयच्छतिवैफलं तदन्यत्रिंविवाहंचगिरिजायाःसवि
स्तरं वदभ्यम्ब्रुतेपूर्वंनत्नोस्मिजगत्प्रभो इतिश्रुत्वावचस्तस्यनारदस्यागजस्यत उवाचवचनेरम्यंसर्वलो
कपितामहः श्रीब्रह्मोवाच भोब्रह्मन्साधुपृष्टोहंलोकानांहितकाम्यया यच्छ्रुत्वासर्वलोकानांसर्वपापप्र
योभवेत तत्वंनेवमयासम्यग्विष्णुनाप्रभविष्णुना शिवस्यपरमंब्रह्मन्नज्ञातंतद्रूपमद्भुतं इदंदृश्यंयदानासी
द्यन्नसदसदात्मकं तदाब्रह्ममयंतेजोनानागतिसमन्वितं नचस्थूलंनसूक्ष्मंवैशीतंनोष्णंचपुत्रक आद्यंत
रहितंदिव्यंसत्यज्ञानमनंतकं योगिनोंतर्हृदाकाशेयद्ध्यायंतिनिरंतरं तद्रूपंसकलेस्यासीज्ज्ञानविज्ञानदं
महत् कियताचैवकालेनतस्येच्छासमजायत प्रकृतिर्नामसाप्रोक्तामूलकारणमित्युत अष्टावस्याभुजा
श्चासन्विचित्रवदनाशुभा राकाचंद्रसहस्रस्यवदनेभाश्चनित्यशः नानाभरणसंयुक्तानानागतिसमन्विता

शि॰ पु॰ १

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ नमः शि[illegible] ...हुदं भुंजगतो मातरं शिवां नत्वा चैव गणाधीनाः वक्ष्ये
हणीयाम्यहं १ वागीशाय स्यवक्त्रे[illegible] ...वाणि विद्यालये सदये सं वितनं नृसिंहमहं भ[illegible]
णान्नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् २ एकदा मुनयः सर्वे नैमिषारण्यवा-
सिनः शौनकस्य कुलपतेर्द्वादशाह्निकसत्रके ४ दृष्ट्वा स्तेस्मायांतं सूतं पौराणिकं तु तं विनीतं दमसंयुक्तं
विनयावनताननं अथ ते मुनयः सर्वे परमानंदबृंहिताः चित्राः श्रोतुं कथ्या लत्र परितस्तमहावेत नमस्कृ-
त्य मुनीन्सर्वान्सुखासीनं कृतांजलिं पप्रच्छुः परया भक्त्या व्यासशिष्यं गुणान्वितं ऋषय ऊचुः सूत सूत महा-
भाग चिरंजीव सुखी भव पिबंतस्त्वन्मुखांभोजच्युतं ज्ञानामृतं परं अवितृप्ताः पुनः किंचित्प्रष्टुमिच्छामहे नयु-
व्यासप्रसादात्सर्वज्ञो यातोसि कृतकृत्यतां नाज्ञातं विद्यते किंचिद्भूतं भव्यं भवच्च यत् गुरोः कृपा समासाद्य सर्वं
सार्थीकृतं त्वया कथयस्व प्रभावेन शिवरूपमनुत्तमं पूजां च परमो दिव्याचरित्राण्यप्यशेषतः अगुणो गु-
णतां यातः कथं लोके महेश्वरः शिवतत्त्वं न जानीमो वयं सर्वे विचारतः सृष्टेः पूर्वं कथं देवस्तन्मध्ये तु कथं
भवेत् तदंते च कथं तिष्ठेच्छंकरो लोकशंकरः कथं प्रसन्नतां याति प्रसन्नः किं फलं पुनः प्रयच्छेत्सर्वलो-
केभ्यः सर्वं कथय सुव्रत सद्यः प्रसन्नो भगवान्भवतीत्यनुशुश्रुमः एतत्सर्वं तथा चान्यत्कथनीयं त्वयान-
घ इति पृष्टस्तदा तैस्तु श्रुत्वा हर्षसमन्वितः उवाच वचनं तत्र ऋषीणां शृण्वतां तदा इति श्रीशिवपुराणे शि-
वरूपपूजाचरित्रप्रश्नो नाम प्रथमोध्यायः १ सूत उवाच सम्यक्पृष्टं भवद्भिस्तु यथावत्कथयाम्यहं शिवरू-

पंकथांचैवकथयिष्यसिनिश्चयं भवद्भिःपृष्टोनेयद्रन्तथैवनारदेनत पिष्टेष्टंस्वयंतत्रज्ञानेनतद्विषयात्मकं
स्मितस्मेयविप्रानारदोमुनिसत्तमः इत्थिचामटनंकृत्वाशिवरूपाण्यनेकशः दृष्ट्वातस्यस्वरूपस्यतत्वज्ञातेमहा
त्मनः पप्रच्छब्रह्मणोनत्वाशिवरूपमचिंत्यकं श्रीनारदउवाच ब्रह्मन्ब्रह्मस्वरूपज्ञपितामहजगत्प्रभो त्वत्प्रसादा
त्मयासर्वंविष्णोर्माहात्म्यमुत्तमं भक्तिमार्गज्ञानमार्गतपोमार्गस्तुदुस्तरे दानमार्गश्चतीर्थानांमार्गश्चश्रुतवा
नहं नज्ञातंशिवतत्वंचपूजाचविधिवत्क्रमात् चरितंविविधंतस्यनिवेदयममप्रभो स्वसंदिष्टंकथंचान्यंवि
हायपरमेष्ठिने इच्छेयंपरमंतत्वंनिर्गुणंपारमेश्वरं तस्मात्वयावक्तव्यंमाहात्म्यंशंकरस्यच लोकानामुप
कारार्थंव्रतानिचाशिवस्यच समस्तंष्टस्वभक्तेभ्यःकिंकिंयच्छतिवैफलं तदन्यत्त्रिविवाहंचगिरिजायाःसवि
स्तरं वहुभ्यश्चश्रुतंपूर्वंनतृप्तोस्मिजगत्प्रभो इतिश्रुत्वावचस्तस्यनारदस्यागजस्यतत् उवाचवचनंरम्यंसर्वलो
कपितामहः श्रीब्रह्मोवाच भोब्रह्मन्सात्पुपृष्टोहंलोकानांहितकाम्यया यच्छ्रुत्वासर्वलोकानांसर्वपापक्ष
योभवेत् तत्वेनैवमयासम्याविष्णुनाप्रभविष्णुना शिवस्यपरमंब्रह्मन्नज्ञातंरूपमद्भुतं इदंदृश्यंयदानासी
द्यत्नासदसदात्मकं तदाब्रह्ममयंतेजोनानागतिसमन्वितं नचस्थूलंनसूक्ष्मंवैशीतंनोष्णंचपुत्रक आद्यंत
रहितंदिव्यंसत्यज्ञानमनंतकं योगिनोंतर्हृदाकाशेयध्यायंतिनिरंतरं तद्रूपंसकलंस्यासीज्ज्ञानविज्ञानदं
महत् कियताचैवकालेनतस्येच्छासमजायत प्रकृतिर्नामसाप्रोक्तामूलकारणमित्युत अष्टावस्याभुजा
श्चासन्विचित्रवचनाशुभा राकाचंद्रसहस्रस्यवदनेभाश्चनित्यशः नानाभरणसंयुक्तानानागतिसमन्विता

नानागुणयथादेवीप्रफुल्लपंकजालिका अचिंत्यचेतसायुक्ता सर्वयोनिः सनातना एकाकिनीयदामायासंयोगाच्चाः
शि० पु० २ अनेकिका यतोवैप्रकृतिर्देवीततोवैपुरुषस्तदा उभौचमिलितौतत्रविचारतत्परौमुने आवाभ्यांकिंप्रकर्तव्यंयथा
यतःस्वपरस्परं एतस्मिन्नंतरेवाणीसमुत्पन्नाशुभाशुभा तपश्चैवप्रकर्तव्यंसंशयस्यापनुत्तये ततस्ताभ्यांचतत्कृ
तातपस्तत्रसुदारुणं कियत्कालंतदाव्रसन्ध्यानमार्गपरायणौ प्रकृतिःपुरुषश्चैवप्रबुद्धौध्यानमार्गतः प्रबुद्धौ
विस्मयंप्राप्तौकियत्तत्समहोयदि ततस्ताद्दिस्मयस्तथासिंधोस्तस्मान्महात्मनः उदगुर्जलधारापिसंजाताविबुधा
मुने नाभिर्व्याप्तंचसकलंवसरूपमभूज्जलं अनंतेहिभवत्तत्त्वस्पर्शनाव्यापनाशने तदाश्रांतस्सपुरुषस्तयासहज
लेस्वयं सुष्वापपरमप्रीतोबहुकालंतयासह नारायणेतिचतदाजातेनाममहात्मनः आपोनाराइतिप्रोक्ताअयने
गतिरुच्यते तद्गतिःसहियस्मात्तन्नारायणइतिस्थितः नारायणीतदानामप्रकृतेःसमतंमुने नान्यत्किंचित्तदास्या
सीत्प्रकृतिंपुरुषंविना एतस्मिन्नंतरेब्रस्तस्तनान्यासन्महात्मनः प्रकृतेश्चमहानासीन्महतश्चगुणास्त्रयः अहंका
रस्ततोजातस्ततस्तन्मात्रकाःपराः पंचभूतान्यतोप्यासन्ज्ञानविज्ञानकान्यतः तत्वानामितिसंख्यानमुक्तंतेमु
निसत्तम जडात्मकंचतत्सर्वंप्रकृतेःपुरुषंविना ताभ्यामेकीकृतंतत्त्वंचतुर्विंशतिसंज्ञितं कोटिसूर्यप्रतीकाशं
महद्रंगमयंसंयुतं तद्गृहीत्वाचसुष्वापजलेब्रह्मस्वरूपिणि सुप्तेनारायणेदेवेनाभौपंकजमुत्तमं अनंतपत्रिकायुक्तं
कर्णिकारसमन्विते अनंतयोजनायाममनंतोच्छ्रायसंयुते सूर्यकोटिप्रतीकाशंसुंदरंतत्वसंयुतं तस्मात्पद्मा
त्ततोजज्ञेपुत्रोहंहेमगर्भकः तन्मायामोहितश्चाहंनाविंदंकमलंविना कोहंवाकुतआयातःकिंकार्यंतमदीयकं

कस्यपुत्रोहमुत्पन्नः केनैवंनिर्मितोस्म्यहं इतिसंशयमापन्नंबुद्धिर्मेनोभ्यजायत किमर्थंमोहमायामियत्नैवैकमल
स्थले मत्कर्तावभवेन्नत्रसत्यमेतन्नसंशयः इतिबुद्धिंसमादायकमलाभ्यंतरेबहं नालेनालेगतस्तत्रवर्षाणांश
तंकमुने तत्रद्रष्टुमयातत्रकमलस्यानुमुत्तमं संशयंचपुनःप्राप्तःकमलेगतवमुनत्मकः आरुरोहाथकमलान्ना
लमार्गेणवैपुनः क्षणमात्रंतदातत्रश्रांतोतिष्ठहिमोहितः तदावाणीसमुत्पन्नातपेतिपरमाशुभा तच्छ्रुत्वाब
तपस्तप्तंद्वादशाहंप्रयत्नतः तदाहिभगवान्विष्णुःश्यामवाहुःसुलोचनः मामेवानुग्रहंकर्तुंपीतांबरधरःशुभः।
शंखचक्रायुधस्तत्रगदापद्मधरःपरः घनश्यामश्शंतष्टःप्रसन्नमुखपंकजः भ्रुकुटादिभूषणोपेर्युक्तःकोटिकं
दर्पदर्पितः प्रक्षन्यानिर्जितेनाथमयादृष्टःपुरोमुने तंदृष्ट्वासुंदररूपंविस्मयंपरमंगतः कालात्माकांचना
भश्चश्शुक्लःकृष्णश्चनिर्गुणः नारायणोमहाबाहुःसर्वात्मासदसन्मयः तथाभूतमहंदृष्ट्वाहर्षितोप्यभवन्त
दा मायथामोहितस्तस्यतमवोचममर्षितः कस्त्वंवदेतिहर्षेणासमभ्याप्यसनातनेः प्रबुद्धोभगवांस्तत्रक
थयामासमुव्रत इत्येतद्वचनंश्रुत्वानामतोभगवान्हरिः सतेनपरमोविष्णुर्निमातातवसुव्रत वत्सजानीहि
सत्यंतेभद्रमेतद्वदाम्यहं तस्यतद्वचनंश्रुत्वा[illegible]स्मितश्चैवमहामुने माययामोहितस्त्वैवपर्यभ
त्सीःपुनस्तदा भाषतेवृन्सवत्सेतिसर्वसंसारपालकः समालप्यस्मितंकृत्वागुरुःशिष्यमिवानघः कर्तारंजग
तांमाताम्नकृतेश्चप्रवर्तकं सनातनमयंविष्णुंविरंचिंविश्वसंभवं विश्वात्मानंविधातारंधातारंपंकजेक्षणं कि
मर्थंभाषसेमोहाद्वत्समहंसिसत्वरं सोपिमामाहजगतांकर्तारंमितिलोकय भर्ताहर्ताभवानेगादवतीर्णोमम
व्ययात् विद्धिमांचजगन्नाथंनारायणमनामयं पुरुषंपरमात्मानमात्मानेजगतांप्रभुं विष्णुमच्युतमीशानंवि

शि॰
पु॰
२

ममप्रभवोद्भवं तवापराधोनास्त्यत्रममममायाकृतंत्विदं शृणुसत्यंपरंब्रह्मन्सर्वंतन्ममसंभवे मयासृष्टंपुराव्यक्तंच
तुर्विंशतिसंज्ञितं इतिश्रुत्वावचस्तस्यब्रह्माक्रोधान्वितस्तदा कोवानमितिसंभर्त्स्यकाश्चित्कर्ताभवेत्तव मायया
मोहितस्त्वाहंयुद्धंचक्रेसुदारुणं विवादशमनार्थंचप्रबोधार्थंद्वयोरिति ज्वालामालासहस्राढ्यंकालानलचयो
पमं क्षयवृद्धिविनिर्मुक्तमादिमध्यान्तवर्जितं अनौपम्यमनिर्दिष्टमव्यक्तंविश्वसंभवं तस्यज्वालासहस्रेणमोहि
तोभगवान्हरिः मोहितेप्याहमामत्रकिमर्थंस्पर्द्धसेधुना आगतोत्रतृतीयोपितिष्ठतांयुद्धमावयोः कुतएवा
त्रसंभूतंपरीक्षावोग्निसंभवं वायुवेगसमोभूत्वागच्छोर्द्ध्वंविश्वसंभव भवान्नूर्ध्वंप्रयत्नेनगंतुमर्हसिसत्वरं हंस
रूपंतयापार्श्वेवाराहंमयापुनः एवमाकर्ण्यविश्वात्मास्वरूपमकरोत्तदा हंसस्त्वाहंतदाजातःस्वदःपक्षसंप
दा तदाप्रभृतिमामाहुर्हंसहंसविराडिति हंसहंसेतियोब्रूयात्सहंसोथभविष्यति सुश्वेतोप्यनिलप्रख्योवि
श्वतःपक्षसंयुतः मनोनिलजवोभूत्वाततश्चोर्ध्वंगतः॥१॥ नारायणोपिविश्वात्मासुश्वेतोप्यभवत्तदा दशयोज
नविस्तीर्णमायतंशतयोजनं मेरुपर्वतवर्ष्माणंतीक्ष्णनखाग्रदंष्ट्रिणं कालादित्यसमप्रख्यंदीर्घघोणंमहास्व
नं हस्तपादविचित्रांगंजैत्रंदृढंमनोजवं वाराहंरूपमास्थायगतवान्सतदधोजवात् एवंवर्षसहस्रंतुचरन्विष्णु
रधोगतः तदाप्रभृतिलोकेषुश्वेतवाराहकल्पकः इतिशिवपुराणेद्वितीयोध्यायः २ ॐ ततःपरंचयज्जातं
श्रूयतामृषिसत्तमाः भ्रांतेनचबहुधातेनविष्णुनाप्रभविष्णुना नापश्यदल्पमप्यस्यमूलेलिंगस्यसूकरः ताव
कालंगतश्चोर्ध्वमहमप्यरिसूदन सत्वरंसर्वयत्नेनतस्यांतंज्ञातुमिच्छया श्रांतेनदृष्टस्तस्यांतमहंकारात्।
धोगतः तथैवभगवान्विष्णुःश्रांतःसंत्रस्तलोचनः समागतोमयासार्द्धंप्रणिपत्यभवंमुहुः माययामोहितः

ग्रंभोलस्थोऽसंविग्नमानसः प्रणिपत्य मया सार्द्धं सस्मार किमिदं त्विति अनिर्देश्यं ततस्तद्रूपमनामकर्मविवर्जितं अलिं
गं लिंगतां याते ध्यानमार्गेऽपि गोचरं स्वस्थचित्तं तदा कृत्वा नमस्कारपरायणो ज्ञानी वा हि नते रूपं योऽस्मि सोऽस्मि नमो
स्तुते एवमहं प्रस्तुते ज्ञानेन नमस्कारं प्रकुर्वतोः तदा समभवत्तत्र सानंदं शब्दलक्षणं अभिचिन्वन्मुनिश्रेष्ठ स्वयमुक्तं श
ब्दलक्षणं किमिदं त्विति संचिंत्य सर्वाग्विष्णुर्महात्मने यस्माच्छब्दः समुत्पन्नस्तस्मिन्नभ्यंतमोऽस्तुते लिंगस्य द
क्षिणे भागे नादात्मयं सनातनं आद्यं वर्णमकारं च उकारं चोत्तरं ततः मकारं मध्यतश्चैव नादांतं तस्य ओमिति सू
र्यमंडलवद्दृष्ट्वा वर्णमाद्यं तु दक्षिणे उत्तरे पावकप्रख्यमुकारं मुनिसत्तम शीतांशुमंडलप्रख्यं मकारं तस्य मध्यतः
तस्योपरि तदापश्यत् स्फटिकप्रतिमं प्रभुं तुरीयातीतममलं निष्कलं निरुपप्लवं निर्द्वंद्वं केवलं तत्त्ववाह्याभ्यंतरव
र्जितं आदिमध्यांतरहितमानंदस्यापि कारणं सत्यमानंदममृतं परं ब्रह्मपरायणं ओंकारात्तरकाराख्यो भगवान्ब्र
ह्मलोहितः वर्णकर्ता उकाराख्यस्तथा चापि तु पालकः मकाराख्यस्तथा नित्यमनुग्रहकरो भुवः अहं चैव हरि
र्ब्रह्मन् विस्मयाविष्टमानसौ एतस्मिन्नंतरे रूपं च रूपमद्भुतसुंदरं पंचवक्त्रं दशभुजं कर्पूरगौरकं मुने नानाकांति
समायुक्तं नानाभूषणसंयुतं महोदारं महावीर्यं महापुरुषलक्षणं तं दृष्ट्वा परमं रूपं निर्मातारं स्वयमेव हि ततो
वित्ताय देवेशाय यथावच्छ्रुतिसंमतैः मंत्रैर्महेश्वरं देवं तुष्टाव स महोदयं आवयोः कृपया तत्र शैलिंगतस्मिन्निरंज
नः दिव्यं शब्दमयं रूपमास्थाय प्रहसन्स्थितः अकारस्तस्य मूर्द्धा तु ललाटो दीर्घ उच्यते इकारो दक्षिणनेत्र
मीकारं वामलोचनं उकारं दक्षिणश्रोत्रमूकारं वाममुच्यते ऋकारं दक्षिणं तस्य कपोलः परमेष्ठिनः वामकपो
लमृकारं लृलॄ नासापुटे उभे एकारमोष्ठमूर्द्धं तु ऐकारमपरं विभोः ओकारं च तथौकारं दंतपंक्तिद्वयं क्रमात् अं अः

शि॰ पु॰ ७

श्वेतालुनीतस्यदेवदेवस्यधीमतः कादिपंचान्तराण्यस्यपंचहस्ताश्चदक्षिणाः वादिपंचान्तराण्येवपंचहस्ताश्चवा
मतः टादिपंचान्तरंपादौतादिपंचान्तरंतथा पकारमुदरंतस्यफकारंपार्श्वमुच्यते वकारंवामपार्श्वंभकारंस्कंद
उच्यते मकारंहृदयंशंभोर्महादेवस्यधीमतः यकारादिसकारांतेविभोर्वैसप्तधातवः हकारंनाभिरूपादित्क्षका
रंमेढ्रउच्यते एवंशब्दमयंब्रह्मसगुणस्यगुणात्मनः तंचोमयास– दृष्ट्वाभगवंतंमहेश्वरं प्रार्थयेतोपुनस्त्वेवंकृपा
कार्यात्वयाविभो इत्येवंवचनंश्रुत्वाप्रसन्नःशंकरस्तदा प्रोवाचवचनंतत्रप्रसन्नोभवतामिह तदीयंतद्वचस्तत्रश्रुत्वा
विस्मितमयासह उवाचयदिदेवेशःप्रसन्नोभगवानिह आवयोःकिंचकार्यंवैयदीक्षसितथाकुरु इत्येतद्वचनं
श्रुत्वाशंभुर्वाक्यमथाब्रवीत् सृष्टिकर्ताभवेद्ब्रह्मासृष्टेश्चपालकोहरिः मदीयश्चतथांशोभविष्यतित्वदंगजः
इयंचप्रकृतिर्देवीयानारायणमाश्रिता तस्याःशक्तिर्भविष्यंतीब्रह्माणीसाभविष्यति अन्याशक्तिःपुनस्त्वत्प्र
कृतेःसंभविष्यति समाश्रयिष्यतेविष्णुंलक्ष्मीरूपेणसातदा पुनश्चकालीनाम्नाचमदंशंप्रापयिष्यति ज्योतीरूपे
णसातत्रकार्यार्थंसंभविष्यति एवंदेव्यस्त्रयःप्रोक्ताःशक्तयःपरमाःशुभाः सृष्टिकार्यंतुसंभूयकुर्वंत्यस्तामदाज्ञ
या इत्येवंतद्वचःश्रुत्वाविष्णुर्वाक्यमथाब्रवीत् श्रीभगवानुवाच भवद्भक्तिंकरिष्यामोनियताःसर्वएवहि किंचिदि
ज्ञाप्यमस्त्येवनतत्त्वंकर्तुमिहार्हसि ततोवचनमाकर्ण्यशंकरेणपरंशुभं यदभीष्टतमंतुभ्यंदास्यामिहितकाम्यया वि
ष्णुर्मयासहोवाचशंकरंलोकशंकरं श्रीभगवानुवाच देवदेवनमस्तुभ्यंदेहितत्त्वंनमोस्तुते ध्येयंसेव्यंतथाप्र
ज्ञेयंवक्तुमर्हसिसुव्रत यत्कृत्वासर्वसामर्थ्यंभविष्यतिनसंशयः इत्युक्तःशंकरस्तस्मैददौनादात्मकंशिवं प्रणवा
त्मकंपरंतत्त्वंतत्त्ववान्परमात्मनः हरिस्तुवपरंतत्त्वंज्ञात्वानारूपमपश्यत तदुपायंप्रवक्ष्यामिमंत्रतत्त्वंशुभाशुभं प्रण

५

स भगवान्विष्णुः पुनश्चापश्यद्धरोर्ध्वगः ॐकारं प्रभवं मंत्रं कलापंचकसंयुतं ॐ चततमसीत्यक्षं महावाक्यं हरस्य च ।
शुद्धस्फटिकसंकाशं मंत्ररूपमनुत्तमं मेधाकरमभूद्भूयः सर्वकामार्थसाधकं पुनर्मंत्रं तथान्यं च गायत्रीलल ।
णमहत् चतुर्विंशतिवर्णाढ्यं चतुर्वर्गफलप्रदं पुनर्मंत्रं जयं मंत्रं पंचाक्षरमतः परं चिंतामणिं तथा मंत्रं दक्षिणा
मूर्तिमंत्रितं पंचमंत्रंस्तथा लब्ध्वा जजाप भगवान्हरिः इति श्रीशिवपुराणे तृतीयोऽध्यायः ३ ॐ नपतस्तस्य देव
स्य प्रादुर्भूतो हरः स्वयं पुनः प्रसन्नस्तत्रैव हरये परमात्मने निगमं श्वासरूपेण ददौ तस्मै महात्मने तत्र मंत्राणे
केवेन तत्र कर्माण्यनेकशः सर्वविद्यानिधिर्देवो हरस्त्वासीन्महामुने ईशानः सर्वविद्यानां श्रुतिरेषा सनातनी ह
रात्प्राप्य स्वयं विष्णुर्हरिर्मह्यमदात्पुनः परतः श्वासरूपेण प्राप्तवान्निगमं तदा स्वयं दानमदात्तस्मै रहस्यं परमात्म
ने । परमात्मा पुनर्मह्यं दत्तवान्कृपया मुने संप्राप्य निगमं देवः पप्रच्छ पुनरेव तं कथं चतथ्यमेदेवमया देवाः क
थं प्रभो किं ध्यानं च प्रकर्तव्यं शंकरं च कथं व्रजेत् एतत्सर्वं महाराज कृपां कृत्वा ममोपरि कथनीयं प्रयत्नेन सु
एवं तापापहारकं इत्येतद्वचनं श्रुत्वा प्रसन्नो भगवान्हरः उवाच हरये तत्त्वं श्रूयतां सावहितो हरे इदं लिंगं सदा श्र
त्वं ध्यानं चैतादृशं मम इदानीं दृश्यते यद्वत्तथा कार्यं त्वया सदा पूजितो लिंगरूपेण प्रसन्नो विविधं फलं दास्य
ति सर्वलोकेभ्यो मनोभीष्टान्यनेकशः यदा दुःखं भवेत्तत्र पूजितेद्दुःखनाशनं इति दत्त्वा हरस्तस्मै वरानन्यान ।
नेकधा उवाच वचनं देवो विष्णवे प्रभविष्णवे अयं ब्रह्मा तथा स्रष्टा कर्ता कार्ये निरंतरं पालयत्वं सदा देव मद्वाक्ये
परमाद्भुत इत्युक्त्वा तु पुनस्तस्मै पूजाविधिमदात्प्रभुः येनैव पूजितः शंभुः फलं यच्छत्यनेकशः तदहं कथयि
ष्यामि सर्वपापहरं परं तत्र सर्वमयं देवं विश्वरूपं महेश्वरं अनंतं निष्कलं देवमृग्यजुःसामरूपिणं सर्गस्थिति

शि॰ पु॰ ८

तयोर्नानांच कर्त्तारं परमेश्वरं तुष्टाव पुनरिष्टाभिर्वाग्भिर्वरदमीश्वरं हरिरुवाच एकाक्षराय देवाय अकारात्मकरूपिणे
उकाराया दिदेवाय विश्वरूपाय ते नमः तृतीयाय मकाराय शिवाय परमात्मने जलाय जलजाप्यायनमस्ते जलशायि
ने चिंतये चिंत्यरूपाय चिंत्यरूपाय ते नमः ज्ञानाय ज्ञानगम्याय नमस्ते परमात्मने हिरण्यबाहवे तुभ्यं नमस्ते हेमरे
तसे कपर्दिने नमस्तुभ्यं नागाभरणाय च वृषाकपये शर्वाय कर्त्रे हर्त्रे नमो नमः शिवाय शिवरूपाय व्यापिने
व्योमचारिणे नमो नित्यं तीर्थानां पतये शूलिने लिंगरूपिणे तेजसे तेजसां भर्त्रे नमस्ते शिवरूपिणे शाश्वताय वरिष्ठाय
वारिगर्भाय योगिने स्थिताय मायया मध्ये आवयोर्ब्रह्मवर्चसे आत्मने मुनये तुभ्यं स्वामिने विश्वे नमः ओंकाराय
नमस्तुभ्यं सर्वज्ञानाय ते नमः विरराम ततः स्तुत्वा ब्रह्मणा सहितो हरिः इदं स्तोत्रं परं पुण्यं सर्वपापप्रणाशनं यः
पठेच्छृणुयाद्वापि श्रावयेद्वा द्विजोत्तमान् स याति ब्रह्मणो लोकं पापकर्मरतोपि सन् कल्याणं वर्धते तस्य शुक्ल
पक्षे यथा शशी सर्वपापविशुद्ध्यर्थं विष्णुना परिभाषितं सूत उवाच अथोवाच महादेवः प्रीतोहं सुरसत्तम पश्यतं
मां महादेवं भयात्सर्वं विहाय च युवां प्रसूतौ प्रकृतेर्मदंगाया महाबलौ मया रूपं तदाभिन्नं निर्गुणं सगुणीकृतं
अयं मे दक्षिणे पार्श्वे ब्रह्मा लोकपितामहः वामपार्श्वे च मे विष्णुर्विश्वात्मा हृदये परः प्रीतोहं युवयोः सम्यग्वरं दद्मि य
थेप्सितं एवमुक्त्वा ततो मां विष्णुं कराभ्यां परमेश्वरः पस्पर्श सुशुभाभ्यां च कृपया स कृपानिधिः ततः प्रहृष्टमनसा प्र
णिपत्य महेश्वरं प्राह नारायणो देवं लिंगस्थं लिंगवर्जितं यदि प्रीतिः समुत्पन्ना यदि देयो वरस्त्वया भक्तिर्भवत
तो नित्यं त्वय्येवाव्यभिचारिणी देवः प्रसन्नवदनो भूत्वोवाच महात्मने कार्यार्थं निर्मितो देवो न देयं विद्यते मम जात्व
भ्यामव निगत्वा पुनर्नारायणः स्वयं प्रणिपत्य च विश्वेशं प्राह मे दत्त एव श्री आवयोर्देवदेवेश विवादमपि शोभनं।

इहागतो भवान्यस्माद्विवादशमनाय वै तस्य तद्वचनं श्रुत्वा पुनः प्राह हरो हरिं प्रणिपत्य स्थितं मूर्ध्नि कृतांजलिपुटं स्मरं
न् महेश्वर उवाच मयि भक्तिर्दृढा भूयाद्युवयोरभ्यनुज्ञया पार्थिवीं चैव मन्मूर्तिं विधाय कुरुतां युवां सेवां च विवि
धां त्रैलोक्यनाशमं भवमवाप्स्यथ प्रादिश्य पविविधानं धर्मान् सर्वज्ञः स्वर्हरो हरः ददौ वराननेकांश्च तयोर्हितचिकीर्षि
या ब्रह्मन् सृष्टिं कुरु त्वं हि मदाज्ञापरिपालकः वत्स वत्स हरे त्वं च पालयेतच्चराचरं त्रिधा भिन्नो ह्यहं विष्णो ब्रह्मविष्णु
हराख्यया सर्गरक्षालयगुणैर्निष्कलोऽहं सदा हरे मद्रूपं परमं ब्रह्मन्नीदृशं शाश्वतं गतः प्रकटी भवता लोके नाम्ना
रुद्रः प्रकीर्तितः मदंशात्तस्य सामर्थ्यं न्यूनं नैव भविष्यति योऽहं सोऽसौ न भेदोऽस्ति पूजाविधिविधानतः यथा हि
ज्योतिषः स्पर्शाज्जलादिस्पर्शता न हि तथा ममागुणस्यापि संयोगाद्बंधनं न हि शिवरूपं ममैतच्च रुद्रोऽपि शिवव
त्सदा न तत्र परभेदो वै कर्तव्यो हि महामुने वस्तुतो ह्येकरूपं हि द्विधा भिन्नं जगत्सु त सर्वगस्य यथैवास्य वस्तुत्वं
नैव गच्छति अलंकारे कृते देव नाम भेदो न वस्तुतः यथैकस्य समुद्रस्य विकारो नैव वस्तुनः कारणस्यैव चक्का
र्ये नियमे च निदर्शने एवं ज्ञात्वा भवद्भ्यां तु न द्रष्टव्यं भेदकारणं वस्तुतः सर्वदृश्यं च शिवरूपं मतं मम अहं भवा
न्ययं चैव रुद्रोऽयं यो भविष्यति एकरूपं न भेदोऽस्ति भेदे वै बंधनं भवेत् तथापि च मदीयं वै शिवरूपं सनातनं मूल
भूतं सदोक्तं सत्यज्ञानं तकं एवं ज्ञात्वा सदा ध्येयं तत्त्वजिज्ञासुना त्वया विशेषात्र कथ्यं लभ्ये च्छ्रूयतां कथ्यते म
या भवेन्तो प्रकृतेर्जातो नार्यै वै प्रकृतेः पुनः मदाज्ञा जायते तत्र ब्रह्मणो भ्रुकुटीरुहं गुणेष्वपि यथा प्रोक्तस्तामसः प्रा
कृतो हरः वैकारिकश्च विज्ञेयो योऽहंकार उदाहृतः नामतो वस्तुतो नैव तामसः परिचक्षते एतस्मात्कारणाद्ब्रह्मन्
करणीयमिदं त्वया समोऽहं सर्वभूतेषु पालयेनं पितामह एतस्याः प्रकृतिर्लक्ष्मीर्ग्रस्तं देशा भविष्यति तद्देशो चैव ब्र

माणीभविष्यतिनसंशयः महाकालीसमुत्पन्नातदर्थेचतदंशका भविष्यतित्वयाचूनंकार्यार्थेनेकतांगतः त्वंचल
क्ष्मीमुपाश्रित्यकार्यंकर्तुमिहार्हसि त्वसत्वंचसरोदेवीकार्यंकर्तुमनंतकं अहंकालीसमाश्रित्यकरिष्येकार्यमुत्तमम्
चतुर्वर्णमयंलोकंतत्त्वंसैराश्रमेध्रुव तथान्यैर्विविधैःकार्यैःकृत्वासर्वमवाप्स्यथ ज्ञानविज्ञानसंयुक्तोलोकानां
हितकारकः मुक्तिदोत्रभवानद्यभवलोकेसनातन मद्दर्शनेफलंयद्वैतदेवतवदर्शने ममैवहृदयंविष्णुर्विष्णो
र्हृदयंस्म्यहं उभयोरंतरंयोवैनजानातिमतोमम इदंलिंगंयदाशर्वंभवद्भ्यांसर्वहेतवे राजतेरत्नजातंवाहेमंवा
पार्थिवंमुने एतस्माच्चविधेरन्योवल्लभोनमतोमम एवमुक्त्वासभगवांस्तत्रैवांतरधीयत तदाप्रभृतिलोकेस्मिं
लिंगपूजाविधिःस्मृतः लिंगवेदीमहादेवीलिंगंसाक्षान्महेश्वरः यस्तुलिंगसमीपेतुकार्यंकिंचित्करोतिच फ
लंस्यतस्यसंख्यानेनशक्तोस्मिमहामुने यस्तुलिंगसमाख्यानेपठतेशिवसन्निधौ षण्मासाच्छिवरूपोसौज्ञा
यतेनात्रसंशयः इतिश्रीशिवपुराणेचतुर्थोध्यायः ४ ॐनमःपरमात्मने मुनयऊचुः सूतसूतमहाभागालिं
गोत्पत्तिःश्रुतास्माभिः श्रुत्वायस्याप्रसादेनदुःखनाशोभवेदिह तदंतरेचयज्जातंमाहात्म्यंशंकरस्यच सृष्टेश्चैवस्र
कारंतुकथयस्वविशेषतः सूतउवाच सम्यक्पृष्टंभवद्भिस्तुयज्जातंतदनंतरं कथयिष्यामिसंक्षेपाद्यथापूर्वंश्रुतं
मया अंतर्हितेतदादेवेशिवरूपेसनातने ब्रह्मणाविष्णुनारूपंहंसवाराहयोस्तदा संहृतंचततस्ताभ्यांयत्कृतं
श्रूयतामिति मुनयऊचुः अस्माकंसंशयंतावत्त्वंनाशयितुमर्हसि हंसवाराहयोरूपंताभ्यांचैवकथंधृतं अन्य
द्रूपंविहायैवकिमत्रकारणंवद इत्येतद्वचनंश्रुत्वासूतःपौराणिकोब्रवीत् सूतउवाच गमनेहंसरूपस्यगतिर्भ
वतिनिश्चला हंसस्यचविवेकोस्तिजलदुग्धविभागयोः अज्ञानज्ञानयोस्तत्त्वंतद्विवेकायहंसता विवेकोनैवल

याश्रयतोहंसोविलीयते सृष्टिप्रवृत्तिकामोवैकथंज्ञानंप्रजायते वाराहंकारणंरूपंकल्पार्थंचप्रकल्पितं यदिदंचमा
मारभ्यरूपंचधृतवान्हरिः तदिदंनचप्रतिकल्पेसोकल्पोवाराहसंज्ञकः तदिच्छावानतथाज्ञानातान्भ्यांरूपंप्रभूतंतथा
नैवात्रविस्मयःकार्योहंसवाराहरूपिणोः प्रस्तुतंश्रूयतांपुत्रब्रह्मैवाविकृतंचयत् अनंतंनिष्कलंलिंगंनिर्गुणंगु
णरूपिणो विश्वंविचवरान्दत्वागुणेषुमुख्यतांत्यज गुणाःसत्वादयश्चैतेतैःसर्वैर्हिविमोहिताः तस्मात्त्वंसर्वलो
केषुमान्यःपूज्योभविष्यसि ब्रह्मणानिर्मितेलोकेयदादुःखंप्रजायते तदात्वंसर्वदुःखानांनाशनेनतत्वेशोभव वि
विधानवतारांश्चगृहीत्वाकीर्तिमनुत्तमां विलासयहेलोकेत्वाशरणायपरेश्वरः गुणारूपोसहंरुद्रोप्यनेनवपुषा
पुनः कार्यंकविष्येलोकानांसर्वथानात्रसंशयः ममध्येयंभवांश्चैवतवध्येयमहंपुनः आवयोरंतरंनैवसाणु
मात्रेविचारतः। वस्तुत्वेवाप्यवस्तुत्वेचरतोपितथैवच मद्भक्तोयानरोभूत्वातेनिंदांतुकरिष्यति तस्याहंसकलंपु
ण्यंभस्मीकृत्वाशुरोषतः नरकेपातयिष्यामितव्हेषात्पुरुषोत्तम लोकेस्मिन्भुक्तिदोनृणांमुक्तिदश्चविशेषतः
ध्येयःपूज्यश्चसर्वेषांनिग्रहानुग्रहंकुरु इत्युक्त्वाचब्रह्माणंहस्तेधृत्वास्वयंहरिः कथयामासदुःखेषुसहायो
भवसर्वदा सर्वाध्यक्षश्चभूत्वाभुक्तिमुक्तिप्रदायकः। भवत्वंसर्वथाश्रेष्ठः सर्वकामप्रसाधकः सर्वेषांप्राणरूप
श्चभगवंस्त्वंमदाज्ञया त्वांचसमाश्रितायेवैमामेवसमुपाश्रिताः अंतरंयश्चजानातिनिरयेपततेध्रुवं इदंरूपंत
यातावद्रक्षणीयंमदाज्ञया यावच्चब्रह्मणोप्यायुःशतवर्षमुदाहृतं चतुर्युगसहस्राणांसमूहेदिनमुच्यते रा
त्रिश्चतावतीतस्यमानेनमतत्क्रमेणतु तावत्त्वत्स्रष्टुश्चकार्यंवैकर्तव्यंविविधैर्गुणैः गुणेषुचभवांश्रेष्ठःसत्वांतःपु
रुषोत्तमः इत्येतद्वचनंसर्वंतथेत्याममितिवैहरिः उवाचपरमप्रीतःशंकरप्रियकाम्यया हरिरुवाच शंकरश्रूय

शि॰ पु॰ ७

नामैतल्लक्षणसिंधोर्जगत्यते सर्वंचैतत्करिष्यामि भवदाज्ञापरायणः ममध्येयः सदात्वंहि भविष्यसिनचान्यथा भवतः
सर्वसामर्थ्यंलब्ध्वैवपुरामया क्षणमात्रमपिचेत्वद्ध्यानैवपरमात्मनः चेतसोहृद्वतोनैवमागच्छतुकदाचन ममभ
क्तस्त्वयोनित्यंनवनिंदांकरिष्यति तस्यैवनरकेवासस्त्वयच्छेनियतंध्रुवं त्वद्भक्तोयोभवेन्नित्यंमद्भक्तःसमुदाहृतः
एवंयोवैविजानातितस्यमुक्तिर्नदुर्लभा महिमाचमदीयोयंवर्द्धितोभवताध्रुवं ममविशेषगणनाजायतेकथ्य
तोकुतः ततःशंभुस्तदीयंहिश्रुत्वावचनमुत्तमं उवाचविस्मितैर्विश्वैस्तेनत्वागणनातव इत्युक्त्वांतर्दधेशंभुःसर्व
कल्याणकारकः अंतर्हितेतदादेवेब्रह्मालोकपितामहः तदीयवचनंकर्तुंसमाधानपरायणः नमस्कृत्यतदा
विष्णुर्ज्ञानंप्राप्यहरेस्तथा आनंदपरमंगत्वाऽस्पर्शिकर्तुंमनोदधे विष्णुस्थापितदातत्रदृष्ट्वाततर्ध्यानमुपागतः दृष्टवास
कृष्टिनलेयत्वतत्राजलिमुपातिपत अतोऽण्डमभवत्तत्रचतुर्विंशतिसंज्ञकं विराड्रूपमभूद्विप्राजडरूपमपश्यत
ततःसंशयमापन्नस्तपस्तेपेसदारुणं द्वादशाब्दंपुनस्तत्राविष्णुर्ध्यानपरायणः अनंतरूपमस्थायप्रविवेशांत
डकं सहस्रशीर्षापुरुषःसहस्राक्षःसहस्रपात् सभूमिंसर्वतस्पृत्वातदंडंव्याप्तवानिति इतिश्रीशिवपुराणे
ब्रह्मांडनिर्माणंपंचमोऽध्यायः ५ सूतउवाच श्रूयतांमुनयःश्रेष्ठाःकथापापप्रणाशिनी प्रविष्टेविष्णुनातत्रस्मि
न्ब्रह्मणःसत्वेनैव सचेतनमभूत्तच्चचतुर्विंशतिसंज्ञकं पातालादिसमारभ्यसत्यलोकावधिस्वयं राजतेस्मत
दातत्रवैराजःपुरुषःप्रभुः सत्यंपदमुपाश्रित्यास्थितोसौपुरुषोत्तमः ध्यानवर्णमुपाश्रित्यशंभोराज्ञामवाप्य
च तदात्त्वाचतदाप्राप्यविश्वस्रष्टृत्वाणिपत्यच तपोलोकंसमास्थायब्रह्मातिष्ठत्तपोधनाः अन्येषुसर्वलोकेषु
यथायोगमवस्थितं ततश्चमानसाःपुत्राब्रह्मणानिर्मितापुरा तेचोर्ध्वरेतसःसर्वेपश्चादन्यान्ऋषीन्प्रभुः तेविरा

कास्यसंजाताः पश्चात्क्रोधमवाप्य च तेदेवरोदनंचक्रे ततःशोकमगाद्भवः रोदनाद्रुद्रनामेतिप्रसिद्धोभगवान्भ
वः ब्रह्मंस्त्वंकिमुत्पन्नंस्फोटयामिनसंशयः इत्येतद्वचनंश्रुत्वाब्रह्मावचनमब्रवीत् प्रोक्तंचयत्त्वयादेवसृष्टो
विघ्नोद्भवोभवेत् तथाकार्यंत्वयानित्यंसृष्टिःस्यात्तनपायिनी इत्येवंवचनंश्रुत्वालोकानांदुःखहारकः वचनं
प्युक्त्वातत्रसृष्टिःप्रियचिकीर्षया अहंचैवकरिष्यामिसृष्टिरेषासनातनी इत्युक्त्वाब्रह्मणोगूढोगुणरूपीह
रःस्वयं कैलाससमचलंयावन्निर्मितमृषिसत्तमाः कैलासनगरंरम्यंपंचवक्त्रश्चकारसः ब्रह्मांडस्यतथानाशेना
प्रानात्तित्तयोरिह ततोब्रह्मामुनीन्सप्तभृग्वादीन्निर्ममेतदा उत्संगान्नारदंश्रेष्ठंहृदयात्कर्दमंपुनः अंगुष्ठाच्च
तथादक्षमेवमथाक्रमेणात भृगोश्चैवतथाजातोमरीचिर्नामवैमुनिः ततश्चकश्यपोजज्ञेतेनेदंपूरितंजगत्
षष्टिःकन्यास्तथाजातादत्तादेवमहात्मना त्रयोदशतथाकन्याःकश्यपायमहात्मने दक्षाद्देवगणाःकन्याः
विधिवदृषिसत्तमाः ततःप्रसूतिभिर्व्याप्तंतासांचकश्यपस्यच देवाश्चदनुजाश्चैवदैत्याश्चविविधास्तथा ह
नाश्चपक्षिणश्चैवसर्पाःपर्वतविद्रुमाः प्रसूतादक्षकन्याभिर्व्याप्तमेतच्चराचरं पातालतलमारभ्यसत्यलोका
वधिभुवे ब्रह्मांडंसकलंव्याप्तंमन्यनैवकदाचन सतीनामतदाकन्यारुद्रायचमहात्मने दक्षाद्देवगणासादे
वीभवानीपरिकीर्तिता ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चगुणास्त्रयरूहाहृताः विष्णुःसत्वंरजोब्रह्मातमोरुद्रउदाहृताः ते
ष्यागुणमयीदेवीलक्ष्मीःसत्वमुपाश्रिता। राजसीचतथाब्राह्मीतमोरूपाचसासती गुणरूपामहाकालीया
वैरुद्रमुपाश्रिता पुनश्चपार्वतीजातासाशिवंसमुपागता ततोनामान्यनेकानिजातानिमुनिसत्तमाः कालि
काचंडिकाभद्राचामुंडाविजयाजया जयंतीभद्रकालीचदुर्गाभगवतीतिच कामाख्याकामदादेवीभुक्तिमुक्ति

शि॰
पु॰
८

प्रदा शिवा नामधेयान्यनेकानि प्रथमा पार्वतात्मजा गुणमय्यस्तया देव्यो देवा गुणमयास्तथा मिलित्वा विविधाः
स्टष्टं चक्रुर्लोकार्थमुत्तमं इत्येवं वचनं श्रुत्वा ऋषयस्ते मलाशयाः नारदाद्याश्च योगीन्द्रा हर्षनिर्भरमानसाः सूताव
नःपरमादिव्याः कथाश्चैव पुरातनी श्रुताश्चाप्यत्स्मितेसर्वे प्रपच्छुः पुनरेवते ऋषयऊचुः सूत सर्वं विजानासि कृ
पयाचगुरोरिह तन्मुखांभोजसंभूतं पीयमानं कथामृतं अतृप्ताश्च पुनस्तां वै पातुमिच्छामहे वयं प्रथमं दक्षपु
त्रीच पश्चात्सा पर्वतात्मजा कथमेकशरीरेण द्वयोरप्यात्मजामता कथं वै पार्वती प्राप्ता पुनः शिवसमागता
एतत्सर्वं तथान्यच्च सर्वं कथितमर्हसि इति तेषां वचः श्रुत्वा ततो वचनमब्रवीत् इति श्रीशिवपुराणे [illegible]ति
रूपाणि नाम षष्ठोध्यायः ६ सूत उवाच श्रूयतामृषयः श्रेष्ठाः कथयामि शुभां कथां यच्छ्रुत्वा सफलं जन्म भवि
ष्यति न संशयः पूर्वं दक्षस्य रुद्रस्य स्पर्द्धा जाता महात्मनोः ततो दक्षः स्वयं यज्ञं चक्रे तत्रैव सन्निधौ अनाहू
यतथा भर्गः सर्वर्षिगणसेवितः तदा देवी सती नाम्नी पित्रा नाकारिता यदा तदागता पुनस्तत्रानाहूतापि पितु
र्गृहं प्राप्यावज्ञातसा तत्र देहत्यागमथाकरोत् इयं हे शांत दाजाते देवलोके पि वर्जिते रुद्रस्यानुचरैस्तत्र वीर
भद्रादिभिर्हते रुदेत्युद्देकथं लोके स्वं भवतिसत्तमाः पश्चाद्रुद्रः प्रसन्नोभूद्देवानां स्तवनादपि पूर्ववच्चकृत
तेन कपालत्वं महात्मना रुद्रश्चश्रुतितस्तत्र देवैर्देववरैस्तथा सतीदाहसमुत्पन्ना ज्वाला लोकभयावहा पति
तापर्वते यत्र दृश्यते स्मिन्नसा सर्वदा यिनी ज्वालामुखीति सा प्रोक्ता सर्वकामफलप्रदा इदानी दृश्यते देवी सर्वकामफ
लाप्तये सा देवी शैलराजस्य पत्नी मेनेति विश्रुता पितृणां मानसी कन्या तस्यां जन्म समादधे ततश्च पार्वती ना
म प्रसिद्धमभवत्तदा सा पुनः शिवमाराध्य भर्तारं समुपाश्रिता । भजतां सर्वलोकानां फलं यच्छत्यनेकशः एत

त्वं वै समाख्याने यत्स्पष्टो हि पुरातनः यत्कृत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः इति श्रुत्वा वचस्तत्र नैमिषारण्यवासिनः
पप्रच्छुर्ऋषयः श्रेष्ठाः कथां पापप्रणाशिनीम् ऋषय ऊचुः सूत सूत महाभाग कथां पापप्रणाशिनीं श्रुत्वा त्वत्त
मुखाद्देवन तृप्ताः स्म वयं प्रभो पुनः कथय तत्सर्वं शिवस्याराधनक्रमम् यत्र यस्य विधिः प्रोक्तो येन वाराधितः प्रभुः
प्रसन्नेन शिवेनैव यस्मै दत्तं फलं च यत् पार्वत्याः स्तनयस्यैव विवाहस्य तथा न च त्रिपुरस्य वधश्चैव ज्योतिर्लिंगस
मुद्भवः ज्योतिर्लिंगानि कतिधा किं तेषां दर्शने फलं ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैः शूद्रैर्वा शंभुपूजनं कथं कार्यं तथा
ब्रूहि यथाख्यातं समुखात्कृतं श्रुत्वा तद्वचनं तेषां शामदं श्रुतिसंमतं उवाच सकलं तत्र प्रश्नस्यानुक्रमेण तु सूत उवाच
सम्यक् पृष्टं भवद्भिश्च यदिह स्यां मुनीश्वराः तदहं कथयाम्यद्य यथामति यथाश्रुतं भवद्भिः पृष्टमेतद्यदहं तथा व्यासेन
वै पुरा पृष्टं सनत्कुमाराय तत्रोक्तं सुप्रसन्नेन ततो व्यासेन वै श्रुत्वा शिवपूजादिकं च यत् मह्यं च पाठितं तेन लो
कानां हितकाम्यया यत्कृत्वा चैव कृत्स्नं सन् सुप्रसन्नो महात्मनः तदहं कथयिष्यामि श्रूयतां ऋषिसत्तमाः वक्तुं
मिच्छाम्यहं तत्पार्थिवलिंगार्चनविधिक्रमम् वर्षकोटिशतेनापि न शक्यो विस्तरेण तु एकैकं च शांकरं रूपं स्वक्षे सिद्धं सनातनं
पूजयेत्परया भक्त्या सर्वकामवराप्तये दारिद्र्यं रोगदुःखं च समकं शत्रुसंभवं पापं चतुर्विधं तावद्यावन्नार्चयते शिवं
संपूजिते शिवे देवे सर्वं दुःखं विलीयते येवै मानुषमाश्रित्य सर्वसंतानकामुकाः तैः प्रपूज्यो महादेवः सर्वकामार्थ
साधकः ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्च विधिवत्क्रमात् प्रातःकाले समुत्थाय मुहूर्ते ब्रह्मसंज्ञके विस्तोक्षस्मरणं
कृत्वा गुरोश्चैव तथा पुनः तीर्थानां स्मरणं कृत्वा ध्यानं चैव हरेरिति मम स्मरणं च तव वा हुं भक्तानामभयप्रदं सर्वाणिकं
ह्लाद्युक्तं सुंदरं च विभूषितं लक्ष्म्या कमलपत्राक्ष्या कटाक्षैः समलंकृतं अप्रमेयमचिंत्यं च हृदि ध्यात्वा नित्यशः

त्रे हं

शि॰ पु॰ ५

ततो लोटं शुभं नाम गृह्णीयाद्विधिपूर्वकं ततोत्थाय मलोत्सर्गं दक्षिणस्यां दिशि चरेत् एकांते तु तदा कृत्वा मलोत्सर्ग
विधिं पुनः क्षालयेद्धस्तपादौ च वाग्यतः संयुतः पुनः शुद्धाः मृदः समादाय पंचवारं विशुद्धये तथा यस्य च तद्वारं वै शेषावा
रं च यतया शूद्रस्यैव द्विवारं च मृदो नु गृह्णीयात् क्रमात् शुद्ध्यर्थं तु तदा कार्यं वर्णानुग्रहणेन च हस्तौ पादौ च प्रत्याल्पो पूर्वव
वन्मृदमाहरेत् स्त्रीणां च शूद्रवत्कार्यं मृदां ग्रहणमिष्यते दंतकाष्ठं ततः कुर्याद्द्वादशांगुलमेव च एकादशांगुलं तत्रोवे
प्रयस्यैव दशांगुलं शूद्राणां नवांगुलं कुर्यादिति मानमिदं स्मृतं कालदोषं विचार्यैव मंत्रदृष्टं विवर्जयेत् स्नानं तु विधिव
त्कार्यं तीर्थादिषु क्रमेण च देशकालाविरोधेन स्नानं कार्यं समंत्रकं आचम्य प्रथमं तत्र धौतवस्त्रं च धारयेत् एकांते तु स्थ
ले स्थित्वा संध्याविधिमथाचरेत् यथायोग्यं विधिं कृत्वा पूजाविधिमथाचरेत् मनस्तु सुस्थिरं कृत्वा पूजागारे प्रविश्य च
पूजाद्रव्याण्यथादाय क्रमेण पूजयेद्धरं प्रथमं च गणाधीशं द्वारपालं ततः परं दिक्पालांश्च तथा पूज्याः पश्चात्पीठं समा
चरेत् अथवाष्टदलं कृत्वा पूजाद्रव्यसमीपतः उपविश्य ततस्तत्र चोपलभ्याशिवं प्रभुं आचामत्रितयं कृत्वा प्रक्षाल्य
च ततः करौ प्राणायामत्रयं कृत्वा ध्यात्वा देवं च त्र्यंबकं पंचवक्त्रं दशभुजं शुद्धस्फटिकसन्निभं सर्पाभरणसंयुक्तं व्या
घ्रचर्मोत्तरीयकं तस्य सारूप्यमाश्रित्य देहन्यासं नरस्तथा शैवं तंत्रं समास्थाय पूजयेत्परमेश्वरं देहशुद्धिं ततः कृ।
त्वा मूलमंत्रं न्यसेत्क्रमात् सर्वत्र प्रणवेनैव षडंगन्यासमाचरेत् कृत्वार्घ्यादिप्रयोगं च ततः पूजां समारभेत् तथाद्या
चमनीयार्थं कल्पितं पात्रमेव च स्थापयेद्विधिवद्धीमान्नवकुंभान्यथाविधि दर्भैराच्छाद्य तानेव संस्थाप्याभ्युक्ष्य
वारिणा तेषु तेषु च सर्वेषु क्षिपेत्तोयं सुशीतलं प्रणवेन क्षिपेत्तेषु द्रव्याण्यालोक्य बुद्धिमान् उशीरं चंदनं चैव शुक्लं कुं
कुमं महौषधीः जातीकंकोलकर्पूरबहुमूलतमालनी चूर्णयित्वा यथान्यायं क्षिपेदाचमनीयके एलां सर्वेषु पात्रेषु।

पातयेच्चंदनाकुलां पार्श्वयोर्देवदेवस्य नंदीशं च समर्चयेत् गंधैः पुष्पैस्तथा धूपैर्विविधैः पूजयेच्छिवं लिंगशुद्धिं ततः कृ
त्वा मुद्रां पुष्करानसंज्ञां जप्त्वा सर्वाणि मंत्राणि प्रणवादिनमोंतकं कल्पयेदासनं पश्चात् तस्मात्तं प्रणवेन तु तन्मध्ये
वेदलं मालाटाणिमा शक्तिः पूजनमाः लघिमादक्षिणे चैव महिमा पश्चिमे तथा प्राप्तिश्चैवोत्तरे पत्रे प्राकाम्यं पावकस्या
च ईशित्वं नैर्ऋते पत्रे वशित्वं वायुगोचरे सर्वज्ञत्वं तथैशान्यां कर्णिका सोम उच्यते सोमस्याधस्तथा सूर्यस्तस्याधः पाव
कः स्वयं धर्मादयो प्यनेन मंत्रेण कल्पयेत्क्रमात् अव्यक्तादि चतुर्दिक्षु सोमस्यांते प्रकल्पयेत् सद्योजातं प्रपद्यामीत्या
वाह्य परमेश्वरं वामदेवेन मंत्रेण तिष्ठेच्चैवासनोपरि सान्निध्यं रुद्रगायत्र्या अघोरेण निरुध्य च ईशानः सर्वविद्यानामि
ति मंत्रेण पूजयेत् पाद्यमाचमनीयं च विभोश्चार्घ्यं प्रदापयेत् स्नापयेद्विधिना रुद्रं गंधचंदनवारिणा पंचगव्यविधा
नेन पूतपात्रेभिमंत्र्य च प्रणवेनैव गव्येन स्नापयेत्पयसा च तं दध्ना च मधुना चैव तथा चेक्षुरसेन च घृतेन च तथा
पूज्यं सर्वकामहितावहं पुण्यैर्द्रव्यैर्महादेवं प्रणवेनाभिषेचयेत् जलभांडैः पवित्रैस्तु मंत्रैः स्तोयं क्षिपेत्ततः शुद्धी
कृत्य यथान्यायं सितवस्त्रेण साधकः तावत्कुशेन कर्तव्यं यावच्चंदनं क्षिपेत् तंडुलैः सदैवस्तत्र पूजयेच्छंकरं तथा
कुशापामार्गकर्पूरजातीचंपकपाटलैः करवीरैः सितैश्चैव मल्लिकाकमलोत्पलैः अपूर्वैः पुष्पैर्विविधैश्चंदनाद्यै
र्भूतजलं जलेन जलधारां च कल्पयेत्परमेश्वरे पात्रैश्च विविधैर्देवं स्नापयेच्च महेश्वरं मंत्रपूर्वं प्रकर्तव्या पूजा सर्व
फलप्रदा मंत्राणि ते प्रवक्ष्यामि शृणु सर्वार्थसिद्धये ये लिंगं सर्वदा सर्वे स्नापयित्वार्चनाविधिं कुर्वंति भक्तिभावेन
न तेषां विद्यते भयं सर्वसिद्धिः सदा तेषां करस्था वै भवेद्दिवि अंते सायुज्यमाश्रित्य शिवेन मुदिता भृशं लोकानुग्रहण
शक्ता भवेयुरिति निश्चितं यतोत्र सर्वसामर्थ्यं दर्शितं प्रभुणा स्वयं विगलितपरदौर्गत्यमोदक्ष्मीश्रयति स कनकच

शि॰
पु॰
१०

ति प्रसरतिपरमानंदो यत्र तदीशार्चनं जयति तस्माद्येत्रसदाशिवार्चनपराभक्ता महांतोमलाः लोकध्यानुविलीक
तारिवलमलाःसंप्राप्तप्रज्ञावलाः स्वांतोसूलितसर्वसंशयकलाःसत्काशयाःपेशलाः धामायःकृत्स्नभानुवदवकला
सिर्यांतिशंभोःपदं इतिश्रीशिवपुराणेशिवपूजाविधिर्नामसप्तमोध्यायः ७ सूतउवाच पावमानेनमंत्रेणतथावा
ङ्मयकेनच रुद्रेणनीलरुद्रेणश्रीसूक्तेनशुभेनच श्रीतारेणाथ्याशिरसाशुभेनाथर्वणेनच शांत्याथवापुनःशा
न्त्याभीरुंडेनारुणेनच ग्रथज्येष्ठेनसाम्नाचतथादेवव्रतेनच रथंतरेणपुष्पेणसूक्तेनपुरुषेणत मृत्युंजयेनमंत्रेण
पंचाक्षरेणवापुनः जलधारासहस्रेणशतेनैकोत्तरेणवा कर्तव्यावेदमार्गेणनामभिर्वाथवापुनः ततश्चंदनपुष्पा
दिलेपाणीयंशिवोपरि दापयेत्प्रणवेनैवमुखवासादिकंजलं ततःस्फटिकसंकाशंदेवंनिष्कलमव्ययं कारणंसर्वलो
कानांसर्वलोकमयंपरं अप्रमेयमचिंत्यंचचिन्मात्रमनघंप्रभुं सर्वातीतंसर्वमयंहृदिसर्वस्यविष्ठितं आब्रह्मकीट
कांतेयत्स्थितंस्वकरत्रसन्निभं यस्माद्धिनिर्गतंसर्वंयत्रतिष्ठतिनित्यशः यस्मिन्प्रलीयतेकालेतमनंतंपरंपदं ब्रह्मा
दिकारणागम्यंभक्तानांपुरतःस्थितं अनंतशक्तिमज्ञेयंसर्वाश्रयमनामयं सदसत्वंत्यरथंचतत्सर्वंसंव्यवस्थितं ध्या
नाभ्यासरतानांचसज्ञेयंभावितात्मनां ब्रह्मेंद्ररुद्रविष्ण्वाद्यैरपिदेवैरगोचरं वेदविद्भिर्हिवेदांतेत्वगोचरमितिस्मृतं
नेतिनेतीतिनेतीतिलक्षणाविषयेस्थितं सर्वस्यभयकर्तारंभीषास्मादितिवाक्यतः आदिमध्यांतरहितंभेषजंसर्व
रोगिणां योगिनाममृतंतत्त्वंधीराणांसर्वतःस्थितं शिवेन्याघेचयन्नत्वंसर्वतोव्याप्यवैजगत् सर्वत्रगंसर्वकरंचि
त्प्रकाशात्वमव्ययं दिक्कालादिकलातीतंस्वानुभूत्येकमानकं दिक्कालादिमयमादित्तांतवर्णात्मकंपरं वाच्यवा
चकतत्वोद्यमस्तरस्थानमव्ययं परादिशक्तिसर्वस्वकत्रपंचगतंशिवं शिवतत्वमितिख्यातंसर्वत्रसमतांगतं तस्य

वैसक्तयास्वरूपेयदनयाप्यजनेनोचितं सकलंनिर्मलंतत्त्वंशिवलिंगंव्यवस्थितं योगिनानमहंमेनापतेणसमधिष्ठितम्
तल्लिंगंसर्वदाभक्त्यापूजयेन्मणिवनत धूपैर्दीपैश्चनैवेद्यैरारात्रिकविधिंततः नमस्कारैःस्तवैश्चान्यैर्मंत्रैर्नानाविधै
रपि श्रेयंसत्तन्यवेदेवंजपेन्मंत्रंसमभावितम् सम्यक्न्यासादिसहितंमामंत्तान्गुरोर्मुखात् स्वप्रयकृवः सूतसूत
महाभागसम्यक्शिक्षितवानसि पीत्वाभवन्मुखांभोजात्कथामृतमनुत्तमम् कृतार्थाःस्मकृतार्थाःस्मसत्यंसत्यंत
थाप्यहो इदानींकुतुकंजातंश्रोतंगुर्वादिलक्षणं यस्मात्संप्राप्यतन्मंत्रंशीघ्रंसेत्स्यतिसाधके कथ्यंचैवजगत्का
र्योवाक्यैर्विध्यान्महामते सूतउवाच साधुसाधुमहाभागाभवद्भिर्यन्मपृच्छ्यते तत्सर्वंकथयाम्यद्यश्रुतंयस्मान्मयाम
न्निधौ अनुग्रहायलोकानांसफलंसफलंशिवे तत्रादौगुरुवैशिष्ट्यंकथयामितपोधनाः गुरुर्वार्यसमुत्पन्नः सुधी
र्गोषुविभूषितः शैवसिद्धांततत्त्वज्ञावज्ञानज्ञेयविचक्षणः देवपितृरतःशांतःसत्यवादीदृढव्रतः सत्ववान्वीर्यसंपा
न्नोदयार्जवसमन्वितः त्यागीदंभविनिर्मुक्तःशिवज्ञानरतःसुधीः एतादृशोगुणोर्युक्तोगुरुर्ज्ञेयस्तपोधनाः एतादृश
णाभूषितंगुरुवरंसत्यप्रतिज्ञंसदाशास्त्राभ्यासरतंसुकर्मनिरतंवासंतमालेसमं संप्राप्याशुनरोहिभक्तिविमलोभो
गादिसिद्धीप्सया नित्यंकायमनःसवाटवचनैःसेवेतभक्त्यास्वयं एतादृशोगुरुर्वरान्सततेसहृष्टात्संतर्पिताद्दृ
ढमनोनियमैःपराध्यात् साधुर्जनःसमभ्युपैतिचभुक्तिमुक्तीसत्यंवदामिमुनयोनिखिलागमज्ञाः श्रृण्वृषे
नयोन्यच्चप्रवक्ष्यामिपुनश्चवः येह्ययाङृष्टदोषाश्चसिद्धिविघ्नकरास्तथा दयादाक्षिण्यरहितश्चलःलुब्धश्चक्रोध
नः दंतरःकेकरःकाणःकृशःस्थूलस्तयान्वितः तार्किकोदंभसंयुक्तोतिदीर्घश्चकृशश्चस्तथा शौचाचारविवि
मुक्तोसत्यवादीजितेंद्रियः एतादृशंगुरुंप्राप्यनसिद्धिःस्यात्कदाचन विशेषश्चात्रकथितःसत्समसिद्धांतवेदिभिः

शि॰ पु॰ ११

सर्वलक्षणहीनोपि ज्ञानवान्गुरुरुत्तमः तद्दर्शनाद्धि संसिद्धिस्ततस्तज्ज्ञोक्तिवाक्यतः तदधीनं यतः सर्वं तस्माद्यत्नेन पूजये
त् गुरुं सर्वं सदानेन भक्त्या पुष्पफलादिभिः इति गुरुविधिप्रोक्तो भवज्वालोत्र सत्त्वावहः अधुना कथ्यते नाव जपलक्षणम
द्भुतं श्रूयतां मुनयः श्रेष्ठा यत्कृत्वान्नित्यमाप्स्यथ तत्र तावत्त्रिधा प्रोक्तो जपः संक्षेपतोत्र च मानसोपांशुसंज्ञो हि यथाव
त्कथयामि तेत्र स्वयमेव न यत्कृत्वा जपेत्सततमानसः आत्मनाशृणुते यन्तु न त्वुपांशुः प्रवर्तते परोपि शृणुयाद्यन्तु स
शब्दः स उदाहृतः इयं हि कलना त्रेधा त्राक्षैर्विख्यातास्ति तामता फलभेदोपि विज्ञास्तितत्कृतः आधं तपोधनाः शांतेकर्मणि
पूर्वश्च द्वितीयः पौष्टिके तथा तृतीयोभिचारे च फलभेदस्त्वयं मतः तथात्र फलभेदेन प्रागुदग्दक्षिणामुखः
ज्ञेयो जप इति त्रेधा त्रिवर्गसाधकः परः साष्टकेन शतेनात्र स्वमाला परिकीर्तिता सप्तविंशतिभिर्वाथ द्विगुणेनापि
कीर्तिता नवाष्टादशषट्त्रिंशद्दस्तानां सर्वसंमतं परशक्तिशिवेद्दनां चैवमानेयनःस्मृतं तत्राश्रमविभागेन मणी
न्वत्यामि सत्तमाः यत्कृत्वा सर्वसिद्धिः स्मात्स्वापि भवेद्ध्रुवं रुद्राक्षशंखपद्माक्षपुत्रजीवकमौक्तिकैः स्फाटि
कीमणिरत्नाम्यासौव र्णैर्विद्रुमैस्तथा दशाक्षमालाः कथिता गृहस्थानां सुखावहाः अभिचारस्तु नांतु महाशंखा
तप्रकं एता अक्षमालाः मुनये कार्यसंपत्तिकारकाः विज्ञेया मनुजानां हि भोगमोक्षफलप्रदाः इत्येदिग्देशकालानु
स्मृतिपरतया वाग्विलासेन मालाकल्पे नेहापि शंभुः सकलवपुनं तद्दर्शणमेकं सुश्रुद्धं सम्यक्कं शुद्धचित्ता नियमितहृ
दयाः पूजयंते मुहूर्तेन सम्यग्धूतपापा विगलिततमसः शंभुनालं रमंते इत्थं जपस्य विधिना नमस्कृत्य प्रदक्षिणं अंजलिं
दत्वा तु पुष्पाणि पादयोश्च विकीर्य च प्रणिपत्य च देवेशमात्मना राधयेच्छिवं हस्ते पुष्पं गृहीत्वा तु सम्यस्यायकृतां
जलिः प्रार्थयेत्सुनरीशानं मंत्रेणानेन वै शिवं अज्ञानाद्यदि वा ज्ञानाज्जपपूजादिकं मया कृतं तदस्तु सफलं कृपया तव

शंकर सर्वज्ञस्त्वंस्वभावाच्चनकिंचिद्विदितोहमप्युत इतिमत्वामहेशानत्वंतत्क्षमयिशंकर मायया तव विमोहितचित्तेश्च
नकिंचनमहेश्वरंजाने कोपराधस्तवप्रभमयीशयेनमोहृततरंनचपश्ये किंसामर्थ्यंमाययानष्टबुद्धेर्ममेशानतत्क्षमक
रोतितद्धे तयाकृतंचेतिमत्वामहेशयथेच्छसितत्कुरुष्वाद्यतत्पूर्णं शंभोशंकरनीललोहितशिवस्पत्तास्थिमालाधर
वृषंस्कंधवशशांकशेखरभवश्रेयोनिधेधूर्जटे स्वामिन्भर्गसतीपतेसमगतेसर्वात्मकांकिंकरं पाहीमांकृ शाग
नेत्रवलजैःसंपीडितंदुःखितं पादेनविस्मृनालब्धोव्रह्मणानशिरस्तथा अहंदीनःकथंकुर्यांपूजामितित्वमेवमे
यि अस्यांसत्यपिस्वामिन्नेभक्तिभावस्तुयापिस्थितः तमग्रीकृत्यतेपूजांकर्तुमास्मिसमुद्यतः पठित्वैवंततःपुष्पंशिवो
परितदात्यसेत स्वस्त्ययनंतदाकृत्वाप्याशिवोविविधास्तथा मार्जनंततःकार्य्यंशिवस्योपरिवैपुनः नमस्कार
ततःस्तोतिःपुनरागमनायच प्रार्थोच्चारणात्पूर्वार्थ्यंनमस्कारंप्रकल्पयेत प्रार्थयेच्चपुनस्तत्रसर्वभावसमन्वितः
शिवेभक्तिःशिवेभक्तिःशिवेभक्तिर्भवेभवे भवेभवेशिवेभक्तिर्नान्यथाशरणंमम शंभोभक्तिःशिवेभक्तिःशंभोर्भ
क्तिर्भवेभवे भवेभवेशिवेभक्तिर्नान्यथाशरणंमम सदाभूयात्सदाभूयात्सदाभूयाच्छिवेशिवे शंभोविनाभवेत्तेना
न्यशरणंयतोनैवेष्टदेष्ट तस्माच्छरणमुपागतेमोपिवत्स्वामृत्तंदेहि सर्वज्ञाखिलवंद्योमहेश्वरानंतसर्वगणेंद्र सर्वामर
गतस्वामिन्ननन्यशरणमवत्वमाम इतिसंप्रार्थ्यदेवेशंसर्वसिद्धिप्रदायकं पूजयेत्परयाभक्त्यागलनादैर्विशेषतः
यतःसर्वदेवत्रयस्तेरुद्रैःकृडेहिसर्वतः छागरूपंसमाश्रित्यदक्षेणाकारितेयदा तदेवतृप्तोदक्षोसोभक्तिस्तस्माद्विसे
कृतात तस्माद्विशेषतःकार्यागलनादोमनीषिणा सर्वसंकटमुक्त्यर्थमितीत्थंश्रुतिरीदृशी नमस्कारंततःकृत्वा
परिवारगणैःसह प्रहर्षमतुलंलब्ध्वाकार्यंकुर्याद्यथासुखं एवंयःपूजयेन्नित्यंशिवभक्तिपरायणः तस्यैवमक।

शि॰ पु॰ १२

लाभसिद्धिर्जायतेतत्पदेपदे ॥ प्रामासाज्जायतेतस्यमनोभीष्टफलंध्रुवं रोगदुःखंचशोकंच उद्वेगंकुत्रिमंतथा कौटिल्यंच
गरंचैवययद्दुःखमुपस्थितं तद्दुःखंनाशयत्येवशिवःशिवकरःपरः कल्याणंजायतेतस्यशुक्लपक्षेयथाशशी दुः
खंचहीयतेतस्यकृष्णपक्षेशशीयथा वर्धतेतद्गुणास्तत्रशिवस्यपूजनाद्ध्रुवं एवंवस्तमयाप्रोक्तंश्रुतंव्यासमुखा
द्यथा अतःपरंप्रवक्ष्यामिकथांपापप्रणाशिनीं यांश्रुत्वातेभवद्भिश्चतामहं विधिपूर्वकं इतिश्रीशिवपुराणेशिव
पूजाक्रममाहात्म्यविधिर्नामाष्टमोध्यायः ८ ऋषयऊचुः व्याससशिष्यमहाभागसम्यगुक्तंत्वयानघ शिवस्यपूज
नेसर्वंमाहात्म्यमपिचाव्ययं गुर्वादिलक्षणंचापिस्तवनंचमहाफलं येषांश्रवणमात्रेणबंधमुक्तिर्भविष्यति कृता
र्थायद्दिवापिस्मतथापिकौतुकान्मनः त्रिपुरस्यजयंब्रूहिकथंवैत्रिपुरोहतः किंरूपंत्रिपुरंश्रेष्ठं कुत्रवाविक्रान्तिग
तः किंसैन्यंतस्यदुष्टस्यकीदृशंकुत्रवास्थितं तथामहेश्वरस्यापिशिवस्यचमहद्बलं एतत्सर्वंप्रयत्नेनपरंचविवि
च्यपुनः श्रुतंभवन्मुखांभोजान्मकरंदंनिपीयते यस्यश्रवणमात्रेणतन्माभूयास्मसर्वदा सूतउवाच साधुपृष्टोमहा
भागालोकानांहितकाम्यया यच्छ्रुत्वासर्वलोकानांदुःखहानिर्भविष्यति सुखंसंजायतेनित्यंपरमानंदलक्षणं क
दाचिदपिजायेतनचिंतादुःखसंभवा तारपुत्रोमहामायोमायिनामपिमोहकः सर्वदेवजयंकर्तुंतपस्तेपेसदारुणं
मधोर्वनमुपाश्रित्यगुर्वाज्ञापरिपालकः ब्रह्मचारीयतमनाजितकामोदृढव्रतः ऊर्ध्वबाहुश्चैकपादोरविंपश्यन्स्थि
तस्तथा नीत्वाचशिशिरंतीव्रंतातपंदृष्टमेवाध्यकारकं शतवर्षंतथातस्थौ शतमंगुष्ठकेनच शतमेकंजलेनैवशतमे
कंतथावायुभुक् शतमेकंजलेतिष्ठन् शतमेकंतुस्थंडिले शतमेकंतथाचाग्नौ शतमेकमधोमुखः शतमेकंतुहस्तस्थ
तलेनवसुवंस्थितः शतमेकंतुवृक्षाणांशाखावलम्ब्यधोमुखः अधोमुखस्तवर्षाणांशतमेकंगतंतदा धूम्रमेकं

दृष्टाप्तं तपस्तेपतिपिपालः इत्युक्तश्तं तं मे शृणु तामपि दुःसहं नकश्चिदपि देवानां मनुष्याणां च कश्चन तद्दर्शनपर्यंगंते
प्राशाके तिवनश्रुतं तस्यैव शिरसस्तत्र तेजश्वनि सृतं महत् येन सूर्येंदुवह्नीनां तेजो नष्टं महात्मना तत्तेजःप्रसृतं लोके सु
लिंगाश्च समताः वह्नेर्यस्य वन्यग्भूतं सूर्यस्य च महात्मनः ग्रीष्मादावपि तत्तेजस्तयोः शीतं महत्पुनः चेंद्रश्च शोकसंत
तोदद्दाहज्वलितामहान् इत्थं सोपप्लवं जातं त्रिविष्टपाग्निमंडले तेनैव देवलोकास्तद्दग्धप्राया वभूविरे इंद्रश्च भयमापे
देवपदं धर्षयिष्यति ततः शोकसमाविष्टो वभूव वलसूदनः बृहस्पतिमुवाचेदं शोकसंविग्नमानसः ब्रह्मन्किं कर
वाण्यद्य भयमागच्छति मयि स्वर्गमायं हरेद्राज्यं देवानां प्रहरिष्यति कश्चिदं कर्मणः पाकं इदानीं समुपास्थितः राज्यं
मत्यन्य त्रस्तं लत्यलायेकुत्र चित्ततः नैव पश्यामि हि गुरो कथंचिदपि संदरे किमत्र करवाण्यद्य तद्भवान्वक्तुमर्हसि।
इत्थं शोकसमाविष्टे देवलोकपतिं प्रभुः बृहस्पतिरुवाचेदं वचनं सांत्वपूर्वकं माभैषीस्त्रिदशेशान इदं तं मात्रवा
यिध्रुवं कथंचिदपि तावत्सम्मतो भव तपसस्त्वया को हि रामा कदाला यस्स्मवाणस्तुवाहतः विलासविभ्रमाभावत्व
र्धाराः सहिष्यति इत्थं संमंत्र्य देवेशो जीवो मेनामथोचतुः मेने देव्यत्र इंद्रकार्यं त्वमस्य मम भामिनि भाविता भव कार्यं
त्रयेन सत्वमवाप्स्यथ इत्यामंत्र्य सा मेनका गच्छन्मधुवनं प्रति तास्ताः स्वपरीवारदेवीराशयसंवृता विलासान्यक
रोत्तत्र भूत्वेप हसितानि च कटाक्षदर्शनादीनि केशतैपादिकादि च प्रर्थीरूदर्शनादीनि येस्तेनेपि महात्मनः सु
नयोपि समंतत्त्रानप्रायसविकारितां प्रथोवाच च मेनां त्वं किमर्थं तमुपेत्यसे मामित्थं याचमाना हि देवाभिहतएव
तत् दैवेन हतबुद्धिर्हि हितमपि न रोचते किं याच्यते त्वया तात कथ्यतां मम भीप्सितं धर्मार्थकाममोक्षा हि चत्वारोर्थाः
संतामताः तत्र त्रयः सदोपदत्ताः कामार्था इति निश्चितं धर्मेणाजिनावसथांततोर्थं संगृह्यास सर्वेविल्लथी रपैः व्याप्तिमधी

शि॰ पु॰ ११

धीभिः स्मावमात्ममत्रसंसेव्यतेकामिनीदेहयष्टिः यद्विमोत्तमावमिष्यतेबुधैःसंयतेन्द्रियगुणैःशुचिव्रतैः शून्यदेशम
पितन्मनीषिणांहेयमेवस्मावमिक्षतांध्रुवं कामामावस्यलालितस्यविलासभंग्यासंस्पृशंनिर्भरितशुद्धपरामृतस्य ब्र
ह्मादिभोवनसावानिनचार्थमर्हत्यत्रास्तिमानकलनादिकमत्रशुद्धं इत्थंसंलप्यमानेमानचक्रेविकृतिमनाकृ मु
नेस्तस्यतनिःश्वसागाद्यथागतमेवहि ध्याचध्यौचमहेन्द्रायसर्वंवृत्तांतयाद्भुत ततःशक्रासमुद्विग्नाभूयोपिश्रव
णेवह भ्रमितोदुःखमापन्नाः सर्वेदेवास्तदाविभोः अकांडेचैवब्रह्मांडंसंहरिष्यतिवेप्रभुः इतिसंशयमापन्नानिश्चयं
नैवोपलेभिरे ततोबृहस्पतिप्रोक्तइंद्रेणासमहात्मना किमत्रकारणंब्रह्मन्तस्मप्याद्भिःश्चितवानसि एतस्मिन्समयेनैवे
त्तातदेतोत्रकारणं ब्रह्मणांचसमुद्दिष्टंपतपस्तपतिदारुणं इतिनिश्चयमापन्नादेवाश्चैवपरस्परं यदिब्रह्मावरंचास्यत
दास्यतिसदुष्करं तदात्रसर्वलोकानांनाशश्चैवभविष्यति एतस्माद्वरंयच्चदीयतेनात्रसंशयः इतिकृत्वामतिंदेवाब्र
ह्माणंसमुपस्थिताः देवास्तस्मस्थितास्तत्रतस्मैसर्वंन्यवेदयत् ब्रह्मासर्वंसन्निश्चित्यदेवाज्ञापरिसाधकः वंद्यातेतदा
तत्रजगामहंसवाहनः यत्रवैतारको [illegible] तपस्तप्यतिदारुणं ततःसतारकोदृष्ट्वाब्रह्माणंहंसवाहनं सहसोत्थायत
स्मैचप्रणनाममहामनाः ततश्चवाहगम्भीरंसारार्थपरिबृंहितं स्तोत्रंचक्रेमहोयाजस्तपस्वीविजितेन्द्रियः नमस्त्रिमू
र्तयेतुभ्यंस्रष्टुःप्राक्केवलात्मने गुणत्रयविभागायततोभेदमुपेयुषे एकस्मैतेनमस्तुभ्यंसकलायमहात्मने सृष्टिस्थि
तिप्रलयकर्त्रेनमस्तेगुणमूर्तये इदंचतद्दशविधंजगद्यत्परिदृश्यते तदिच्छाकारणंतत्रदृश्यतेपरमेश्वर त्वयासर्वमिदं
सृष्टंत्वयिसर्वमिदंस्थितं त्वय्येवलीयतेसर्वंतस्मैतेब्रह्मणेनमः प्रसन्नेत्वयिसर्वेन्तेप्रसन्नादेवतागणाः इतिमत्वामहे
शानसेवंतेत्वांतपोधनाः नमोस्तुतुभ्यंजगदंतरात्मनेमहात्मनेसर्वभुवेमनीषिणे स्वमुद्रशक्तित्रयभेदितात्मनेन

सर्वामयघ्नेहनिस्तारिणेनमः यंयोगिनोंतर्हृदयेनिवेश्यध्यानात्परानंदमुपेत्यहृष्टाः सदामहानंदरतारमंतेतस्मैनमस्ते
स्तपितामहाय यस्येक्षणात्संदहरूपेणजायतेसचराचरं भोवनंस्तमहत्त्वांडतस्मैतेब्रह्मणेनमः यंयाज्ञिकामहायज्ञेश्रय
ज्ञैःसामयाजिनः हूयंतेशुद्धयाऽजस्त्रंतस्मैतेब्रह्मणेनमः यस्माध्यायरताधीरायतचित्ताहठव्रताः महांतोर्चंतिनियतं
तस्मैतेब्रह्मणेनमः यंयोगनिरताधीराहृदितिष्ठंतमव्ययं ध्यायंतेविहितात्मेस्थास्तस्मैतेब्रह्मणेनमः यंनशुद्धायत
त्मानोहठव्रतीलाव्रताःस्त्रियः संतानार्थेचध्यायंतितस्मैतेब्रह्मणेनमः इतिसंस्तत्यमेधावीतारकाख्योमहासुरः
विरराममततोभूयःप्रणनामपुनःपुनः इत्थंतस्यसभक्तिंतांश्रुत्वासर्वेसुखावहः उवाचवचनंतस्मैवरंब्रूहिममेप्सितं
तपस्तप्तंमहाघोरंनादेयंविद्यतेमम इत्येवंतुतदाश्रुत्वातारकाख्योमहासुरः ब्रह्माणंप्रणिपत्यैववरंवव्रेतिदारुणं
दैत्यराजउवाच त्वयिप्रसन्नेवरदेकिंमसाध्यंभवेन्मम यदिप्रसन्नोदेवेशयदिदेयोवरोमम वरद्वयंततोदेयंश्रूयतां
वपितामह त्वयाचनिर्मितेलोकेमत्तुल्योवलवान्नहि शिववीर्यसमुत्पन्नःपुत्रःसेनापतिर्यदा भूत्वाशस्त्रंक्षिपेन्मयि।
तदामेमरणंभवेत् इत्युक्तेचतदातेनब्रह्मालोकपितामहः वरंचतादृशंदत्वादेवान्तुस्तापरायणः जगामभवनेस्वीये।
कंचित्कालमुपागते दैत्योपितपसस्तस्माद्विररामवनेभुवं वरंलब्ध्वाशुभंतत्रशोणितात्वंपुरंगतः इतस्ततश्चयेदैत्या
मिलितास्सर्वेतथाब्रुवन् राजाभवत्वमस्माकंत्रिलोक्यांतारकासुरं अभिषिक्तोहितेराज्येदैत्यैर्धीशोभवत्तदा आत्तांश्च
वर्तयामासपृथिवींनानाब्यशासनः ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चान्येपियेमताः सर्वेवैपीडितास्तेनतारकेण
महात्मना देवावादानवाश्चैवयत्ताःकिंपुरुषास्तदा पीडिताःसर्वएवंहितेभ्योरत्नान्युपाददे इंद्रादिलोकपाले
भ्यस्वीयंरत्नंसमर्पितं इंद्रेणोच्चैःश्रवास्तस्मैधर्मीयन्नस्यदंडकं कुवेरेणतदातस्मैनवनिधयएवच वरुणेनहया

शि॰ पु॰ २४

शुभ्रा ऋषिभिः कामधुक्कृता यत्र यत्र शुभं दृष्टं तत्तदानीतवांस्तदा समुद्रश्च तथा रत्नान्यदात्तस्मै पुरा मुने स
र्वस्वं तत्पतेर्यावत्तावद्दुःखं न जायते चेद्रस्व प्रमदा दृष्यः सकलः सर्वदेव हि सेवते विनतो भूत्वा शुक्रं ककुस
समस्य रू सर्वे तत्र समुद्दिष्टा देवताः समुपस्थिताः विनयं तत्पुरस्कृत्य दिवसान्यत्यवर्तत आज्ञां शेषामिवादाय
शिरसा धृत्य च तदा देवाः कर्मकरा जाता देवीभिः सह तत्पुर तत्स्त्रीभूसततं दैत्याभयात्तस्य विघ्नमानसाः प्र
साधिकास्य संपन्ना दासीवद्दुःखिता भृशं इत्थं सर्वेऽपि ते देवास्तद्गृहे समुपस्थिताः विहाय स्वस्वगेहानि शून्या
नि मुनिसत्तमाः केवलं तत्पुनस्तत्र मारुतो भूत्सहायकः तस्यैव दैत्यराजस्य गंधे सर्वानुकूलवान् दैत्यस्यैव
मनोहर्षीदर्शयन्स्तनमंडले कुर्वञ्जयनमप्यस्य तेन तस्य सखाऽभवत् इति तानग्रतः कृत्वा स्वामित्वपरमा
नसान् एकछत्रेण यो दानवः हर्षितो मंडले स्वके देवानां चैव यज्ञांश्च पितृणां कव्यमेव च तत्सर्वं समुपादत्तमस्वरेणा
वलीयसा त्रैलोक्यं चैव तत्सर्वं तारकाज्ञापरायणं ते देवाश्च सदा तत्र सेवामार्गपरायणाः ऋषयश्च तदा सर्वे
तस्याज्ञापरिपालकाः यक्षाः किंपुरुषाश्चान्ये किंपुनर्मानुषा इमे देवयानानि सर्वाणि तीर्थान्यपि महामु
ने आनीतानि गृहे तेन न किंचिदवशेषितं एवं वर्षाण्यनेकानि गतानि पीडितस्तदा सर्वे देवा मिलित्वा च ब्रह्मा
णं शरणं गताः इति श्रीशिवपुराणे तारकालये देवगमनो नाम नवमोऽध्यायः सूत उवाच ते सर्वे च तदा ग
त्वा ब्रह्माणं जगतः प्रभुं नमस्कृत्य स्थितास्तत्र नम्रीभूत्वा ऋषीश्वराः तान्विषण्णमुखान्दृष्ट्वा उवाच पितामहः
यूयमत्र कथं प्राप्ताः किं दुःखं भवतां पुनः तदहं स्फुटया मह्यं यदि साध्यं भवेदिह इत्येतद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मणोऽप
रमेष्ठिनः देवाः सानुचराः सर्वे वचनं चेदमब्रुवन् देवा ऊचुः भवतः किमविज्ञातं दुःखं च यदुपस्थितं तारकाद्वै

वयद्दुःखंसंभूतंपरमेश्वर तद्दुःखंतारयत्वंचवयंसर्वेसमागताः इत्येवंवचनंश्रुत्वाब्रह्मावचनमब्रवीत् मत्तोनैववधोयो
ग्योमत्ताहृद्धिमुपागतः उपायंवोदिशाम्यद्यश्रूयतामृषिसत्तमाः ब्रह्मोवाच शिववीर्यसमुत्पन्नःपुत्रश्चेन्नहनिष्यति
तेत्त्ववद्दुःखंभेदेवाविचार्यैवंनिरंतरं बुद्धिरेकासमुत्पन्नातत्याचक्रियतेयदि हिमवद्गिरिवरेरम्येशंभुस्तपतिनित्यशः
सेविभ्यांमहितातत्रपरिचर्यांशिवस्यच वचनान्नारदस्यैवमुमापित्रानुशासिता करोमीतित्रटषिश्रेष्ठास्तस्याःसं
योगतांव्रजेत् यदिशिवस्तदातत्रतस्यांवीर्य्यंसमावपेत् ततश्चैवभवत्कार्य्यंभविष्यतिनचान्यथा शिववीर्य्यंस
मायांतंतमानोन्याविनाचतं यथावीर्यंमदीयंचजलरूपधरंशिवं समाधातुंसमर्थोस्तितस्मादन्योनवैपुनः
तथ्योपायेचतेसर्वेमन्मथंतेन्यवेदयन् यथायथाशिवायांनृविरुत्पद्येततथा मघवंस्त्वयाचकर्त्तव्यंविसोकंस
र्वमेवतत् इत्येवंसकलंदेवंनिवेद्यविधिवत्पुनः जग्मुस्तेसुनयोदेवाःस्वंस्वंस्थानंमुदान्विताः गतेषुतेषुदेवेंद्रः
सस्मारमकरध्वजं आगतस्तत्क्षणादेवरत्यायुक्तःस्वयंप्रभुः प्रणामंचततःकृत्वास्थित्वाप्रांजलिरब्रवीत् किंकार्यंव
समुत्पन्नंस्मृतोहंकेनहेतुना तत्वंकथयदेवेशतत्कर्तुंसमुपागतः इत्युक्त्वातुस्थितःकामस्तस्थौभूत्वानतोयासह इंद्रोपि
वचनंश्रुत्वाकंदर्पस्यमहात्मनः उवाचवचनंतेनैवयुक्तंयुक्तमितिस्तुवन् इंद्रउवाच त्वयासाधुसमारब्धंयन्मेकार्यमुपा
स्थितं तत्कर्तुमुद्यतोसित्वंधन्यस्त्वंमकरध्वज शृस्थितंशृणुमहाभागकथयामितवानघ मदीयंचैवयत्कार्य्यंतत्त्वदीयं
नचान्यथा मित्राणिममसंत्यत्रतत्तुल्यानिनैवसदा जयार्थंममदेवेननिर्मितंवज्रमुत्तमं अन्यदस्त्रंभवानेषदेवेननि
र्मितःपुरा वज्रंहिंसात्मकंविद्धिभवान्सुखैकरंमतं द्वयोरपिभवानद्यश्रेष्ठःसर्वेषुसत्तमः वज्रंतुनिष्फलंस्याद्वैत्वंतु
नैवंकदापिहि यतोहितंप्रजायेततततःकोन्यःप्रियःपरः तस्मान्मित्रवरत्वंचकार्य्यंकर्त्तुमिहार्हसि ममदुःखंसमुत्प

न्नमसाध्यंवहुकालिकं केनापिनैवतच्छक्यंहरीकर्तुंत्वयाविना दातुःपरीक्षादुर्भिक्षेजायतेचसमंततभिः शूरस्यैवतसंख्या
शि॰ मेमित्रस्यचत्यापदि प्रशाक्तौचतथास्त्रीणांविपत्तौसकुलस्यच स्नेहस्यचपरोक्षेणसत्यस्यसंकटेतथा परीक्षाचवदी
पु॰ याद्यमित्रवर्यंभविष्यति नकेवलंमदीयंचकार्यंदेवसुखावहं वयंचयाचतस्तस्मात्कार्यंकार्यंत्वयानघ इत्येवंमत्य
१५ वद्वाक्यंश्रुत्वातमकरध्वजः उवाचप्रेमगंभीरंगद्गदास्मितपूर्वकं कामउवाच किमर्थंभाषसेदेवनान्तरंवावयोर्हि।
उपकृतिश्चिमेलोकेदृश्यतेकथ्यतेनच कपटेनैववयोर्हतेसकिंकार्यंकरिष्यति तथापिचमहाराजकथयामिशृणु
श्रुतत्तु मुक्तिमार्गंसमुत्सृज्यतेप्राङ्मुखास्तथाप्यहं तेपदंकर्षितेयोवैतपस्तप्यंतिदारुणं तेषांनपातयाम्यद्यकेवलेक्षण
स्त्रियस्तथा देववादानवावापिऋषिर्वादेवसत्तम मनुष्याणांनवैमेऽद्यगणनानापातनेमता वज्रंतिष्ठतुदूरेवैतथाश
स्त्राण्यनेकशः किंतेकार्यंकरिष्यंतिमयिमित्रेस्थितेविभो अन्येषांगणनानास्तिपातयामिहरंयदि एवंतद्वचनंत
स्यश्रुत्वाहर्षमुपागतः उवाचप्रीणयन्वाचाकामंकांतंसखावहं इंद्रउवाच यत्कार्यंमनसोद्दिष्टंतत्कार्यंकथितंत्वया
शृणुकामप्रवक्ष्यामियदर्थंस्मरणंतव तारकाख्योमहादैत्योब्रह्मणोवरमुत्तमं संप्राप्यपीडितेलोकेनष्टाधर्मास्यने
कशः दुःखितादेवताःसर्वाऋषयश्चतथामलाः देवानांचायुधान्यत्रविफलान्यभवंस्तदा मरणंनैवतस्यास्यभवि
ष्यतिकदाचन एतस्यमरणंप्रोक्तंशंभुवीर्याद्दुरात्मनः एतत्कार्यंत्वयासाध्यंदेवानांपरमंसखे ममापिहिहितंलो
केकर्तुमर्हसिसांप्रतं शंभुस्तुगिरिजार्थंवैतपःपरममास्थितः तत्समीपेचदेवार्थंपार्वतीसखिसंयुता तिष्ठतीचम
हाराजपित्राज्ञाचमयाश्रुता यथातस्यांतुचित्तस्यशिवस्यपरमात्मनः जायतेनितरांकामतथाकार्यंत्वयाध्रुवं इतिकृ
ताकृतीत्वंस्याःदुःखंचैवगमिष्यति लोकेस्वात्मप्रभावोत्तंभविष्यतिनचान्यथा इत्युक्तःसतुकामोवैप्रफुल्लमुखपंक

नः प्रेम्णास्त्रिगणं दृष्ट्वा देवशाकरिष्यामि न संशयः इत्युक्त्वा वचनं तस्मै तथेत्याह मितिनिष्ठ चः गृहीत्वा ततस्सः कामः सदा। तवस
कः यत्रैव वहृः सातान्नपतेपरमं तपः तत्र गत्वा मथोऽश्वादौ यमैविस्तारयान्स्थितः वसंतस्य च येयधर्मास्ते सर्वे स्तहनं गताः
वनानि च प्रफुल्लानि पलाशानां महावने पुष्पाणि सहकारेषु अशोकवनिकासु च वकुलेषु पुष्पाणि भ्रमराकुलितेषु च।
तिलकेषु तथैकेषु कोकिलाकिलकूजितं भ्रमराणां तथा शब्दास्तनेकोऽभून्महावने चंद्रस्य विषदाप्यासन्किरणाहृति
काश्च मानिनः प्रेरयंतिस्म कालेकामपदेर्पितान् मारुतोपि महव स्वापुवर्वो विरहिणां प्रियः वनौकसां ततस्तत्र मुनीनां
३ः सदैवासभूत् अवैतनोतनश्रासी कामासक्तिः सचेतसां अकालनिर्वृत्तं चैवमथो वीक्ष्य हरस्तदा आश्चर्यं परमं गत्वा त
पः परमदुष्करं तपयामास तत्रैव हरोऽन्यःवहरः परः वसंते प्रसृते तत्र कामो रतिसमन्वितः चूतवाणं समाकृष्यास्थितः पा
र्श्वेतवामतः इत्यायुक्ते तदा कामे दृष्ट्वा कोवान मोहितः एतस्मिन्नंतरे देवी पुष्पाभरणभूषिता सखीभ्यां संयुता तत्र य
याति शंकरः स्वयं जगाम पितु शिवपूजार्थं नीत्वा पुष्पाण्यनेकशः एष्यत्या याह्यशेलोके सौंदर्यं कथितं महत् तत्सर्वं चै
व तस्यां च पार्वत्यां तस्सनिश्रितं प्रातिवाणि च पुष्पाणि दृष्ट्वा निचतयानदा तत्सौंदर्यकथं वर्ण्यमपि वर्षशतैरपि य
दा शिवसमीपेत्वगता सा पर्वतात्मजा तेदेवाः कथयंश्चापरूच्यर्थं शूलपाणिनः यथा निरंतरसौवेश्यागच्छत्तनथा यदा
तया गत्योत्पलात्यावेदशः शंभुः स्वयं यदा नमस्कृत्य तदाश्रजां कुमासीत्पुरतः स्थिता सा दृष्ट्वा प्रभुणा तत्र वस्सदा गं विह
एवती शिवोऽपि वर्णयामास तदंगसौंदर्यं तदा किमस्रवं किं शशांकस्यांकिं नेत्रे चोत्पले यथवा भ्रुकुटौ यच्च धीचैव कंद
र्पस्य महात्मनः अधरः किं च किंबिंबं किं नासा शुकचंचुका किं वचः कोकिलालापः किं मध्यं किं च वेदिका किं गति
र्वर्ण्यते ह्यस्याः किं रूपं वर्ण्यते मुहुः पुष्पाणि वर्ण्यते किं विहस्त्राणि च पुनः पुनः लालितं चैव यत्कृष्येत देकत्र वि
निर्मितं इत्येवं वर्णयित्वा तत तपसो विरराम ह वस्त्रवस्त्रांचलं यावन्नावच्च हरस्तोगता स्त्रीस्वभावात्तदा सा च लज्जिता

शि. पु. १८

सुंदरी स्वयं विह्वलवती तथांगानि पश्यंती च मुहुर्मुहुः एवं चेष्टां तदा दृष्ट्वा शंभुर्मोहमुपागमत् यदालिंगनमेतस्याः
करोमि किं पुनः स्वयं दर्शनमात्रं विचार्यैव किमहं मोहमागतः ईश्वरोहं यदीक्षेयं परांगस्पर्शनं यदा तर्हि कोन्यतमः
तद्वः किं किं नैव करिष्यति एवं विवेकमासाद्य पर्यंकबंधनं हठं रचयामास सर्वात्मा ईश्वरः किं पतेदिह इति श्रीशिव
पुराणे शिवतपोवर्णनं नाम दशमोध्यायः १० ऋषय ऊचुः सूत सूत महाभाग शंभोः सदा भ्रमागते ततोपि भूयोस्मिन्
ध्याने किं जातं च ततः परं एतदिच्छामहे श्रोतुं भवतः सर्वतः श्रुतात् कथय त्वं प्रसादेन कथापापप्रणाशिनी सूत उवा
च श्रूयतामृषयः सर्वे यज्जातं तदनंतरं समाधेर्भ्रंशनं बुद्धेर्मोहं देहस्य स्वेदनं मनसः स्खलनं तावन्मोहप्राप्तं तदनंतरं धैर्यस्य
च्यवनं दृष्ट्वा विचचार ततः परं विघ्नं च किं तदुत्पन्नं नान्यथेदं भवेदिह दिशो विलोकयामास शंकरः परितस्तथा सर्वं
तावद्वनं दृष्ट्वा पुलकितं गंधवाहिं च सत्वत्रसवंतो पूर्णं सह स्थावरजंगमं सत्वत्रसर्वं प्रथमं पश्चिमं पुनः स्थितं वाम
भागस्थितं कामं ददर्श आकृष्टबाणकं तं दृष्ट्वा क्रोधसंयुक्तः स जातस्तत्क्षणादपि अहोऽनेन कामेन किं कृतं हि दुरात्म
ना इत्येवं मनसा क्रुद्धः शिवः परमकोपनः कामोपि तत्क्षणादेव शस्त्रविद्धो भूत दीनः क्षणात् आकृष्टबाणास्थितशोतोविन
स्मितकेश्व तृतीयात्तस्य नेत्राद्वह्निः समाशाग्निकछितः भस्मसात्कृतवांस्तेन मदनं तावदेव हि यावच्च मरुतां वाचः त
ष्यतां वै प्रभो त्वया भवतु च यथा पूर्वं हतो सौ मकरध्वजः हते तस्मिन्महावीर्ये देवा दुःखमुपागताः शिवोपि तत्क्षण
देवविहाय आश्रममन्यतः वेगदीर्घीकृतात्माकृतात्मा च गिरिराजस्तदासतो जगाम मंदिरं स्वं च समादाय सखीद्वयं क्षणमात्रं
रतिस्तत्र विमत्ता ह्यभवत्तदा भर्तृजन्यं च तद्दुःखं नत्वा तमृषिसत्तमाः ज्ञातार्थी चैवमत्यंता रतिर्दुःखसमन्विता विलला
पतदा तत्र वनमासीत्तद्दुःखितं महाश्चर्यं नृत्यहिह्नादाश्च चलनं जहुः मृगाश्च पक्षिणश्चसन्नं गां गुंजारवं पुनः पक्षिण
श्च तदा विप्राम्रकाश्च मनयो यथा वायवश्चलनं हित्वा वांतिनैव दिशो दश किं करोमि क्व गच्छामि किं कृतं दैवतैरिह स्मा

ततोमयामहेशानोरहस्यंतन्मयावेदितं विज्ञातःस्वयमेवायंकालेपुत्रोवदिष्यति एवमुक्त्वापुनरेवाहमांसर्वशंभुर्दयानिधिः पुत्रेणपरम
तत्परमख्यातंपरमाःकथाः शिवस्तैयेनसमाख्यातावहुधादयोदरवर्त्तिने एवमुक्त्वातदर्धिमापेदेभगवान्स्त्रिलोचनः ततःश्रवण
मात्रेणतन्महेऽञ्जलिवर्त्तिने अशीतिर्येषडंगेचवेदेविद्याष्टकेतथा पुराणानिचसर्वाणितथाचित्राःकथाःशुभाः शिवस्त्वयिवा
तेनोहंतेविद्याःसर्वाःसुनिश्चिताः द्वादशाब्दावसानेवैस्वपुत्रेणाहूयनिर्गतः शुकोयंमत्सुतोसासीत्परमज्ञानमंडितः तदा
करविंसतिशोहंयेरहस्यंपरमाद्भुतं शिवयोर्लीलाश्रवणात्मादौप्रोवाचचरितंमहत् अमरेशस्यलिंगस्यश्रवणाद्भागमोत्तदं श्री
शुकउवाच पुराकैलासशिखरेदेवदेवंमहेश्वरं प्रसन्नवदनंदृष्ट्वागौरीपप्रच्छसादरं गौर्युवाच भगवन्देवदेवेशगणाः
चिनयेदावृत्त महाकालमहेशानपरमाद्भुतविग्रह अस्मिन्महामोहमयेप्रवाहेनिमज्जमानस्यजनस्यशान्तिः भवेदुपायेनच
येनशंभोतन्मेप्रशाध्यखिलंकृपायदीह श्रीशंकरउवाच महेशिपरमेशानिकृपाद्रहृदयेशिवे नृणांमोक्षार्थिनांश्रेयःसाध
नेकथितंमया ज्ञानेनकर्मणाचैवसमुच्चयविधानतः क्रियाधिकारीभेदेनविधेयस्यनियतास्थितिः रहस्यंशृणुदेविनत्रा
पिपरमेममकृत्यपंचकमेकस्यमहेशस्यमहेश्वरि यदिदंचातिमेकृत्यंतेनेश्वोयंप्रवर्तते रहस्यस्यमूलभूतोस्तिविधियोपायस
हेदरे सचापिपरमेशेनदिङ्मात्रेणोपदर्शितः अस्माभारतवर्षमोहिनियत्यास्थापनात्किवे तत्रापिपरमेशेनकरुणावि
मुचेतसा स्थापितानिस्वलिंगानिपरमाद्भुतभोज्यपि येषांदर्शनमात्रेणजायतेसिद्धिरुत्तमा तानिलिंगानिदेवेशिसततिभक्ता
र्थसिद्धये श्रीगौर्युवाच महेशपरमेशानकारुण्यामृतनीरधे सर्वस्वभूततीर्थानांयदेकंतीर्थमुत्तमं यत्रप्रत्यक्षतःसिद्धि
र्जायतेमर्त्यधर्मिणां तद्वदस्वमहेशानतीर्थानांतीर्थमुत्तमं श्रीशंकरउवाच शृणुगौरिप्रवक्ष्यामिदेविमत्प्राणवल्लभे प्रत्य
क्षसिद्धिदंतीर्थंतीर्थकोटिफलप्रदं सतीहक्ष्मीकाश्मीरायत्रतत्तपःपुरा समेत्यविबुधैःसर्वैरन्योन्यविजिगीषया सतीसर
इतिख्यातेयदासीन्मेपुरानघे क्रीडास्थानंतदेवात्रजातेकाश्मीरमंडले नतीर्थभूतंसकलंमहेशिब्रह्मास्तुतोहंविबुधाश्च

सेवे ते पुस्तपो यत्र नवर्ममात्रं तद् स्त्रियत्वा मृविना ऽमेरं दे: तीर्थं तीर्थे साधुवाद स्सर्वे था वा दे वा दे भा सते चंद्रमौलिः शंभो शंभो
शि॰ वद भावा ग्र मृत्या स स्वर्गभावा न्ते ह्यमर्त्या भवंति शृणु ध्वावहिता देवि कोटितीर्थं समाप्लुते तीर्थानां चात्र लिंगानां चूडामणि
पु॰ प्रतिष्ठिते लिंगमेकं समाख्यातं लिंगानां लिंगमुत्तमं महामहिमसंख्यातं तीर्थानां तीर्थमुत्तमं यद्ध्यानान्मनुजो याति ध्या
८५ ने शांतमहेश्वरं यद्दर्शनमात्रकरणात्सर्वेश्वरो भविष्यति गंधवहेमनुजे महेशी प्रविलीयते पापसंघाः तनाञ्च सत्त्वगुणप्रा
पि: परितः प्रवृत्तो मनुष्यभावं सफलीकरोति व्यापकोत्र भवान्महेश्वरः शुद्धविद्यासमयो विराजते यत्परामृतमयं परं पदं शा
न्तमेकममृतामरं विदुः यं रसो रसइतीव भीषयाद्रुद्रचिन्मयमयं च तद्हृदः प्राहुरौपनिषदा मनीषिणो योगिनोपि दहरस्य
पासते हैमीं तद्दिव्य द्रष्टा मा महेशो भात्यत्र यद्दर्शनमात्रकेन पापपरागं दहति शुद्धरूपो महेशानाम्नः प्रथितं समंतात् य
स्य दर्शनमात्रेण न स्पृशति कलापदः संसारान्मुक्तिरप्यत्र प्राप्यते नात्र संशयः मरीचिर्भृग्वांगिरसौ वसिष्ठः पुलहः क्रतुः
पुलस्त्यो ब्रह्मविस्वाद्याः प्रातः प्रातः सदेवाहि आयांति दर्शनार्थीय यस्येशस्य महौजसः स एवाद्यामरेशाख्यः शिवः परमः
कारुणं यो यं स्तुतो विनिर्णीतो मुनिभिः श्रुतिपारगैः पुरुषः षोडशकलो निष्कलः केवलं शिवः तथाद्दि क्रमतो स्थिताः
कलाः पंचदशैवात्र लीयंते षोडशी सुख्यो निष्कला परिशिष्यते तिथिक्रमेण बहुले लीयंते ताः कला यतः शुक्लपक्षेपु
नर्वृद्धिं गच्छंति सततं यतः अमाख्या या कला नित्या बीजे विश्वस्थितेः परं सैवेहापररूपेण जागर्ति पृथिवीतले सर्वार्थवर्ति
नी नित्या या कला परिगीयते सूक्ष्मा कालकलाहीना सेत्यत्र विराजते पुरा ब्रह्मादयो देवा नत्वा मां परमेश्वरं पप्रच्छुः प
रां कलां सूक्ष्मां महेश्वरी कथं सा वृद्धिमायाति लीयते च कथं न सा कथं जागर्ति सततं निष्ठा सर्वजगत्पतेः इति पृष्टः पु
रा देवैस्तदर्थं जगदीश्वरि यथाहं संप्रहृत्याशु श्रावोचं तच्छृणु प्रिये प्राणेंद्रियमनोबुद्धिकलापंचदशैव या लीयंते वृद्धि
मायांति ताप्यवनता षोडशी तत्र येयं कला माता षोडशी समुदाहृता सैव जागर्ति सततं मन्त्ररूपापरं वपुः यत्र सर्वं लयं या

मिनं च तथा हृदयहारा हा प्रिय प्रियेति च हस्तौ पादौ तथास्फाल्य केशांस्तत्रोटयत्तदा शिरोह्यताडयन्मुष्ट्यावक्षः सर्वतः प्रसृतेव
श्चापि सुदारुणं नानाविधं विददाराशु गंतैश्च देहोपमीनतदा तदात्र दहशोतस्याप्यवं सोपमं वाविधुः सर्वतः प्रसृतेव
रक्षैर्गिरिराजश्चवासभो सुवंतस्याह्रदीनाख्याशुष्कपद्ममिवाभवत् समन्यायसमन्यायम्मृतकल्यारतिस्तदा वि
ललापरतिस्तत्र यथा सर्वे दिवौकसः शोकसंविग्नचित्तास्ते नष्टप्राया बभूविरे अहो न किं कृतं चैतद्येन कामो ह्यशी
र्यत किमयं कर्मस्तत्रास्तु देवमेवात्र कारणं कोहि दैवं ह्यतिक्रामेत्सर्वत्र समतां गते अपश्याकामासमुद्देशुपृष्ठ
वापि हरेयमः इति तेषां त्वयामासु रतिं देवास्तदाविलाः इत्थं रतिः सा विनिता च विललाप मुहुर्मुहुः ब्रह्मणा मह
शोद्योगेन न्यायेनेन कर्मणा दुःखदाता न कोप्यस्ति सुखदाता न कश्चन सर्वो हि स्वकृतं भुंक्ते देवा ब्रह्मादयोपि सा
त्वया तद्विलापं तदाश्रुत्वा देवाः शिवमुपाययुः नत्वा देवं प्रमाद्येवं वचनेचेदमब्रुवन् देवा ऊचुः नमो भगवते त
स्मै महते परमात्मने निष्कलाय महेशाय परस्मै ब्रह्मणे नमः बृहद्भ्यो बृहद्भावान्वनुसभान्वधिष्ठितदृष्टये समस्त
जगतां भर्त्रे नमस्ते समदृष्टये आब्रह्मादितृणस्तंवपर्यन्तमेकरूपिणे चिन्मात्रैकस्वरूपाय विभवे शंभवे नमः
समस्तक्लेशनिर्नाशपूर्वमानंददायिने ब्रह्माद्यवाप्यरूपाय विभवे शंभवे नमः यदेकध्यानकलनाग्रस्तसर्वाम
यायच भक्तलोकसुगम्याय यवसे विभवे नमः यदीयचरणांभोजमकरंदैकपायिनः ब्रह्मादिपदवीं यांति
तस्मै ते विभवे नमः ध्यानयोगाभ्यासरता यदीयं स्मितमुत्तं नाप्नुवंति सुगम्यं च भक्तैस्तस्मै नमो नमः यदेक
कलनामात्रग्रस्तवाह्यांतरद्विषो सर्वमस्त्वमयं भाति तस्मै ते विभवे नमः नमस्त्रिदशपूज्याय सर्वकारणहेतवे स
मस्तजगतां भर्त्रे शंभवे तिग्मवर्चसे यन्मायाभ्रांतचित्तास्ते ब्रह्माद्या भुवनेश्वराः संसारमवशा यांति तस्मै ते वि

शि॰
पु॰
१२

स्मरणो नमः यद्भक्तिग्रस्तसकलाज्ञानमज्ञानस्वात्मनां ब्रह्माद्यैश्वर्यमाम्नानां महतां सत्त्वदर्शिनां यदेकममृतं भाति शुद्धं
सत्यमसहाश्रमं तत्तेसर्वान्सदाज्ञात्वा तस्मै ते शंभवे नमः आनंदैकस्वरूपाय परमानंदरूपिणे शिवाय परमेशाय विभ
वे शंभवे नमः सर्वातीर्णाय देवाय नमस्ते विश्वरूपिणे तद्रूपाभासरूपाय सर्वज्ञाय नमोस्तु ते नमः समस्तजगतां।
कर्त्रे हर्त्रे नमो नमः समस्तजगतां भर्त्रे नमस्ते तीर्थातिजन्मने सुरासुरशिरोरत्नमरीचिविरचितांघ्रये अज्ञानतिमिरध्वंस
कारिणे शंभवे नमः समस्तमातृणां स्वभर्त्रे सर्वमयाय च सर्वज्ञानागोचराय नमस्ते सर्वतास्थिते अनाथनाथाय
नमोस्तु तुभ्यं समस्तनाथाय नमोस्तु तुभ्यं ब्रह्मादिनाथाय नमोस्तु तुभ्यमात्मैकनाथाय नमोस्तु तुभ्यं इति संस्तुत्य
देवेशं शिवं परमकारणं प्रादुर्भूतो हरः शंभुरिदं वचनमब्रवीत् श्रीशिव उवाच स्वागतं वः सुरश्रेष्ठाः परं परमवल्लभाः
किमत्र कारणं ब्रूत येनेत्थं समुपस्थिताः देवा ऊचुः किमज्ञाविदितं शंभो सर्वकारणकारण समस्तहृदयांभो
जाधिष्ठिताय महेश्वर भगवञ्छ्रूयतामेतद्वचनं नः शुभं प्रभो कामेनैव कृतं यच्च न स्वार्थे लोकरत्नया दृष्टेन पीडि
ते देवैः कारितं यच्च नान्यथा रतिरेकाकिनी देव विलापं दुःखिता सती करोति येन सर्वं च वनं चित्रमिवाभवत् पश
वोपि हि येनात्र दुःखिता अत्यजन्प्रभो तृणादि भक्षणं कांतो प्रसन्नोस्तु भवांस्ततः सर्वथा शोकरतं च प्रसन्नो भवस
र्वथा संहारं कर्तृकामोसि देवैः सह संहर दुःखं तस्यास्तथा हर्षं नष्टप्रायाश्च देवताः तस्मात्त्वया च कर्तव्यं र
त्याः शोकापनोदनं नमस्कृत्य ततः सर्वे स्तुतिं कृत्वा विधानतः प्रसन्नं कृतवंतो त्र शिवं लोकसुखावहं प्रसन्नो भग
वांस्तत्र वचनं चेदमब्रवीत् श्रीशिव उवाच देवाश्च ऋषयः सर्वे यज्जातं तेनान्यथा भवेत् अनंगस्तावदेवस्याग्रा
वचरो रुक्मिणीपतिः द्वारकायां स्वयं स्थित्वा उत्पादयिष्यति तदा कृष्णस्तु रुक्मिण्यां कामं तूत्पादयिष्यति

प्रद्युम्नं नाम तत्रैव भविष्यति निसंशयः जातमात्रं तं तं देवं शंबरः संहरिष्यति हत्वा प्राप्य समुद्रे वै नगरं स गमिष्यति ॥
वत्सनगरे तस्य रत्या स्थीयेय युध्यास्तवं तत्र कामं मिलित्वा तु हत्वा शंबरमाहवे तदीयं चैव तद्द्रव्यं नीत्वा स्वनगरे पुनः गमि
ष्यति पुनः सा वै देवाः सत्यं वचो मम इत्युक्त्वांतर्दधे रुद्रो देवान् संस्तुवतो तदा देवास्तां च समाश्वास्य रुद्रस्य वचनाहताः
उक्त्वा वचस्तदीयं च स्वं स्वं भवनमाययुः कामपत्नी समादिष्टं नगरं सा गता तदा प्रतीक्षंती च तं कालं रुद्रादिष्टा शुभा ती
ष्वराः ततो देवाः स्वभवने गत्वा शोचं तत सर्वशः चिंताविष्टा इदं खिन्नाश्च हा हा किं च भविष्यति तस्य दुष्टात्मनः सर्वलो
कत्रासैककर्मणः गर्वितस्य मदोत्सेकमत्तस्य वधं दंतिनः तारकस्य कथं नाशो भविष्यति परस्परं चिंताशोकसमा
विष्टा विषण्णास्ते इवाभवन् शोकैकमग्नांस भूपाः लवमाना इवास्थिताः भ्रमभ्रमरसंरुद्धलोचना इवचाभवन् निरु
द्धबुद्धिप्रसरा दारिद्र्या इव चाभवन् संकोचितसमस्तांगाः शीतग्रस्ता इवाभवन् गाढांधकारग्रसिता दीपहीना इवाभ
वन् ततोपि सा पर्वतराजकन्या शून्याशया शोकसंतप्तचित्ता भीता तातश्चक्रोप कंपायमाना पश्चाज्जाता तातानाहर्षीभ्यांस
खीभ्यां पितुर्गृहं तदा गत्वा मिलित्वा मातरं मुदा पुनर्ज्ञातं तदात्मानं मेने सा पर्वतात्मजा दर्शनात्तु पदं चैव मेनया
शून्यचित्तया प्राक्षिप्ता मुखमाघ्राय स्वागतं तेय शालिनी निविष्टा स्वतनले वै शुश्रुवुः सर्वबोधकाः रिक्ताशयाद्दुः
खिता सा शोकशल्यहता हृदि ततोपि सा पार्वती नष्टरूपादिना दिने कृशतामाप देवी चिंताविष्टा शोकसिंधौ नि
मग्ना तेन तेनाद्दुःखभागातुराभूत् निनिंद च स्वकं रूपं हा हा हतास्मि तथाब्रवीत् स्वपती च पिबंती च हसंती गच्छंती त
दा तिष्ठंती च सखीमध्ये पि रूपं च मदीयकं इति सा दुःखिता तत्र स्मरंती हरचेष्टितं सुखं न लेभे किंचिद्धि शिव शिवेती
तिचाब्रवीत् अनुतप्ता तदा तत्र नापसौख्यं कदाचन एकांते सा सखीर्गत्वा तासां पश्चात्स्वमाकथ्याः श्रुत्वा च करुणं देतर्णी

हाशिवेत्यल्वभाषत एतस्मिन्समयेतत्रनारदोनाममैवमुनिः कामचारीचस्वच्छंदः सर्वलोकनमस्कृतः हिमालयगृहंप्रा
शि० प्तोकस्मात्संग्रामकामकः ग्रथालोक्यसमायांतंनारदंतंमुनीश्वरं ग्रभ्युत्थायसमाजग्मुःसर्वेतेहिमवन्मुखाः पूजितो
पु० र्घ्यमादायसुखासीनोगतव्यथः समंतात्कुशलंपृष्ट्वा संमुखालोकमागतः ततोहिमालयस्तत्रविनयावनतःसुधीः
१८ पप्रच्छतस्याग्रेऽर्थेननारदंमुनिपुंगवं शिवप्राप्तिकथंत्वस्याःसुतायाःसंभविष्यति उक्तवान्वचनंसोपितपःसाध्योवि
योपयं ततःप्रोवाचसादेवीमंत्रंदेहिममप्रभो गुरुंविनानसिद्धोतश्रुतिरेषासनातनी इतिश्रुत्वावचस्तस्याउपदेश
त्ययानघः विचार्यमुनिवर्यस्तांविधिपूर्वमुपादिशत नान्यथालभ्यतेदेविदेवेशःस्यादिकेशपि इत्येवंवचनंतस्मैना
रदोभगवत्प्रियः जगामसहदेवेनामगृणन्नारायणेतिच इतिश्रीशिवपुराणेपार्वतीपरागमनंनामैकादशोध्यायः ११
सूतउवाच पार्वतीचतदाश्रुत्वावचनंनारदस्यच तपःसाध्यंहरेमेनेतपोर्थमनसाऽऽदधे मातरंपितरंचैवसखीभ्यांप
र्यपृच्छत लज्जमानास्वयंवक्तुंपार्वतीविनयानता सख्यावूचतुः हिमवन्श्रूयतांपुत्र्यावचनंकथ्यतेधुना साफल्यं
चैवदेहस्यरूपस्यचतथापुनः भवतश्चकुलस्यास्यसाफल्यंकर्तुमिच्छति तपसासाधनीयोसौनान्यथावपुषातावकेन
तस्मात्त्वंपर्वतश्रेष्ठदेयाज्ञाभवतापुनः इत्येवंचतदाश्रुत्वागिरिराजोब्रवीद्वचः हिमालयउवाच मह्यंचरोचतेत्वर्थो।
मेनायैरोच्यतांपुनः यद्येवंभवितव्यंवकिमतःपरमुत्तमं साफल्यंचमदीयस्यकुलस्यचनसंशयः मात्रेतद्रुच्यतांचे
हैततःश्रुत्वमतरेवाकिं इत्येवंवचनंपित्रासुक्तंश्रुत्वातेतेतदा जग्मतुरंतरंसख्यौतदात्तेत्तमुनीश्वराः गत्वातुमातरंतत्र
स्यावचनंसूचतुस्तदा मातस्त्वंवचनंपुत्र्याःश्रुत्वाकर्तुमिहार्हसि तपस्कामास्तितेपुत्रीशिवार्थंपरमेतपः प्राप्या
नेतापितुश्चैवतवभ्यंचपरिपृच्छति इयंचरूपसाफल्यंकर्तुंकामापतिव्रते तदाज्ञायदिजायेततप्यतेचतथाधुना स

माकार्यं वत्स त्वेतन्मेनाऽदुःखमुपागता समाहूय तदा पुत्रीं प्रोवाच विह्वला सती दुःखितास्मि कथं पुत्रि तपस्तप्तुं
गच्छ्या प्राप्तं जन्म गृहे ह्यत्र दुष्टजनने किं भवेदिह ये संसारभयार्दिताः तपस्ते च प्रयासेन कृतानादराः क्लेशग्रस्तमनो
विवेकमतयः सविघ्नचिन्ता भूयसा तेस्वाध्यायजपध्यानमक्तिभिरिच्छंति गतमस्तु तेनानंतं हिमवंतमत्र सुभगे हातं नम
तिलकथं यदर्थं च तपस्यंतः क्लिश्यंति विविधैर्व्रतैः तेते ह्यात्र कथं वत्से मतिर्जाता शुचिस्मिते तस्मात्त्वं समति
भूत्वा विवर्वाः शुभानने कुत्र यासि तपः कर्तुं देवाः संति गृहे मम तीर्थानि च विचित्राणि वसंति ते पितुर्गृहे गंगा
पिव मते यत्र संसारभयखंडिनी यां वै समस्तजंतूनां जीवने मुक्तिदायिनी संसारभयभीतानां भयमोचनकरी मता
तामिमां त्वं परित्यज्य कुत्र यासि शुचिस्मिते न वात्रैव तपये कामं सिद्धिः स्यादनपायिनी संसारभयभीतानां भयमो
चनकरी मता तामिमां त्वं परित्यज्य कुत्र यासि शुचिस्मिते न वात्रैव तपये कामं सिद्धिः स्यादनपायिनी इत्थं निषिद्धा
मात्रा सा स्नेहकोपेन पार्वती यदा तदा न प्रविते नामो मति बभूव ह निषिद्धापि च सा तस्मैं पुनः पुनरवेदयत् क्रुद्धा
ब्रवीत्सा मेना च स्नेहेन सत्त्ववत्सला साधितं किं त्वया गत्वा पुनः किं साधयिष्यसि शरीरे कोमलं त्वं वत्से तपसः कठि
नं महत् एतस्मात्त्वया कार्यं यत्नेन सकलं भवेत् इत्येवं वक्तुधा पुत्री मात्रापि वारिता सती सखीभिर्नैवात्र संपेदे पुन
राध्याशिवं तदा दुःखं ज्ञात्वा तदीयं सा मातृवात् सत्त्वाज गाम सा मातरं पितरं चैव प्रणिपत्य पुनस्तदा सखीभ्यां संयुता
तत्र तपस्तप्तुमुपाययौ हित्वा सनान्यनेकानि वस्त्राणि विविधानि च वल्कलं च तदा वधा मौंजीं वधा सशोभने
हित्वा हारं तदा चर्म मृगस्य परमं शुभं जगाम तपसे तत्र शृंगस्थं तीर्थमुत्तमं गौरीशिखरनामासीत्तपसः कार
णादिह सुंदरास्तद्द्रुमास्तत्र पवित्राः फलभाजिनः भूमिं शुद्धिं ततः कृत्वा विधाय वेदिकां शुभां तथा तपः समारब्धं

शि॰
पु॰
१८

मुनीनामपिदुष्करं वाक्यांवल्यंनदास्याप्यशरीरस्यविशेषतः सूर्येदृष्टिंसमादिप्यचकारपरमंतपः दीप्तानांचतु
रग्नीनांमध्येस्थित्वावहुमके वर्षासुस्थंडिलेस्थित्वा शीतेजलसमीपगा एवंतपःप्रकुर्वाणाप्तुत्वानारोपयत्तदा सिं
वेनीप्रत्यहंतत्रसातिथ्यचाप्यकल्पयत् वातैश्चैवतदाशीतोवृष्टिश्चविविधास्तथा दुःखंचविविधंतत्रगणितंन
तयातदा तथ्यातथ्यातयानंमुनिभिश्चसुदुष्करं स्तवाचऋषयस्तत्रविस्मयंपरमंगताः दर्शनार्थंसमाजग्मुः
कीदृक्तमंतपोनया महत्तोधर्महृद्दिष्टगमनंश्रेयउच्यते प्रमाणंतपसोनास्तिमान्योधर्मःसदाबुधैः श्रुत्वादृष्ट्वा
तपस्तस्याःकिमन्यैःक्रियतेतपः जल्पंतेतदातत्रकठिनांगाश्चयेपुनः तदाश्रमगतायेचविरोधरहितास्तदा
सिंहागावश्चपशवोरागादिदोषसंयुताः तन्महिम्नावतेतत्रनावाधंतपरस्परं वृक्षाश्चसफलास्तत्रतृणानिवि
विधानिच पुष्पाणिचविचित्राणितथासन्नृषिसत्तमाः तद्वनंचतदासर्वंकैलासेनसमान्विते जातंचतपसा
तस्याःसिद्धिरूपंस्वभूत्तदा इतिश्रीशिवपुराणेपार्वतीतपोवर्णनंनामद्वादशोध्यायः १२ ऋषयऊचुःवा
सशिष्यमहाभागयज्जाततदनंतरं पार्वत्याश्चरितंतन्नः शंसितत्वमिहार्हसि ईदृशींसिद्धिमालोक्यतपसो
विश्रामसा ऊचाहोपुनरप्येवंचचारसुमहत्तपः सूतउवाच इत्थंतपस्यमानासापार्वतीपर्वतात्मजा चचा
रसुमहाघोरंभूयोपितपउत्तमं पर्णवाताद्दिपानंहितपसोप्यवधिःस्मृतः तदप्यतीतमनया ततोपर्णेतिसा
भवत् इत्थंतस्यातपस्यंत्यासर्वेदेवाःसदानवाः नाभुवंस्तपसोंततदुर्गेतिविश्रुताभवत् तस्यांचतप्यमानायां
यांशरीरादुदपयत तेजोराशिःसर्वव्यापीसर्वाद्भुतमयःशुभः अन्यद्भुततमंतद्धितेजस्तत्राभवन्मुने हृल्लोद्य
नदृष्टाहासुनस्तापःपरिशुष्यति सर्वेषांतत्रभूतानांसुसहंचवभूवतत् तदृष्ट्वादेवताःसर्वामुनयोपिभयातु

न्विताः बभूवुः किमिदं चेति रूपमत्यद्भुतं महत् अपूर्वं दृष्टं सुमहत्तेजस्वितयं हरं समंतात्प्रसृतं रम्यं वनाद्रिपर्वतेषु त
त एतस्मिन्समये देवा ऋषयो नारदादयः पार्वत्याः स्ततपो दृष्ट्वा तेजसा व्यापितास्तया जग्मुस्ते च तदा तत्र यत्रास्ते वृ
षभध्वजः तत्रागत्वा च ते देवा भीताः पूर्वापरायुतः विषसवदना जाता गत्वमीश्वरसंमुखं ततः संचिंत्य ते देवा नारदं।
प्रेषयंस्तदा नारदोपि तदा तान्देवानाहूय तांस्ततः प्रणम्य शंकरं देवं स्तुतिं चक्रुः परस्परं ऋषय ऊचुः शंभुस्त्वं
शंकरोसि वेदयालस्त्वं विशेषतः सर्वामरविभुस्त्वं च सर्वप्राणभयंकरः सर्वतः प्रसरत्तेजोभासितांबरमंडलः त्रि
नेत्रो वृषभांकस्त्वं जटामुकुटमंडितः भस्ममंडितसर्वांगो विश्वदिक्कालपालकः एवंत्वंहश्यमेकस्त्वं ज्ञाने सर्वेत्तमः
प्रभो भवत्प्रसादात्ते देवादीश्वंति दिवि सर्वदा भवान्कारुणिको देवः सर्वाज्ञापरिपालकः यस्यास्या न यदि देवेशान्तस्य
किंचिन्नदुर्लभं यस्यानाश्यान वयि भवेत्तस्य सर्वं सुदुर्लभं स्तुते त्यं समुपलीभूतं शंकरं लोकशंकरं प्रणम्य देवाः प्रोचुस्तं
स्वार्थं हितवचस्तदा पार्वत्या वै तपस्तप्तं दारुणं लोकशोषणं अपूर्वं दृष्टं तो भाविदेवदानवदुर्लभं प्रीतो भव त्वमस्मा
कं कुर्याः कार्यं सदाशिव इत्युक्ते नारदप्रोक्तैः शंभुर्वचनमब्रवीत् देवा भवत्याप्यईशो हं तपसा दुष्करेण च तया पर्वत
राजस्य सुतया तपसा त्वयं क्रीतोस्मि वचनं तस्याः करिष्यामि भवत्प्रियं अवश्यमेतद्भविता नात्र कार्या विचारणा गच्छ
त स्वपुरं तावद्यूयमत्रास्मि संयतः स्वयमेव करिष्यामि कर्तव्यं भवतां प्रियं आश्वास्य च तथा शीघ्रं शिवस्तान्परिपाल
कः इत्युक्त्वा च तदा देवान्विसृज्य शंकरस्तदा अजिनाच्छादनो दंडी शुक्लाभ्रमूर्द्धजे तथा जटिलः प्रोज्वलन्सूर्यो वयस्थ
स्थविरो भवत् ईदृशं रूपमास्थाय जगाम पार्वतीवनं आगतं तं तदा दृष्ट्वा शिवाप्यपूजयत्तदा अंगे शुक्ललोमशं चैव दंड
चर्मसमन्वितं त्वंविकाकलशं विभ्रतं भस्मोद्धूलितास्थितं हृदवेशास्थितं देवी पूजां चैव तदाकरोत् फलपुष्पादिभिस्त

शि॰
पु॰
४

वटुजिनेतपस्यासुतदा पार्वत्यास्तत्र विश्रांतेस्वसंतेपार्श्ववर्तिनेः पथिखेदेनहुंशाब्दंकुर्वंतेपतितमिव स्थितंतंव्याजसन्न
नेजराजर्जरितया तत्र नससुखेनतावत्तिष्ठंतमूर्द्धमेवच पादहस्तादिविक्षेपंकुर्वंतममितोजसं तस्मांतत्रापिखेदेनखे
दयंतंतपोधनं कुब्जीभूतंतत्रंचापितत्रतिष्ठतमुत्थितं जाज्वल्यमानेनतेजोभिःसर्वतस्तिमिरापहं श्रयंविचरायविश्रा
तेसंसुखीभूतमव्ययं पार्वतीकुशलेनैवपप्रच्छतंकुतोगतः स्वागतंब्रह्मचारिंस्त्वंकिमर्थंखेदमागतः इतिदृष्टेनतदा
तेनसाग्रहमथापिच कष्टेनमहतावाणींसंस्थाप्योवाचतापसः श्रूयतामत्रत्वंदेविकथ्यसेसाधुभाषिणि अहं
तपोरतःश्रांतोनेककल्पेमनस्विनि नाहमशफलमत्राहमामभवान्नास्मिकिंचन किंकरोमिक्वगच्छामिचमयंश्रांतोनास्य
सुंदरि एतत्त्वद्दर्शनेश्रामः किमाचरसिवानघे दृष्ट्वात्कपटेनैवगोपयन्नूपमात्मनः अपिदेविजलेस्यतत्फलादि
वनिरंतरं अविच्छिन्नंभवत्यत्रपूजार्थंपुष्पवल्लभं अपिदेविमहाभागेयथाशक्तितपस्यसि नवैवयसिहेदेविकृते
नेतपउत्तमे हृष्टोचितेभवत्यात्रसाधुसाधुकृतंत्वया अहोतुखलसंसारेपूर्णभाग्यासिसुंदरि ययातपस्त्वयातस्त।
यथानिसाश्चभीरवः देवितस्यकुलस्यात्रमाहात्म्यंकेनगण्यते यत्रजातासिसुभगाभवतीकुलदीपिका अहोमात्राच
पित्राचकीदृशंसंचितंतपः याभ्यांहिभवतीलब्धासर्वथाकुलभूषणं अहोमयाधुनातस्यतपसःसंचितस्यच फलं
वाविकलेशामंयथंवदृष्टिपथंगता धिग्धिग्त्रामेदकर्माणंस्मृतापिभवतीमया येनेयकालपर्यंतमुपेत्यात्रकृतास्मु
भे अद्यमेसफलंजन्म अद्यमेसफलंतपः यद्दर्शनपथंयातासुभासिममसुंदरि पूजाविधिस्त्वयादेविकृतोवैसर्वथा
त्मना तस्मान्मेजीवसंजातामस्त्गोप्यंत्वयानहि अतःकिंचिद्धितंदृष्टेकथनीयंत्वयाधुना किमिच्छसिवरंदेविदृष्ट्व
मिच्छाम्यतःपरम् त्वमेवतपसोदेविफलंसर्वंप्रदृश्यते त्वमात्मकामासुभगेकिमर्थंचतपस्यसि ॥ ३३ ॥

भवसितरमांगंतेतपस्येनितपोधनाः किमाचरसिभद्रेत्वंममसंशयितंमनः यथाचापित्रभात्यत्रममैवेतत्समोदितं व
गाथ्यैवेन्नपस्त्वंवतिष्ठवतेतपप्वतत् रत्नैस्तैस्तद्विहीनांरेखंयंत्तात्वागमिष्यति नवात्रकारणंकिंचिदपरंप्रतिभातिमे ईदृशंतव
सौंदर्यंकथंव्यर्थीकृतंत्वया हित्वावस्त्राण्यनेकानिबहुमूल्यानिसुव्रते इदंकठिनयोग्यंतच्चर्मादिप्रावृतंत्वया क्वसूक्ष्म
चीरायुचितासपोरतेतवांगयष्टिर्मधुराचकोमला क्वाकर्कशंवल्कलचर्मवस्त्रंकेलोहाश्मसारांगहितंमहामते क्वता
वकीर्यामधुराकृतिःशुभेक्वाननत्तपोदृढदेहोचितंच नैतत्ममाभातिक्वचापिशोभनेयोग्यंसर्वंशोभतेतिष्ठमाने तत्सर्वं
कारणंब्रूहिश्रुत्वाहर्षमुपागमे इतिपृष्टातदातेनसखींसाप्रेरयत्सदा तन्मुखेनततन्सर्वंकथयामाससुव्रता इतिश्री
शिवपुराणेपार्वतीतपोदर्शनंनामत्रयोदशोऽध्यायः १३ सूतउवाच श्रूयतामृषयःश्रेष्ठाःकथांपापप्रणाशिनीं यज्जा
तंवततःपश्चात्पार्वतीशिवयोस्तयोः तयाचप्रेषितातत्रसखीजटिलमाहतत् पार्वतीकांतितयस्यास्त्रवणाज्जायतेसु
खं सख्युवाच श्रूयतांसाधोप्रवक्ष्यामियदितश्रोतुमिच्छसि यदर्थमेतयासख्याप्रारब्धंतपउत्तमं हित्वेदंमसुखान्दि
वान्ख्यातंमपत्रिवैभवात् ऐरावणादिवाहांश्चभोगसिद्धान्महेश्वरान् अणिमादिगुणोपेतानेस्वर्यंप्रभुखानपि
पतिंपिनाकपाणिंवैप्राप्तुमिच्छतिसांप्रतं अहोकष्टमहोकष्टंदुःखितेयंतदाभ्ययात् इयंसखीमदीयावैहस्तानात्रो
पयस्तथा तेषुव्रतेषुसंजातंफलपुष्पपुरःसरं मनोरथांकुरंवास्याःपश्यामिनकथंचन रूपसार्थ्याप्यदेवेशंकाम
स्यानुग्रहायच देवानामुपकारायलोकानांहितकाम्यया तस्माच्चनारदादेशात्तपस्तप्यतिदारुणं यत्नेश्चेष्टस
माख्यातंसख्याश्चमनसीप्सितं इत्येवंवचनंश्रुत्वाजटिलोवाक्यमब्रवीत् ब्रह्मचारीउवाच अहोअहोमहाश्चर्यं
किमिदंकथ्यतेत्वया इत्थंविस्मितेकोहिकिमिदंभाषसेशुभे सख्येदंकथितंमन्यपरीहासउतापिवा यथार्थेन

शि॰
पु॰
२१

कथंदेविमुखेनपरिभाषसे इत्युक्तेचतदातेनस्त्रीयेनैवमुखेनसा कथंविद्वाचमाकीर्यतयोनियममास्थिता अशक्ता
पिस्वयंवक्तुंलीलेंद्रियगणाननना तदुक्तवचनाद्दृष्टासन्मुखीभूयसादरं उवाचपार्वतीदेवतन्नैवचनान्यथा मनसा
वचसासाक्षाद्धृतोविशंकरोमया जानामिदुर्लभंवक्तुंकथंप्राप्यंमयाभवेत् तथापिमनसोत्सुक्यान्नप्यतेचमयाधुना
मनसास्वर्गमाप्नोतिमनसातीर्थ्यतेभवः मनसायःसमायातिमनसादुर्गमृच्छति अगतिर्मनसोनास्तिकुत्रापिज
नलमारुते मनोरथपुरस्कृत्यतपानीयंसदुर्लभं इत्युक्तावचनेतस्मिस्थितासागिरिजातदा सचाद्भुतास्मरणस्तत्रगम्यते
चमयाधुना एतावत्कालपर्यंतममेक्तामदत्तीयभूत् किंवस्तुकाम्यतेदेवीसुन्दरायासमस्तवत्स्वते अवगंतंमयासम्य।
क्सुखोऽस्तंदरीश्रुतं इतोगच्छामोऽहंदेवियथेच्छासितथाकुरु नकथ्यतेमयातथ्यंमिथ्यात्वंनिष्फलंभवेत् यथाका
र्यंतथाभाविकथनीयंशुभंनच इत्युक्तावचनेतस्येयावद्गंतुमियेषसः तावच्चपार्वतीतस्मैप्रोवाचक्वगमिष्यसि इ
त्युक्तेचतयातत्रस्थित्वोवाचसदंडभृत् ब्रह्मचार्युवाच शृणुदेविप्रवक्ष्यामिहितेप्रियवचस्तव अवाच्यमपिदेविशि
मित्वाद्द्च्यतेमया इतश्चप्रथमंतेमेमान्याऽऽपूज्यासदाशुभा इदानींविपरीतेहिजातेमेनात्रसंशयः एतत्कृतंत्वया।
येवतत्त्वैवंश्रूयतामिति हाहाहाहामंदमतेकिमिदंकर्तुमिच्छसि हित्वासुवर्णसूत्रंचगृहीतंकाचमिच्छसि हित्वा
त्वचंदनेशुभ्रंकर्दमेलिप्तमीहसे नागंचवाहनंत्यक्त्वावलीवर्दंत्वमिच्छसि गंगाजलंपरित्यज्यचोदकंकौपमीहसे
सूर्यतेजःपरित्यज्यखद्योतद्युतिमिच्छसि चीनांशुकंविहायैवचर्माम्बरमुपाससे गृहेवासंचत्वंदेवित्यक्त्वावनंसमीह
या करोषित्वंचदेवेशिनयुक्तंकर्तुमुद्यता त्वयात्तसर्वदेवानांहित्वाविशेषंवधिपुनः इच्छसित्वंसुरारीणांनयुक्तंक्रियते
त्वया इंद्रादिलोकपालांश्चहित्वाशिवमनुव्रता नैतद्युक्तंहिलोकेषुविरुद्धंदृश्यतेधुना कामेकमलपत्राक्षीकु।

वामैवैत्रिलोचनः विरूपाक्षस्त्वयादेवि किमिदंकुरुषेधुना शशांकवदनात्वंचपंचवक्त्रः शिवःस्मृतः कविभिश्चैवते
रूपंवर्णितंनैवशक्यते जटाजूटंशिवस्यैवप्रसिद्धंपरिचक्ष्यते चंदनेचनदीयोगेचिताभस्मशिवस्यच क्वदुकूलंवदी
यंवैगजाजिनमथाशुभं क्वचांगरागाणिदिव्यानिक्व सर्पाःशंकरस्यच क्ववरादेवताःसर्वाक्वभूतगणाश्चवलीप्रियः क्वासौ
मृदंगनादश्चक्ववापिडमरुस्तथा क्वचेतपिकलापश्चक्वचशृंगिवचोशुभं क्वचच्छागमयाशब्दागलनादःक्ववापि
हि भवन्नाचशिवश्चैवनसुकंरूपसुत्तमं वपुश्चैवविरूपाक्षंजन्मनज्ञायतेतथा यदिद्रव्यंभवेत्तस्यकथंस्यात्तदि
गोचरः वरेषुयेगुणाःप्रोक्ताएकोपिनाशिवेस्थितः वाहनंचवलीवर्दोप्यायुधंचत्रिशूलकं यदिग्राह्योभवेत्सोपिद
देहेक्वामंकथंनसः महायाश्चपिशाचाश्चविषंकंठेस्यराजते अनादरेतदादृष्ट्वाहिमावनमुपागतः जातिर्नलभ्यते
तस्यविद्याज्ञानंनदृश्यते एकाकीचसदानित्यंविरागीचविशेषतः तस्मात्त्वयाशिवेनैवमनोयोक्तुमिहार्हसि क्व
वाहारस्त्वदृशीयावैक्वचसामुंडमालिका क्वसद्देतपदान्यत्रालक्तकानितवापिच परेतकेशाकीर्णंचश्मशानाश्रि
तमंदिते सर्वविरुद्धरूपंचतथैवचाशिवस्यच मत्वानरोचतेदेवियथेच्छसितथाकुरु ममयोविहितोदेवःश्मशा
नेवासमिच्छति प्रसद्धस्तुचयत्किंचित्तत्सर्वंवमतेस्वयं निवर्तयमनस्तस्मात्त्राचेक्रुद्धेसमीपतः इत्येवंवचनंश्रुत्वा
पार्वतीक्रोधसंयुता उवाचक्रोधमानासाशिवनिंदारतंचतं पार्वत्युवाच एतावद्धिमयाज्ञातंकश्चिद्धन्योभविष्या
ति वरेतुसफलंज्ञातमपरन्योहृष्यतेधुना श्रूयतांवचनंतावत्कथयामिक्रमेणतु त्वयोक्तंविदितोदेवस्तदलीकंन
चान्यथा यदाचविदितःस्याद्धिविरुद्धंनोच्यतेत्वया कश्चिद्धिवंप्रदृश्येतवेशधारीनसंशयः ब्रह्मचारीस्वरूपेणाक
श्चिद्धूर्तःसमागतः शंकरस्यस्वरूपंतप्रवक्ष्यामिशृणुध्वतत् वस्तुतोनिर्गुणःसाक्षात्सगुणःकारणेनतु कुतोजातिर्भ
वेत्तस्यनिर्गुणस्यगुणात्मनः सर्वासामपिविद्यानामधिष्ठानंसदाशिवः उक्कामरूपिणोवेदादमास्तुविसवेपरा

शि॰
पु॰
२२

किंतस्यविद्ययाकार्यंपूर्वंस्यपरमात्मनः सर्वेषांचाधिभूतस्यवयोमानंकुतःस्मृतं प्रकृतिस्तुयतोजाता किंप्राकेपरस्य
कारणं योवैभजतितेनित्यंतस्यशक्तित्रयंसदा तस्यैवभजनात्कालंमृत्युंजयतिनित्यशः तस्मान्मृत्युंजयनामप्रसिद्धं
जगतीतले यस्यपूजाप्रभावेनचारोग्यंजायतेनृणां तस्यारोग्यंकुतोपीहिभविष्यतिमूढमते यस्यैवपूतपातेनदेवाः
देवत्वमागताः दर्शनार्थंशिवस्यैहयदागच्छतिदेवराट् तदाभूतपिशाचाश्चद्वारपालाः॥शिवस्यच दंडैश्चमुकुटंवि
डुंबंडंखंडंप्रजेकुरुः किंतस्यबहुपदेशास्वयमेकःप्रभुःसदा कल्याणरूपिणस्तस्यसेवयाकिंभवेदिह किंन्वनेदेव
देवस्यमामिच्छंतिसदाशिवः सप्तजन्मदरिद्रीस्यान्निंदतेयदिशंकरं तस्यैवसेवनाल्लोकेलक्ष्मीःस्यादनपायिनी य
दग्रेसिद्धयोष्टौचनृत्यंतिप्रतिवासरं प्रवाहुमुखाःसदातत्रकुतोविघ्नसद्दुर्लभे यच्छ्रेयमंगलानीहसेवतेशंकरःसदा
तथापिमंगलंतस्यस्मरणादेवजायते शिवेतिमंगलंनामसुखेयस्यनिरंतरं तस्यैवस्पर्शनादन्येपवित्राःसंतिनित्यशः
असंपदोपितस्यात्रदिग्वारणगतोह्यसौ करोत्यभ्येत्यमुकुटरजसापादरंजनं अकिंचनोपिप्रभवःसंपदांलोकपाल
कः॥ श्मशाननिरतोभीमःशिवएवोच्यतेबुधैः यद्यपूतभवेद्भस्मचितायाश्चतथोदितं प्रणामावसरेदेवैःशिरोभिर्धा
र्यतेकथं योवैचजगतःकर्ताजगतश्चेश्वरोमतः जगत्संहारकर्ताचसर्वैर्ज्ञेयःकथंभवेत् जानंतिब्रह्मणारूपंशिव
स्यपरमात्मनः कथंतेवैविजानंतिवादृशाश्चिवहिर्मुखाः दुराचाराश्चपापाश्चवेदेभ्यस्तेपिनिर्गताः ततंतेनैवजानं
तिशिवस्यपरमात्मनः शिवनिंदांकरोतीहततवमत्तायथःपुमान् आजन्मसंचितंपुण्यंतस्यभस्मीभविष्यति त्वया
निंदाकृतायात्रहरस्यामिततेजसः तत्तज्जातकृतातस्मात्पापंभजाम्यहं शिवविद्वेषिणंदृष्ट्वासचैलस्नानमाचरेत्
रैरेदुष्टत्वयाप्रोक्तंजानामिचमहेश्वरं निश्चयेनैवनज्ञातंशिवएवसनातनः तथातथाभवेत्सोवैममाभीष्टतमोहिसः
पुनर्वचनमादातंप्रक्रमेमावदेवहि उवाचगिरिजादेवीसखींडुष्टमनाश्चसे वारणीयःप्रयत्नेनशिवनिंदाकरिष्यति

नकेवलंभजेत्स्वयंनिंदांकुर्वन्त्विवस्य योवैशृणोतितांनिंदांपापभाक्सभवेदिह अयंदुष्टःपुनर्निंदांकरिष्यतिशिव
स्यच स्थलेमतत्तथाहित्वायास्यामोन्यत्रमाचिरं इत्युक्त्वाचलनायासौपटमुत्क्षिप्यतेयदा तदासौचशिवःसानादा
ललेवप्रियांस्वयं कृत्वासीयंस्वरूपंचयथाध्यातंतथात्वया दर्शयित्वापुनस्तांचसुवाचावाङ्मुखींशिवां ऊचेत्वया
सिमोहितावानतत्त्याज्यामयापुनः प्रमत्तोस्मिवरंब्रूहिनादेयंविद्यतेतव अद्यप्रभृतितेदासस्तपोभिःप्रेमनिर्भरैः ।
कृतोस्मितवसौंदर्यात्क्षणमेकंह्रदायते त्यज्यतांचत्वयालज्जाप्रहियामोगृहंमम इत्युक्तेदेवदेवेनजहौदुःखंप
रामतं तपसश्चैवयज्जातंतद्दुःखंचतदागते फलेजातेश्रमःसर्वंजातोनाशमवाप्नुयात् इतिश्रीशिवपुराणेपा
र्वतीवरप्रदानोनामचतुर्दशोध्यायः ऋषयऊचुः व्यासशिष्यमहाभागसर्वज्ञपुरुषोत्तम सर्वंत्वंविदितंलोके
यद्यज्जातंसुदुर्लभं वन्नस्थामहेश्रोतुंततोजायततत्पुनः तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामिःकथ्यतांमहामते सूतउवा
च मुनयःश्रूयतांसम्यक्कथयामिकथांमुदा पार्वतीवचनंश्रुत्वाहरस्यपरमात्मनः उवाचव्रीडितादेवीवचःस्मृत्वा
पुरातनं सतीमुखेनमातत्रशिवंसम्यगवस्थितं एहियामोगृहेदेविकथंचैवविलंबसे त्वंणामायाहिगेहंमेकी
तोस्मितपसातव एवंब्रुवंतंतंदेवंपार्वतीवचनात्सतीम् सम्बुवाच भगवान्यदिप्रीयेतकरोतिकृपांयदि प्रसन्नोय
दिदेवेशोममार्थंचकरिष्यति तदेवचत्वयाकार्यंकृपांकृत्वाममोपरि पितुर्गृहेमयासम्यग्गम्यतेतदनुत्वया।
प्रसिद्धाक्रियतेगेहेविवाहःपरमंशुभं पितरौयेनतुष्टौस्तोगृहस्थोख्यातसन्तति तथाचैवत्वयाकार्यंलोकेषुख्या
पयन्यशः पितृमेसफलंसर्वंकुर्वीथास्त्वंगृहाश्रमं सर्वाश्रमवरिष्टोहिगृहस्थोयदिकथ्यते अनेनैवविधानेन।
भवांस्तत्कर्तुमर्हसि यथानदीनदाःसर्वेसमुद्रेयांतिसंस्थिति एवमाश्रमिणःसर्वेगृहस्थेयांतिसंस्थितिं तेनेत्थं।

त्वत्वया कार्यं पितुर्मम महिते त्वया अन्यथा किं फलं ताभ्यां प्राप्यते मद्यपाश्रयात् यथा त्रिभुवनख्यातो हिमवान्पर्वत
शि॰ र्षभः महासत्वधकारी च रत्नाकर इति स्मृतः तथा भगवता कार्यं येन सख्यातिमाप्स्यति विवाहस्य यथा रीतिः कर्तव्य
पु॰ ता त्वया ध्रुवं जानाति हिमवान्सम्यक् कृते तु ख्याशुभं मम इत्येवं वचनं श्रुत्वा शिवोपि च शिवां तदा उवाच वचनं शंभुः
२२ स्मितपूर्वं शुचिस्मितः तत्प्रसादे वदे देवि शीघ्रं नीतस्य मम किं फलं यथेच्छा ते प्रवर्तेत तत्तथेति मतं मम यत्कथ्यते त्वया
देवि तत्तथास्तु शुचिस्मिते इत्युक्त्वांतर्हितः शंभुर्गत्वा काशीमचारयत् ततः त्वरां विनिश्चित्य मनसा स्मरशासनः
सस्मार मुनीन्सप्त वा मरीचिप्रमुखांस्तथा ज्योतिर्मयान्सर्ववेत्तृकान्विरहाकृष्टमानसः पार्वत्यपि सखीयुक्ता रू
पं कृत्वात्तसार्थकं जगाम च स्वकं धाम संप्राप्य स्वमनोरथा अनंतहर्षसंपूर्णा स्फीतमानसपंकजा दरिद्र इव संप्राप्त
निधिर्हर्षसमाकुला स्वस्फीतमुखचंद्रेण प्रकाशितदिगंतरा स्वतेजःप्रसराक्रांतगहनाशेषकोटरा परमानंदसं
पूर्णलोचनहृदयशोभिता नरावतीकृतमहापितुर्विरहकातरा इत्थं शीघ्रं समागत्य स्वकीयं पितृवेश्म सा बभूव
मुदितात्यर्थं सखीभ्यां संयुता सती पूर्वमावेदिता ताभ्यामागता पार्वतीति च श्रुत्वा तन्मात्राभ्यां पितृभ्यां हर्षिताभ्या
प्रतीदिता इत्थं समागतायां तु पार्वत्यां तत्र वेश्मनि बभूव महउत्सिक्तो हर्षवृन्दादिवीक्षणैः तथा च सदसि तत्र
हिमवान्धनमीश्वरः येन तेषां च कालं तत्र ख्यातो रत्नाकरा इति देवाश्च हर्षमत्तालेभाः पुष्पवृष्टिश्चोदिवि बभूव त
त्क्षणात्तत्र परमानंदलक्षणां पिता चैव तथा माता सख्यश्चैवाप्यनेकशः सर्वे धिनस्तु तथा चान्ये सर्वे तत्र समाययुः
जयेति च वदंतस्ते हृष्टा लिंगनमादधुः वदंतो वचनं सम्यग्हर्षप्रथममेव च साधितं तत्त्वया सम्यक् सा भाविताः स्माव
यं त्वया वदंतेः पुष्पवर्ष्यैस्ते लक्षनयित्वा शिवां मुदा गृहं प्रवेशयामासुर्वर्धमानमुदः सरं अंकमारोप्य तां देवी पितृ

ध्यांवेधुर्यर्वेकं स्वाश्रमं सफलं मत्वा हिमवानिदमब्रवीत् मेनेमन्येहमद्यात्र स्वपुत्र्या स्तुतिकावरा तथाचनारदेनात्र सत्त्व
वन्मायुमाधितिं इत्युक्त्वा तत्र महोत्साहो बभूव गिरिगह्वरे अश्वपद्यश्वेतसर्वे शोभनाचसंस्तुता यदा तदाजग्मुः स्वयं सर्वेक
स्यहृत्ताश्चापरे कृताभिषेका दिव्यायां त्रिस्रोतसि च मानदाः सुवर्णकमलाजुष्टमुकुटादीप्तवर्चसः परब्रह्मस्वरूपेन
श्वहेमवल्कलधारिणः मुक्ताहारैः सुशुद्धैश्च कृतयज्ञोपवीतिनः सुरत्नपीतसौरत्नवर्णकटकांचितविग्रहाः सुशु
ड्डीकृतसौवर्णमौंजीवंधाधरांवराः सुनीलदामसंवद्धपादुकाहितपादकाः नानारत्नवरप्रोतस्वर्णमुद्रांगुलीय
काः सुशुद्धमुकुटज्योतिर्विस्फुरायीकृतसूर्यकाः कुंडलैर्मकराकारैर्वैयर्थकारीकृतांवराः स्वतः स्वच्छा अपि तत्रदत्त
छायाविचित्रिताः सर्वतः प्रसरत्पुष्पफलाः कल्पद्रुमा इव मुक्ताफलैर्विचित्रैश्च भूषिताभूषितैरपि वसिष्ठस्य तपः
सिद्धिभूतयाश्च विभूषया ग्रहं यस्मात्तथा युक्ताननोऽधिकपरार्थ्यया यान्दृष्ट्वा सूर्यसंकाशान् जहौ लज्जां हरः स्वयं
ग्रहं यस्मात्तथा मेनेगार्हस्थ्यमेव शोभनं स्थित्वाग्रे मुनयः सर्वे नमस्कृत्य शिवं मुने मेनिरे च तदात्मानं कृतार्थं तेन तप
विनः सत्यं वा स्वप्नमायावा नेत्राभ्यां दृश्यते स्वयं स्वाध्यायध्यानपूजाश्रवणादिपरधनाः साधनाभ्याससंयुक्ता नित्यं चा
नेककल्मषश्रेणिहितमनसोद्भूतपापाविशुद्धाः स्वमेदृष्ट्वा हि सर्वप्रमथिततमसो हर्षपूर्णा भवंति सर्वशं यस्य चायं भक
रितविभवो हरिमार्गप्रयातः मायया पहृतसर्वविभावाः तेपि सर्वविभवः परमेशाः ये विद्धने खलु सर्वसमिद्धं सोयम
यपुरेतो गतोऽस्तिनः वयं त्वद्दर्शनं चास्य शिवस्य दुर्लभं कृतं इति विस्मयमापन्ना नमस्कृत्य स्थिताः पुरः हर्षोत्कु
लविलोचनाश्च परमाह्लादांचिताः सर्वतः प्रोत्फुल्लांगाः समुत्पन्नकंटकभराः हर्षाश्रुनेत्रांचिताः प्राक्खिन्नामलदेहनिर्भर
कृतस्नानामुदा तेन तदा ध्यानानंदसमुद्रमग्नमनसो जाताः तेऽपि निर्मलाः इत्यते चित्रलिखिता इवातिष्ठन्त सर्वथा

तेणाहर्हिर्भूत्वी भूय प्रणम्य च पुनः पुनः प्रोचुः प्रांजलयः सर्वे शिवे लोकमलापहे ऋषय ऊचुः नमस्तुभ्यं भगवते
शि॰ शिवायामिततेजसे कपर्दिने नमस्तुभ्यं पंचवक्त्राय ते नमः हिरण्यबाहवे तुभ्यं शितिकंठाय ते नमः व्यापकाय नमस्तु
पु॰ भ्यं व्यापिरूपाय ते नमः परापरस्वरूपाय सर्वोत्कृष्टाय ते नमः शिवाय शिवरूपाय प्रणवाय नमोस्तु ते अचिंत्यवैभ
२५ वायात्र्यपब्रह्मणे परमात्मने सर्वेश्वराय देवाय नमस्ते सर्वरूपिणे भवभवरुद्रशर्व गिरिजाधव सर्वगते परमपरात्म
गिरिशाद्भुतरूपधर वृषवरयानदेवतटिनीधर भस्मसिताभयद नमोस्तु सततं हरसर्पधर यस्मिन्सर्वमिदं विभाति
सततं यस्मादिदमुद्भूतं यस्मिन्नेव विलीयते च निखिले विश्वप्रकाशविभो येनेदं निखिलं च मोहितमहो यस्य प्रसादा
दपि सर्वमेकमिदं विभात्यपि सदा तस्मै नमस्ते नमः सृष्टिसंहतिसंमोहकारकं परमं विभुं विलयानुग्रहकरं देवं वं
दामहे शिवं यस्य प्रसादाद्ब्रह्माद्याः सर्वकारणकारणाः स्वस्वकार्ये प्रवर्तन्ते तस्मै ते विभवे नमः शंकराय महेशाय
विश्वेशे सर्वजिष्णवे भविष्णवे च सततं शंभवे विभवे नमः अनुग्रहीता भवता विभुना प्रभुविष्णुना येन तस्मै नमस्ते स्तु
सर्वतोभास्वराय ते इत्येवं वा स्तवं देवं पुनरूचुः परात्मने सर्वोत्कृष्टमहाराजभाग्यं किं वर्ण्यते स्वकं तपस्तप्तं त्रिधा
हृष्टं वेदाध्ययनपूर्वकं अग्रयस्तु हुताः पूर्वं यज्ञाश्च विविधास्तथा तपांसि च विचित्राणि पर्वाण्यपि विशेषतः दानानि
च तथा पूर्वं तीर्थानि विविधानि च वाङ्मनःकायजं किंचित्पुण्यं स्मरणसंभवं तत्सर्वं संगतं चाद्य स्मरणानुग्रहात्त
व यो वै स्मरति नित्यं त्वां कृतकृत्यो भवेच्च सः किं पुनर्वर्ण्यते तेषां येषां च स्मरणं त्वया सर्वोत्कृष्टा वयं जाताः स्मरणा
त्ते सदाशिव मनोरथपथं नैव गच्छसि त्वं वयं कुतः भवत्संभावनेनाद्यास्माकं स्वात्मनि मानिता स्वगुणे प्रत्ययोद्य
स्मान्महतामादरेण हि प्रीतिर्या भवदंघ्रिप्रेमरसजास्माकं वरीवर्द्धिता माव्यावृत्तं चपलायते त्वलमनः किं वर्ण्यते वाड

ना आब्रह्मादिपिपीलिकांतं जगतां मतः स्थितस्यास्ति ते किं नाम विहितं मे हि शिशवां देहि प्रभो शंकर त्वद्दर्शनफलं य
द्गतं मां यस्य सुचल्लषी वाचालं तं च मूकस्य दर्विदं निधिदर्शने पंगो गिरिपरोहं तिर्वध्यायाः पुत्रकालस्तथा दर्शनं भवत
श्चैव जातं वै दुर्लभं प्रभो अद्यप्रभृति लोकेषु मान्याः पूज्या मुनीश्वराः जाता लोकेषु वयं देव वोच्चैः पदमुपाश्रिताः अत्र किं ब
हुनोक्तेन मान्यपात्रं वयं गताः पूर्णानां किंच कर्तव्यमस्ति चेत्परमा कृपा सदृशं सेवकानां तद्देयं कार्यं त्वया प्रभम् त
ल्लोकीयैकरुण्यतां देवशाधिनः किंच कुर्महे इत्येवं वचनं तेषां श्रुत्वा वाक्यमुपाददे स्मितपूर्वं रदच्छायाभासितांबरमं
डल श्रीशिव उवाच अरुंधत्यश्च सदा पूज्याः कारणात्सर्वथा कृतं ममावश्या भवद्भिर्हि ज्ञायते सूपकारिका देवानां
दुःखमुत्पन्नं तारकात्सुदुरात्मनः ब्रह्मणा च वरो दत्तः किं करोमि दुरासदः मूर्तयोष्टौ याश्च प्रोक्ता मदीयाः परमर्षयः
ताः सर्वा उपकारार्थं न तु स्वार्थमिति स्फुटं तथा च कर्तुकामोहं विवाहं शिवया सह तयापि च तपस्तप्तं दुष्करं परमर्षि
भिः तस्याः फलं प्रदेयमभीष्टं तद्धितावहं तस्माद्भवंतो गच्छंतु हिमालयगृहं ध्रुवं तत्र गत्वा गिरिवरं तत्पत्नीं च पुनः पुनः ।
था कथनीयं प्रयत्नेन यथा स्यात्कार्यमुत्तमं उद्वाहं कर्तुमिच्छामि तत्सुश्वासहससमाः हिमालयगृहे पुत्री पार्वती चय
गान्विता अत्र किं बहुनोक्तेन प्रार्थनीयो हिमालयः तत्तथा च प्रकर्तव्यं देवानां च हितं यथा भवद्भिः कल्पितो योवैक
ल्पः स्यादविकल्पकः भवतां नैव कथ्यं तु भवंतः कार्यभागिनः भवत्प्रणीतं चाचारं लोके दृष्टं तपोधनाः हिमालये
न तं गेनमेरुमित्रेण भूभृता तेन मां विषमं युक्तं युक्तमेवाप्यवेचितं सत्यमरुंधती यं मे कार्यं दाक्ष्यायगच्छतु सत्यं हि
गृहिणीयत्ना व्यापारे चैव हि योजनाः तदाकर्त्य तु ता शीघ्रं सिद्ध्यै हिमवत्पुरं तूर्णमागम्यतां तस्मात्कथ्यतां परमं वचः
इत्येवं वचनं श्रुत्वा मुनयस्ते मलाशयाः आनंदं लेभिरे सर्वे प्रभुणानुग्रहीकृताः वयं धन्या महात्मानः कृतकृत्यास्तथापु

शि॰
पु॰
२५

नः ब्रह्मणाविस्मितायेवैदेवयः सर्वार्थसाधकः सोस्मान्प्रेषयते शम्भुस्तत्कार्ये लोकसुखावहे अयं वै जगतः स्वामी सा चापि ज
ननी मता अयं पुत्रस्तु संबंधो वर्द्धतां चेद्रवस्तदा इत्युक्ता ऋषयो देव्या नमस्कृत्य शिवं तदा गताश्चाकाशमार्गेण यत्रासी
द्धिमवत्पुरं चिंतयंतश्च ते सर्वे किं पुण्यं वै भविष्यति यस्मादेवंविधे कार्ये शिवेनैव नियोजिताः दृष्ट्वा तत्परमं दिव्यमृष
यस्तेपि विस्मिताः ऊचुः परस्परं सर्वे किमेतदिति सुस्फुटं अलकायाश्च सर्वेभ्यो भोगवत्यास्तथा पुनः अमरावत्या
विशेषेण दृश्यते ऋषिसत्तमाः किं गृहाणि सुरम्याणि स्फाटिकैर्विविधैरिव मणिभिर्वा विचित्राणि रचितान्यंगना
नि च सूर्यकांताश्च मणयश्चंद्रकांतास्तथैव च गृहे गृहे विचित्राश्च वृक्षाः स्वर्गसमुद्भवाः तोरणानां तथा लक्ष्मीर्दृ
श्यते च गृहे गृहे विविधानि विचित्राणि शुकहंसैर्विमानकैः वितानानि विचित्राणि चैलपल्लवतोरणैः जलाशया
श्चानेके वै दीर्घिका विविधाः स्थिताः उद्यानानि विचित्राणि पुष्पैः संपूरितान्यथ पक्षिणश्चाप्यनेके च कलकंठरवा
स्तथा नराश्च देवताः सर्वे स्त्रियश्चाप्सरसस्तथा परस्परविरुद्धास्ते तेषां रूपं च किं पुनः काममार्गपरा नित्यं सदा यौव
नशालिनः यौवनांते वयो यस्मिन्नांतकः कुसुमायुधः रतिखेदसमुत्थाना निद्रा संज्ञा विपर्ययः किं वर्ण्यते न गच्छा
श्रमहिमाचऋषीश्वराः अन्ये ये याज्ञिकाश्चैव पुण्यानि स्वर्गकाम्यया कुर्वंति ते वृथा सर्वे विहाय हिमवत्पुरं यावन्न दृ
ष्टमेतच्च तावत्स्वर्गपरा नराः इत्येवमृषिवर्यास्ते वर्णयंतस्तथा पुरे गता हिमालयस्याथ गृहं सर्वसमृद्धिमत् आका
शादवतीर्णास्ते वेगेन मुनिवीथिकाः वभोपुरःसरा वृद्धैर्लीलाविताननिश्चला तान्दृष्ट्वा सूर्यसंकाशान्हिमवान्वि
स्मितस्तदा सूर्यास्सप्तकथं चात्र चायांति च गृहं प्रति कार्यार्थं जायते तेन गृहस्य नान्यदा प्रिये वयं धन्याः गृहस्थाश्र
सर्वेषां सुखदायिनः एतस्मिन्नंतरे चैव ह्याकाशादतरंस्तदा संमुखो हिमवान्दृष्ट्वा ययौ मानपुरःसरं पूजां विधाय

तेषां च दंडवत्प्रणिपत्य च हस्तेश्च हिमवंतं ते गृहीतो द्गुःशुभं वचः स्वागतं हिमवन्सत्यमस्योसि हिमवंस्तया तथाप्यतश्च
तान्कृत्वाथ न्योमे च गृहाश्रमः इत्युक्त्वासनमानीय ददौ भक्तिपुरःसरं तत्र वेत्रासनासीनेष्वृषिषु वनदात्तया सर्वर्षि
तेश्च हिमवान्प्रोवाचेत्याति मे यान्स्वीन् हिमालय उवाच धन्योहं कृतकृत्योहं सफलं जीवितं मम लोकेषु कृतकृ
त्येषु बहुतीर्थसमो मतः निरंभ्रं वर्षमुदितं फलं कुसमवर्जितं अथ शोकितोपपन्नेवादर्शितं भवतां मम सूर्यं धीरमिवा
त्मानं माश्रमं हेमममिवापि च भूमिर्दिवमिवात्मानं मन्ये भवदनुग्रहात् संतोय प्रभृति सोहमभिगम्यो विशुद्धये यद
धिष्ठितमहं द्विस्लैहं तीर्थं जगद्गुरुयाः आसंगंगाप्रवाहेण शुद्धः शंतितपोयनाः अथ शुद्धतरः सोहं धौतपादजलेन
वः न केवलं वाप्यमिदं भाग्यतादर्शनेन वः हृष्टेकृते चांतरं मे ज्ञानान्न्यैवमहातमः यस्मात् भवंतो मद्गृहमागता विस्म
हृपिताः शर्णीनां चैव किं कार्यं कृपणानो गृहेषु च तेषां च दुःखनाशार्थं गृहेषु गमनं सतां मद्गृहपावनार्थं भवंत
स्तमम आगताः तथापि किंचित्कार्यं सदृशं सेवकस्य च कथनीयं भवद्भिश्च सफलोस्तु मम आश्रमः महतामात्म
या सर्वे लोके मान्यतां गच्छति ध्रुवं तस्माच्च कुरु विकार्यं ज्ञाप्योहमृषिसत्तमाः एवं वचनमाकर्ण्य ऊरचयस्ते प्रहृ
ष्टिताः ऊचुस्ते गिरिराजं वै सत्त्वास्त्वातपस्विनः धन्योसि कृतकृत्योसि भाग्यवानसि सांप्रतं युक्तं तन्स्थावरात्मा
नेविस्मयाद्दुर्मनीषिणाः जगाम स्थावराणां यत्र जगतां नाधारतां गतः प्रोवाच हिमवान्विप्राः कथं भूमिमधारयत्
रसातलतलाद्वेहि चेतनां धारयन्तथा तदा मम न कार्यं नः शृण्वतां तद्देवेनत्र अंशभाजो वयं चापि भवाम स्त्वदत्र
ग्रहात् अणिमादिगुणोपेतः शिवः परमदैवतः ईश्वरः सर्वभूतानामष्टमूर्तिः सदाशिवः शिवः परोपकाराय क
ल्केकामः प्रजासार्वं अस्मन्मर्वेनेतापश्चैवा पार्वतीनीनावतेस्वयं भगमहरोगुरुस्त्वं च भविष्यसि न संशयः जगन्मातात्र

शि॰
पु॰
५९

नेपुत्रीतस्यैवानुग्रहाद्भवेत्. जगत्पितःशिवःप्रोक्तोजगन्माताशिवास्मृता तस्माद्देयात्वयाकन्यासार्थकंजन्मतेभवे
त्. एवंवचनमाकर्ण्यगिरिराजोब्रवीदिदं मातास्याश्चशरीरंमेपत्नीमेनाचसामता ऋद्धिःसिद्धिश्चभूतिश्चश्रीर्मेदी
यानचान्यथा एवंज्ञात्वातदापुत्रींविलोक्यमातरंचता भूषयित्वातदंगंचऋष्युत्संगेन्यवेशयत् इदंभेदंमयानाम
दातव्यमृषिसत्तमाः मुनयऊचुः ईदृशाभितकास्तेयदातांचैवभवान्स्वयं भेद्यंचपार्वतीप्रोक्ताकिमतःपरमुत्तम
हिमवनृक्षिरवराणांतेमनसःसदगतिः एवमुक्त्वाततांकन्यामुनयोविमलाशयाः आशिषंदत्तवंतस्तेशिवा
यस्मात्वृताभव स्पृष्टाकरेणतांतत्रकल्याणंतेभविष्यति शुक्लपक्षेयथाचंद्रोवर्धतेत्वद्गुणास्तथा मिलित्वातुशिवे
नेयवर्द्धयिष्यंतिनित्यशः इत्युक्त्वामुनयःसर्वेगिरिराजंपरस्परं पुष्पाणिफलयुक्तानिप्रत्यर्पयचक्रिरेतदा ततस्तांप्र
णतांदेवीलज्जमानामरुंधतीं अंकमारोपयामासचुचुंबचपुनःपुनः मूर्हंधतीनदातत्रमेनासास्त्रुमुखीपुनः गुणांश्च
लोभयामासशिवस्यपरमासती हरिद्राकुंकुमैस्तत्रश्मश्रूण्यपरिमार्जयत् सर्वतोमूलमामृज्यधौतवस्त्रावभूविवे
ततोहिमवतापृष्टाःसादरंतपसत्तमाः तेचतत्प्रार्थ्यांक्रिसंस्थाप्यामंत्र्यचैवहिमालयं परस्परंचसंतप्यजग्मुस्तेशिवस
न्निधौ महाकोशप्रयातास्तेयत्रास्तेशंकरःस्वयं तंसंवंधतदाचाख्युःशिवंपरमवल्लभं विवाहस्यविधिंसम्यक्कुरु
ध्वमृषिसत्तमाः तदात्वमास्तुतेतत्रप्रयातागमनायवै यूयमर्थ्यैर्यवःप्रोक्ताविवाहेचमयापुनः अतःशीघ्रंभवद्भिस्तुमु
मुन्योब्रह्मविसत्तमाः आगंतव्यंसशिष्यास्तुभवंतःकार्यकारकाः इत्युक्त्वास्तेगतास्तत्रतस्थुतिपरमंवचः शिवोपिस
गणास्तत्रप्रफुल्लमुखपंकजः कैलासमगमद्देवोविवाहरचनायवै सस्मारनारदंदेवःस्मरणादागतःक्षणात् निवे
दितेचतस्मैतत्कृत्यमाहृष्ठेथनारदः शिवोपिकथयामासपार्वतीवचनंतदा तयातपस्तथातप्तंवशीभूतोस्म्यहंयथा
...था

एवंश्रुत्वावचस्तत्र नारदोवाक्यमब्रवीत् भवतांतव्रतमिदं भक्तवश्योभवान्मतः सम्यक्कृतं तत्वयादेव पार्वतीमनसाप्य
ते कार्यमत्र दृष्टं किंचित्कथनीयं त्वया विभो इत्युक्तस्तु शिवस्तस्मै कथयामास वै तदा भवतो वचनेनैव सम्पूर्णं ते मनोत्र
संशयः इदं त्वया तु कर्तव्यं देवानां तु निमंत्रणं ब्रह्माणं च तथा विष्णुमन्यदेववरांस्तथा कथनीयं प्रयत्नेन ऋषिवर्यैस्त
थैव च सर्वान्मानगणांश्चैव यक्षगंधर्वकिन्नरान् नागमिष्यंति ये सत्र ते मदीया न किंचन इत्युक्तो नारदो ब्रह्मन्प्राणिप
त्य सदाशिवं जगाम सर्वतो देवान्यदुक्तं शंभुना वचः कथयित्वा पुनस्तत्र मनोवेगसमागतः इति श्रीशिवपुराणे दे
वनिमंत्रणं नाम पंचदशोऽध्यायः १५ सूत उवाच सर्वे वेदास्तदा तत्र शिवमेवा समीहया स्वीयान्येवोपकरणानि से
वार्थं शिवस्य च सर्वे ते प्रेषयामासुर्देवा इंद्रादयस्तथा गंधर्वाप्सरसस्तत्र वाद्यं नित्यं च चक्रिरे मातरः समतास्तत्र शिव
भूषाविधिं परं चक्रिरे च मुदा युक्ता यथायोग्यं तदा पुनः कर्तव्यं किंच शंभोस्य सर्वं प्रीतिचिकीर्षया तस्य स्वाभाविको
वेषो भूषाविधिरभूत्तदा तदेव कथ्यतामद्य श्रूयतां मुनिसत्तमाः चंद्रश्च मुकुटस्थाने सान्निध्यमकरोत्तदा तिलकं सुंदरं
ह्यासीन्नयनं च तृतीयकं कर्णाभरणानि यान्यासन्स्तान्येवाभरणानि च विभूतिश्चंदनं ह्यासीद्दुकूलं चर्म उच्यते सर्पा
णाभरणान्यासन्गणा योधा विविधा अपि तत्प्रभावात्तदा सर्वं प्राकृता विकृतिं गताः ईदृशं सुंदरं रूपं जातं वर्णनदुष्करं
ईश्वरोद्दिष्टं स्वयं सात्वादैश्वर्यं लब्धवानिह गणाश्चात्र वाद्यानि चक्रिरे विविधानि च एतस्मिन्समये देवा राजग्मुः प्रभुसेवया
वृषास्तं हि समारुह्य मुनिभिः सहितस्तदा स्वीयारोहणे तत्र भूतानां पतिमीश्वरं नमस्कृत्य स्थितास्तत्र तावद्विष्णुः
समागतः वाहनं पक्षिराजं च निजसेवकसंयुतः स्वचिह्नैर्भूषितस्तस्मै नमस्कृत्याऽस्थितः १२ तावदिंद्रादयो देवा
स्वस्वयावेषसमन्विताः इंद्रश्चैव यमश्चैव कुबेरो वरुणस्तथा अन्येपि ये च दिक्पालाः स्वीयचिह्नसमन्विताः वसवश्च
तथा सर्वा मुनयश्च तथा शुभाः नद्यो गंगादयः सर्वाः समुद्राः सर्व एव हि गंधर्वाप्सरसस्तत्र नागाः सर्वे तथाविधाः

शि॰ मेवावसरमाज्ञाय समाजग्मुर्मुदान्विताः यदीयं चैव यत्कार्यं तत्कार्यं च क्रियेत तदा शिवाज्ञमाप्त तदा सर्वं मदीयमिति यंयि
पु॰ ताः तस्मिन्दिने तदा तत्र शोभाभाव समन्विताः देवा वृहं तदा चक्रुः स्वीयं स्वीयं तु भागशः निःसमारं तदा तस्मात्केला
२२ सात्पर्वतात्तमात् शिवः परमसंतुष्टो देवान्कृत्वा पुरस्तदा ते देवाश्च तदा तत्र ताः यथायोग्यं पुरःसराः अभवंस्तस
वादित्रैर्युक्तानादं परस्परं ते देवाः कथयामासुर्येनातुष्यत शंकरः हिमवानपि तत्रैव स्नानाहूय समस्त हूतः विधि
वत्कारयामास मंडपानां विधिं क्रमात् वादित्राणि विचित्राणि तोरणानि तथा पुनः ध्वजांश्चैव विचित्रांश्च चकार प
रयामुदा पर्वताश्च तथा रम्या जंगमं रूपमास्थिताः तेषां पत्न्यश्च पुत्राश्च पौत्राश्चैव तथा पुनः वस्त्रालंकारसंयुक्ताः
सर्वहर्षसमन्विताः कार्यं चक्रुश्च तत्रान्ये हिमवद्गृहसंभवं तच्छोभां वर्णितुं नैव शक्नोमि मुनिसत्तमाः कन्यां चैव
तदानार्थं स्नात्वाप्यालंचकारसः विवाहविधियोग्यं च वेशं संपाद्य संस्थितः देवताः पूजनं कृत्वा नानोपकरणानि च
संविधाय तदा सर्वं प्रेषयन्नाथ मादनं सेवकं च तथान्यं वै शीघ्रमायातु शंकरः प्रतीत्तो वरवर्गस्य कृत्वा च हिमवा
न्स्थितः एतस्मिन्समये रुद्रः समीपे सबले हितः आजगाम महावीर्यः सर्वसिद्धिसमन्वितः तमागतं समाश्रुत्य हि
मवान्बलसंयुतः जगाम संभ्रमस्तत्र धन्योहमिति चिंतयन् देवसेनां तदा दृष्ट्वा हिमवान्विस्मयं गतः देवा हि तद्बलं
दृष्ट्वा विस्मयं परमं गताः पर्वतानां तथा सेनां देवतानां तथा पुनः मिलित्वा तत्र वै रेजे पूर्वपश्चिमसागरे परस्परं मि
लित्वा ते देवाश्च पर्वतास्तथा कृतकृत्यं तदात्मानं मेनिरे परया मुदा रचित्वा शिविरं सम्यक्संस्थाप्य देवतावलम्
जगाम पर्वतस्तत्र यत्रासीद्धि धिवेदिका कारयित्वा विशेषेण चतुष्कं तोरणोर्जितं स्नानदानादिकं कृत्वा प्रतीक्षाम
करोत्तदा मेनापि च तदा तत्र चंद्रशालां समाश्रिता हर्षभारसमायुक्ता शिवं भक्तसखावहे द्रष्टुकामा भवत्तत्र नारदेन स
मन्विता प्रथमं च निरीक्ष्यामि हर्षनिर्भरमानसा कीदृशोपि वरूपं च यदर्थं तप उत्तमं इत्यज्ञानपरा सा च दर्शनार्थो शि

स्यच स्थिताशिरोगृहेदेवीमेनामुनिवरस्तदा शिवोपिचतदातस्याज्ञात्वाहंकारमात्मनः तथैवदर्शयामासस्वाद्भुतंशा
वैयद्या एतस्मिन्समयेदेवसेनांचपरमांशुभां निरीक्षतीतदामेनादृष्ट्वाहर्षमुपागता एषापतिःशिवःसाक्षात्कीदृशोवै
भविष्यति सतउवाच श्रूयतांऋषयःश्रेष्ठाःकथांवैकौतुकावहान् प्रथमेचैवगंधर्वाःसुंदराःशुभगास्तथा वस्त्रैश्चवि
विधैर्युक्तानानालंकारभूषिताः नानावाहनयुक्ताश्चनानावाद्यपरायणाः पताकाभिर्विचित्राभिरप्सरोगणसेविताः दृ
ष्ट्वाविश्वावसुंतत्रतत्पतिंपरमांशुभां दृष्ट्वाचहर्षितासासीच्छिवोयमितिचाब्रवीत् देवानांगायकाःसर्वेकृतोदेवाःस
नातनः इत्येवंनारदस्तांसैमुवाचमुनिपुंगवाः एवंश्रुत्वातदामेनाविचारंतत्पराभवत् इतश्चाभ्यधिकोयोवैसचकी
दृग्भविष्यति एतस्मिन्नंतरेयक्षामणिग्रीवादयश्चये तेषांसेनांतदादृष्ट्वाशोभाद्विगुणीकृतां तत्पतिंचातिरम्यांच
दृष्ट्वाशोभासमन्वितां अयंरुद्रस्तुनान्योस्तिचैवंतांनारदोब्रवीत् एतस्मिन्नंतरेचैववरुणश्चसमागतः ततोपिद्विगुणां
शोभाहयराजसमागतां तन्नद्विचित्रपानीयरत्नभूषाद्यलंकृतां पानीयसत्वसंयुक्तांदृष्ट्वारुद्रस्त्वयंनहि तावत्सूर्यः
समायातोद्वादशात्माविभावसुः सप्ताश्वरथवाहश्चारुणेनाग्रेविभूषितः शीघ्रगामीप्रभादीप्तःसर्वदेवमयःप्रभुः
तेजसादीप्तिमांल्लोकेदृष्ट्वारुद्रस्त्वयंनहि ततश्चंद्रःसमायातासमंताद्भासितांबरः रमणीयशरीरश्चपरमाल्हादका
रकाः अतीवतेजसायुक्तःसर्वदेवाग्रमेवच सोयंरुद्रोभवेन्नूनमितिमेनाब्रवीद्वचः नारदःप्रत्युवाचेत्थंनैवायंरुद्रो
स्तिवापरः तावदिंद्रःसमायातःसर्वदेववरःशुभः बृहस्पतिपुरस्कृत्यसहस्तिराजाश्रितंविभुं किंवर्णयितेनदीयाच
शोभातद्विगुणीकृता योयोप्यग्रेसमायातिशोभयाद्विगुणीकृतः तंदृष्ट्वाशंकरःसोयंनायंरुद्रस्यकिंकरः आज
गामाथयमराड्धर्मराजोमहामतिः विचित्रगमादियुक्तोसौसर्वशोभासमन्वितः दंडधारीसमायुक्तोनानालंकार

शि॰
पु॰
२८

भूषितः शोभासीद्गुणास्तस्य दृष्ट्वा सोयं तथा नहि इत्थं दृष्ट्वा समायांतीं वक्तृदेशविभूषणां हरस्याग्रे समासीनां हर्षसंफुल्ल
लोचना मेना मेने चतां पुत्रीं धन्यां कुलसमुद्वहां मंडनं सर्ववामानामनन्यगुणभूषितां एतस्यायः पतिः सोवै पतिर्यस्या भवि
ष्यति तस्याः किं वर्ण्यते भाग्यमपि वर्षशतैरपि तावद्धंसः समायातस्तेजसां राशिरुत्तमः ऋषिवर्यैस्ततः सोलाद्भुमेपुंज
इवास्थितः ब्रह्मघोषं च गायद्भिर्मुनिभिः पुरतः स्थितैः कृताभ्यर्चो महातेजा हंसवाहविमानगः सर्वशास्त्रमयी देवी भा
रतीयस्य चाग्रगा तदन्वगागतः सोयं महादेवो भविष्यति इत्थं प्रभाषमाणां तां नारदो वाक्यमब्रवीत् अयं वै भवितानेति
तावद्विष्णुः समागतः मेघश्यामश्चतुर्बाहुः पीताम्बरधरः शुभः हारकेयूरकटकनूपुरांकितविग्रहः कुंडलैर्मकराकारै
र्भूषितांवरमंडलः नानारत्नोभितेनापि मुकुटेन समन्वितः श्रीवत्सवक्षाः लक्ष्मीशः शंखचक्रगदाधरः सनकादिभूष
णैर्युक्तः सिद्धाष्टकनिषेवितः तासां च रूपं ताहस्तेनासामौक्तिकसंयुते रत्नानाथनिसंकीर्णमुखचंद्रप्रकाशिते ताभि
श्वमंडलाकारावस्थिताभिः समावृतः कोटिकंदर्पलावण्यः प्रसन्नमुखपंकजः राजीवलोचनः शांतो निजभक्तसमाग
तः सुवर्णपत्रखचितपत्त्रिराजगतः प्रभुः सर्वतो दीप्तिमां श्रीमानप्रमेयपराक्रमः तं दृष्ट्वा खचिताश्चासीद्धन्याहं
यत्पुत्र्यंगतः सोयं शिवो भवेत्स्यात्तान्नेति तां नारदो ब्रवीत् किं कथ्यते त्वया मेने सोयं सोयं भवेदिति सत्वयं ख्यातिमाया
ति सर्वेषामधिकोहि सः सर्वश्रेष्ठो भवेत्सोवै वर्णितुं नैव शक्यते तावच्च मुनयो याता भृग्वाद्याश्च मुनीश्वराः तपस्विनो
महाशांता जटावल्कलधारिणः केचित्सुवर्णांगवद्धमणिमालाविभूषिताः सौवर्णमुकुटप्रोतवज्रमण्यादिभूषिताः
केचिच्चीर्णाम्बराः शांतास्त्रिपुंड्रीभूषिताननाः नित्याग्निधारिणः केचिदजिनांवरधारिणः मौंजीनिबद्धसंव्यानाः क
मंडलुधराः स्रग्विणः केचित्सौवर्णकलशास्तिग्मगंधाजलान्विताः तपोरता महाशांता यतवाचो मनस्विनः समाधिनिरता

धीराः स्वाध्यायजपतत्परकाः गंगादिसर्वतीर्थैश्च रूपस्थानीकृतास्तथा पुस्तकाडंबरायत्ता शिष्यशाखासमन्विताः
ज्ञात्वैतेकल्पहृतास्त्वागत्य स्थिताः कामदुष्टकाः स्वस्वाध्यायपदैर्युक्तास्तथा संस्कृतभाषिणः अन्योन्यं तर्कयंतस्ते तेजसा रा
शयः परे शृण्वंतस्ते परं ब्रह्म अनूचानाः सुखावहाः तन्मध्ये चैव वागीशं सर्वर्षिगणसेवितं प्रभामंतव्याप्तदिक्कं तेजसां
राशिनावृतं सौवर्णकटकाकीर्णमुक्ताहारविभूषितं मौकुटप्रभया व्याप्तदिगंतं सर्वतः शुभं सुंदरं शोभनं रम्यं ह
ष्ट्वासौ यं भविष्यति नायमन्यः समायाति निर्गुणो गुणवान्हरः इत्येवं नारदास्तु वामेनामानवती तदा त्रैलोक्यसारं यच्छ्री
मीनहृष्टं हिमयापुनः एतौ रुद्रश्च योविस्याकीदृक्सोथ भविष्यति तावद्रुद्रः समायातो नारदस्तामुवाच ह अयंवै
शंकरः स्वामी त्वं पश्यतां सुंदरी त्वया हर्षिता सा तदा तत्र ददर्श शंकरं मुदा बालरूपधराः केचिल्लोहिताताश्च सुंदराः ।
बुभुक्षितास्तृषार्ताश्च जिह्वालेहनतत्पराः अन्योन्यं परिमर्दंतः केचिद्धुंडास्तथापरे कामममर्मरपाश्चापातिनो धरा ।
णीतले ज्वलितांगारसंकाशाः केचिदंगारसन्निभाः अकर्णाश्च स्तनाख्याश्च मुखेन वानरा इव अंगुल्यादर्शयामासुर्ना
रदस्तं शुभानना हरस्य सेवकान्यस्य पुनरन्यान्विलोकय तावच्च भैरवाः प्राप्ता अत्यद्भुतस्वरूपिणः दंतनालाश्च पंचा
स्याः नृत्यतः सुवगामिनः पतंगदहनोज्ज्वालाः खड्गचर्मधरास्तथा मुखादग्निमुद्गिरंतोष्टमष्टमितदेशकाः पाशांकुश
धराः केचित्त्रिनेत्राश्च स्वक्रकाः शशिखंडजटाजूटा नृत्यमानाः समंततः मुखेन ज्वालाकलिताः कपिलाधूम्रधूस
राः एकवक्त्रास्तथा केचिद्द्विवक्त्रास्तथापरे पंचवक्त्रास्तथा केचित्क्रूररूपाश्च दंडिनः अश्वसृगालकाकास्या यो
गिन्योपि महाबलाः सौम्या रौद्रास्तथा घोराः समायातास्तु तत्र ताः कृष्णवर्णाः कृष्णगात्राश्च भीमरूपधराननाः रुण्डमुण्ड
धारिणः केचिद्रक्तोद्धूलितविग्रहाः रोदयमाणाः सुभृशं डंकाररवशब्दिताः विप्ररूपधराः केचिद्वर्जितांबरचारि

शि० पु० २५

णाः शब्देनमहतारौद्रंप्रतिशब्दितमंडलाः दीर्घाः कृशांगाः कृष्णाश्चरुंडवक्त्रामहाभुजाः उष्ट्रग्रीवाअल्पकायाः खरकर्णा
स्तथापरे मुंडमालाधराः केचिज्ज्वालाकेशाः कपालिनः वीणावाद्यप्रवीणाश्च नानाप्रलयाः प्रभान्विताः जटाकृष्णाः धूम्र
धूम्रपिंगाः स्वतः स्वेतास्तथापरे नरमुंडमालाः घंटादिवाद्यश्रवणबुद्धयः प्रेतारूढाः सितनेत्राश्च खड्गखट्वांगधारिणः सिं
हव्याघ्रदेहाश्च भीमवक्त्राः सुविस्मिताः कपालभूषणाः दीप्तानलवक्त्राः सुविभ्रताः नीलवस्त्रपरीधानागजनेत्राश्चजा
ननाः तावदेवसमायाताभूतप्रेतपिशाचकाः वक्त्रनेत्रास्तथाकेचिद्विरूपाश्चापरेतथा ह्रस्ववक्त्राह्रस्वभुजाएकनेत्रा
स्तथापरे शिरोनेत्राद्दीर्घदंतावामहस्तामुखोज्ज्वलाः महिषीगर्दभाकाराहीनहस्तातिकर्णकाः दीर्घजिह्वाग्रदंता
श्चहस्तेनेत्राप्रकल्पकाः हनुदीर्घागंडहीनाः प्रत्यक्षीकृततालकाः एकनासाच्छिद्रकर्णाऊर्ध्वनेत्राः समाकुलाः रू
क्षजंघामहाकायाः कृशोदर्याः स्थूलपार्श्वकाः करालाः श्मश्रुलाः केचित्त्वंजाश्चलोमशाः परे दंडपाशधराः केचित्
केचिन्मुद्गरधारिणः विरूढवाहनाः केचिच्छृंगीनादास्तथापरे मृदंगनादंतथाचान्येशंखनादंतथापरे गोमुखानांत
थानादंकृतवंतस्तथापरे असंख्यातास्तथायातोरदृष्ट्वात्रासेनसंयुताः भवतितत्क्षणादेवतथादृष्ट्वातयातदा तान्ह
ष्ट्वाहृदयंतस्याः शीर्णमासीत्समाकुले तन्मध्येशंकरंदेवंनिर्गुणंगुणवत्तरं तीणहुडकृष्णांगंकहृषभस्थंत्रिलोचनं
पंचवक्त्रं विरूपाक्षं भस्मभूषितविग्रहं कपालकुंडलाकीर्णदशहस्तंकपालिनं कपर्दिनंचंद्रमौलिंसर्पहूंकारभूषितं
ते गजचर्माम्बरीयंचपिनाकपाणिकंशिवं खर्परेणसमायुक्तं शंखादिभूषणैर्युतं सिंहचर्मपरीधानंतीव्रातिक्रू
नभूषणं निंदितंकंपयुक्तंचजराजर्जरितंतथा जीर्णांनतरितपत्माणं हविकाचितलोचनं अस्त्रधाराभिरत्यंतभूतिसां
तोरितंशिवं कश्मशब्दसमायुक्तं दंतैः सांतरितंतथा कर्णेषुलोमशंचैवशिरश्चाचलसंयुतं अशक्तमाकथ्यमप्यत्र
स्यापयंतमकंवपुः विज्ञायदीर्घनखैर्हस्तपादैरलंकृतं प्रेरयंतंहर्षंतीणंतर्णमागम्यतामिति शब्दादेनपुरःस्था

नगोमुखोहिमंमंडलं ग्रविंत्यविग्रहंचेत्यंशिवोयंमुनिरब्रवीत् तदीयंवचनंश्रुत्वावानादत्तलतायथा सपपाततताहनान
डःखातरामती किमित्यंचकृतेदुष्टेवंविनामांडराग्रहे इत्युक्त्वामूर्छितातत्रविसंज्ञाचाभवत्तदा ग्रयत्नैर्विविधैःसाथ
संज्ञांलेभेयमेनिका इतिश्रीशिवपुराणेशिवविवाहवर्णनेनामषोडशोध्यायः १८ सूत उवाच संज्ञांलब्ध्वापुनःसाचति
रस्कारमथाकरोत् नारदस्याथपुत्र्याचनिनिंदचरितंतथा प्रथमंक्रोधसंपन्नाडःखितामूर्छितासती स्वसंतीनारदंबेव
कथयामासदुर्वचः मेनोवाच प्रथमंतुत्वयाप्रोक्तंशिवश्चैनांवरिष्यति सर्वदेवप्रभुःश्रीमान्मंगलात्मामहेश्वरः पश्चा
द्धिमवतांकन्येहत्वार्थंविनिवेशिताः ततोहृष्टफलंसत्यंतथापिचंचितात्वया पुनस्तपस्तयातप्तंडष्करंमुनिभिश्चयत्
पुनर्लब्धफलंचैतत्पश्यतांडःखदायकं सर्वेषांनस्तथास्याश्चकुलस्यांककरस्तथा किंकरोमिक्वगच्छामिहंततेनमम
जीवितं जीवहत्याकृतात्यापात्र्नारदविमोत्पसि तस्याश्चपिगतिर्नेवसमापिचहृतंगृहं दत्तेदेवतथागृहपतिंतंह्मप
केसवयं किंतेछिन्नामिदानीतसर्वव्यर्थीकृतंमम श्रुतीतेयच्चचरितंसन्नमानंहिपत्तकं आसम्नमेभविष्यच्चवर्तमानमथा
पिवा ग्रयवाकथनेचैतत्वयिपिष्टस्यपेषणं त्वयाहिस्वाभिधानंवैसर्वथासार्थकीकृतं तथापिकथयिष्यामिमुनिध
मेत्वनीदृशः नकेवलंत्वयैवाहंनूनंविप्रलब्धीकृताम्मुने कृगतास्त्रयोदिव्याःशांतरूपमुपाश्रिताः सत्यवादिनइत्युक्ताःस्वा
तास्त्रिभुवनेपिह मायाविनोदांभिकाश्चप्रमश्चातिजोटयाम्यहं तत्पार्श्वेचैवयापत्नीसाष्टंतासयमागता अहोधिग्धिग
होधिग्धिगहोदांभिकाःसत्यवादिनः मायिनांनास्तिविश्वासःकुत्रापिपरमंमतं तेषांवेचापराधेनसर्वंप्राकृतंस्वयंहेम
दत्वानयानीतंकाचंचबडडष्ट्यास्वयं हित्वात्वचंदनंत्वयलेपितःकर्दमस्तथा हंसत्रासीर्धकाकोवैगृहीतोहस्तपंजरे हित्वाब्रह्म
जलंदूरेपीतंकाकोदकंतथा सूर्यंहित्वातत्वद्योतंगृहीतस्तखमीहसे तंडलाश्चतथाहित्वाकृततेनत्वषभक्षणं प्रक्षिप्याज्यं
तथातैलंकारंडभोजितेतथा सिंहंसेवांतथाक्त्वाश्रृगालःसेवितस्तथा गृहंत्यक्त्वाश्मशानेचत्यक्त्वाचंदनमंगुतं गृहीतं

वचिताभस्मामेगलं च पवित्रकं हाहा स्वतेनत्वया व्यर्थं कृतं किं बुद्धिहीनया सर्वान्देववरांस्त्यक्त्वा शिवार्थं तप ईदृशं धिक्त्वां च
शि॰ तव बुद्धिं च धिग्रूपं चरितं तव धिक्त्वोपदेशकर्तारं तमृषिं दांभिकं शठं दुष्टबुद्धिं क्रूरभावं धिक्तत्ख्यापयितेन तथा श्रावयो
पु॰ र्धिक्क्रियायुवयोस्तत्र प्रवर्तकौ धिक्केनारद बुद्धिं च धिग्वर्ष्यानृषिसत्तमान् धिग्जलाधिक्क्रियादार्ढ्यं सर्वं धिग्यत्कृतं
३० त्वया गृहं मम दग्धं त्वेतन्मरणांतं ममैव हि पर्वतानां त्वया राज्ञा नेत्रा दूरं कथं न हि मुनयश्च किमर्थं मे दर्शयंति स्वकं मुखम्
साधितं किं च सर्वैस्तु मिलित्वा पातितं कुलं वंध्याहं न कथं जाता गर्भो न गलितः कथं ग्रथ्यवान् मृता चाहं पुत्रिका न मृता
कथं गतस्सैवा कथं नैव भक्षिता नागैः नैव वने हता वा न कथं कैश्चिन्नरस्तु शस्त्रैर्वैरैस्तु किं छेदयामि शिरस्तेद्य किं करोमि
कलेवरं त्यक्ष्यामि वा कुतो यामि हाहा च जीवितं हतं हा पुत्रि किमिदं कृतं त्वं त्वया मन्नाशहेतोस्त्वया सर्वस्यास्य शुभांग
मंडलमहाभूतस्य गोत्रस्य च एकः कोयमुपागतो जनकातेकपदः कलस्या तस्याः पुष्पभरोच्चकोमलमहाशय्या चिता
याभरः हाहा दैव किमर्थमेतदाविलं सं चिंत्यलावण्यकं दुःखेनाप्रतिमेणाममस्थमद्यो मन्माथकेरूपकं एतस्यावि
हितं कृतांतेन कठिनं मोचनं दंडोदंडमेतेय हा पुत्रकमिदं कृतोसि भवतो बुद्धिर्विवेको जडः इत्युक्त्वा पतिता सा च मेनाता भर्तृ
सन्निधौ एतस्मिन्समये व्रह्मा प्राजगाम स्वयं तदा नारदोपि वचस्तस्ये प्रोवाच मुनिसत्तमः यथार्थं संदरे रूपं न ज्ञातं प्र
करस्य च सहि सर्वामराभ्यर्च्यः सर्वकारणकारणः सदा यौवनसंपन्नः सदा च वालरूपवान् सदा हरः शरीरश्च जराजर्जरी
तस्त्वया न ज्ञायते स्य माहात्म्यं सर्वदेवासुरैरपि इत्युक्त्वा क्रोधव्याप्तांगा प्रोवाच वचनं च सा तिष्ठ हरे हृद्र मते किमिदं ज।
ल्पसमर्थं व्रह्मा पुनस्तत्रागत्य कथयामास तां प्रति श्रोतव्यं च त्वया मेने मदीयं वचनं शुभं शंकरो लोककर्ता च हर्ता पा
लयिता स्वयं न त्वं जानासि तद्रूपं कथं दुःखं समीहसे इत्युक्त्वा च तथा सा तत्र ब्रह्माणं वाक्यमब्रवीत् किमर्थं च भवतस्था।
अर्थीकृतैसमुद्यताः रूपं तस्याः परं नाम हत्यस्तेनांवास्वयंपुनः सहिष्ये मरणं चास्या नेत्र दर्पक मर्दन सर्वाख्यानस्य मे।

त्रस्य किमिदं कथ्यं ते त्वया न वक्तव्यं भवद्भिस्तु शिवाय दीयतामिति वचनं मम स्वस्मनुकर्तनं स्थानशोधकं सत्यं शंकरस्याद्भुतः
प्रहारः सम्यते नैव श्रुतं गरलसंकाशं वचनं भवतामिति इत्युक्ते च तदा देवा इन्द्राद्या दिशिपालकाः बृहस्पतिं पुरस्कृत्य सर्वे
नीतिविचक्षणां समागत्य तदा सर्वे वचनं चेदमब्रुवन् अयं वै परमः साक्षाच्छिवः परमसुखावहः जगत्प्रभुर्महेशश्च सर्व
लोकहितप्रदः यस्य सर्वे इमे देवा ब्रह्माद्याः किंकरा मताः येन दासीं समायुक्ता यस्याः स्मरणे निवादिनः यस्याज्ञा ध्रियते
शीर्षे शेषे वसुलब्धदायिनी तस्य देवातिदेवस्य कृपया दर्शनं तव पुण्याद्यदि भवत्येनेन सफलं जन्म ते भवेत् कृपया च भव
त्वया दर्शनं शंकरस्य च जातं चाद्य कृपाहेतोर्नान्यथा दर्शनं कृतः इति श्रुत्वा तथारूपं वचनं चापि तातपिता अथोवाच
पुनर्मेना हन्त्यतां पुत्रिका शुभा न देया तु मया सम्यक् शंकराय कुरूपिणे ब्रह्माद्यश्च संख्यायतीर्णेन्द्रियगणा यच इत्यु
क्ते च तदा तत्र मुनयः सप्त एव हि समायाता स्वदृष्ट्या च बोधयामास गौडकं तपते कथमायाता दोन्मत्ता दाम्भिकाः शठाः
दर्शनादेव तेषां तु सप्तजन्मार्जितं शुभं हरीगतमिति किं दृष्टा प्रागता मुनिवेशकाः लज्जानम्रमुखा स्विच लज्जया गद्गदाक्षरं
प्रत्युक्त्ववचनं शुभ्रं मध्येव समुपागताः विरुद्धं चैव यत्कार्यं कथं मन्यामहे वयं अयं वै परमो लाभो दर्शनं शंकरस्य यत्तदा
नपात्रं तथाभूत्वा गतस्त्वं मंदिरं तव अतः शुभतरं किंनु शिवो द्वारमुपागतः इत्युक्ते च पुनर्मेना त्वृषिवाक्यं तथाकरोत् किं
चोन्मातानस्तुतां मम सा च ददौ भिक्षां त्वया याम्रदाय शिवायास्मै न तिष्यति भवतां हरः शैलेन्द्रो नयामि च यदा तदा स्वं शंकराय
वै हिमालयः समागत्य प्रोवाच वचनं शुभं सर्वबुद्धिमतां श्रेष्ठे किं कला सि कथं प्रिये केके समागता गेहे कथं चैतान्
विकल्पसे शंकरस्तु मया ज्ञातः सर्वेषां प्रतिपालकः निग्रहानुग्रहे कर्ता सहस्रो जगतामिह मुंचदुःखं तथा कार्यं क
र्मदं हसि सांप्रतं तेनोक्ते च तथा तस्मै मेनावाक्यमुपाददे हिमवच्छ्रूयतामेतच्छ्रुत्वा कर्तुमिहार्हसि गृहीत्वा तनुजां चे

शि॰ पु॰ ३१

तां वद्धा कंठे तत्पर्वतात् गत्वा तस्मात् गेहे स्वामिन् प्राप्तयिता सखी भव त्वं देया च शिवे पुत्री निश्चितं मे वचः पुनः इत्युक्ते मेनया तत्र स्मितपूर्वं हिमालयः उवाच वचनं कांतेनेत्थं त्वं वक्तुमर्हसि यथा त्वं वा त्र स्वामि त्वं तथा मम च भामिनि दास्याम्यहं शिवायैव सर्वैकत्रे महात्मने ब्रह्मणः परमेशाय सर्वज्ञाय स्वयंभुवे इति श्रुत्वा वचस्तस्याः क्रोधसंमूर्छिता सती उवाच वचनं तस्मा। मूर्छितस्य च हिमालये यदि दास्यसि तं चेमां त्यक्ष्याम्येव कलेवरं अध्याय सहसा पाशं बंधे कर्तुमियेष सा तत्र कोलाहले। जाते पार्वती स्वयमागता मातस्ते विपरीता वै बुद्धिस्त्वां समुपागता धर्मावलंबनात्त्वं हि कथं धर्मं प्रहास्यसि अयं वै परमः साक्षात् सर्वेषां यो निरुच्यते शंभुः स्वयं शंकरश्च वै देवानां प्रभुरीश्वरः अधिष्ठाने तथा कर्ता पालकश्च सनातनः यदर्थं देवताः सर्वाः संयाचिताः किं किरीकृताः ततश्चैव स्वयंभुः कोन्व वदनं हितकारिणी इतिस्तुत्वं प्रयत्नेन जीवितं सफलं कुरु देहीदानीं। शिवायैव सत्याश्रमं सार्थकं कुरु त्यज दुःखं परं तापं हित्वा सुखमवाप्नुहि यदा त्वं दास्यसि त्वं च न हृणे न्यं तथापि मे सिंहभागं कथं लभेत् स्रगालः प्राप्स्यति शुभे मनसा वचसा देवि कर्मणा वा हरो मया वृतो हृता हृतश्चैव यथेच्छसि तथा कुरु अथ वा स शिवो मूढो किं च नो स्त महापशुः अमंगलरतो नित्यं कपालांकितविग्रहः हिंगवरो नीलकंठः सर्पाभरणभूषितः वृद्धो जीर्णो वृषस्थश्च वृतो वै शंकरो मया धर्मं चापि च हास्ये त्वं न योग्यासि महामते जलपुष्पादिदानेहि वाग्दाने च तथा पुनः कन्यादानमिति प्राहुः कथं धर्मं प्रहास्यसि इतीत्थं वाचमाकर्ण्य गृहीत्वा तत्कलेवरं मुष्टिभिः कूर्परैश्चैव वदंतात्वघर्षयती तदा ताडयामास तां पुत्रीं विमनाश्च वसा स्थिता सा तथा ताड्यमाना च प्रोवाच वचनं सती वृतो मया हरः मातासूतः शंभुर्महेश्वरः वृतः शिवो मया चेति हर्षाश्रुपरिप्लुविता येषु नर्मेन यस्तत्र नारदाया प्रयेषु नः तद्द। स्तान्तां परिविच्छियनीत्वा हरतंर स्थिताः तां वै तथाविधां दृष्ट्वा भर्त्सयामास वै तदा किं मे नो च करिष्यामि इत्युच्चरवंती मुहे

गरंहास्यामिपुत्रीवाल्लिपामिवापिकूपके शास्त्रैर्विच्छेदयाम्येनांसागरेवाल्लिपाम्यहं स्वयंवालाजातवुद्धिर्मोहद्रोभ्रमतीय
च्छति स्वतंत्राकिमिदंज्ञातंकिंकरोमिव्रजामिक्व स्वयंवाथशरीरंवैत्यक्ताम्येवाथकिंपुनः वरस्यकीदृशोलोकेलब्धश्चद
ष्ट्यानया नमातानपितावंधुर्नभ्राताननुचगोत्रभा नरूपंनचचातुर्यंनाटूहृचशुभंपुनः नवस्त्रंनाप्यलंकारः सहायानस्य
भाल्लया वाहनंनशुभंयस्यनवयोनधनंतथा नपावित्र्यंनविद्याचकीदृशोकार्यमेवच किंविलोक्यमयापुत्रीदीयतेकिंक
रोम्यहं एतस्मिन्नमयेविप्रः समागत्याव्रवीदिदं पितृणांत्वंशुभापुत्रीमानसीगुणसंयुता पत्नीहिमवतःसाताडुसा।
णःकुलसत्तमं सहायाश्चेदृशालोकेधन्यास्मिकिंवदाम्यहं यमस्याधारभूतास्मिकथंधर्मंप्रहास्यसि देवैश्चमुनिभिश्चेव
व्रह्मणावामयातथा विरुद्धंकथ्यतेकिंचतथाशुभतरंतुकिं शिवंत्वंचनजानासिदेवैश्चमुनिभिःस्तुतं तेनैवनिर्मितादे
वीप्रकृतिर्मूलकारिणी तस्यार्थेचतथातेननिर्मितःपुरुषोत्तमः ताभ्यांचाहंतथाव्रह्मातत्तश्चगुणरूपतः अवतीर्णाः
स्वयंशंभुःलोकानांहितकारकः ततोदेवास्तथादेवायत्किंचिदृश्यतेजगत् स्थावरंजंगमंयच्चतत्सर्वंशंकराद्भवत्।
तद्रूपंवर्ण्यतेकेननज्ञायतेकेनवापुनः मयाचव्रह्मणायोवैवर्षाणांचसहस्रकं अन्वेषणेनलब्धोयस्यैनवर्ण्यतेकथं
सर्वज्ञानमयश्चैवव्याप्यव्यापकएवच अजरश्चामरश्चैवसर्वाध्यक्षःसमासतः अहंव्रह्माहरिश्चैवदेवाःसर्वेपुरातनाः स
र्वंचंद्रमाश्चैवग्रहाःसर्वेशुभावहाः पर्वताश्चैवनद्यश्चवृक्षाश्चोपवनास्तथा आव्रह्मस्तंवपर्यंतंयत्किंचिद्दृश्यतेज
गत् तत्सर्वंचशिवंविद्धिनात्रकार्याविचारणा अरूपश्चसरूपश्चजायतेशंकरःस्वयं वीजाद्वृक्षप्ररोहश्चनानानाम्नप
जायते अंतेचफलमेवस्यात्तस्मात्फलमुदाहृतं आदौशिवःशिवोमध्येअंतेशिवउदाहृतः सर्वंशिवमयंचेतच्छिवः
सर्वमयस्तथा यस्मिन्सर्वंयतःसर्वंयःसर्वःसर्वतश्चयः यश्चसर्वमयोनित्यंतस्माच्छिवउदाहृतः यदेतन्नाकंयाद
मृतवधुरोषोरचयति शिवादितिस्पंतंजगदविकलंचित्ररचनं नशक्तास्तस्यांतेखलसकललोकाधिपवराः वयस्त

शि॰ पु॰ ३२

लद्भुतं सात्त्विकं त्वमयमिदं विश्वमखिलं सर्वप्राणिमनोगतः कलयति नानाविचित्राः कला एकोऽपि सततं नियामय
तिनानानिलविविचित्रैः फलैः स्वरूपं खलु भासयन्त्यगणयति सर्वस्य तस्याण्वहो वैचित्र्यपरमाद्भुतामृतवपुः क्रीडानटः शंकरः
यस्येच्छाप्रसरेण ब्रह्मपदवीमायाति शक्तो जडः कर्मानित्यमहाटवीगतिपटुर्यातिप्यबुद्धिः पशुः सर्वप्राणिपतिः स लोक
परमो ब्रह्मापि यस्येच्छया मूढो मंदमतिः पशुश्च विकलः संपद्यते तं नुमः सू॰ उ॰ चैवं तत्पुण्याणि पुण्येषु सत्र प्रख्याते एवं शिव
श्च सर्वेषु शिवे सर्वत्र यास्यते गृहे शिवः शिवश्चाहं त्वं चापि शिव एव च सर्वं शिवमयं ब्रह्म शिवात्परतरं न हि अज्ञानादन्य
भावश्च ज्ञाने नैक्यमुदाहृते कार्यकारणयोर्भेदो नैक एव न चापरः कारणं चाशिवः साक्षी कार्यं दृश्यं मतं बुधैः अज्ञानाच्चैव
कार्येषु कारणे भेद इष्यते ज्ञानिनां चैव भेदोऽस्ति सर्वं शिवमयं जगत् इति श्रीशिवपुराणे मेनाज्ञानयोगो नाम सप्तद
शोऽध्यायः १७ सूत उवाच इत्थं सा कथ्यमाना तु विष्णुना प्रभुविष्णुना कथं चित्तं सुखीभूय प्रोवाच वचनं शुभं भगव
न्मृतमेतच्छ्रुत्वा तन्मूलपंकजात् कृतार्थाऽपि यद्यपि जानामि न विश्वासो मम मानसे हि ईदृशं रूपमालोक्य विकंपे च मुहु
र्मुहुः पुनः कथय माहात्म्यं येन तत्प्राप्नुयामहं भृशं श्रीभगवानुवाच शृणु मेने प्रवक्ष्यामि ज्ञानयोगमनुत्तमं यस्य श्र
वणमात्रेण ढ स्वं हरी भवेत्त्वयि एतस्माद्वा शिवादन्यद्दृश्यं नैव भवेदिह वस्तु नेत्र शिव इति प्रसिद्धं वेदसंमितं इदं ख
लु पूर्णात्मा सर्वेकाकी व्यापकः शिवो भगवान् नारमत सतो विश्वस्वरूपधारी स तो भवच्चित्रैः तस्मादिच्छामात्रस्वरूप
मेतज्जगज्जातं शिव एव केवलो सोऽनानारचनाविभासयन्भाति इदं खलु परमः स एक एव निजशक्त्या सहितो विभाति वि
श्वं कनकमिव विचित्रं कुंडलाद्यैर्विकृतिगतं परमार्थतश्च शुद्धं अज्ञानादन्यथाभावो ज्ञानेन वस्तु शुद्धः यते स्याणौ तु पुरु
षभ्रांतिस्त्वज्ञानादेव जायते ज्ञाने ज्ञाते तथा स्तंभो वस्तु ज्ञाने प्रदर्शिते रज्जौ तु सर्पविज्ञानमज्ञानसंभवं न्नणां संपन्ने चैव
विज्ञाने रज्जुरेव न न चान्यथा शुक्तौ तु रजतं ज्ञानं भ्रांत्या पश्यति कश्चन विवेके तु समुत्पन्ने शुक्तिरेव न संशयः तथैवात्रा

नमुक्ता बुद्धिः शिवाद्न्यत्र न्ना भवेत् एवं च ज्ञानदृष्टीनां शिवः शिवस्तथा शिवः समुत्पन्नेन ज्ञानेन गलितवृत्तिचाज्ञानतिमिरं समाध
ल्लीनांतःकलितवृत्तिचानंदमग्नेन महाबुद्धेः सर्वं सदसद्भयात्मकं शिवमयं समंताद्दृष्टं शिवशिवशिवेति जल्पतः अन्यन्निदर्शनं
देवि शृणु तं च वदाम्यहं यथा च नटकः कश्चिद्दृष्टांतरसमीहया गृह्णाति विविधं रूपं वस्तुतो नटएव च अज्ञात्वा तं मनो हरन्ता
ध्ययनमाहरेत् ज्ञाता विहसते तत्र नटे नैवाहतं धनं तथैव ज्ञानवान्देवि शिवादन्यन्न पश्यति अज्ञानाद्धि विविधरूपं पश्यतीति नि
श्चितं देही वस्त्राण्यनेकानि ददाति विविधेहया वस्त्राणि विविधानीह यावदेकस्त्वेक एव सः तथैव शिवरूपं तत्संयोगाद्धि वि
धं भवेत् वस्तुतो बंधनं नास्याहंकाररहितः शिवः यावदहं प्रजायेत स्थूलसूक्ष्माव्यक्तकारणे त्रिविधं पंचकोशं च तावद्धि बंधनं
ह ढे निःस्नेहेनैवाप्यहंकारे कर्ता शिवः सदा हृतः स एव गुणरूपेणावतीर्णो हरः स्वयं तस्मात्तेन ज्ञानी मोक्षमायाश्ववर्यं प्रभोः
तस्मात्त्वं हिमवत्पुत्रि द्वंद्वं त्यक्त्वा मुंच शिवं भज धन्यासि कृतकृत्यासि यस्याः स्वयं जगत्प्रभुः सर्वेश्वरः सर्वकर्ता जामाता जायते स्वयं
सूत उवाच तस्यास्तु कोमले किंचिन्मनो विस्मयबोधितं संपन्नं हृष्टमप्येवं यदासीच्छंकरं प्रति नोवाच च पुनः किंचित्तूष्णीभूता
व्यवस्थिता एतस्मिन्नंतरे रुद्रो नारदेन प्रबोधितः तावत्यार्संगतो यावद्रुद्रेण रूपमुत्तमं कृतं तु भक्तवात्सल्यात्कृपालुत्वे प्रदर्शि
ते सुंदरतमं गेहे ह्यामोहे प्रमाया यथापरा अतीव तेजसा युक्तं प्रसन्नमुखपंकजं शिवं पश्य पश्येत्युक्त्वा नारदो वाक्यमब्रवीत् सा
ददर्श शिवं तत्र स्त्रयतां कीदृशं प्रभोः सूर्यकोटिप्रतीकाशं सर्वेषु भूषणैर्युतं मुकुटेन विराजंतं विचित्रवसनं शुभं कटकांग
दसौवर्णरत्नप्रोतांगुलीयकं सुवर्णतारखचितमुक्तायज्ञोपवीतिनं वज्रप्रोतसुवर्णवरकृतकुंडलभूषितं सौवर्णमुकुटप्रोत
हारहाराहित्यसंयुतं परमाह्लादमध्या च कलया शीतगोस्तथा मुकुटे शोभया युक्तं गंगोच परिवारितं तत्र हि चित्राभरणवर
वस्त्रसुशोभितं वालरूपधरं दिव्यं परमाह्लादकारकं वाहनस्य तथा शोभा वर्णितं केन शक्यते यत्रासीद्भुवनशोभासारीभू
ताः समेततः यौवनेनागवृष्टस्य कैलासस्येवापरः सुवर्णश्रृंगचरणशोभया शोभितस्तथा तत्रस्थवरत्नौघैर्यथास्यान्नं

शि॰ पु॰ ३३

निवेशिते: त्रैलोक्यसारद्रव्यैश्च वृषभर्षभः सुप्रसन्नः सानंदसंयुक्तः सर्वदेवगणैर्युतः स्वयं यो भगवान्सूर्यो विश्वलोकप्रकाशनः
तेनैव छत्रितो योऽसौ चंद्रशेखरो विभूषितः गंगा च यमुना चैव चामरे तमकल्पयत् सिद्धयोऽष्टौ प्रनर्तं च चक्रुर्वितन्वत्तदग्रतः ब्रह्मा
च सर्वे लोकेशा अप्यागच्छंस्तथर्षयः सुराः विष्णुश्चैव महेशानो जयशब्दमकारयत् ततोऽपि देवताः सर्वे महद्भद्रप्रमुखाश्च ये स्वीयस्वी
यतत्यावेशास्म भूष्य च रतोऽवरन् शैलादिना हृष्टिरानेकृतसन्नःप्रभोः ऽग्रा आगत्य च तदा नेमुः प्रसन्नमुखपंकजाः गायन्ते यतिभा
वेनो नानामुनिगणास्तथा परं च शरणं तस्मै समागच्छन्सुरःप्रभोः तत्रापि सशिवो देवस्तेषां जयाहूमानयत् प्रणामादिक्रिया
मूर्ध्निकंपेन पद्मजन्मनः हरेर्वा वाससा गते नेत्र वलारेर्हसितेन च आलोकनेन सर्वेषां विबुधानां समंततः सप्तर्षीन्द्रासस्वर्वै च
प्रावाचवचनं शुभं विवाहयज्ञे विततेस्य मर्थ्ययेवोहृता: मयाविधिविधानज्ञा ह्यतिकर्तव्यताविदः वर्णस्थानविभागज्ञास्तथा
संस्कृतभाषिणः गृहसमस्थानेष्वत्र स्फुटोरविचित्रितशिल्पिताः पटभागादिकर्तारोऽपूर्वलक्षणलक्षिताः ततोऽलंकृतदेहाश्च
पताकाभिरलंकृताः विश्वावसुमुखास्तत्र अप्सरोगणसंयुताः गायन्तोऽप्ययतस्तस्य शोभायुक्ताः परस्परं ततो गणाश्च तेन
च समलंकृतविग्रहाः प्रसन्नाश्च च वाद्यानि मृदंगानिकृतानि च अकुर्वत परं तत्र ततानि गुरुतोऽयशुः समुद्राश्च तथा नद्यो नाना
भूषणभूषिताः तस्मिंश्च समये तत्र शोभा तस्य महात्मनः जाता नाना वर्णितुं को वा शक्नोति मुनिसत्तमाः तं दृष्ट्वा च तथा मेना
तत्र विवर्गतेव सा पश्चाच्च वर्णितं देवैर्यद्रूपं न तथैव हि धन्या पुत्री मदीया च यस्याः सोऽपरमेश्वरः वर्णनेन च तदा तस्य कृतवाल
ज्ञा परा भवत् शिवोऽपि च तदा ह्यागता देवगणैः सह मेनां ते ह्यानयामास ब्रह्मविष्णुसमन्वितं त्रैलोक्यपूज्येन हरेण तत्र कृत
प्रणामो गिरिराजराज्ञः समानहर्षेण स्वकेऽप्यधीरे ब्रीडानतः खिन्नदेहश्च जातः ततः समागच्छदसौ महेशो ममानुप्रसन्नवेता मुदितो
विशतो हरके वृके यथायोग्यमथ प्रणामनं देवाश्च तस्मिन्मुदितावभूविरे ततः शीत्यासहिमवांस्तस्याग्रसरतोगतः आवेशया
मास तदा मंदिरं सर्वशोभनं तावत्स्त्रियः समाजग्मुर्हिमाकामानेकशः मज्जनं कुर्वती काचिच्चूर्णेन संयुता यया काचित्

मिनः सेवां विहाय सखिभिः संयुताः वस्त्रं च विपरीतं वै कृत्वा काचिद्रुपाययौ काचिन्न कामिनी पादं रंजयंती यदा तदा श्रुत्वा घोषं च तं डिम
दर्शनार्थमुपागता जालागतं हरं गत्वा काचित्केशाकीर्णमाल्या नवधापिकरेण च अरुंधती विमूढात्मा जालमार्गमुपागता जाला
गतं हरं गत्वा च चलनोद्धयनी विका शाटीं विक्षिपती जालमार्गं माणाच्च सखी रे काचिच्च रत्नानि गुणं विन्वनी तर्णमुस्थिता सद्वेकशो सं
रश्मनामादायादाय द्रुवालकं इत्यादिविविधं कार्यं हित्वान्यां समुपाययुः दृष्ट्वा तं शंकरं रूपमोहमापस्सपुत्रिकाः यथास्य चेतना वि
लयातास्थितास्तदा तत्र मात्रेण तथास्थिता वचनं चेदमब्रुवन् सम्यक्कृतं च पार्वत्या नान्यथा तद्भवेदिह अहो पश्यत किं रूपं
वर्णनीयं कथं भवेत् यथार्थनाम चास्य हि दृश्यते नान्यथा क्वचित् शिवरूपमेव चाख्यातं दर्शनाल्लभ्यते शिवं नेत्राणि सफलान्य
स्य हि मवत्पुरवासिनां यो यः पश्यत्यदो रूपं तस्यैव सार्थकं भवेत् तस्यैव सफलं जन्म तस्यैव सफला क्रिया। येन दृष्टः शिवः सा
क्षात्सर्वपापप्रणाशनः पार्वत्या साधितं सर्वं शिवार्थं यत्तपः कृतं धन्येयं कृतकृत्येयं शिवं प्राप्य पतिं सदा क्रीडयिष्यति सा नित्यमवि
त्यसत्त्वहेतकं यदीदं युगलं ब्रह्मा संयोगं न नयेदिह तदा च सफलोऽप्यस्य श्रमो निष्फलतामियात् सम्यक्कृतं तथा चात्र योजि
तं युग्ममुत्तमं अनयायत्तपस्तप्तं सार्थकं सकलं कृतं विना तत्तपसा ह्येतत्प्राप्यं चैव सुदुर्लभं लक्ष्मीर्नारायणं लेभे स्वामिनं च तथा
शिवं स्वर्णमणिसंयुक्तं राजानीतिमनोहरं तथासौ पार्वती देवी हरं प्राप्य सुभूषिता इत्येवं वचनान्युक्त्वा चंदनेनाथ तेऽपि शिवं
वेवार्चयामासुर्धन्यायुमिति चाब्रुवन् कथास्तथाविधाः श्रुत्वा शिवो द्वारं समागतः सर्वे देववरास्तत्र प्रत्युत्थाय शिवं प्रति स्थिता
स्थितास्तत्र शिवस्यार्थे किं च किं वा कौतुकं पुनः करिष्यतीति तन्मात्ता सावधानतया तथा एतस्मिन्नन्तरे देवी मनोहर्षमुपागता प
रिधाय शुभं वेषं लज्जिता देवसन्निधौ आगत्य शिवसृजं वै कृत्वा शीघ्रमुपाहृता वस्त्रं शिवस्य कंठे तत्कृत्वा देवो भयाशुभा कर्षयं
तीत्वं तत्र हास्यं कृत्वा पुनर्ययौ अग्रे नेवनत्या ब्रह्मा मुनिभिर्वेष्टितः स्वयं तावदेव शिवस्तत्र ह्याजगाम प्रहर्षितः ततोपि हिमवा
न्प्रीतः सपत्नीकः स्वयं गतः ब्रह्मा सर्वं च तत्रत्यं कारयामास वै तदा प्रयोगादिविधायैवं वेदोच्चारणतत्पराः ऋग्यजुःसाम होतारो

शि॰
पु॰
३४

वरयोर्हितमावहन् आवाहनंवासनंचपाद्यमाचमनीयकं अर्घ्यंचकृतंतेनेहसर्वंचविधिपूर्वकं उत्सवंसुंदरंतेनदत्तंतस्मैमहात्मने
तिलकंपुष्पहारंचकांचनस्ययथाविधि पुनश्चतत्क्रमासाद्यदंपतीतौमुदान्वितौ संस्थाप्याग्निंपुनस्तत्रवैवाहमकरोद्विधिं अन्तता
रोपणंचैवस्त्रियश्चक्रुस्तदाज्ञया प्रदत्तिणंतथाचाग्रेचतुर्धातत्कृतेतदा ब्रह्मणःस्खलनंजातेशिवांगुष्ठप्रदर्शनात् तद्गोपितंतेनत
दातेनस्तुतत्संगेपतितेचयत् ततोजाताह्यसंख्याताबटुकाब्रह्मसूत्रकाः जटादंडधरास्तेचबहुकलाःसहस्रशः नमस्कृत्यचब्र
ह्माणंस्थितास्तेतनदग्रतः शिवोपिबटुकान्दृष्ट्वाब्रह्मणेकुपितस्तदा संप्रार्थितस्तदादेवैर्गंगादत्वाप्रसाधितः अनुगृह्यपुना
स्तत्रस्थापितश्चपितामहः बटुकान्सूर्यशिष्याश्चकृत्वाकार्यमथाकरोत् बटुकाःस्थापितास्तत्रसूर्यसेवापरायणाः रथस्थेष्ट
रथाग्रेचतेथावंतितपस्विनः ब्रह्मचारीस्वरूपेणस्थितास्तेवेदपारगाः अवशेषंचयत्कृत्यंकारयामासवैतदा अनुज्ञांचैवदत्वा
तेकन्यांवैसपितामहः ध्रुवस्यदर्शनंतत्रकारयामासवैतदा पुनःस्थाप्यासनेदेवंचक्रुःस्वस्त्ययनंशुभं वेदोक्ताशिषोदत्वा
उत्थाप्यचमुहुर्मुहुः स्नापयित्वातदादेवीजगतोमातरंशिवा नमस्कृत्यपुनस्तेवैस्थितास्तेपार्श्वकंपुनः नमस्कृत्याब्रुवंस्तत्रशि
वंवैजगतःपिता इयंचजगतांमातापारभ्यदिनमद्यतः जयेतिचपुनर्देवागंधर्वाप्सरसस्तथा नृत्यगानंचवाद्यंचचक्रुस्तेपरं
यामुदा गिरिराजोपितत्रैवसंपाद्यविधिमुत्तमं मेनेकृतार्थमात्मानंसफलंचगृहाश्रमं तौदंपतीतदातत्रसंपूज्यकुलदेवतां
विधायदैवतंतत्रस्तुत्वाहीयंकौतुकेसधीः ब्रह्मर्षीन्ब्राह्मणांश्चसर्वांस्तांश्चकारानुग्रहंशिवः हिमवानपितत्रैवयथायोग्यमपूजयत्
सर्वान्देवगणांस्तत्रशिवार्थेयेसमागताः यथाचमेनिरेदेवावयंकेपर्वताग्रतः तथाप्रजाचसेवाचकृतातेनमहात्मना यथा
तेमनसाम्राज्याःगताश्चदेवसत्तमाः समागतेषुतेष्वेवनाकिंचिद्दुःखमागताः अहोधन्याशिवेनैवंगिरिणाचानुमानिताः गिरि
राजस्तदातत्रप्रार्थयामासतांस्तदा ममाद्यसफलंजातंजीवितंधनमेवच मेनापिचपुनस्तत्रस्तुतिंचक्रेशुभानना निंदोनिव
तेयामासमर्वेषांप्रांजलिस्तदा धन्याहंकृतकृत्याहंयस्यामेपुत्रिकाशुभा जातेममकुलेधन्येपावितंचानयाध्रुवं यदानपि

क्वाचेयंश्रूयंवाशिवएवच कृतंतेस्ति ऋषयोदेवा विस्मिताश्चैवसनातनः इयंवैपुत्रिकाधन्यासर्वपापापहन्त्रिये मदीयंइष्टंकृत्यंचतेत
थैजगदीश्वराः एवंसंप्रार्थ्यतान्सर्वान्समस्कृत्यसमापयत गिरिराजोपितान्सर्वान्नमस्कृत्यतथावदत् तेदेवाःऋषिसंताश्चतेनप्रस
न्नाश्चेदमब्रुवन् धन्योसित्वंकृतकृत्योसिजीवितंसफलीकृतं येनैवकन्यकादानंशिवायैवसमर्पितं इयंकन्याचपुनर्मेनापुत्रैश्चसंवि
नयान्विताः धन्यात्वंगिरिराजस्यपत्नीमेनेतिविश्रुता यस्योदरात्समुत्पन्नाशिवारत्नंशुभानने त्वदीयश्चतिरस्कारःसर्वरूपोऽ
नुमानितः सौभाग्यंप्रथितंतेयगच्छामःस्वंवमस्तुते गिरिराजंतथैवात्रसंप्रार्थ्यदेवतागणाः दत्वाचस्वाशिषंतस्मैवंदिता।
स्तेययुर्मुदा हिमवत्पुत्रिकांसर्वेवायुगानपरायणाः अनुगच्छंतितेतत्रगिरिराजादयश्चये मेनायास्तस्यपत्न्याश्चगतास्तत्रशि
वांप्रति गंधमादनपर्यंतंगत्वाज्ञामवाप्यवै सोत्सुकाश्चसमाजग्मुःस्वस्थानंतेगिरीश्वराः तद्दिनेहिसमारभ्यकृतार्थाःपर्व
तास्तेसर्वेचपरिहृष्टंतद्दर्शितंनैवशक्यते अच्युताद्याश्चयेदेवामुनयोनिर्मलाशयाः समागताश्चतेतत्रवाद्यनृत्यपरायणाः
समागत्यतकैलासंसंस्थाप्यमंदिरेशिवे पत्न्यायुक्तंवसंप्राप्यदत्त्वाज्ञातायपुश्चते अशंसंतोविवाहेचकृपांचैवशिवस्यच
स्वपदंचततःसर्वेयएतत्रसमागताः दृष्ट्वाचशिवयोर्योगंदेवानांप्रीतिरुत्तमा। वर्णितंनैवशक्येतवर्षाणांचशतैनवै एत
श्चैवसमाख्यातंयन्मृष्टोहंमुनीश्वराः विवाहस्यविधिंसम्यग्देवस्यपरमात्मनः यएवंशृणुयान्नित्यंश्लोकंश्लोकार्द्धमेववा
तस्यैवविमलालक्ष्मीर्भविष्यतिनसंशयः अज्ञानंनाशमायातिवर्धतेसर्वसंपदः आरोग्यंजायतेतस्यकन्यालाभोभवेदिह
इतिश्रीशिवपुराणेपार्वतीविवाहवर्णनंनामअष्टादशोध्यायः १८ मुनयऊचुः सूतसूतमहाभागव्यासशिष्यमहाम
ते पीत्वाभवन्मुखांभोजात्सूतंमलनाशनं शिवमाहात्म्यपीयूषंविवाहामृतमेवच कृतार्थाःस्मःकृतार्थाःस्मःकृता
र्थाःस्मोमहामहामते इदानींश्रोतुमिच्छामोयदर्थंप्रार्थिताःसुराः यदर्थंशंभुनाचैवपार्वतीसंगमोमतः तन्नःकथयस
र्वेषांकिंजातंचततःपरं तस्याहोद्भवोद्देश्यकुरुकार्यंसयदुर्मतेः तारकस्यवधश्चैवकथ्यतांतावयानघ सूतउवाच श्रूयतां

शि॰ कथयाम्यहं कथां पापप्रणाशिनीं यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मानवो ध्रुवं ततो विनिर्गत्य हिमालयस्य गृहाद्धि सन्न्याय सरोत
पु॰ मांश्च नगेंद्रपत्नीं शुभमेरुसख्या नत्वा विशेषो वृषमारुरोह तां चापि प्यारोप्य नगेंद्रपुत्रीं शैलादिनादत्तहस्तां प्रबलात् नंदया
३५ दिभूत्यैः कृतमंगलो सो जगाम तत्र्णं वृषभध्वजोपि सवर्णरत्नादिसुकिंकिणीकः सशब्दयन् दिग्विवरान्नभश्च जगाम
शून्ये वृषराजराजः सा तात्त्वयं शुभ्रं भगवान्धर्मराजः गणाश्चते तत्र मुदा प्रसन्नाः पुरः पृष्ठे सर्वतो वर्तमानाः तं धर्मराजं सम
भिप्रेत्य जग्मुः सकौतुका मंगलभूषिता गाः इत्थं गच्छति वृषभे सा किंकिणीशब्दमाकर्ण्य संशब्दयन्समंतात् दैव्यसैन्ना
चकिरे मतिं गंतुं प्रायातो यं भवति भगवान्रुद्रभार्याः सभार्य्या भोभो देव्यः शृणुत निनंदभद्रराजस्य तस्य उत्तिष्ठध्वं
सुभगाचरितं शोककरं दर्शनीयं द्रष्टुमस्तामपि च सुभगां शैलराजस्य पुत्री इत्युक्ते तत्क्षणात्तास्ते देवपत्न्यः समागताः द
र्शनार्थं हि जगतो पित्रोर्गौरीमहेशयोः प्रणामं चक्रिरे ताश्च सर्वा गिरिशमीश्वरं कंपेन सूभ्रेस्ताः सर्वाः समंततोषयदीश्वरः
प्रथ्योपहासं पूर्वं ताः कथिता नंदिना स्वयं देवो वृषभराजस्थः पार्वत्या शंकरो हृतः नात्रोपहासं देवीभिर्भिन्ना विनतविर्य
तः इयं वराकी समतिर्नमस्कारं करोति वः इत्युक्ते नंदिना तत्र प्रोचुस्ता विनयान्विताः इयं भवानी जननी त्रिलोक्या स्त्र्यं पि
ता चास्य चराचरस्य सर्वर्द्धिहेतुर्मनसाप्यगम्या को ज्ञात्महातीविद्यातिदो वयं यस्य प्रसादात्तव लंतेपि देवास्स्वर्गादिराज्यं
भुंजते वीतशोकाः ये ईशं तवेति देवं प्राणं महात्मानं सर्वतोदीप्तिमंतं ततस्ताः देवताः सर्वाः परस्परमिदं वचः प्रोचुरर्य्य
या देवः शंभुर्लोकमहेश्वरः तपसा जक्षकरेणैव प्राप्तः सत्यं तपोबलात् दुष्प्रापमपि प्राप्यते तत्तप एव महत्तरं बलं लोके न
वान्यद्धि सारभूतं जगत्त्रये तपसा प्राप्यते सर्वं चतुर्भद्रं सनातनं तप एव मनुष्येषु सारभूतं न चान्यथा ययानया हि पार्वत्या
वषी लोकमहेश्वरः ऊर्ध्वरेता जितमना महाज्ञानी वशीकृतः इत्यन्योन्यं ब्रुवाणानां काचिदद्वचेव वचः शुभं परमाह्लादजनकं
शिवयोः प्रीतिकारकं नेत्यमस्ति तपार्वत्या पर्णवानाशनात्मकं दुष्करं च तपस्तप्तं यदि चापि तथाप्यहो नेत्यं न स्यात्तिमा

ह्यातं ध्यायतां वसुभाग्युमेनाः एतावुक्तो रमोनाव्दाजन्मततत्परावुभौ एतस्मिन्नेव समये शिवेन परमात्मना हृषीकृतो किमथ...
नृत्ये प्रेमाणानया शिवः वशीकृतः एतिस्तस्मात् प्रेमैव परमा गतिः प्रेमणा हि प्राप्यते सर्वं ड प्राप्यमपि वस्तु यत् प्रेमा दोषगुणादी
नां विना नास्ति कश्चन इत्युक्ते च पुनस्तत्र काचिद्दिव्ये च पुनर्वचः सर्वं हि साध्यपत्यर्थं भाग्यमेव न संशयः भाग्यादेव न दोषाणां ग
णानां भुवि जायते भाग्यहीने ततो भाग्यात् सर्वं नास्त्यत्र संशयः इत्युक्ते च तदा काचित् पुनरूचे वचः शुभे अस्य स्वतंत्रस्य महेश्वरस्य प्र
भोः परेशस्य महात्मनः सर्वज्ञस्य सिद्धस्य च सर्वकर्तुः कस्यास्ति वृद्धिर्मननेन समर्था तस्मादिच्छामात्रमिदं प्रभोः सर्वथा न चान्यद
पि किंचन भाति सुहृद्वरेया च रमाः संत भवतीनो इत्थं संशयमापन्नास्तूष्णीभूता व्यवस्थिताः नारदो भगवांस्तत्र यत्र यो कामिनस
न्नमाः अपृच्छताः किमिति भो तूष्णींभूता व्यवस्थिताः समये यद्धि परमाह्लादकारी जगत्त्रये पश्यन्तो पार्वती सर्वाः भूधराङ्गो
परिस्थितं गच्छन्तीं शंभुना सार्धं पतिः शंभुः हृतो नया इत्थं तान्नारदोक्तं न हृद्वचनं परमाद्भुतं आकर्ण्य संशयं तस्मै प्रोचुस्त
मुनिसत्तमाः नारदो पि वचः श्रुत्वा स्मितपूर्वमभाषत सावधाना भवन्त्वद्य वक्ष्ये वो वचनं शुभे एक एव हि यो देवः शिवः
परमकारणं सर्वज्ञः सर्वकर्ता व्यापकः परमेश्वरः सर्वधारी सर्वप्रभुः स्वतंत्रः पंचशक्तिमान् तस्य यः स्वस्वभावस्यावि
मर्शः स्पंदरूपता सैव शक्तिरुदिता नेदाख्याव्यभिचारिणी अनाद्यंताशिवस्यैव स्वात्मभूता पराशक्तिः अग्नेरौष्ण्यमि
वर्तेया रश्मिरिव रवेर्मता सा शक्तिस्तस्य सर्वस्य व्यापिका परमेश्वरी स एव परशिवः प्रोक्तः सा चेयं शक्तिरूपमा पार्वती
तिसमाख्याता गौरी नाम्ना च गण्यते यदेतद्दृश्यते किंचिज्जगत्स्थावरजंगमं ततयोरेव सामर्थ्यात्स्वेच्छारूपं विसृतिमत
इत्थं कदापि नो भिन्नौ नापि ताभ्यां जगन्मते क्रीडारूपेण सपत्नीवीरहो शोचपरस्परं को हि ज्ञातं भवेच्छोकस्तयोः श्लिष्टितस्य
तेन इत्थं वै नारदात् श्रुत्वा ता देव्यो विस्मिताः स्वयं प्रणम्य मुनिं नारदाय स्मे निश्चयं ते लेभिरे परं तो दृष्ट्वा ती समालोका स्वं स्वं धाम
समाययुः कैलासमागत्य शिवां समेत्य शोभां प्रपेदे नितरां शिवो पि सा पार्वती चापि पतिं नमाप्य लक्ष्मीं प्रपेदे नि

तयोर्महेशो इत्थं वै तोषमानौ जनने प्रोक्षक्रीडतो ह्यास सर्वे समेत्य विचारयामासुश्च देवकृत्यं पीडां जननस्यापि च देवदेवः वि

शि॰ वार्यतत्कृतं तेन श्रूयतामृषिसत्तमाः शिवोऽपि भगवांस्तत्र कैलासमगमत्तदा गणाश्च सर्वे तत्रासन्नमथ्याद्याम महाबलाः

पु॰ नंदिभृंगीशयताद्या गोमुखादीनि सर्वशः वादयामासुरित्यात्र सर्वे वासन्तमागताः वाद्यं च विविधं चक्रुर्हर्षनिर्भरमान

३९ साः देवाश्चापि च येतत्र गतास्तत्र हर्षमागताः तारकासुरभीतैर्देवैरग्निनाभोगासक्तं शिवं निवर्त्य तद्वीर्यणाग्निशिष्टापण्मात

रसम्याथ देवास्तारक अतः परं शिवोऽस्माकं कृपां चैव करिष्यति शिवस्तत्र शिवाप्रयुक्तो नानारंगमथाकरोत ।

देवाश्च पीडितास्तेन शिवः किं नु करिष्यति विलंबः क्रियते तेन कथं चाग्निं समैरयत अग्रे त्वं सर्वदेवानां मुखरूपोऽसि संद

र त्वन्मुखेनैव हविस्तु तास्ता निगच्छन्ति देवताः अतोऽस्माकं भवान्वक्त्रं रुद्रश्चापि सखा मतः तेजस्वी सर्वदेवानां श्रेष्ठः प्रभो

तपोरूपः सर्वं जगत्त्वच्च भूतं त्वय्येव समवस्थितं धर्मार्थश्च तथा कामस्त्रिवर्गस्त्वयि संस्थितः तस्माद्भवानत्र भवाद्ययुक्तः

कार्यं सुराणां जगतोस्य चापि प्रपीडितास्तेन महासुरेण सर्वे सुरा मानवाश्चापि भूयः तस्मात्त्रिलोकीहितकारणार्थं भा

वाद्ययुक्तो मनसीप्सितं नः त्वं तं कुरुष्वाद्य न येन सर्वे सुराश्च लोकाश्च विनाशमायन् इत्थं स प्रार्थितो देवैर्भगवानग्निरव्य

यः विचार्य च तत्रानन्तं तु द्व्यास मुनिसत्तमाः अग्निर्धृत्वा कपोतस्य रूपं चैव जगाम ह गत्वा शिवसमीपं च यावद्वह्निर्नि

रैक्षयत् तावदग्निं शिवो दृष्ट्वा भोगादुपरतः स्वयं कस्त्वं कपटरूपोऽसि गृहाणेतां शुक्रमेव च इत्युक्त्वाप्यग्रे येतत्र वीर्यं दत्तं म

हात्मना येन तन्मासतीहूरं पलायत निरस्याहि वज्रसारं हि तद्वीर्यं ज्वलदनलसन्निभे यस्य दृष्टिप्रपातेन कस्मान्ते भस्म

सात्भवेत् सर्वं चराचरं भूतं सशैलवनकाननं तस्य देवस्य तन्मात्रस्य तद्वीर्यं सहेत कः कपोतो वीर्यमादाय चञ्चुपुटग

ते तदा वह्निर्गतो महावीर्यो धर्तुमतमण्वसः प्रजज्वाल्य ततो वह्निर्निर्वीर्यः समपद्यत ज्वलनोऽपि स्वयं वह्निर्जेज्वा

लच पुनः पुनः अंगारवर्णो निस्तेजाः समपद्यत पावकः ततोपि शङ्कितो ह्यासीत्पपनन्स न्यजहात्स्वयं तद्वीर्यं चैव

... कांचव्रत ...

गंगायां प्राक्षिपद्दुःखपीडितः गंगायां प्राप्य तद्वीर्यं जज्वाल च पुनः पुनः तेजसा तस्य भूत्सर्वं जगत्संतापपीडिताः शुशोच च
तेजसा तस्यास्तदृष्ट्वा भीतिमागता ततः त्वरां विनिश्चित्य विचार्य च स्वयं पुनः गंगयापि च तत्संत्यक्तं वीर्यं हरस्य परमात्मनः नि-
क्षिप्तं च शरस्तंभे प्रजज्वाल वनं च तत् तत्र येद्दष्टसन्नाश्रितिहव्याद्वादयो मुने गतसा घोररूपाश्च भस्मीभूताश्च तत्क्षणात्
वनं सर्वं प्रजज्वाल सशैलवनकाननं शून्यं भस्मसमावृतं वायुभिर्दिक्षु सर्वतः इत्थं प्रज्वलिते तत्र वने बालो व्यजायत
सुंदरः सुभगः श्रीमान्दर्शनात्सुखदायकः सर्वांगपरिपूर्णश्च तेजसा वह्निसन्निभः तेजसा सूर्यसंकाशः सौभाग्येन विधू-
पमः रूपवीर्यगुणोपेतः सुंदरः सुभगाकृतिः दर्शने कोमलः श्रीमान्साक्षाद्गुरुरिवापरः एतस्मिन्नंतरे तत्र राजकन्याः
समागताः षट्संख्याश्चैव स्नानार्थं ताभिर्दृष्टश्च बालकः मदीयोऽयं मदीयश्च वदंत्यस्ताः परस्परं इत्थं विवदमानानां
तासां तद्वृत्तमेव हि आक्रोशं कुर्वतीनां च परस्परजिहीर्षया अस्थितानां समं तत्र हर्तुं बालकमादरात् ततस्तासां समा-
लोक्य निर्विशेषमनस्तदा संपाद्य स्तनपुत्वानी हर्षितेस्त्वन्यं स्वयं तदा षाण्मातुरं इत्यभिलापः प्रसिद्धात्र महात्मनः पा-
र्वतीनंदनेनाम प्रसिद्धश्चाभवत्तदा अग्निभूश्च ततः पश्चात्ततः स्कंदोऽभवत्पुनः गंगापुत्रस्ततो नाम शरजन्मा ततः परं
षाण्मातुरस्तदा चैव नामानि बहुधाभवन् ताः कन्याश्च ततो गृह्य पुत्रं प्राप्य प्रहर्षिताः सर्वे च नारदाज्ज्ञात्वा शिवात्तु
स्तामवाप्य च ते देवाश्च ततो नीता सेनादेवमयी तदा स्कंदं च तत्पतिं कृत्वा युद्धे दैत्यास्ततश्च ते शोणिताख्यपुरे गता
युद्धे वक्रः सदारुणा दृष्टाहं च तदा जाते संमर्दे कष्टसंकटे ततो दैत्याधिपश्चैव हतस्तेन महात्मना कियंतश्च हृ-
तास्तत्र कियंतश्च पलायिताः पाताले च गताः केचित्सर्वे ते च क्षयं गताः शोणिताख्यपुरे तत्र युद्धं समभवत्तदा सर्वं
निष्कंटकं चासीदेतेनास्मिन्पुरात्मनि ते देवाः सुखमापन्नाः स्वस्वराज्यमकुर्वत आनंदपरमं गता नीत्वा स्कंदं शिवाग्र-
तः प्रणम्य प्रणिपाते च स्तुतिं कृत्वा पुरः स्थिताः अब्रुवन्पुनरेवात्र प्रफुल्लमुखपंकजाः देवा ऊचुः देवदेव महादेव

शि॰
पु॰
३२

भक्तानामभयप्रद आवाहनंनजानामि ोगतिं नैव चनैवच विश्वेश्वरोपरोदेवोयोसिसोसिनमोस्तुते वरदस्त्वंमहादेवदेव
देवमहेश्वर नमोभवायभव्यायभावनायोद्भवायच अनंतभक्त्वीर्यायदेवानांपतयेनमः संहर्त्रेचपिशंगायअव्ययाय
व्ययायच अनंतभववीर्यायदेवानांपतयेनमः गंगासलिलधारायआधारायगुणात्मने त्र्यंबकायत्रिनेत्रायत्रिशूल
वरधारिणे कंदर्पस्यतुनाशायनमोस्तुपरमात्मने शंकरायवृषांगायगणानांपतयेनमः संहर्त्रेचापिसर्गायअव्य
यायव्ययायच दंडहस्तायकालायपाशहस्तायवैनमः वेदमंत्रप्रधानायशतजिह्वायतेनमः भूतंभव्यंभविष्यच्च
स्थावरंजंगमंचयत् तवदेहात्समुत्पन्नंदेवसर्वमिदंजगत् शिवोसिशिवभद्रंतेप्रसीदभगवांस्ततः अरुणयऊचुः
नमोदिग्वाससेतुभ्यंविकृतायत्रिशूलिने विकटायचरुद्रायस्वाहाकारायतेनमः सर्वप्रणतदेहायस्वयमप्रणता
यच नित्यनीलशिखंडायश्रीकंठायनमोनमः नीलकंठायदेवायचिताभस्मांगधारिणे त्वंब्रह्मासर्वदेवानांरुद्रा
णां पुरुषउच्यते पर्वतानांतथामेरुर्नक्षत्राणांचचंद्रमाः ऋषीणांचवसिष्ठस्त्वंदेवानांवासवस्तथा ॐकारः
सर्ववेदानांश्रेष्ठंसामचसामसु आरण्यानांपशूनांचसिंहस्त्वंपरमेश्वर अस्माकंडःखदग्धा नोत्राताभवप्रभोश्वर
लोकेचलोकहितार्थायभूतानिपरिषिंचसि महेश्वरमहाभागशुभाशुभनिरीक्षक आज्ञापयवयंनाथकर्तारोवच
नंतव रूपकोटिसहस्रेषुरूपकोटिशतेषुच अंतंगंतुनशक्ताःस्मोदेवदेवनमोस्तुते इतिस्तुतस्तदादेवाःस्कंदस्ते
नापिताक्षरः प्रसन्नोभगवान्रुद्रःप्रोवाचदेवसत्तमान् यदायदाभवेद्दुःखंतदामांस्मरतेश्वराः देवाश्चसर्वप
वैतेभगवंचममात्मया इत्याश्वास्यतदासर्वांशिवेनपरमात्मना आनंदपरमंगत्वास्वधामपरमेययुः इतिश्रीशि
वपुराणेतारकासुरवर्णनंनामैकोनविंशः सूतउवाच अथनाश्रृषयःश्रेष्ठाःकथांपापप्रणाशिनीं कथयामिप्रु
तांसम्यक्कारणारस्मतांतथा कृष्णद्वैपायनाद्यासान्मुनेःसर्वार्थसूचकाम् निहतेतारकेदैत्येतारपुत्रेससंबोधवेस्कं
...पः वक्ता...

दैवात्प्रयत्नेन तस्य पुत्राः महाबलाः विद्युन्माली तारकाक्षः कमलाक्षश्च वीर्यवान् ततस्ते पितृमाहात्म्यं स्मरंतो बलवं
त्तराः तपस्तेपुर्महात्मानो महाबलपराक्रमाः तप उग्रं समास्थाय नियमे परमे स्थिताः येषां हि तपसा येन ह्रासो भूत्स
महाद्भुतः विसृष्टं तश्च वनं तपसा येषां सतारकाक्षकाः सिंहानां तव यथा यथे तु शृगाला भांति तत्ततः तथा सतारकाक्षश्च गता
पोवनं दर्शनात् तपसा कर्षयामासुर्देहान्स्वान्दानवोत्तमाः वर्षाणां शतकं चैव पदमेकं निधाय च भूमौ स्थिता परंत
पस्तेपुर्लेवलवर्जिताः तेमहस्रं तु वर्षाणां वातभक्ष्याः सुदारुणाः तपस्तेपुर्महात्मानः परं तापमुपागताः वर्षाणां तु स
हस्रं तु मस्तकेन स्थिताः स्तदा तपस्तेपुर्महात्मानो निराहारा जितेंद्रियाः वर्षाणां तु शतेनैव ऊर्ध्वबाहवः स्थिताः
तेन दुःखं परं प्राप्ता दुराग्रहपरा इमे इत्थं ह्यविंशतिशतं वर्षाणां तेन तपोरताः दुष्टबुद्धिपराः क्रूराः क्षीणकोपाः
समास्थिताः इत्थं ते दितिजाः स्तदुष्करतरं क्रूरस्वभावास्तपः कुर्वंतोपि यदा न किंचन फलं संप्राप्तवंत्यादराः धिग्
धिग्नो दितिजान्स्तदुष्करतरं तत्तपो नाप्य लेभे संग्रामाः सफलं किमत दितिजे कोप्य गिरेतिस्मतत ततस्ते कुपिताः को
पाद्दग्धभूद्हव्यवाहनः कोपरूपः सधूमार्चिर्विषमुद्वमद्रूपं तेनाग्निर्गरलेनाथ त्रिलोकी समितासती नष्टप्रायाः
समभवत्ततो विषमवह्निना ग्रस्ता च संभवंत्य त्रेते पूर्ववश्च दानवाः ततः पितामहः प्रीतो वरदः प्रददौ वरं प्रसन्नोस्मि
वरं वृणुत दानवा बलदर्पिताः दानवा ऊचुः यदि प्रसन्नो देवेशो यदि देयो वरस्त्वया अवध्यत्वं च सर्वेषां सर्वभूतेषु सर्वदा
तेसर्वे विरयामासुः सर्वलोकपितामहः एवमेव वरो देयो भवता स्मान्स्मानद नान्यद्वि प्रियते स्माभिः भवाः स्तदा
त्वमर्हति इत्युक्तो भगवान्ब्रह्मा दुःखितः समजायत किं करोमि त्रिलोकीयं दुःखिता संभविष्यति सर्वामरपदं त्वे
च प्राप्स्यते दानवैर्बलात् यदि दास्याम्यहं वेभ्यो वरमीदृशमेव च तं चिंततो विनिश्चित्य प्रोवाच कमलासनो लोका
नोप्रभुरीशानः सर्वलोकपितामहः नास्ति सर्वामरत्वं वै निवर्तध्वमतो सुराः कोहि जातो मरत्वं हि प्राप्नोति बलवत्तरः

शि॰ पु॰ १८

ग्रन्थेवरंब्रह्मणश्च वैयाहृशंसंप्ररोचते ततस्तेतारकसुताः सकोपाविष्टामहासुराः तपांतस्मैस्थितास्तत्र दुःखिताः पराय
णाः ततस्तेसहितादैत्याः संप्रधार्यपरस्परं ब्रह्माणमब्रुवन्दैत्याः प्रणिपत्यजगद्गुरुं यदीदृशोवरोदेवभवतादीयतेन
हि तदापुराणित्रीण्येवसमास्थायमहीमिमां करिष्यामोहिलोकेशतत्प्रसादाज्जगद्गुरो। तथावर्षसहस्रांतेसमे
ष्यामः परस्परं एकीभावंगमिष्यंतिपुराण्येतानिचानघ यदासमानिचैतानियोहन्याद्भगवंस्तदा एकेनैवेषुणा
देवसनोऽस्मन्मृत्युर्भविष्यति एवमस्त्वितितान्देवः प्रत्युक्त्वाप्राविशद्दिवं ततस्तेदानवामयंचापिकुरुत्वंनगरत्रयं कांचनेसाज
तेनैवप्रायसंचैवरुप्याकुरु रत्नकांचनतेन्येब्रह्मानगाममयमेवच ततोमयस्तुतपसाचक्रेधीरःपुराण्यथा कांचनंदि
वितत्रासीद्राजतंविलेचराजतं आयसंचाभवद्भूमौपुरंतेषांमहात्मनां एकैकयोजनायामंसविदंरस्तुभगतथा कांचनंतार
काक्षस्यकमलाक्षस्यराजतं आयसंचपुरंतेषांविद्युन्मालिनएवच मयश्चतत्रभगवान्दैत्यदानवपूजितः दत्त्वातेभ्य
स्वयंतत्रदैत्यदानवपूजितः सर्वार्थकुशलोविद्वान्हितकामपरायणः पुरत्रयंप्रविश्यैवबभूवुर्बलाधिकाः
कल्पद्रुमसमाकीर्णंगजवाजिसमाकुलं नानाप्रासादसंकीर्णंमणिजालसमावृतं सूर्यमंडलसंकाशैर्विमानैर्वि
श्वतोमुखैः पद्मरागमयैश्चैवशोभितंचंद्रसन्निभैः प्रासादैर्गोपुरैर्दिव्यैःकैलासशिखरोपमैः दिव्यस्त्रीभिश्चसंकी
र्णंगंधर्वैःसिद्धचारणैः रुद्रालयैःप्रतिगृहंसाग्निहोत्रैर्द्विजोत्तमैः वापीकूपतडागैश्चदीर्घिकाभिःसुशोभितं मत्तमा
तंगयूथैश्चतुरंगैश्चसुशोभनैः रथैश्चविविधाकारैःशिबिकाभिरलंकृतं सभाप्रियादिभिश्चैवक्रीडास्थानैःपृथ
क्पृथक् वेदाध्ययनशालाभिर्विविधाभिःपृथक्पृथक् अदृश्यंमनसाप्यन्यैःपुण्यवद्भिःप्रविश्यते पतिव्रताभिः
सर्वत्रपावितंमुनिपुंगवाः दैत्येश्वरैर्महाभागैःसदारैःससुतैर्द्विजैः श्रौतस्मार्तार्थधर्मज्ञैःसर्वधर्मरतैःसदा व्यूढो
रस्कैर्वृषस्कंधैःसर्वधर्मचरैःसदा प्रशांतैःकुपितैश्चैवऊर्जस्वैर्वामनकैस्तथा नीलोत्पलदलाभैश्चनीलकुंचितमूर्ध

नैः मयेन रक्षितैः सर्वैः शिक्षितैर्युद्धलालसैः अथ समरवैनेश्वैतैः समंतादजशिवप्रजनयामलत्रवीर्य्यैः रविमरुन्मह
न्द्रिकाशैः स्मरमथनैः स्वदृष्ट्यैः स्मरतितैतन् शास्त्रवेदपुराणानि ये ये धर्माः सनातनाः तैस्त्यैरविहितैस्त्रैवमेवितैश्च सदाशु
भैः इष्टिर्यज्ञाश्चैव ये धर्मास्ते धर्मास्तत्र तत्र ह तेषां च प्रभयादग्धा देवाः सेंद्रादयस्तदा दुःखितास्ते तदा सर्वे ब्रह्माणं शरणं य
युः तेन ब्रह्माणमागत्य स्वस्वं दुःखं न्यवेदयन् इति श्रीशिवपुराणे त्रिपुरजयो नाम विंशोध्यायः २० सूत उवाच इत्थं देवाः
समागत्य ब्रह्माणं शरणं ययुः शतक्रतुपुरोगाश्च बाधितास्त्रिपुरासुरैः तेन दुःखेन सर्वांगदुःखिताः पीडिताभृशं नि
श्वासमुद्गिरंतस्त्रत्र विष्टाव समंदिरे तेषां स तत्र ब्रह्मापि प्रसन्नमुखपंकजः दुःखेन दुःखितो जातो मुखान्यालोक्य धीरधीः
अथ ते विश्वधातारं ते देवाः परमेष्ठिनं प्रणिपत्य समासीनमिदमूचुर्मनीषिणः ब्रह्मा त्वं सकलेश्वरो मुनिवरैः प्रख्यातधीः
पौरुषः सर्वस्यास्य चराचरस्य जगतो धाता पिता सर्वथा तत्त्वज्ञो न विचारसारचतुरः प्रज्ञः स्वयंभूर्विराड्ब्रह्मांडोदरवासि
सर्वजननताशित्वमस्ततस्मै नमः त्वमेकः स्रष्टा स्रागस्य विभागेन विविधो यथासीदं सर्वं प्रलयविभवस्थापनकरः जग
योनिस्त्वं वै निखिलजगदादिश्च भगवंस्त्वदायत्तमेतत्त्रिभुवनमथो सर्वविभवः त्वं नो माता त्वं पिता त्वं च भ्राता त्वं नो बंधुस्त्वं
सखा त्वं सहायः त्वं नः सर्व सर्वभूतेतमेवं देवो राजन् विश्वतः पालकस्त्वं इत्यमभ्यर्थितो धाता देवैरिंद्रपुरोगमैः प्रसादात्सं
मुखीभूय प्रत्युवाच सुरान्प्रभुः स्वागतं भवतां चात्र किमिदं च्युतपौरुषाः तेजो भ्रष्टाश्च सर्वत्र शामोस्य स्मरसत्तमाः भवतां कि
मिदं देवा प्रासीनानापुराः प्रभो निःश्वासा उष्णदीर्घाः सत्त्वमुखेभ्य उद्गिरंतिहि इदमीदृशमास्यं वा शुष्कपद्मनिभं स्वराः
प्रेतः कल्पकथयति शोकजं दुःसहं तथा अमी त्रिभुवनश्लाघ्याः पर्यायेद्वादश स्थिताः संतापिनो महात्मानो लक्ष्यं ते स्फी
तलाः इति तत्स्वराश्चतमेनः सर्वं किमिदं समुपस्थितं स्रष्टास्मि केवलं तत्र भवंतो विश्वपालकाः अथ ते सर्वविबुधा विचिंत्य
तथाः सायिताः गुरुं च प्रेरयामासुश्चतं वक्तुमनसं भगवन्भवता सर्वं विदितं स्वतत्त्वमनः सर्वेश्वरस्य सर्वशक्तिमिप्तनः क

त्रि॰
पु॰
४१

येनेनन: तथापि दुःखसंतापान्मोक्षं नः स्मो वयं प्रभो दुःखमावेदितं तेन त्वमतीकारं कुरुष्व नः अस्मिंश्च भवतो रात्रिंदिनमा
नेन नित्यशः भूतानां प्रलयोत्सर्गौ विदानीं तेन निवर्तते अकालप्रलयं चाद्य जायते जगतामिह किं कुर्महे वयं नाथ पीडिता
दुःखिना भृशं भवत्यामवतालेन तारकस्य सुतास्त्रयः त्रिपुरा इति विख्याताः पीडयंति भृशं प्रभो अस्माकं जगतां चेहा जा
तं सर्वास्तिवेदना येनत्मोपि हि दृष्टान्मातास्तारको विस्मृतः प्रभो इत्यमाकर्ण्य देवानां दीनानां वचनं शुभं त्रिपुरस्य च तद्दुः
खं श्रुत्वा वाच पितामहः सत्यमेतत्सुराः पूर्वं तेन मन्नोभिवाञ्छितं एतदेव हि किं कुर्मस्तपसा किं न लभ्यते अहो महद्दिदं
दुःखं जायते निष्कृतिं यहं मत्तो हि वर्धितो दैत्यो वध्य मन्नो न चार्हति सर्पोपि वर्धितो नैव वध्यश्चार्हति सत्तमाः महती यं तवि
तामे जायते दुःखदायिनी किमत्र प्रतिकर्तव्यं निश्चयो नैव लभ्यते इत्थं विचार्य भगवान् तेषामनुकूलस्य शोकतः प्रोवाच
वचनं तत्र सर्वलोकपितामहः तथापि स्मरणं तात्रा अपायं त्रिपुरस्याथने शिवं च प्रार्थयध्वे वै स वः कार्यं करिष्यति इत्यु
क्तालेयते तेनु सुःसर्वे शंदेवसत्तमाः आमंत्र्य च महेशानं प्रातिष्ठन शिवं प्रति तदुक्तालेयपुलेनयेयज्ञात्पुष्पध्वजः तत्र ग
त्वा च तं दुःखं निवेद्य संस्थिताः पुरः शिवस्तद्वचनं श्रुत्वा वचनं चेदमब्रवीत् अद्यैव त्रिपुरा ह्यत्र पुण्यवान् वर्धते भृशं य
त्र पुण्यं प्रवर्द्धेत न हंतव्यो बुधैः पुनः तावत्स वै न हंतव्यो यावत्पुण्यं विवर्द्धते यस्यास्ति वृद्धिः परमेश्वरे द्विजाः सर्वेश्वरे पु
ण्यं रतिश्च निश्चला भक्तिश्च शैवा सण वचनेन तं निहंतं तमनेकश्च नापि यो निन्यार्चनसंगतो हठमति ध्याने स्थितो नि
श्चलं श्वाशाभ्यामरतो द्विजार्चनपरः सत्संगतो धर्मभृत् नित्यं चापि पुराणचिंतनपरः कस्तं महेशोपि सन् सोढुं नैव सहेत
सर्वमखिलं धर्मश्चरन्नृच्छयतः तथापि विस्मवे देवा निवेदयकारणं विदं स हि सर्वार्थकुशलः कार्यं साधयति ध्रुवं तद्वीय
तद्वचः श्रुत्वा देवा विष्णवे न्यवेदयत् तान्याचार्यस्तेतेवा वै विष्णुर्वचनमब्रवीत् इदं सत्यं वचश्चैव यत्र धर्मः सनातनः तत्र दुःख
न जायेत सूर्ये दृष्टे यथा तमः इत्येतद्वचनं श्रुत्वा देवा दुःखमुपागताः पीडिता शुष्किताश्चैव दुःखार्णवगतास्तथा पुनरू
…प्युपवक्त…

कृत्स्नदा विमुंपरिम्लाना स्यपंकजाः कथंचैवप्रकर्तव्यं कथं स्थास्यामदेववयं कथं धर्मो भविष्यंति त्रिपुरे जीविते सति नो वद
कालिकी देवसंहृतिः क्रियतां ध्रुवं अथवा त्रिपुरस्येह वयं प्रेष्या विधास्यताः इत्युक्त्वा च तदा देवा विलप्य च पुनः पुनः हाहाहा
हहाहाहा किं कुर्मो भगवन्वयं स्थिता नैव गतिं तेयच्चक्रुर्देववरादिह तांस्तांस्तथाविधान्दृष्ट्वा विस्मविनयसंयुतः सोपि ना
रायणः श्रीमांश्चिंतयामास चेतसा किं कार्यं देवकार्येषु भगवानिति संव्रताः ततो यज्ञाः स्मृतास्तेन देवकार्यार्थसत्तयाः
ततस्ते च महायज्ञाः समेत्य च समागताः यज्ञेशं च पुरस्कृत्य सर्वतो दीप्तिमत्तरं यज्ञास्ते पुरुषं दिव्यं प्रणम्य तुष्टुवुस्तदा स
तांस्तथाविधान्दृष्ट्वा यज्ञो प्राह सनातनान् सनातनस्तदा सेंद्रान्देवानालोक्य चाच्युतः श्रीनारायण उवाच अनेनैव सदा
देवा यजध्वं परमेश्वरं पुरत्रयविनाशाय जगत्त्रयविभूतये अत्र सर्वे हि विषयः कर्तव्यास्तफलाप्तये परिपूर्णमिदं सर्वं यज्ञे
श्वेव च संस्थितं यज्ञाः फलंति सर्वत्र नास्ति यज्ञाहते फलं यज्ञो हि सर्वथा कार्यो बुद्धिमद्भिर्विचक्षणैः अर्थवादास्ततः पुंसा
श्रोतव्याः सेतिहासकाः अस्मात्परतरो वान्यन्नास्त्यस्मिन्भुवनत्रये अच्युतस्य वचः श्रुत्वा देवदेवस्य धीमतः सिंहनादमथो
कृत्वा यज्ञेशं संस्तवंस्तदा ततः स चिंत्य भगवान्स्वयमेव जनार्दनः पुनः प्राह तितान्सर्वान्त्रिदशांस्त्रिदशेश्वरः अपापा नैव
हंतव्याः पापायेन च वनसंपायः हंतव्याः सर्वयत्नेन कथं वध्या सुरोत्तमाः अमराड्समदाः पापास्तपि दैत्या महाबलैः तस्मात्त
हृद्रस्य प्रभावात्परमेष्ठिनः कोवा ब्रह्माथवा दैत्या देवा ऋषिपुंगवाः अनयस्य महात्मानः प्रसादेन विना प्रभोः सएव सर्ववित्
शर्वः सर्वेषामपि शंकरः लीलया देवदेवस्य सर्वे कार्यं करिष्यति यस्य प्रसादेन स्वयंस्वयंभूर्ब्रह्मासौ वै सर्वपितामहो भूत्
अहं तथा सर्वरत्नाकरश्च सेंद्रा देवाः स्वर्गराज्यं तथैव यस्यांशेन बलस्य सर्वविबुधाः ख्याता स्त्रिलोकास्तदा शक्राद्याः अपि ते
महाबलयुता दैत्यास्तथाय ये परे यस्मात्सर्वमिदं जगच्च समभूल्लीनं च यत्रैव हि कस्तस्माद्विबुधो न मान्सुरवरोः कार्यं विदध्या
दिदं तस्यांशमेकं सहस्रं देवा देव समागताः अस्माब्रह्मतमापन्नोपदं विस्मयमेव च तमपृच्छ्य जगत्यस्मिन्कः प्रमान्सिद्धिमा

शि॰ पुं॰ ६॰

मागतः तस्मात्तैनैव हंतव्या लिंगार्चनविधेर्बलात् हृद्दमिष्ट्वा यथान्यायं त्येक्ष्यामो दैत्यसत्तमान् एवमुक्त्वा हरं चेष्ट्वा यत्नेनोपस
हां भृशं मृण्मयं पार्थिवं कृत्वा तस्य सम्यग्विधानतः गंधपुष्पादितैश्चैव विसर्ज्य देववरोच्युतः उपातिष्ठत्सवै नैव जपन्नाममसह
के शिवशिव भगवन्नमोस्तु तुभ्यं नमस्तियतः खलु सर्वदृष्टरितात्मा कृपं च भगवन्मत्स्वसंस्तवं विनाहो सकलेस्मिन्कुशलो
भवेन्महेश इत्यं संस्तुत्य भगवान्हरिः संपूज्य शंकरं समाविशन्ददर्शाथ भूतसंघान्सहस्रशः शूलशक्तिगदाहस्तान्दंष्ट्रायु
धशिलायुधान् नानाप्रहरणोपेतान्नानावेशधरांस्तथा कालाग्निरुद्रसंकाशान्कालसूर्योपमांस्तथा प्राह देवो हरिः सा ता
न्प्रणिपत्य स्थितान्सुरा दग्ध्वा भित्वा च भस्मकां च गत्वा दैत्यपुरत्रयं पुनर्यथागता भूत्वा गंतुमर्हथ भूतये ततः प्रणम्य देवेशं
भूतसंघाः पुरत्रयं प्रविश्य पुनष्टास्ते सर्वे शलभा इव पावकं तेषां वार्तापि नैवासीन्न च शाखो न किंचन अकिंचना इव तदा बभूव
लेष्पुरत्रये ततः सेंद्रादयो देवाः पुनरागत्य वै हरिं तुष्टुवुर्देवदेवेशं परमात्मानमीश्वरं तान्दृष्ट्वा चिंतयामास भगवान्पुरु
षोत्तमः किं कृत्यमिति सततं मः संतमान्सेंद्रकान्सुरान् कार्यं च तेषां दैत्यानां बलं हत्वा प्रयत्नतः देवकार्यं करिष्यामि प्रसा
दात्परमेष्ठिनः नाशो भिचारतो नास्ति धर्मिष्ठानां न संशयः धर्माद्धि व्यभिचारोत्र शलभा इव पावके कोहि धर्मं चरिष्यन्वै व्य
भिचारान्प्रबाध्यते दैत्याश्चैते हि धर्मिष्ठाः सर्वे त्रिपुरवासिनः तस्माद्वध्यतां प्राप्ता नान्यथा सुरपुंगवाः कृत्वापि सुमहत्पापं
रुद्रमभ्यर्चयंति ये मुच्यंते पातकैः सर्वैः पद्मपत्रमिवांभसा पूजया भोगसंपत्तिरवश्यं जायते भुवि पूजया भुक्तिमाप्नोति रुद्र
स्य नात्र संशयः पूजया धर्ममर्थं च कामं च सुरसत्तमाः बलं च लभ्यते तस्मात्पूजा सारे शिवस्य हि ये शंकरार्चनरताः सततं
मनुष्याः प्राप्येह जन्म सुकृतेष्व मनुष्यलोके ते संस्थिताः सुरवरैरपि पूज्यमाना गच्छंति दिव्यममृतं मनुजाः परत्र यः शं
करेति वचने मनुजाः करोति संहृष्टमानस विलोकितशंकरात्मा संभुक्तिमुक्तिपदवीं प्रगात्यनित्यं किं तस्य तीर्थसलिलैः
परिषिंचनेन यं योगिनो विकचमानसपंकजेस्मिन्ध्यायंति ध्यानपुनपापकलंकपंकाः संप्राप्नुवंति च फलं मनसेप्सितं यत

कस्त्वं विभुं समधिगच्छति चित्रमेतत् यस्य प्रसादलवमाप्य महेश्वरस्य ब्रह्मा करोति हि जगद्धि गतत्वरोसौ किं कथ्यते स्म म
हिमा परमेश्वरस्य शंभोर्मयापि तदधीनबलेन नित्यं यं सर्वसमुपासते मुनिवराः कल्पप्रभेदैर्बहून् देहान्प्राप्य न चाल्पबुद्ले
भत्त्वेरूपमनोवचोभिर्नि ध्यातं शक्नुवते तमीशमजरं नित्यं परं शंकरं सानंदं परमेश्वरं त्रिजगदाधारं नमस्कुर्वते येन सत्वं तत्रे
णा महेश्वरेण स्वयं प्रसन्नेन तु मूढबुद्धिः अनुगृहीतः किल याति मार्गं तं यं न देवा बहिरेव धीराः यः सर्वत्र कृतिस्थितिर्हि
भगवान्सर्वप्रसिद्धो प्रभुर्विर्विश्वाव्यापकव्याप्यभावकलनामादाय सम्यक्स्थितः यः सर्वत्र समो लिभेदरहितः सर्वेश्वरो यः
पुनस्तं शंभुं परमेश्वरं जडमतिर्जानाति कस्तं विना महेश्वरमुपास्य हेतमखिलप्रभुं शंकरमुमापतिं सभेदितेविविधभेदितं मा
यया महावृषभवाहनेवलयसर्पसंभूषितगजाजिनविराजितं धवलितं च भूत्या सदा नमोस्तु तस्मै परमेश्वराय महेश्वराया
पि सतीश्वराय अकिंचनायापि समकिंचनाय विचित्ररूपाय वशंकराय नमोस्तु तस्मै जगदीश्वराय स्वयं महेशाय वृषस्थिता
य शशांकलेखाकृतभूषणाय गंगाधरायापि त्रिलोकभर्त्रे तस्मादेतं विभुं देवं प्रजयंति सुरेश्वराः कृत्स्नं च लमते हेतं।
पतंगइव पावके ये शंभुः प्रजितो लोके तैस्त्रिलोकी वशीकृता तेषां च जन्म सफलं सर्वं तैर्दुष्कृतं कृतं तस्मान्नैभोगिनो
दैत्या लिंगार्चनपरायणाः ततः कृत्वा धर्मविघ्नं तत्क्षणाद्देवा स्वमायया दैत्यानां देवकार्यार्थं हनिष्यति त्रिपुरं तत्क्षणात् विचा
र्येत्थं तपस्तेषां भगवान्गुरुणा ततः कर्तव्यवसितः पश्चादिमं विघ्नं सदक्षिणं यावच्च वेदधर्माश्च यावच्च शंकरार्चनं याव
च्च शुचिकृत्यादि तावन्नाशो भवेन्न हि तस्माद्देवं प्रकर्तव्यं वेदधर्मस्ततो व्रजेत् इति निश्चित्य तैर्विप्रैर्विघ्नार्थमकरोत्तदा
दत्वा देवान्स्वयं तत्र वात्तां मत्वागता हि ते ततश्चैवाकरोद्विष्णुर्देवार्थं हितमुत्तमं तदेव श्रूयतां सम्यक् सर्वपापप्रणाशनं
इति श्रीशिवपुराणे त्रिपुरवर्णनेनामैकविंशोध्यायः २१ सूत उवाच शृणुध्वं मुनयः सर्वे सावधानाः कथामिमां धर्मसंस्थां
धर्मभूतां मोहिनीं पापिनां परां मन्यामित्थं मयेरम्यां सर्वदुःखप्रणाशिनीं ततः स भगवान्विष्णुर्मायामात्मिकिं समुज्ज्वलन् उ

बुद्ध्या स्वयापरामृश्य तत्तद्रूपं समादधे मलिनं कृष्णरूपं च नीलवस्त्रं सकेशजं ससर्ज च महातेजाः पुरुषं मलसंभवं सर्वा
शि॰ गमलरूपं च मलिनं स्वात्मसंभवं नीलकार्पासकं नीलवस्त्रं केशैर्विशोभितं मायी मायामायामयं तेषां धर्मविघ्नार्थमच्युतः मुंडं
पु॰ मलिनवस्त्रं च गुंफीपात्रसमन्वितं दधानं पुंजिकां हस्ते चालयंतं पदे पदे वस्त्रयुक्तं तथा हस्ते क्षिप्यमाणं मुखे तथा धर्मेति कथ
धा॰ संयोगादक्षुवचनसमन्वितं ततथाप्याहरंतं च प्रणिपत्यास्थितं पुनः उवाच वचनं तत्र हरये प्रांजलिस्तदा भगवन्सकलेशेशवि
सो मायापते विभो त्वया सृष्टः किमर्थोहं किं करोमि तदादिश त्वर्णं समादिश विभो किं कार्यं मम वर्तते इत्येवं भगवाञ्छ्रुत्वा
वचनं चेदमब्रवीत् यदर्थं निर्मितोसि त्वं निबोध कथयामि ते ममांगाच्च समुत्पन्नो मत्कार्यं कर्तुमर्हसि मदीयस्त्वं तथा हृद्योभ
विष्यसि न संशयः मया मायामयं शास्त्रं तत्षोडशसहस्रकं श्रौतस्मार्तविरुद्धं च वर्णाश्रमविवर्जितं इहैव स्वर्गनरकं प्रत्ययो
नान्यथा पुनः तथा चत्वारि भूतानि प्रमाणं केवलं तथा प्रत्यक्षमेव न पुनः किंचिदस्ति परोक्षकं कामभोगरतिः स्वर्गो मिष्टा
न्नपानकं तथा स्वपरस्त्रीविभागश्चाशक्तिजः केवलो मतः सर्वथा देहमनसोस्तुष्टिसंजनकं यत् तद्वास्य निर्विशंकं च ना
स्वकार्या विचारणा रम्यं रूपं स्पर्शनं चापि रम्यं रम्या गीतिः श्रोत्रहर्षप्रदात्री गंधो रम्यो नासिकाहर्षदं च रसा रम्याः स्वर्ग एव कि
मन्यत् मूढो मूढजनभ्रांतचित्ताः कर्माणि कुर्वते परोक्षफललाभाय धर्मकर्म कुतः फलं अभावाच्च फलोत्पत्तिर्यद्दिजा
येत तत्कृते कर्मणा तत्क्षणादेव ध्वस्तेनायासदायिना स्वर्गकरी क्रिया द्रव्यविनाशो यदि यज्वनो ततो दावाग्निदग्धानां फ
लं स्याद्भूरि भूरुहां मृतानां यदि जंतूनां श्राद्धं स्यात्तृप्तिकारकं निर्वाणस्य प्रदीपस्य स्नेहः संवर्द्धयेच्छिखां तस्माद्यत्किं
चित्तवर्तमानं सर्वहर्षप्रदं निरायासं सर्वेंद्रियतृप्तिकरं स एव स्वर्गो न चान्यदपि किंचित् यत्किंचित्तवक्लेशतापजनकं दुः
खदायकं देहेंद्रियक्षयकरं मनसाप्रीतिदायकं स्नानं तपो जपश्चाग्निहोमश्चैव शमस्तथा निग्रहश्चेंद्रियाणां तन्नरकं चतु
र्गतिः स एव नरको नान्यस्तेन कथं च न सिध्यति अहं तस्माददृष्टाभ्यां ताभ्यां मूढजने रहो दृष्टं विहाय समहददृष्टमनुमन्यते

धीमानकस्तंडुलान्हित्वा गृह्णीयात्तुषकंपुनः तस्माच्च स्वर्गनरकादिदेवलोकनचान्यथा योप्ययंदृश्यतेभूतग्रामः सोपिचकेवल
तोंसंगमतेनान्यत्रापिकारणंमतं सदृशात्सदृशोजातोमानवान्मानवोयथा पशोःपशुस्तथाहोकारणंनास्तिकिंचन यद्य
प्यभिचारोपिदृश्यतेसत्वशक्तिजः वायुदोषादिनावापिनान्यदस्यास्तिकारणं अहोतत्रापिमूढानांकल्पनादृश्यतांबुधैः स
मेसर्वांगसर्वेस्वे किंकृतावर्णकल्पना आश्रमाणांपरीताचकृतेताकल्पनामता अयंविप्रस्त्वयंक्षत्रइतिमिथ्यैवकल्पना न
हिशृंगसमस्तीहब्रह्मत्वेयेनसाध्यते हाहामूढैर्धियाहीनै नाशितेयंत्रिलोक्यपि येनेहाग्रवाविज्ञेयंनरकंकिमतःपरं तथाच
नास्तिनास्तीतिपरलोकःकथंचन यथासमुदिताभूतादेहीभूतास्तथैवहि विश्लिष्टाभूतसंमिश्राःकस्यलोकोभवेत्परः
दग्धस्यनष्टरूपस्यभस्मीकृतस्यसर्वथा अतोमतिमतोधिग्धिक्परलोकोस्तिकस्यवै तस्मान्नास्तीतिनास्तीतिपरलोकःकथं
चन तस्माच्चत्वारिभूतानिसंमिश्रीभूयदेहभृत् सर्वमस्तीतिसमतंकथ्यतेशुद्धबुद्धिभिः चैतन्यत्वेचितात्कायान्नान्योस्ती
तिमन्महे अस्तिचेत्सतदृश्येतस्तुघटवत्तथाप्यं तथात्वेचमनोप्यत्रशक्तेनास्तिकथंचन परिच्छेदमवाप्तत्वात्तस्मान्नास्ति
कथंचन नचानुमानमस्तीहनिश्चितंकथमप्यहो प्रत्यक्षादर्शनेव्यर्थमनुमानप्रकल्पना प्रत्यक्षदर्शनेत्वर्थंवृथानस्यप्र
कल्पना तस्मात्प्रमाणंप्रत्यक्षंनान्यदस्तिकथंचन ज्ञानयोगस्तुभूतानांपरिणामविशेषतः चत्वार्यपितुभूतानिदेहाकार
कृतानिच वैशिष्ट्याच्चेतयंत्यत्रशक्त्यासंमिश्रसंज्ञया यथाद्राक्षागुडादीनिमिश्रानिनतथातथा मदापरिणतान्यत्रमदशा
क्तिंप्रयुंजते तथाभूतानिचपृथ्व्यजडान्यपितद्देहतः विकृतानिभवंत्यत्रचेतनानिनसंशयः कदाचिदथतान्येवव्याधि
दोषतएवच परिणामंविहायाशुजडरूपाणिसंतिहि चेतनत्वाच्चतान्येवतत्कालंस्मृतिभाजिच व्यवहारंचकुर्वंतेइत्येषालो
कसंस्थितिः श्रुत्याववचनंवेदस्यवस्यापितमादरात् विज्ञानघनएवास्तीत्येवंभूतसमर्थनात् नचान्यसंज्ञास्तीत्यथवाभूता
नांचैवसंस्थितिः चैतन्यंनामनपरंनकिंचिदितिसंमतं अतश्चाग्जालसंतानोहयानाश्चवितन्यते दृष्टंविहायकोधीमानदृष्ट

प्राप्स्यति विष्णुति इत्युक्त्वोऽथासौ हरः संकार्यं शास्त्रं तन्मयानघ ईश्वरापष्कवकरं प्रमर्थकारणं परं अपभ्रंशमयं सम्यक् कर्मवाचपरं शुभं प
शि॰ तच्छास्त्रं तन्मया कार्यं विस्तारं तद्भविष्यति ददामि तव सामर्थ्यं निर्माणे तव यत्परं मायाश्च विविधास्तेषां वशगा वशकरी शुभाः
पु॰ शोधनाशोधने चैव भवतः संभविष्यति येन विस्मितहृदयाः सर्वे ते संभवंति हि इत्थं निर्दिष्टश्च प्रपंच ज्ञानापि शुभकल्पना विविधं चे
४२ वयत्कृत्यं तन्त्रे सर्वं संभविष्यति तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य हरेश्च परमात्मनः नमस्कृत्य स्थितस्तत्र कर्तव्यमादिशाधुना इत्युक्तेऽपा
ठयामास शास्त्रं मायामयं तदा अपभ्रंशमयं येन परमेश भ्रमो भवेत् परलोकभ्रमो येन येन मिथ्या प्रकल्पना शौचाचारवि
येभ्रंशः पठनाद्यस्य जायते यस्य श्रवणमात्रेण सप्तजन्मार्जितं फलं दूरीगच्छति बुद्धेश्च भ्रंशो येन भवेदिह केवलं स्मरणा
देव यस्य सर्वं वृथा भवेत् येनेहामुत्र च नरो भ्रष्टः संपद्यते क्षणात् तच्छास्त्रमुपदिश्यैव विष्णुः सर्वस्वरूपभाक् समजायत
तत्रैव शुक्लवर्णो महाद्युति पीतांबरधरः श्रीमान् श्रीवत्सांकितविग्रहः सुरूपः सुंदरस्तत्र पुरुषाया च्युतः स्वयं तमुवाच
हृषीकेशो मोहनीयाः इमे त्वया एते दैत्यास्त्वया सर्वे पाठनीया ममाज्ञया धर्मास्तत्र प्रकाश्यं एतेऽश्रौतस्मार्ता न संशयः अन
या विद्यया सर्वं दर्शनीयं न संशयः पुरत्रयविनाशार्थं प्राहुर्ते पुरुषं हरिः गंतव्यं हि त्वया सार्धं देव्यानां पुरवासिनां ततोऽथ
मं प्रकाश्यैव नाशयित्वा पुरत्रयं ततश्चैव पुनर्गंतव्यं मरुस्थल्यां त्वया पुनः स्थातव्यं च स्वधर्मेण कलिर्यावत्समाव्रजेत् प्रवृ
त्ते तु युगे तस्मिन्त्वीयो धर्मः प्रकाश्यतां शिष्यैश्च प्रतिशिष्यैश्च वर्णनीयस्त्वया पुनः मदाज्ञया भवद्धर्मं विस्तारं यास्यति ध्रुवं
कलौ तत्र हि सर्वे च वर्णाः संकरभागिनः अधर्मनिरताः पापास्त्रयाः कामिनश्च च अतेरवास्तचर्याया तपो नियममास्थि
ताः उपवासपराः केचिल्लोकान्संभ्रामयंति हि सर्वथा निर्मलस्यास्य पुरुषस्य महात्मनः देवताः संस्तुवंत्याति मलिनांस्तु स
हरतः पलायंते च नियतं चेत्स्थमिष्टान्नभोजनाः शुक्लाम्बरपरीधाना सर्वात्तावेशधारिणः स्नाताः सर्वार्थकुशला मौ
नव्रतसमास्थिताः साधवश्चेति विख्याता भविष्यंति कलौ युगे तत्प्रभावान्महाप्रजा तथा ब्राह्मणा तस्त्रियाः वैश्याः शूद्राश्च

नियतमन्योन्यंकार्यमिश्रिताः वर्णभावान्तथाऽपूज्याः पूज्याः संभवंतिहि अपूज्यानियतंतत्रपूज्यामर्हंतिसर्वथा नाववकल
वासीहकथंचनकलौयुगे पतिंभार्याद्विनिघ्नंतियथेष्टंप्रचरंतिच अल्पबुद्धिर्न्धर्मरतान्मूढाइत्येवमन्यते चपलान्कूरव
द्धीन्सुकुशलाइतिमन्यते जनश्चतीर्थंहियुगेकलौव्यत्ययएवहि दशवर्षेभ्यएवात्रप्रसूयंतेकुलस्त्रियः सर्वधर्मस्यव्याजेना
धर्ममूलाभवंतिहि पितापुत्रंवंचयतिपुत्रःपितरमेवच सर्वंकूलगतानित्यंभविष्यतिकलौयुगे सर्वेहिब्राह्मणांशूद्राः
वेदविक्रियतत्पराः परवंचनसंज्ञास्वाध्यायेनवहिष्कृताः राजदानंतथासेवासमस्यंसंभविष्यति अनग्निहोत्रानिः
शौचाःशूद्राचारपराङ्मुखाः वेदप्रतीतिरहिताःकूलच्छिद्ररतास्तथा कुविमाचाररहिताःशूद्राचारवहिष्कृताः स्नान
संध्याजपध्यानव्याजेनैवभवेदिह सर्वथापररंध्राणामन्वेषणपरायणाः नतत्रसावित्रःकश्चिद्भविष्यतिकलौयुगे
दुःखेसावित्रविज्ञानान्नरकेपतनंध्रुवं इत्थंभवानाचरेश्चनदुःखंद्रक्ष्यसिध्रुवं मदनुज्ञापरोनित्यंगतिंप्राप्स्यसिमामकीं
ननेकलंकलेशोपिद्रक्ष्यसिकलिसंभवः परंहिवचनंचैतत्याज्यममसदानव तत्यालयित्वासावित्रोमद्गतिंप्राप्स्यसि
ध्रुवं यःशोकरोतिसततंमनुनोजपेतस्वाध्यायवर्जितनरतोदमपांतियुक्तः दुःखोमहोभवतिचापिपरस्यनित्यंलोतश्च
तत्रनभवेन्नवशक्तिपातः योमन्त्रामस्मरतिसततंभावयुक्तेनवापिस्तोतेनास्तेगमितंतमसासर्वतःकोमलेन दीनोद्धा
रेरवितसहसापुण्यभावेनवापि तंनिष्कृष्टंकलुषवलेकुंठितंजायतेहि परहिंसारतोनित्यंस्वाध्यायध्यानवर्जितः व
ध्रोभवतितेनान्यःसत्यंसत्यंवदाम्यहं एवमाज्ञातदादत्ताविस्मनाप्रभविस्मना ततोहिसुदुःपरिपालयन्हरेराज्ञांतदानि
गतवांश्चशिष्यान् यथास्वरूपंवतरश्चतांस्तदामायामयंशास्त्रमपाठयत्स्वयं तथास्वयंतथातेचवत्नारोमुंडिनःशुभाः
नमस्कृत्यस्थितांस्तत्रहरयेपरमात्मने हरिश्चापिपुनस्तत्रवतुरस्तांस्तदास्वयं उवाचपरमप्रीतोधन्याघूयमितिस्तुवन् य
याश्रुतस्तथाहंभविष्यथमदाज्ञया वत्वारोमुंडनास्तेवधर्मपाखंडमाश्रिताः हस्तेपात्रंदधानाश्चतुंडंवस्त्रेचधारकाः

मलिनान्येववासांसिधारयंतोल्पभाषिणः धर्मोलाभःपरंतत्वंवदतस्तांस्तदास्वयं मार्जनीधार्यमाणास्तेवस्त्रखंडविनिर्मि
शि॰ तो तेसर्वेचततदादेवंभगवंतंमुदान्विते नमस्कृत्यपुनस्तत्रहर्षनिर्भरमानसाः हरिणाचतदाहस्तेदत्वाचगुरवेर्पिताः य
पु॰ थावत्चतथैतेवैमदीयानात्रसंशयः आदिरूपंचतन्नामह्यस्यैवास्त्वेवच ऋषिर्यतिस्तथाचार्योस्युपाध्यायइतिस्वयं
५३ इमान्यपितनामानिप्रसिद्धानिभवंत्विति ममापिचभवद्भिस्तन्नामग्राह्यंशिवंपुनः अरिहन्नितिवेनामध्येयंपापप्रणाश
ने भवद्भिश्चैवकर्तव्यंकार्यंलोकसुखावहं ततःप्रणम्यतेमायीशिष्याःपुनःस्वयंतदा प्रविश्यतस्थुर्वेतत्रतूष्णीमृषिर्मायांतदा
करोत् नगरेस्थवनेकृत्वाशिष्यैर्युक्तःस्थितस्तदा मायांप्रवर्तयामासमायिनामपिमोहिनी येयेगतास्तदातत्रतेतेदी।
क्षामुपागताः येपिप्रपन्नाश्चवैतत्रमायामोहपरायणाः अभूवंस्तत्क्षणादेवदर्शनान्मायिनामपि नारदोपितदामाया
नियोगादागतःप्रभुः आविश्यतस्थुर्वेतेनमायिनासहदीक्षितः ततश्चनारदोगत्वाराज्ञेसर्वंन्यवेदयत् कश्चित्समागत
स्तत्रयतिर्धर्मपरायणः दृष्टाश्चवहवोधर्मानैतेनसदृशाःपुनः वयंचदीक्षितास्तत्रदृष्ट्वाधर्मंसनातनं तवेच्छायदिव
र्ततेत्रास्वादीक्षात्वयापुनः तदीयंतद्वचःश्रुत्वाराजातत्राजगामह नारदोदीक्षितोयस्माद्वयंदीक्षामवाप्नुमः इत्यवे।
चविदित्वावैजगामस्वयमेवच तदालोपंतदादृष्ट्वामोहितोमाययातया उवाचवचनंतस्मैनमस्कृत्वामहात्मने दीक्षा
देयात्वयामह्यं ऋषयोनिर्मलाशयाः इत्येवंचवचःश्रुत्वाराज्ञोर्कंपरमंशुभं राजन्संश्रूयतांसम्यक्कृपयायत्परिभाषिते
परंतवचनेदेहिनोलेख्यंवचनंमम इतिश्रुत्वावचस्तस्यराजामायामयोभवत् यदर्थंवदसित्वंचतत्तथैववचनान्यथा
हृदीकृत्यमस्वोहदस्वभुवावमुनिसत्तमाः दीक्षितंवचनंश्रुत्वादीक्षितस्तत्क्षणादपि सर्वेचदीक्षितास्तत्रयेवैत्रिपुरवा।
सिनः मुनेःशिष्यैःप्रशिष्यैश्चव्याप्तंतत्त्रिपुरंमहत् इतिश्रीशिवपुराणेत्रिपुरदीक्षाविधानंनाममहाविंशोध्यायः २२
सूतउवाच श्रूयतांमुनयःश्रेष्ठाःकथांपापप्रणाशिनी सर्वथापुण्यजननीधर्मसाफल्यकारिणी इत्युक्तेविप्राःसर्वे

दीतितास्तदनंतरं गुरुं संपूजयामास दक्षिणाभिश्च पूजनैः सिंहासने तं संस्थाप्य चतुरश्च तदंतिके हैमपीठे स्थितांस्तांश्चा-
ह्वयामास ततः सर्वस्वं दक्षिणां दत्त्वा विप्रास्ते संतोषिताः ग्रामाकरान् गृहाणां च ततस्तान् गुरवश्च ते शिक्षयामासुरथ तांस्त-
मयान्विनयान्वितान् स्त्रीधर्मान् खंडयामास श्रौतधर्मांस्तथैव च स्मार्तांश्च धर्मांस्तथा सर्वान् दयादानदमादिकान् शिवपू-
जां विष्णुपूजां यज्ञयागाननेकशः स्नानदानादिकं तीर्थपर्वकालसुशोभनं वेदधर्माश्च ये केचिन्न ते सर्वे दूरतः कृताः स्त्री-
धर्मास्तथा सर्वान् खंडयामास सर्वतः यत्र प्रीतिर्भवेत्स्याच्च कामिनो हृदयस्य वै कोऽत्र धर्मो महाप्रज्ञाः सर्वथा धर्म एव तत्
यत्र पीडा भवेत्तस्मान्मनो हि खंडितं भवेत् तस्माद्यद्यन्मनःप्रीतिजनकं सर्वथा भवेत् तत्र कार्यं निर्विशंकं नात्र कार्या विचा-
रणा न स्वदेहतपसा देहान्सर्वथा तान्यराभवेत् मानं च सर्वथा ग्राह्यं निर्मानः पुरुषो न हि किमर्थं तपसा क्लेशान्देहान् कुर्वंति मो-
हिताः सर्वथा देहसर्वस्वं पोषणीयं महात्मना इत्थं ते शिक्षितास्तेन हृदयामुंडकेन च कृतकृत्यं तदात्मानं मेनिरे विप्रराक्षसाः
निंद्यश्चरित्रं तेषां गुरूणां तत्र वेदिनां महात्मनां धिग्धिगहो वंचितास्तैर्विडंभकैः वयमियत्कालमहो धिग्धिक्तान्गुरू-
न्पापमान् इत्थं विकुर्वाणा वहुधा ये केचिन्नत्र संस्थिताः तान्रहाहारयामास सर्वं लोहितं ध्वंसयन्नुत्सुवन् यानि शास्त्राणि त-
त्र सद्देवतायतनानि च श्रुतिस्मृतीनां ग्रंथानि धर्मशास्त्राणि यानि च पूजाशास्त्राणि यान्यास्तदानि सर्वाणि सर्वतः
संगृहीत्य समंताच्च निःशेषं हर्षिता भृशं भस्मसाच्चक्रिरे सर्वं परमाज्ञादनत्तथा बभंजुर्देवधामानि देवताश्च समंततः अत्र
वचक्रिरे तत्र वाद्यगीतपरायणाः मायाच देवदेवस्य विष्णोस्तस्यात्तया प्रभोः अलक्ष्मीश्च स्वयं तस्य नियोगात्त्रिपुरं गता
या लक्ष्मीस्तपसा तेषां लब्धा देवेश्वराद् जाता वहिर्गता परित्यज्य नियोगाद्ब्रह्मणः प्रभोः बुद्धिमोहं तथा भूतं विष्णोर्मायाविनि-
र्मितं तेषां दत्वा क्षणादेव प्राप्या माया तेष्ववसः एवं नष्टे तथा धर्मे श्रौतस्मार्ते सुशोभने पाखंडः स्थापितस्तेन विष्णुना विश्व-
योनिना त्यक्तो महेश्वरदेवैस्त्यक्तलिंगार्चने सति स्त्रीधर्मे निखिले नष्टे दुराचारे व्यवस्थिते कृतार्थ इव देवेशो देवैः सार्धमुमा

प्रीतिं तपसाराध्य सर्वं तत्तुष्टाव पुरुषोत्तमं ॥ विष्णुरुवाच ॥ महेश्वराय देवाय नमस्ते परमात्मने नारायणाय रुद्राय ब्रह्मणे ब्रह्म
शि॰ रूपिणे ॥ समस्तजगदीशाय नमस्ते निखिलात्मने समस्तसृष्टिकार्याय पिस्थाणवे शंभवे नमः ॥ गंगाम्बुकृतवाहाय भूतिशुक्ला
पु॰ यते नमः ॥ गजचर्मोत्तरीयाय सिद्धर्मधराय च वलयीकृतसर्पाय नीलकंठाय ते नमः ॥ नमो वह्निशशांकार्कनेत्रत्रयविभू
४४ षित जटामुकुटबंधाय नमस्ते सर्वतात्त्विषे ॥ नमो वृषभवाहाय पिनाकवरपाणये ॥ नमो गौरीसमास्थितांगाय नमस्ते मयतेज
से पद्मासनास्थिताय पिनमस्ते सर्वसंपदे गौरीपते नमस्तुभ्यं शंभवे विभवे नमः ॥ एवं स्तुत्वा महादेवं दंडवत्प्रणिपत्य च
जजाप रुद्रमंत्रं च दक्षिणामूर्तिसंभवं जलेस्थित्वा तदा कोटिद्वयं सार्धं तथैव च तावद्देवास्तदा सर्वे तुष्टुवुः परमेश्वरं ॥ देवा ऊचुः ॥
नमः सर्वात्मने तुभ्यं शंकरायार्तिहारिणे रुद्राय नीलरुद्राय विरूपाय प्रचेतसे गतिर्नस्त्वं सदास्माभिर्वंद्यो देवारिमर्दन त्वमा
दिस्त्वमनादिश्च ह्यानंदस्यालयः प्रभुः प्रकृतेः पुरुषस्यापि साक्षात्स्रष्टा जगद्गुरुः त्वमादिस्त्वमनाद्यश्च कर्ता हर्ता जगद्गुरुः
त्राताश्कोसि जगत्यस्मिन्सर्वेषां परिपालकः वरदो वाङ्मयो वाच्यो वाच्यवाचकवर्जितः याच्यो मुक्त्यर्थमीशानो योगिभिर्यो
गवित्तमैः हृत्पुंडरीकशिविरे योगिनां संस्थितः सदा वदंति वेदास्त्वामेतं परं ब्रह्मस्वरूपिणं भवंतं तत्त्वमित्याहुस्तेजो
राशिं परात्परम् परमात्मानमित्याहुरस्मिन्जगति यत्प्रभो दृष्टं श्रुतं स्तुतं सर्वं जायमानं जगद्गुरुः अणोरण्वतरं प्राहु
र्महतोपि महत्तरं सर्वतःपाणिपादं त्वं सर्वतोक्षिशिरोमुखं महादेवमनिर्देश्यं सर्वज्ञं त्वामनामयं विश्वरूपं विरूपाक्षं सदाशि
वमनुत्तमं कोटिभास्करसंकाशं प्रभुं विशोकमनीश्वरं प्रवर्तकं जगत्यस्मिन्सृष्टिकर्ता पितामहः वदंति वरदं देवं सर्वावास
स्वयंभुवं श्रुतयः श्रुतिसारं त्वां श्रुतिसारविदश्च ये अदृष्टमस्माभिरनेकमूर्ते त्वया कृतं यद्भवता च लोके त्वमेव देवास्सुरभूसु
राश्च दैत्याः सुरास्स्थावरजंगमाश्च त्वयाततं विश्वमिदं महेश त्वयि स्थितं विश्वमिदं महेश त्वत्तश्च सर्वं निर्गतं वै महेश त्वय्येव
लीनं सकलं स्यान्महेश महेश सर्वत्र त्वमेक एव महेश सर्वं भगवांस्त्वमेव महेश नान्यत्तव रूपमस्ति महेश सर्वत्र कृतास्मि

तिलं त्वमेव धाता निखिलस्य त्वमेव त्वमेव राजा सकलप्रदश्च त्वमेव विष्णुः सर्वस्य लोकरक्षस्त्वमेव वेदः स्वर्गराज्योपभोक्ता य
किंचिज्जगतीदमत्र सदसत्तनुमितीत्थं स्थिते त्वन्मायाकृतवल्गेषात् भगवन्यद्भाति भेदभ्रमः सोपि त्वद्धि भव त्वमेव भगवन्ना
न्यद्यदा भाति तत्सर्वमेकमिदं भवानिति कस्मात्कं सदा भासते पाहि नानागतेश शंभो विनिहन्याहरान्तणात् मायया मोहि
ताः सर्वे भवतः परमेश्वर त्वत्तश्चैवं सर्वे इन्द्राद्यै विष्णोर्जीप्यनचेश्वरः आविर्बभूव भगवान् शंभुः सर्वेश्वरः प्रभुः स्वागतं विद
ग्धाः सर्वे विष्णोः परमवल्लभ स्वागतं च भवतः किमिदं कुरुषे भवान् विष्णुमालिंग्य तत्रैव तद्दोर्दण्डकरः स्वयं ग्राह गंभीर
या वाचा देवानां लोकशंकरः ज्ञातं मयेदमधुना देवकार्यं सुरेश्वराः विष्णोर्मायाबलेनैव नारदस्य च धीमतः तेषामधर्मनि
ष्ठानां दैत्यानां देवसत्तमाः प्रत्ययं विनाशं च करिष्येहं सुरोत्तमाः अथ सत्रस्थकाः देवाः सेन्द्रोपेन्द्राः समागताः श्रुत्वा प्रभोर्ल
दां वाक्यं प्रणम्य तुष्टुवुस्तदा ते किमिव न विदितं प्रभो महेश भवतः सर्वकरस्य सर्वमूर्तेः सततविगतशोक सर्वथा परममहे
श्वर पाहि नः कृपालो यदत्र हि विविधं जगन्निखिलमेव तत्र भाति तन्निहि धा समुदितं वपुस्तव महेश सर्वप्रभो न नाम किल किंचि
दप्यहह नास्तीति देव भवन्तनु विनाकृते निखिल पाहि नः शोचतः इत्यभिसंस्तुत्य भगवाञ्छशांककृतभूषणः उवाच स्तुत्या या
वाचा देवान्परमशंकरः सर्वे देवाः करिष्यामि माऽऽडः खेदं व्रजताधुना वरं चास्य स्तवस्यापि दीयते शृणुतामराः य इदं कीर्तये
त्स्तोत्रं शुचिर्भूत्वा सदा नरः शृणुयाद्वा महापुण्यं सर्वान्कामानवाप्नुयात् इति श्रीशिवपुराणे त्रिपुरजयो नाम त्रयोविंशोऽध्या
यः सूत उवाच अथैतन्ततो देवी सखीपुत्रसमन्विता आजगाम प्रियं वाक्यं जयेति शुभलक्षणा ततः सनन्दी सहसा गणैश्च
नेतया च समं सार्धं गिरिराजकन्यया विवेश भवभवनं भवोपि सर्वैः समस्तैरभिवंद्यमानः द्वारस्य पार्श्वे तु सुरास्तु देवादेवस्य यो
मतः किं कर्तव्यं क्व गन्तव्यं हताः स्म इति वादिनः किं न्विति चान्योन्यं प्रोच्य चात्यन्तदुःखिताः पापा वयमिति चान्ये हता
भाग्यालयाः परे नैभाग्यवन्तो दैत्येन्द्रा इति चान्ये सुरेश्वराः इत्युक्त्वा च पुनर्यावद्गन्तुमीशः शिवालयं प्रतस्थिरे ततस्तेषां श्रुत्वा

शाखान्यनेकशः कुंभोदरोमहोनेनादंडेनाताडयत्सुरान् दुद्रुवुस्तेभयाविष्टादेवाहाहेतिवादिनः कुरुडः सर्वएवात्रहाहा
शि॰ हाहेतिवाब्रुवन् अपतन्मुनयश्चान्ये इंद्रश्चधरणीतले शंकिताश्चाभवंस्तत्रचिंतामोहपरायणाः दुःखिताः पीडितादंडैः
पु॰ कुरुडश्चसमंततः अहोविधेर्बलंचैतन्मायिनः कश्यपादयः अब्रुवन्दैत्यसंघानांभाग्यंचतद्बहुलदा अहोभाग्यमहोभा
४५ ग्यंहितेयेस्मांस्तताश्चे भाग्यवंतःपुण्यवंतःसात्विनःसंतिभोगिनः वदंतिस्मतदासर्वेहरिंलोकभयापहं अभाग्यान्न
ममात्रैतत्कार्यमित्यपरेद्विजाः इत्येवंवचनंश्रुत्वाहरिर्वाक्यमुपाददे किमर्थंदुःखमापन्नादुःखंत्यजतापुनः महदा
रायनंदेवाद्यमाग्ज्ञायतेनृणां शिवःसर्वगुणाध्यक्षःपरःकारणकारणं सर्वभूतगणाधीशःपरंपरमदैवतं सर्वस्यचा
स्यजगतःप्रकृतिर्मूलकारणं सर्वप्रभुर्महात्माचकथंवश्योभवेदिति ततश्चश्रूयतांदेवाःमुनयश्चमुनीश्वराः साव
धानाभवंतश्चवयोनिर्मलाशयाः कृतोपस्पर्शनाश्चात्रकृतप्राणाःसमाहिताः ध्यात्वापरमदेवेशंस्तुच्चित्तास्तत्परा
यणाः प्रणवंपूर्वमुच्चार्यनमःपश्चादुदाहरेत् शिवायेतिततःपश्चात्कुर्मेहयमतःपरं कुरुद्वयंनमःप्रोक्तंशिवायच
ततःपरं नमश्चप्रणवश्चैवमंत्रमेतंसदाबुधाः आवर्तयध्वंपुनर्ह्येषसदाशिवकृपातदा कृपालभ्यमिदंमंत्रंनस्वयत्नेनक
र्हिचित् तस्येच्छाचेत्परेशस्यशिवस्यपरमात्मनः तदामंत्रमिदंलभ्यंनकदाचिन्नथान्यथा कोटिमेकंतथाजप्त्वाशिवः
कार्यंकरिष्यति प्रसादात्सम्मुखीभूयनान्यथावचनंमम इत्युक्तेचतदातेनहरिणाप्रभविष्णुना ततोदेवाःपुनश्चक्रुर्हरेस्था
गहनेरहः कृतशौचाःकृतस्नानाआसनेवुविशोध्यहि प्राणायामरतापश्चादेहशुद्धिंविधायच मलदेहविदग्धाशुदिव्य
देहसुशोभिताः शिवभूतास्ततःकृत्वाध्यानंपरमदुर्लभं ऋषिन्यासादिकंकृत्वाजजपुर्मंत्रमुत्तमं शिवशिवेतिभाषंतोदे
वार्थेयसमन्विताः हृदयात्प्रयमतेषावाप्यदेवपरेश्वरे ततःपूजाचतैःकृत्वापार्थिवंलिंगमुत्तमं(शिवशिवेतिभाषंतोदे
वार्थेयसमन्विता) कोटिसंख्यांतदाजप्त्वामंत्रराजमनुत्तमं समाप्यचततःपूजांस्थितास्तेदेवसत्तमाः एतस्मिन्नंतरेसाक्षात्

वुः प्रादुर्भूतस्त्वयं तथोक्तेन स्वरूपेण वचनं चाब्रवीदिदं प्रसन्नोऽस्मि वरं ब्रूत नादेयं विद्यते मम निःशंकं वरयध्वं तद्धृद्यं यन्मनसेप्सि
तं ततस्ते विस्मयमजरे प्रेरयन्त्वरकां तथा सर्वं ते विदितं देव किं पुनः कथ्यतेऽनघ प्रसन्ने वरदे देव शिवे माहेश्वरे हरे देवास्तदा तस्य
सर्वे स्तुतिं चक्रुः शुभाक्षरां देवा ऊचुः शंकराय नमस्तुभ्यं नमस्ते परमात्मने परावरस्वरूपाय नमस्ते शूलधारिणे नमस्ते स्क
गणाध्यक्ष नमस्तेस्तु कपर्दिने नमोऽस्तु ते त्रिनेत्राय व्यापकाय नमोऽस्तु ते एवं स्तुतस्तदा देवैः प्रसन्नो जगदीश्वरः कृपया वा
च तान्देवान्प्रसन्नोऽस्मि दिवौकसः यदि प्रसन्नो देवेश हन्यतां त्रिपुराणि च इत्युक्ता वचने शंभोर्जग्मुस्ते शरणं पुनः हरिस्तेषां
वचः श्रुत्वा विश्वकर्माणमब्रवीत् रथं च सारथिं शंभोः कार्मुकं शरमुत्तमम् कर्तुमर्हसि यत्नेन विश्वकर्मन्सुरप्रिय देवार्थेषु
पाजग्मुर्नेष्टमत्वापुरत्रयं इति श्रुत्वा वचस्तस्य कल्पने च रथस्य च सर्वदेवमयं दिव्यं रथं परमशोभनं कारयामास विश्वार्थं वि
श्वकर्मा स्वयं तदा इति श्रीशिवपुराणे देवप्रार्थनं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः २४ सूत उवाच अथ रुद्रस्य देवस्य निर्मितो विश्वक
र्मणा सर्वलोकमयो दिव्यो रथो यत्नेन सादरं सर्वभूतमयश्चैव सौवर्णः सर्वसंमतः रथांगं दक्षिणं सूर्यो वामांगं सोम एव च
दक्षिणं द्वादशारं हि षोडशारं तथोत्तरं अरेषु तेषु विप्रेन्द्रा आदित्या द्वादशैव तु शशिनः षोडशारास्तु कला वामस्य सुव्रताः
ऋक्षाणि तु तथा तस्य वामस्यैव तु भूषणं नेम्यः षडृतवश्चैव तयोर्वै विप्रपुंगवाः पुष्करं चान्तरिक्षं च रथनीडं च मंदरः अस्ताद्रि
रुदयाद्रिश्च उभौ तौ कूबरौ स्मृतौ वेगः संवत्सरस्तस्य अयने तोद्वयोरणे समुद्रास्तस्य चत्वारो रथकेतुलिकास्मृताः गंगाद्याः
सरितः श्रेष्ठाः सर्वाभरणभूषिताः चामरासक्तहस्ताग्रा दिव्यस्त्रीरूपधारिकाः सारथिर्भगवान्ब्रह्मा देवो रश्मिमयः स्मृतः
प्रतोदो ब्रह्मणस्तस्य प्रणवो ब्रह्मदैवतं मकरैश्च महाक्रूरमंदिरं पार्श्वदंडिने शैलेंद्रः कार्मुकं तस्य ज्या भुजंगाधिपः स्वयम्
घंटा सरस्वती देवी रत्नैषा श्रुतिरूपिणी इषुर्विष्णुर्महातेजाः शल्यं त्वग्निः प्रकीर्तितः हयास्तस्य तथा प्रोक्ताश्चत्वारो वेदकास्त
था ज्योतिर्विभूषणास्तेषामविशिष्टमतः परं ब्रह्मांडे चैव यत्किंचित्तत्सर्वं रथे स्थितं एवं कृतं रथं दिव्यं कार्मुकं च शरस्तथा

सारथिं च जगामैवं ब्रह्मा सर्वात्मकः प्रभुः आरोहयामास रथे रणमंडनमुद्भवं सर्वदेवमयो भूत्वा कंपयन्निव रोदसी ऋषिभिः
शि· स्तूयमानस्तु वृतस्त्वप्सरसां गणैः अथाधः सरथस्यास्य भगवान्धरणीधरः वृषेन्द्ररूपी चोत्थाय स्थापयामास वै रथं ततश्च
पु· चोदयामास मनोमारुतरंहसं पुराण्युद्दिश्य यत्रस्थानि दानवानां तरस्विनां अथालोक्य तथा रुद्रं देवा लोकस्य शंकरं तथा च
४९ ऋषयः सर्वे तुष्टुवुश्च तदा शिवं जय जयेति भाषन्तः सर्वे मुनिगणास्तदा तस्मिंश्च समये यच्च रूपं तस्य महात्मनः जातं तद्
द्रष्टुं न केनचापि वर्षशतैरपि शिवापि च तदा तत्र शिवेन सह संगता। जगाम त्रिपुरं हन्तुं सर्वेषां सुखदायिनी तदेव देवं त्रि
पुरं निहन्तुं तदा तु देवेन्द्र विप्रकाशा गगने हयैः सिंहवरे रथैश्च वृषैश्च युयुत्सेमरा राजमुख्याः हलैश्च सालैश्च मुसलैर्भुसुंडैश्च गि
रीन्द्रकूटैर्गिरिसन्निभैश्च ययुः पुरस्ताद्धि महेश्वरस्य ते देवदेपमोद्भवविस्मयुक्ताः ननन्दुश्च नयः सर्वे दंडहस्ता गदाधराः
बहवः पुष्पवर्षाणि खेचराः सिद्धचारणाः पुरत्रयं च विप्रेन्द्रा जग्मुः सर्वे गणेश्वराः चक्रे दंडकुंददंतश्च कंपनश्च प्रकंपनः
इन्द्रश्चेन्द्रयवाश्चैव यंता हिमकरस्तथा शतान्तश्चैव पंचालः सहस्रातो महोदरः शतजिह्वः शतानन्दश्च कंटकः कटद्गुत
नः द्विशीर्षस्त्रिशीर्षश्चैव तथा ह्यहंकारकाशनः अजवक्त्रो हयवक्त्रो गजवक्त्रोर्धवक्त्रकः पृष्ठवक्त्रः पार्श्ववक्त्रः पृष्ठदृष्टि
स्तथापरे इत्याद्याः परिवार्यैशं लक्षणालक्षणवर्जिताः समाहत्य महादेवं तदोद्युक्ते महेश्वरे दग्धुं समर्थो मनसा क्षणेन च
राचरं सर्वमिदं त्रिशूली सर्वे पुरं त्रयं दग्धुमिदं पिनाकी स्वयं गतश्चात्र गणैश्च सार्धं रथेन किं चात्र शरेण तस्य गणैश्च किं दे
वगणैश्च शंभोः एतादृशं यच्च कृतोषितत्वं महानुभावं प्रकटीकरोषि किं तत्र कारणं त्वेतद्दुष्टानां प्रत्ययायैव लोकेषु स्वाप
नार्थं च यशः परमलापहं अन्यच्च कारणं तत्त्वं वदामि शृणु सत्तमाः सर्वेष्वपि च देवेषु मत्तो नान्यो विशिष्यते तस्मिन्स्थिते म
हादेवे रुद्रे विततकार्मुके पुराणि तेन कालेन जग्मुरेकत्वमाशु वै एकीभावं गते चैव त्रिपुरत्वमुपागते बभूव तुमुलो हर्षो
देवानां च महात्मनां ततो देवगणाः सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः जयेति वाचो मुमुचुः स्तुवन्तश्चाष्टमूर्तिकं अथाह भगवान्

ब्रह्मा विष्णुश्च जगतां पतिः समर्थोपि तदा जातः एकत्वमपि चागतं अथाधिज्यं धनुः कृत्वा शर्वः संधाय तं शरं युक्त्वा पाशुपतास्त्रे
ण त्रिपुरे समचिंतयत् यावन्न योजितं देवेशा विष्णुयोगं पुराणि वै अथ देवो महादेवः सावज्ञेन दैवेन तत् पुरत्रयं विरूपाक्ष तत्क्षण
द् अस्मात्कृतं दग्धमभ्युद्य देवेश वीतपुण्येन पुरत्रयं अस्मयं शोभिरुद्धार्थे शरं माक्रमिहाहं सि तत्क्षणान्नत्सुरं दग्ध्वा त्रिपुरं तच्छरः
तूणात् देवदेवं नमस्कृत्य समासाद्य च वास्थितः रेजे पुरत्रयं दग्धं दैत्यकोटिशतैर्हतं ईश्वरेणातनकल्पांते रुद्रेणेव जगत्त्रयम्
यश्च जयं तिति तत्रैव दैत्या रुद्र सर्वाधवाः गाणपत्यं ययुः सर्वे भयं च ज्ञाविधिवलात् न किंचिद्ब्रुवन्देवाः सेंद्रोपेंद्रादयस्तदा भ
याद्देवं निरीक्ष्यैव देवीं च हिमवत्सुतां दृष्ट्वा भीतं तदानीं कदेवानां मुनिपुंगवाः किं चेत्याहुस्तदा देवाः प्रणम्य सम्मतः तुष्टा
व वृष्टिहृदयो ब्रह्मादेवैः समन्वितः विष्णुना च भवं देवं त्रिपुरारिं महेश्वरं देवा ऊचुः प्रसीद देवदेवेश प्रसीद परमेश्वर प्रसीद
जगतां नाथ प्रसीदानंददायक. शंकाराय नमस्तुभ्यं निर्गुणाय नमोस्तु ते सगुणाय नमस्तुभ्यं सर्वेशाय नमोस्तु ते सदाशिवाय।
शांताय महेशाय पिनाकिने सर्वज्ञाय शरण्याय सद्योजाताय ते नमः स्तुत्वैवं देवताः सर्वा नमस्कारं च यत्कृदा चक्रुस्ते परम
प्रीताः प्रार्थयंतः सदाशिवं ब्रह्मोवाच भगवन्देवदेवेश त्रिपुरांतक शंकर त्वयि भक्तिः परा मे य प्रसीद परमेश्वर प्रसीद भ
क्तदेवेश सारथ्यं वास्तु सर्वदा जनार्दनोपि भगवान्नमस्कृत्य महेश्वरं कृतांजलिपुटो भूत्वा प्राह देवं च शंकरं श्रीविष्णुरुवाच
निर्गुणाय नमस्तुभ्यं पुनश्च सगुणाय च पुनः प्रकृतिरूपाय पुनश्च पुरुषाय च पश्चाद्गुणस्वरूपाय ततो विश्वात्मने नमः भक्ति
प्रियाय शांताय शिवाय परमात्मने सदाशिवाय रुद्राय जगतां पतये नमः त्वयि भक्तिं दृढां मे यच्छ धर्मा मा मा भवत्विति सर्वे दे
वाः प्रणम्योचुः नतस्तं परमेश्वरं देवा ऊचुः प्रसीद जगतां नाथ प्रसीद परमेश्वर प्रसीद सर्वकर्ता त्वेन नाम शंकर मुदा त्वयि
भक्तिर्दृढास्माकं त्रिप्रसादनपायिनी इति स्तुतस्त्रदेवेशः शंकरो लोकशंकरः प्रसन्नोस्मि वरं ब्रूत वचनं स्तुत्वा वास्तदा सर्वे
देवा ऊचुः यदि प्रसन्नो भगवान् यदि देयो वरस्त्वया यदा दुःखं तु दैत्यानां जायते देव सत्तम तदा त्वं प्रकटीभूत्वा दुःखनाशाय सर्वदा

त्रि० पु० ५१

इत्युक्तो भगवान्रुद्रस्तथा चाल्पनिरंतरं स्तवेनानेन तुष्टोस्मि दास्यामि सर्वदा ध्रुवं यदभीष्टतमं लोके तत्सर्वं च प्रदत्तवान्
एतस्मिन्नंतरे ते वै मंडिनस्तु समागताः प्रणम्योचुस्ततः सर्वे वयं किं करवामहे तेषां तद्वचनं श्रुत्वा विष्णुर्वत्सादयो ब्रुवन् ताव
त्तत्र स्थली मेवा यावत्कलिस्समाव्रजेत् नमस्कृत्य गतास्तत्र यथोद्दिष्टं स्वमाश्रमे ते सर्वे च तदा तस्माद्देवाथामस्तकं ययुः शृ
णोतीदं सदा यो वै सर्वान्कामानवाप्नुयात् इति श्रीशिवपुराणे त्रिपुरवधो नाम पंचविंशोध्यायः २५ सूत उवाच गतावस्मात्
केथाम मुनीनां हृष्टसर्वतः प्रहृष्टाह सोद्वाणां भगवान्पद्मसंभवः श्रीब्रह्मोवाच यदि नित्यं मखेक्षा वो यदि सिद्धेश्च कामुकाः
आगंतव्यं मया सार्द्धं तीरं क्षीरपयोनिधेः आगंतव्यं मुनिश्रेष्ठा मया साधु विचारितं समाविश्य वहन्त्येषां त्रात्मन्यमिततेज
सा इत्येतद्वचनं श्रुत्वा गतास्तत्र ब्रह्मणा सह मुनयः सर्वधर्मज्ञाः सर्वभूतहितावहाः यत्रास्ते भगवान्विष्णुर्लोकानां हितका
रकाः सर्वभूतानुग्रहीता सर्वलोकेश्वरेश्वर तत्र गत्वा जगन्नाथं देवदेवं जनार्दनं सर्वेश्वरं परात्मानमंतर्यामिणमीश्वरं प्रण
म्य च तदेशानं सर्वलोकपितामहः उपतस्थुस्तदा देवाः स्तोत्रैर्नानाविधैरपि ब्रह्मोवाच देवदेवजगन्नाथ भक्तानामभय
प्रद लक्ष्मीकांत नमस्तुभ्यं सदा शुभविधायक मेघवर्णचतुर्बाहो पीतांबरधराव्यय शंखचक्रगदापद्मैर्युक्त स्वपुरुषोत्तम मुकु
टादि भूषणैर्युक्तः पुंडरीकाक्ष सत्तम श्रीवत्सलक्षणः श्रीमान्कंठे कौस्तुभभूषणः कोटिकंदर्पलावण्य कोटिसूर्यसमप्रभ
शरण्यः सर्वभूतानां भुक्तिमुक्तिफलप्रद मायाचक्रेरतो यस्तु नृत्यते किं करीयथा सिद्धयोष्टौ च यस्यैव दासत्वं समुपागताः नि
जभक्तैः सदा सेव्यो नानालंकारभूषितः यस्यैव कृपया सर्वे मुक्तिं प्राप्ताः सुदुर्लभां यस्य दुःखस्य नाशो वै कुतोपि न प्रजायते
न स्य दुःखस्य हर्ता त्वं कृपां कुरु सदा हरे पाहि नः किंकरान्वस्मान्महेश्वर कृपानिधे नमोस्तु तुभ्यं पुरुषाय भूयसे जनार्दनाया
च्युत शार्ङ्गकराय च श्रीवत्सचिह्नाय किरीटिने तथा वत्सस्थलाधिष्ठितकौस्तुभाय नमो नमः कारणकारणाय ते नमो नमो मंग
लमंगलात्मने नमो नमो विष्णुमुनीन्द्रनिर्जरैः संसेव्यपादाय महेश्वराय ते जय जय देव महेश्वर जय जय पद्मगदाधर विष्णो जय ज

यः सर्वे मुनीश्वरा वेदवर्णाद्वै भगवन्भवते तस्मै नमः मेघश्यामं पीतकौशेयवस्त्रं लक्ष्मीकांतं सर्वतोदीप्तिमंतं पद्मीद्राकं पद्म
शीलं दधानं शुद्धरूपं मे त्वां नमामो महेश। इत्युक्तास्ते न तदा देवा उच्चैर्जयजयेति च प्रसीद देवदेवेश प्रसीद पुरुषोत्तम प्रसीद
जगतां नाथ प्रसीद करुणाकर इति स्तुतस्तदा देवैः प्रसन्नो जगदीश्वरः दर्शयामास स्वरूपं दर्शयन्भक्तवश्यतां ऊचुस्ते च
तदा देवा जयेति च शुभं वचः तान्दृष्ट्वा च तदा विष्णुरब्रवीत्परमं वचः कथं समागता यूयं किं कार्यं विद्यते धुना इति पृष्टा
स्तदा तेन प्रत्युचुर्वचनं शुभं श्रीब्रह्माद्या ऊचुः कृपया न वदेवेश सर्वज्ञः त्वं विलीयते तथापि पृच्छ्यते मतं सर्वदेवहिता
य च कस्माद्भागश्च मोक्षश्च त्रिवर्गश्चापि जायते नित्यं सेवा न कस्यैव कार्या दुःखापहा ध्रुवं मायया देवतैः सर्वैर्यत्सेव्यं
चोपदिश्यते इत्येतद्वचनं श्रुत्वा भगवान्वाक्यमब्रवीत श्रीभगवानुवाच हे ब्रह्मन्कथयतां सम्यक्कथितं च भवता शुभं तथा
पि कथ्यते तथ्यं देवेभ्यश्च तथा पुनः दृष्टं च दृश्यते येव किं पुनः श्रूयते धुना यदि सेव्यः सदा देवः शंकरः सर्वज्ञः त्वहा म
मापि कथितं तेन ब्रह्मणोपि विशेषतः स देवदेवो भगवान्महेशः सर्वाष्टमूर्तिः सकलार्तिहारी अचिंत्यमाहात्म्यसमर्चित
श्च महातेजा विश्वतः पातकश्च यं दिक्पालाः पुरुहूतप्रमुख्या विश्वाध्यातं सर्वतोदीप्तिमंतं सदा स्वस्थं सर्वभावप्रकाशं नो
नो विदुः स महेशोर्चनीयः ब्रह्मा सर्वपतिर्महेश्वर इति ख्यातस्त्रिलोकीप्रभुर्विश्वस्यापि सदा प्रसिद्धमहिमा त्रैलोक्यरक्षो
द्यतः यस्यांतं विदतुर्न सर्वमहसो देवस्य गौरीपतेस्तं हित्वा हि परोऽस्ति कस्त्रिजगतां पूज्यः सदा देवताः प्रसन्नते वै वरदे
वः सर्वे दृष्टांतमद्भुतं सम्यक्पूदेवदेवेशो लिंगमूर्तिमहेश्वरं नारदश्चैव त्वथात्रैवेन दृष्टो लेपि सवोयवा। मया च सद्धिना
तेवै माययाहृतः कृताः सर्वे विनष्टाः प्रध्वस्ताः शिवेन रहिता यदा तस्मात्सदा पूजनीयो लिंगमूर्तिधरो हरः सर्वं यदि
सर्वप्राग्वैर्नैरंतर्यं भवेदिह पूजनीयः शिवो नित्यं श्रद्धया देवपुंगवैः सर्वलिंगमयो देवः सर्वलिंगे प्रतिष्ठितः तस्मात्संपूज
येल्लिंगं यदीच्छेत्सिद्धिमात्मना सर्वलिंगार्चनाद्देवा दैत्याश्च दानवाः वयं चैव तथा ब्रह्मन्किमर्थं विस्मृतं त्वया अर्चयि

शि॰
पु॰
९८

नालिंगमूर्तिसंसिद्धानात्रसंशयः तस्माल्लिंगेर्चयेन्नित्यंयेनकेनापिवासुराः तस्मिन्महाभैरवपूर्णरूपेशिवेपरात्मन्यथ
सर्वेशको महेश्वरेभक्तिसमर्पितंचपुष्पंफलंशाद्वलंवापिदत्तम् सुवर्णपुष्पंकमलंशुभंचतत्पर्णंतथाचंदनतंडुलंच संसा
रंयेत्विहमहाघ्रगम्यांसमंतथामोतलक्ष्मीतनोति संप्राप्यजन्मशुभकर्मभिरत्रलोकेसंसिद्धिकारिणिसमस्तसुखावहे
च यःपूजनंचनकरोतिशिवस्यसम्यक्तितस्यमातुश्वपशोरमथाशणेन यश्चिंतनंचविदधातिशिवस्यसम्यक्कुत्रापिभाव
कुसुमैर्विदधातिपूजां संशुद्धचित्तवपुषोहतकल्मषस्यकिंतस्यतीर्थसलिलैःपरिषिंचनेन कृतदत्तंसर्वंत्रिभुवनम
पीदंचनियमाःकृताः सर्वेतीर्थाःसवनमपितेस्तैर्विरचितं सदायेसर्वेशंत्रिभुवनपतिंसर्वजगतांगुरुंशंभुंपूजांविदधति
विशुद्धेनमनसा तर्पिताःपितरोदेवादैत्याःसर्वेचदानवाः सर्वंत्रिभुवनंतैश्चपूजितंयैःशिवःप्रभुः येशिवेतिचभाषंते
वीतनिद्रागतक्लमाः तेत्रिलोकीजिताःसर्वेशिवसालोक्यभागिनः अहोमहाश्चर्यमिदंशिवेत्यक्षरद्वयं निरयाम
महापूछाःपततिनरकेशुचौ भक्तिभावविशुद्धात्मायःशिवेत्यक्षरद्वयं उच्चारयतितत्पीचतस्यसिद्धिर्गरीयसी शिवपू
जारतानित्यंशुचिभावसमन्विताः पूजयंतिशिवंयेचनतेशोच्याकृताकृते यःशंकरेतिसततंजपतेमनुष्यःशर्वेतिशीत
किरणाभरणेतिचैव संप्राप्तसर्वपुरुषार्थगतेश्चतस्यप्रसादयोपिकृपयासमवेक्षणीयाः शिवाशिवाशिवेतिसततंजप
तांपुंसामनोरथातीतं फलमभ्येतिपुरस्तात्सर्वेश्वरस्यास्यधीरस्य साहानिस्तन्महाछिद्रंसांधतासावमूकता साम्रा
ताकृणीवचपंगुतासैवसैवच यन्मुहूर्तंक्षणंवापिशिवंनैवविचिंतयेत् भवभक्तिपरायेचभवप्रणतचेतसः भवसं
स्मरणायेचनतेदुःखस्यभाजनं शंभुपूजारतायेचशंभोर्भजनतत्पराः तच्चिनामाक्षरीराश्वतेश्याद्देवैतेरपि शिवेति
स्फुटंनामजिह्वाग्रेयस्यवर्तते तस्यभाग्यनिधेःपुंसोनकदाचनदुर्गतिः कामार्थौधर्ममात्तोचतस्याहूरेप्यवस्थितो
प्रत्येष्टाचगतिस्तस्यस्वर्गेसचमहीयते शिवेतिनाम्नोनपरंकिंचिदस्तिसुखावहं भेषजंभवरोगस्यमूलंमोक्षतरोरपि ध

मोर्थकामश्चलं च सत्यंसत्यंवदामिवः शिवपूजारतानांचभक्तानांशुद्धचेतसां भवनानिविचित्राणिविविधाभरणानिःस्वध-
यनंचतृप्तिपर्यंतंपुत्रपौत्रादिसंततिः आरोग्यंचशरीरेवैवस्त्राणिविविधानिच वाहनानिचदिव्यानिप्रतिष्ठाचापिलौकिकी
लक्ष्मीर्वाजिगजानीकरथ्यांगंत्रीसमन्विता महाद्रविणकूटानिसंभवंतिगृहेषुच येनतत्येस्वरंस्थापितंपापुरतएवच अकिंचनइ
वाभातिपूजितेचशिवपूजने शिवपूजारतानांतुनाकिंचिदवशिष्यते कर्तव्यमत्रभुवनेपूर्णानांसर्ववनास्तिवा येवांछंतिमहाभा
गावल्लंवात्रिदिवालये आयुर्वीचयथामानंमित्राणिचशुभानिच अंतेमुक्तिफलंचैववतेचेयंतमहाशिवं लिंगंपूजयतेयोवै
नित्यंभक्तिपरायणः तस्यवैसकलासिद्धिःसर्वपापैःप्रमुच्यते इत्युक्त्वाचततोदेवाःप्रणिपत्यहरंस्वयं लिंगानिचाचेयामा
सुः सर्वकामानयेनरताः हरिरपितत्राब्रह्माविश्वकर्माणमब्रवीत लिंगानिचतयादेवकल्पायितानिशुभानिच देयानिसर्व
देवेभ्योवचनान्ममसत्तम लिंगानिकल्पयित्वैवंचाधिकारानुरूपतः विश्वकर्माददौतेभ्योनियोगाद्ब्रह्मणःप्रभोः ऋषय
ऊचुः सूतसूतमहाभागव्यासशिष्यमहामते अधिकारानुरूप्येणवैयद्दत्तंसूतनंदन तन्नःसंश्रूयतांसम्यक्कथितुंत्वमि
हार्हसि सूतउवाच साधुसाधुमहाभागायद्यूयंनिर्मलाशयाः तदेवकथयाम्यद्यश्रूयतामृषिसत्तमाः पद्मरागमयंश
क्रोहेमंविश्रवसःसुतः पीतमणिमयंधर्मःवरुणःश्यामलंशिवं इंद्रनीलमयंविष्णुर्ब्रह्माहेममयंतथा विश्वेदेवास्तथारौ
प्यंवसवश्चतथैववच आरकूटमयंवायुरश्विनौपार्थिवंतथा लक्ष्मीश्चस्फाटिकंदेवीआदित्यास्ताम्रनिर्मितं मौक्तिकंसोम
राजोवैवज्रलिंगंविभावसुः मृण्मयंचापिविप्रेंद्राविप्रपत्न्यस्तथैववच चंदनेनकृतंयच्चमयःपूजयतेशिवं अनंताद्याश्च
थानागाःप्रवालकमयंशुभं दैत्याश्चगोमयंलिंगंराक्षसाश्चमहाबलाः लोहमयंतथालिंगंपिशाचाश्चवपामयं शिवा
देवीसदापूज्यंनवनीतविनिर्मितं दारुजंनिर्ऋतिर्भक्त्यायोगीभस्ममयंतथा छायापिष्टमयंचैवब्रह्माणीरत्नसंभवं दधि
मयंतथायक्षाःपूजयंतिनिरंतरं एवंविधानिलिंगानिदत्तानिविश्वकर्मणा तेपूजयंतिसर्वेवैदेवामुनिगणास्तथा तस्माच्च

शि॰
पु॰
५४

वतथाविसृष्टेन्येदेवाश्चयेपुनः पूजयंतिसदादेवंनित्यसिद्धिसमीहया तथादत्ताचलिंगानिदेवेभ्योहितकाम्यया पूजाविधिं
समाचख्यौब्रह्मणेनतथाकृये तच्छ्रुत्वावचनंतस्यब्रह्मादेवगणैःसह आजगामस्वकंधामहर्षनिर्भरमानसाः विसृष्टांस्तुहितं
स्तत्रमुपदिश्यतथाविधिं तत्रागत्यमुनीन्सर्वान्देवांश्चैवतथापुनः शिवपूजाविधिंसम्यक्कथयामासनिश्चलः यद्विधिं
वतथाकृत्वालोकानांफलमुत्तमं भवतीतिसनिश्चित्यतस्मात्पूज्योहरःसदा इतिश्रीशिवपुराणेपूजाविधाननामषड्वि
शोध्यायः २६ श्रीमुनयऊचुः सूतसूतमहाभागकिंजातंतदनंतरं ब्रह्मणाचकथंप्रोक्तःशिवपूजाविधिःपरः यथाचक
थितस्तेनतथात्वंकथयाधुना इत्येतद्वचनंश्रुत्वासूतोवाक्यमथाब्रवीत् सूतउवाच यथाचपृष्टंयुष्माभिर्भवद्भिर्लोकका
म्यया तथाव्यासेनसंपृष्टःसनत्सर्वेःकुमारकः विधात्पुत्रोविज्ञानीजीवन्मुक्तःसएवच तेनैवकथितस्तस्मैतेनमह्यंत
थापुनः तमहंकथयाम्यद्यभवद्भ्योमुनीश्वराः परंप्राप्तमिमं शिवपूजाविधिंपरं यस्यश्रवणमात्रेणपरंदुःखंविली
यते जायतेपरमानंदःसच्चिदानंदलक्षणः येषुज्ञात्वाकृतकृत्यास्युर्मनुजानात्रसंशयः सर्वसिद्धिमवाप्नोतिब्रह्मणोवचनं
यथा श्रीब्रह्मोवाच श्रूयतांमुनयःसर्वेशिवपूजाविधिंक्रमात् मानुष्यंजन्मसंप्राप्यदुर्लभंसर्वजंतुषु यत्रचतुर्दशविधं
जीवजातंस्थितंविदं तत्रापिसत्कुलेदेवादुष्प्राप्यंचमुनीश्वराः अव्यंगंचैवसंप्राप्यकर्मस्वोक्तंसमाचरेत् मुनयऊचुः कथं
चतुर्दशविधंजीवजातंस्थितंनिहृ किंतच्चतुर्दशविधंजीवजातंमहेश्वर इतीमंसंशयंजातंतन्नश्छेत्तुमर्हसि श्रीब्रह्मो
वाच श्रूयतांमुनयःश्रेष्ठारहस्यमिदमुत्तमम् यच्छ्रुत्वामानवोत्यर्थंसद्गतिंप्राप्स्यतिध्रुवं अष्टधादैवसृष्टिःपंचधापशुल
क्षणं मनुष्यसृष्टिरेकैवचतुर्दशविधंभवेत् तत्रतावद्देवसृष्टिरष्टधावर्ण्यतेमया ब्राह्मप्राजापत्यैन्द्राश्चपित्र्यंगंधर्वनायकाः
रक्तःपिशाचास्तिसृवद्कुलाउमरोत्तमे पशवोपिमृगाश्चापिपिपीलिकाश्चसरीसृपाः स्थावराश्चेतिपश्चैतापंचधासृष्टिलक्षणं
तेतमोबहुलाःसर्वेप्रकृष्टाश्चात्मरोत्तरं तत्रजातिप्रभेदेपिमानुष्यश्चैकलक्षणः रजोबहुलप्रवाल्लिमनुष्यश्चैकएवहि तेनेमा

भारतेनेवंदेर्सर्वंचसमवस्थितं कर्मानंतेनमनुष्यस्तिष्ठानकर्मसंमतं शास्त्रीयंविपरीतंचद्विधाप्रोक्तंमुनीश्वराः तत्रापिप्रथम
इत्थासकामाकामभेदतः सकामेकर्मणितत्तोदेवादौदिस्थितिर्मता तद्भोगांतेमनुष्येषुवतारःस्यादितिस्थितं निष्कामेकर्म
णितथादेवभोगांतएवच उत्तरोत्तरभोगाप्तिःक्रममोक्षलक्षैवच विरुद्धेविपरीतेचसकलेकर्मणिध्रुवं अनेनन्यककर्मणस्त
न्नतिर्यग्योनिषुजायते इत्थंमुनीश्वराश्रेयंत्रिलोकीसमवस्थिता कर्मभूमौमनुष्येषुकर्मानंत्यादितिस्थितं तस्मात्सर्वदेहे
भतरंमानुष्यंजन्मकीर्तितं तत्रापिसत्कुलेजन्मसद्दुर्लभतरंमतं कर्मणःसौष्ठवाच्चापिसद्गुणेणगतश्चैवच संप्राप्यमानुषं
जन्मकर्मसाकंसमाचरेत् यद्यज्जातिसमुद्दिष्टंतत्तत्कर्मनलंघयेत् ततश्चान्यत्समुत्पन्नंफलंभवतिनिश्चितं तत्रापिकर्म
द्विविधंप्रोक्तंज्ञानस्यसाधने निष्कामादपिजायेतस्वतोमुक्तिरितिध्रुवं वर्णाश्रमविभागेनक्रियमाणादितिस्थितं द्विती
यंतपुनःप्रोक्तंसत्यशौचकमित्युत यावज्ज्ञानस्यसंपत्तिस्तावत्कर्मसमाचरेत कर्मयज्ञसहस्रेभ्यस्तपोयज्ञोविशिष्यते तपो
यज्ञसहस्रेभ्यःप्राणयज्ञोविशिष्यते प्राणयज्ञसहस्रेभ्योध्यानयज्ञोविशिष्यते ध्यानयज्ञात्परेनास्तिध्यानंज्ञानस्यसाधनं
यदासमरसेतिष्ठन्योगीध्यानेनपश्यति ध्यानयज्ञरतस्यास्यतदासन्निहितःशिवः नास्तिविज्ञानिनोचेतिप्रायश्चित्तादि
शोधनं विशुद्धाविद्ययासर्वेब्रह्मविद्याविदोजनाः नास्तिक्रियावलोकेषुसुखंदुःखंविचारतः धर्माधर्मौजपोहोमोध्याना
भ्यासविधिःस्मृतः यदानंदकरंलिंगंविशुद्धंशिवमक्षरं निष्कलंसर्वगंज्ञेयंयोगिनांहृदिसंस्थितं लिंगंतद्द्विविधंप्रोक्तंवा
ह्यमाभ्यंतरंद्विजाः बाह्यंस्थूलंमुनिश्रेष्ठाःसूक्ष्ममाभ्यंतरंशिवं कर्मयज्ञरताथेचस्थूललिंगार्चनेरताः असतांभावनार्थो
यसूक्ष्मेणस्थूलविग्रहाः आध्यात्मिकंतयल्लिंगंप्रत्यक्षंयस्यनोभवेत् तस्यलिंगेतथास्थूलेकल्पयेचनचान्यथा ज्ञानि
नोसूक्ष्मममलंभवेत्प्रत्यक्षमव्ययं यथास्थूलमयुक्तानांमृत्काष्ठादौप्रकल्पितं अर्थोविचारतोनास्तीत्यन्यतत्त्वार्थवेदि
नः निष्कलंसकलंचित्तेसर्वंशिवमयंजगत् एवंज्ञानविमुक्तानांनास्तिदोषविकल्पना विधिर्भैवतथानास्तिविहितावि

हितेयथा यथाजलेचकमलंजलेननचलिप्यते तथात्मानीगृहेतिष्ठन्कर्मणानसबध्यते इतिज्ञानेसमुत्पन्नेयावन्नैवनरस्य
शि॰ च तावच्चकर्मणादेवंशिवमाराधयेन्नरः प्रत्ययार्थंहिजगतामेकस्थोपिदिवाकरः एकोपिबहुधादृष्टोजलाधरेषुसूत्रता
पु॰ दृश्यतेश्रूयतेयद्यत्तत्तद्धिशिवात्मकं भेदोजनानांलोकेस्मिन्प्रतिभासोविचारतः एवमाहुस्तथाचान्येसर्वेवेदार्थतत्व
९९ गाः हृदिसमाविशत्मास्वात्मस्वकलःपरमेश्वरः इतिविज्ञानयुक्तस्यकिंतस्यप्रतिमादिभिः इतिविज्ञानहीनस्यप्रतिमाक
ल्पनाशुभा पदमुच्चैःसमारोढुंपुंसोह्यालंबनंस्मृतं आलंबनंविनातस्यपदमुच्चैःसुदुष्करं निर्गुणप्राप्तयेनॄणांप्रतिमाल
वनंस्मृतं सगुणान्निर्गुणप्राप्तिर्भवतीतिसुनिश्चितं एवंचसर्वदेवानांप्रतिमाप्रत्ययावहा देवाश्चायमदीयोवैतस्यार्थेह
जनेविदं गंधचंदनपुष्पादिकिमर्थंप्रतिमांविना तावच्चप्रतिमापूज्यायावद्विज्ञानसंभवः ज्ञानाभावेचपूज्येतपतनंवह्नि
स्यनिश्चितं एतस्मात्कारणाद्विप्राःश्रूयतांकथयामिवः स्वजात्युक्तंतयत्कर्मकर्तव्यंतत्प्रयत्नतः यत्रयत्रयथाभक्तिः
कर्तव्यंपूजनादिकं विनापूजनदानादिपातकंनविहन्यतः यावच्चपातकंदेहेतावत्सिद्धिर्नजायते गतेचपातकेतस्य
सर्वंचसफलंभवेत् यथाचमलिनेवस्त्रेरंगःशुभतरोनहि क्षारादिनाक्षतेशुद्धेसर्वोरंगोविषज्जते तथाचनिर्मलेदेहे
देवानांपूजयातथा ज्ञानरंगःप्रजायेतविज्ञानोत्पन्नएवच विज्ञानस्यचयन्मूलंज्ञानेसम्यग्गदाहृतं ज्ञानस्यैवतयन्मूलं
भक्तिरव्यभिचारिणी भक्तेर्मूलंतयत्कर्मदेवादिपूजनंशुभं तन्मूलसद्गुरुःप्रोक्तस्तन्मूलंसद्गतिःसता संगत्यासद्गुरुं
लभ्येद्गुरोर्मंत्रादिपूजनं पूजनाज्जायतेभक्तिर्भक्त्याज्ञानंप्रजायते ज्ञानात्संजायतेवृद्धिर्वृद्धेर्विज्ञानसंभवः विज्ञानेच
यदाजातेतदाभेदोनिवर्तते ग्रहेचायंपुनःपुत्रःपिताशत्रुर्धनंस्त्रियः मानेचैवापमानेचलाभेचैवाप्यलाभके तथा
जयाजयेतस्यसमोस्यात्तांनिरंतरं द्वंद्वदुःखविहीनोसौशिवरूपोभवत्यसौ द्वंद्वाप्राप्तोनजायेतासुखदुःखविज्ञान
तः विहिताविहितेतस्यनस्यातांमुनिसत्तमाः तादृशेनैवतीर्थानिनिदेवामृच्छिलामयाः नेपुनंत्युरुकालेनविज्ञा

त्तानीदर्शनादपि यावद्दृष्टार्थमेतिष्ठेत्तावदाकारपूजनं शिवस्य प्रतिमावापिशिवायाः प्रतिमाथवा विष्णोश्चैव पृथक्
नमर्थैस्यैवाथवापुनः गणेशस्य पुनस्तत्रयं चायतनमुत्तमम् अथवापि शिवः पूज्यो मूलमेकं विशिष्यते मूलेसिक्तेय
थाशाखास्तृप्ताः संतिमुनीश्वराः शाखायां चैवतस्मायां मूलंतस्मिन्नकर्हिचित् शिवे च पूजिते देवाः पूजिताः सर्वएवा
हि तस्मात्तत्पूजयेद्देवं त्र्यंबकं लोकशंकरं सर्वकामफलावाप्त्यै सर्वभूतहितेरतं इति श्रीशिवपुराणे पूजाविधौ नामस
प्तविंशोध्यायः २७ श्रीसूत उवाच अतः परं प्रवक्ष्यामि पूजाविधिमनुत्तमम् श्रूयतां मुनयः श्रेष्ठाः कथा पापप्रणाशिनी
ब्राह्मेमुहूर्तेचोत्थाय स्मरन्नादेवंगदाधरं उत्तिष्ठोत्तिष्ठ गोविंद उत्तिष्ठ हृदयेशय उत्तिष्ठ कमलास्वामिन्त्रैलोक्ये मंगलं कु
रु इत्येवंवचनेश्चुत्वा स्मृत्वा च गुरुपादुके देहशुद्धिं तथा कृत्वा प्रक्षाल्य चरणौ मुदा हस्तौ च विधिना तावत् दंतधावन
माचरेत् अतु दिने दिवानाथे कृत्वा न दंतधावनं मुखंषोडशवारं तु प्रक्षाल्यांजलिभिस्तथा यथावकाशं स्नायात्तु नद्या
दिष्वथवा गृहे देशकालाविरुद्धं च स्नानं कार्यं नरेण च रविदिने तथा श्राद्धे संक्रांतौ ग्रहणे तथा महादाने तथा तीर्थेउ
पवासदिने तथा अशौचेप्यथवा प्राप्ते नस्नायादुष्णवारिणा नेलाभ्यंगं तु कुर्वीत वारान्दृष्ट्वा क्रमेण तु रवौ तापं तथा
कुर्यात्सोमे कांतिं लभेन्नरः भौमे मृत्युं च लभते बुधे लक्ष्मीं लभेन्नरः गुरौ दारिद्र्यता चैव शुक्रे चाप्यसुखं लभेत् सुखं शनै
श्चरे प्रोक्तं वारादिफलमुत्तमम् अशक्तौ च न यात्राकार्यं श्रूयतां मुनिसत्तमाः अर्के षष्ठ्यां तु नित्यं गुरोर्दीलयेवच ष्टमिभौम
रजश्च शुक्रे च गोमयं तथा नित्यमभ्यंगके चैव वासिते नैव दूषणं केनापि न प्रकर्तव्यं श्राद्धे च ग्रहणे तथा उपवासे तथा प्राप्ते
प्रतिपद्दिवसे तथा अथवा सार्षपं तैलं न दुष्येद्ग्रहणे विना देशकाले विचार्यैव स्नानं कुर्याद्यथाविधि उत्तराभिमुखश्चै
वप्राङ्मुखोप्यथवापुनः उच्छिष्टेनैव वस्त्रेण न स्नायान्मुनिसत्तमाः परिधार्य तथाक्लिष्टं वासो च विधूतं च यत् तेन स्नाने
तथा कार्यं क्षालितं च यथा भवेत् प्रक्षाल्य चरणौ प्राग्वेत्ततो हस्तौ च क्षालयेत् मृदा विशुद्धया चात्र पश्चादाचमनं चरेत्।

शि॰
पु॰
११

पश्चादावाहनं कार्यं तीर्थानां स्मरणं तथा गंगे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति नर्मदे सिंधु कावेरि जलेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु ।
प्रयप्रयागमुख्यार्यं वत्सरं तं तिष्ठितं सा वारपूर्वं तथा चैव स्नानकाले तु योनमेः प्रतिपच्च जलं पूर्वं मस्तके मुनिसत्तमाः
तीर्थानामावलिं चैव पठेत् त्रिविधिपूर्वकं गंगा प्रयाग गया नैमिष पुष्कराणि तीर्थानि यानि भुवि संति हरिप्रसादात् प्राप्तानि
तनानिकरपमपुटे मदीये प्रक्षालयंतु वदनस्य निशाकलंकं तीर्थानि यानि सकलानि विशोधकानि येसंगमाश्च विदि
ताहि मनुष्यलोके नान्यत्र मज्जनविधौ मम यांतु तत्र गंगा भीमहेश्वरचरणाब्जपवित्रितानि पश्चाद्गंगेषु च सेव्यं जलमार्जने
जं पुनः कृत्वा मुद्रां सुचिंतये त्तत्र लालये न्मतिमान्नरः पश्चादाचमनं कृत्वा गंगां विस्मरेत् पुनः हरमुकुटादवतीर्णादि
मालयं याक्षिभीष्ममातस्त्वं सिंहासनगा सा त्वं पावय मां जह्नुकन्ये तत् यस्याः स्मरणात् सर्वमनेकजन्मार्जितं पापं शी
घ्रं भस्मसद्रूपं भवति च सा त्वं हिमाद्रि पाहि यस्यां गतं मनसो नरस्य पूर्वे पितामहादयः प्राप्तस्य ब्रह्मलोकं प्राप्ताः स्नान
मात्रेण मुक्तिमायांति यस्यां स्नातः पुरुषो बहुविधजन्मार्जितात् पापात् संशोध्य कृतोन्मादो मुक्तिं तत्र सम्मायाति यस्याद
र्शनात् सर्वपापेभ्यो मुक्तो दानाद्यैतेसदा तथ्य सा त्वं जाह्नवि मातर्विशोधय मां मलं हृत्वा यस्यां भारतभूमौ जन्माप्य नरस्तु यः
स्नाति त्वयि तस्य फलं सर्वं भवति हिमाद्रि मातर्विशोधय त्वं मां इत्यं च स्मरणं कृत्वा भागीरथ्या महात्मनः ततोऽपि विष्णुं देवे
शं संस्मरेत्तत्परायणः स्वच्छतरूपं कमलेक्षणं हरिं चतुर्भुजं शंखचक्रगदाब्जवरकं गौर्यावल्लभ्या कृतपादसेवं सदा कि
रीटिनं कुंडलिनं शुभाननं ध्यात्वा सर्वं ततो धार्यं पुनराचमनं चरेत् शुचौ देशे ततो गत्वा गोमयाद्युपमार्जिते आसने
वश्रुभे तत्र रचनीये द्विजोत्तमाः शुद्धकाष्ठे समुत्पन्नं वर्णं तारितमेव च चित्रासनं तथा कुर्यात् सर्वकामफलप्रदं यथा
योग्यं पुनर्ग्राह्यं मृगचर्मादिकं च यत् मृगचर्म गृहस्थस्य त्यजति भिर्व्याघ्रचर्मकं तत्रोपविश्य मतिमान् उत्सीषेद्द्वादशांगु
ले दर्भांगुले वाथ भीयादनुसीवनचाचरेत् ततोपि विधिवत् कृत्वा विसोरमिततेजसः उर्ध्वरेखं केशवकं मे च तिलकं रचये

देवः तिलकं पूर्ववत्प्रोक्तं तेष्वेकं परिकल्पयेत् पंचभूतात्मने चैव शिवरूपाय मे त्रिणि स्वात्मने तिलकं कुर्यात्तज्जायोग्यो भ
वेत्ततः त्रिपुंड्रं वोर्ध्वपुंड्रं वा धर्द्धचंद्रमथापि वा सहस्रांशं वंशपत्रं वा पंचमं च निबोध मे पुष्पं यत्पारिजातं हि तेनैव सदृशो पुनः त्रि
पुंड्रं वोर्ध्वपुंड्रं वा शिवभक्तै विशिष्यते ब्रह्मस्तत्र विशांत्यत्र चत्वारि तिलकानि वै अर्धचंद्रं तथा स्त्रीद्रेमंडलं चापि संमतं तथा सिंदू
रकं तत्र वोर्ध्वपुंड्रमथापि वा विप्रभक्तैर्विशेषेण तिलकं संप्रतिष्ठितं ऊर्ध्वपुंड्रं तथा चात्र वंशपत्राकृतिं तथा तस्माच्च तिल
कं शुद्धं कृत्वा सिद्धिमवाप्नुयात् जपस्तपस्तथा दानं तिलकात्सफलं भवेत् अभावे तिलकस्यास्य जलस्यापि प्रकीर्तितं व
र्णीकं तिलकं कृत्वा विधिं संपादयेन्नरः संपाद्य चैवमेकं कर्म पुनराराधयेच्छिवं पुनराचमनं कृत्वा त्रिवारं मंत्रपूर्वकं एकं।
वा यः प्रकुर्वीत गंगाविस्रुष्ट्रुवन्निति विधानेन समाप्नोति शिवतत्त्वं तथैव च चतुर्थ्यंते पदे ग्रास्य माचमेद्विधिवन्नरः अनेन हि
विधानेन दीक्षितो हि भवेन्नरः एतत्र सर्वमायाति शाधकं शोध्यमेव च अनेन हि विधानेन शुद्धो च परमेश्वरः एक एव विशुद्धा
त्मा जायते परमेश्वरः सत्त्वं हि शोधनमिदं सर्वथा च समाचरेत् शिवपूजार्चनरतो योग्यो नैव कर्मणा अर्घोदकं तथा त
त्पूजार्थं च समाचरेत् अन्यद्धस्ते च यात्किं विघ्यथाशक्ति समीपगं कृत्वा स्थेयं च तत्रैव धैर्यमास्थाय वै नरः अर्घ्यपात्रं तथा चै
कं जलगंधाक्षतैर्युतं दक्षिणांगे तथा स्थाप्य पूजायाः कल्पनाय वै गुरोश्च स्मरणं कृत्वा तस्मै नत्वा विशेषतः नमामि सद्गुरुं
शांतं प्रत्यक्षं शिवरूपिणं शिरसा योगपीठस्थं धर्मकामार्थसिद्धये अखंडमंडलाकारं व्याप्तं येन चराचरं तत्पदं दर्शितं येन
तस्मै श्रीगुरवे नमः अज्ञानतिमिरांधस्य ज्ञानांजनशलाकया चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः श्रीगुरुं परमानंदं व
दाम्यानंदविग्रहं यस्य सान्निध्यमात्रेण परानंदायते जगत् ध्यानं पूजां तथा कृत्वा मानसैः कुसुमैर्भृशं तं समभ्यर्च्य तथा ध्या
त्वा तदनुज्ञामवाप्य च करिष्येऽहमिदं वस्तु नंदो कुरुष्वेति वाज्ञया अथापि पुनरुच्चार्य कामनां च निपुंजय च पूजयेत्परया भक्त्या
शिवं सपरिवारकं मुद्रामेकां प्रदर्श्यैवमभृताख्यां पुनः शुभां ततोऽपि देवदेवेशं पूजयेद्धिजसाधकः सिंदूरैः कुंकुमैश्चैव सिद्धि

शि० पु० ५२

बुद्धिसमन्वितं तद्वंवाप्रपूजितंतत्रपूजयित्वानमेत्स्तनः तमाप्यनेदिनंदेवंभ्रात्रासहसमन्वितं पूजयेत्तस्याभस्मानमस्कृत्वा
तथापुनः द्वारपालंसदाद्वारिस्थितंतत्रमहोदरं पूजयित्वाततःपश्चात्पूजयेद्धरिजांसतीं वंदनैःकुंकुमैश्चैवधूपैर्दीपैरने
कधाः नैवेद्यैर्विविधैश्चैवपूजयित्वाततःशिवं नमस्कृत्वापुनस्तत्रगच्छेच्चशिवसन्निधिं यद्गेहेहपृथिवीवाहैमीवाराज
तीतथा धातजन्यातथान्यावापाषाणीधातसंभवा तस्मात्पूजितायातसर्वेभ्यःपूजितास्तदा स्थापितंचयदालिंगविधान
विधिपूर्वकं कर्तव्यंसर्वथातत्रगृहे नौनविद्यते प्राणानांसुप्रतिष्ठांचभूतशुद्धिंविधायच दिक्पालान्पूजयेत्तत्रस्थापिते
वाशिवालये गृहेशिवःसदापूज्यामूलमंत्राभियोगतः तत्रतद्वारपालानांनियमोनास्तिसर्वथा गृहेलिंगंचयत्पूज्य
तस्मिन्सर्वंप्रतिष्ठितं पूजाकालेचसांगंवैपरिवारेणसंयुतं भावात्पूजयेद्देवंनियमोत्रनविद्यते शिवस्यसन्निधिंगत्वाआ
सनेपरिकल्पयेत उदङ्मुखःसदास्थित्वाचमनंपुनरेवच प्रक्षाल्यहस्तौपश्चाद्धि प्राणायामंप्रकल्प्यच मूलमंत्रेणतेनैव
दशावर्तंनयेन्नरः पंचमुद्राःप्रकर्तव्याःपूजादौशुभमीप्सिता एतामुद्राःप्रदर्श्यैवपूजाविधिमथाचरेत दीपंकृत्वात
दानतत्रनमस्कारंगुरोरथ वधापद्मासनेनात्रभद्रासनमथापिवा उत्तानमासनंकृत्वापर्यंकासनकेनवा यथासुखंतथा।
स्थित्वाप्रयोगंपुनरेवच कृत्वापूजांपुराजातांवट्टकेनेवतारयेत यद्दिवास्वयमेवेहगृहेनेमोनविद्यते पश्चाच्चैवार्घपात्रेण
तालये लिंगमुत्तमं अनन्यमानसोभूत्वाकृत्वापूजांयथाविधि पश्चादावाहयेद्देवंमंत्रेणानेनवैनरः कैलासशिखरस्थ
चपार्वतीपतिमुत्तमं यथोक्तरूपिणंदेवंनिर्गुणंगुणरूपिणं पंचवक्त्रंदशभुजंत्रिनेत्रंवृषभध्वजं कपालडमरूयुक्तंकंठे
गरलशोभितं कर्पूरगौरवर्णंदिव्यंचंद्रमौलिकपर्दिनं व्याघ्रचर्मोत्तरीयंचगजचर्मांबरंशुभं वासुक्यादिपरीतांगंपिनाकादि
विभूषितं सिद्धयोष्टौचयस्याग्रेनृत्यंतेहनिरंतरं जयजयेतिशब्दैश्चसेवितंनिजभक्तकैः तेजसाद्वःसहेनैवदुर्दर्शंदेवसे
वितं शरण्यंसर्वसत्वानांप्रसन्नमुखपंकजं वेदशास्त्रैर्यथागीतंशिवमावाहयाम्यहं इतिश्रीशिवपुराणेपूजाविधानं।

नामाष्टाविंशोध्यायः २८ सनत्उवाच अर्घ्यपात्रजलेनैव सेचयेल्लिंगमुत्तमं अथवा तस्य पार्श्वे हि जलमेव निवेदिति एवं
ध्यानेनपुष्पाक्षताहि सत्कमंत्रमुदीरयन् यथोक्तरूपिणं शंभुं शिवमावाहयाम्यहं इत्युक्त्वा तु पचारादीन्कल्पयेत्साक्षिवसत्रि
यो हृदीकेनैव ध्यानेन न्यासनं परिकल्पयेत् चतुर्थ्यंतपदेनैव सर्वेऽत्र यथाक्रमं पश्चात्पाद्यं प्रदद्याद्धि शिवाय परमा
त्मने ततश्चार्घ्यं प्रदातव्यं शिवतोषकरं महत् ततश्चाचमनं दत्वा शंभवे गुणागुणरूपिणे पश्चाच्च पंचभिर्द्रव्यैः स्नापये
च्छंकरं मुदा वेदमंत्रैर्यथायोग्यं नामभिर्वा समंत्रकैः चतुर्थ्यंतपदेनैव द्रव्याण्यर्पयेत्तदा इष्टं द्रव्यं तथा चान्यद्दत्तं तम
धु वशर्कराः तस्य तस्य च मंत्रेण चार्पयेच्छंकराय वै पश्चाच्चंदनं दत्वा स्वल्पं हल्लाविहतः शुभेनैव जलेनैव जलधारो
प्रसेचयेत् वेदमंत्रैः षडंगैर्वा नामभीरुद्रसंख्यया यथावकाशं तावद्वै वस्त्रेण मार्जयेत्ततः तस्मै च मार्जनं दत्वा शिवाय
परमात्मने पश्चादाचमनं चैव ततो वस्त्रं परात्मने अथवा कामनारूपं योग्यं यान्यं समर्चयेत् तिलाश्चैव यवा वापि गोधूमा
माषकास्तथा अर्पणीयाः शिवायैव मंत्रैर्नानाविधैरपि ततः पुष्पाणि देयानि पंचास्याय महात्मने प्रतिवक्त्रं यथाध्याने
कृत्वा पुष्पं समर्पयेत् पश्चान्मंत्रैरनेकैश्च पुष्पाणि विविधानि च देयानि शंभवे तत्र यथायोग्याभिलाषतः कमलैः शतप
त्रैश्च शंखपुष्पैस्तथैव च करवीरदलैश्चैव बिल्वीदलप्रसूनैः कुशदूर्वादलैश्चैव पत्रैः कुसुमैस्तथा तुलसीदलैस्तथा
देवं पूजयेत्परया मुदा गृहे वा स्थापिते लिंगे पूजा वा पार्थिवे पुनः चूर्णं वा द्विविधं तत्र वासितं तैलमुत्तमम् पश्चाद्धूपः प्रक
र्तव्यो गुग्गुलागुरुभिस्तथा दीपो देयस्ततस्तस्मै शिवाय परमात्मने अर्घ्यं दद्यात्पुनस्तस्मै मंत्रेणानेन वै तदा रूपं दे
हि जयं देहि सौभाग्यं देहि मे प्रभो भुक्तिमुक्तिफलं देहि गृहीत्वार्घ्यं शिवाधुना पश्चान्नैवेद्यं शिवायैवं नैवेद्यं विविधं तदा
ततश्चारार्तिकां कुर्यान्मंत्रेण परमात्मने पंचवाहर्तिं तं मंत्रस्य कृत्वा नीराजनं विधिं कुर्याच्च मतिमांस्तत्र संकल्पं पुनरेव च
कर्तव्यश्चाविधिस्तत्र नीराजनमतिक्रमात् पुनश्चैव च नाहूलं दद्यात्तस्मै महात्मने पुनः प्रदक्षिणं तत्र शिवाय शिवरूपिणे

नमस्कारं ततः कुर्य्यात् षष्ठं भवेच्छंकरायच ततो ध्यानं यथोक्तं वै कृत्वा मंत्रमुदीरयेत् यथासंख्यं यथाज्ञानं कुर्यान्मंत्रविधिं
शि० नरः गुरूपदिष्टमार्गेण कृत्वा जपमनुत्तमं स्तोत्रैर्नानाविधैस्तत्र स्तवीत वृषभध्वजं ततश्चैव तु यत्कार्यं श्रूयतामृषिसत्त
पु० माः पुष्पांजलिप्रदानं वा मंत्रेणानेन वै तदा अज्ञानाद्यदि वाज्ञानाज्जपपूजादिकं मया कृतं तदस्तु सफलं कृपया तव
५२ शंकर तावकस्त्वद्गतप्राणस्त्वच्चित्तोहं सदा मृड कृपानिधिरिति मत्वा भूतनाथ प्रसीद मे पुष्पांजलिं समर्प्यैवं तत्मा
प्यविधिपूर्वकं पूजाकाले पुनर्देव त्वया गंतव्यमेव हि विसर्जयेत्ततस्तं वै यथोक्तरूपिणं शिवं इति श्रीशिवपुराणे
पूजाविधिर्नामैकोनत्रिंशोऽध्यायः २९ मुनय ऊचुः व्यासशिष्य महाभाग कथयस्व प्रमाणतः कैः पुष्पैः पूजितः
शंभुः किं किं यच्छति वै फलं सूत उवाच सर्वं वै कथयाम्यद्य श्रूयतां मुनिसत्तमाः कमलैर्बिल्वपत्रैश्च शतपत्रैस्त
था पुनः शंखपुष्पैस्तथा देवीं लक्ष्मीकामो भवेद्यदा एतैश्च लक्षसंख्याकैर्लक्ष्मीः स्यान्नात्र संशयः राज्यस्य कामु
को यो वै पार्थिवानां च पूजया तोषयेच्छंकरं देवं दशकोट्या मुनीश्वराः प्रतिशिवं तथा पुष्पमखंडं तंडुलं तथा चर्चि
तं चंदनेनैव जलधारां तथा पुनः प्रतिरूपं तथा मंत्रं बिल्वीदलमनुत्तमं अथवा शतपत्रं च कमलं वा तथा पुनः शंखपु
ष्पैस्तथा प्रोक्तं विशेषेण पुरातनैः धूपं दीपं च नैवेद्यं मर्घ्यं चारार्त्रिकं तथा प्रदक्षिणां नमस्कारं क्षमापनविसर्जने कृत्वा
सांगं तथा पूज्यं कृतं येन भवेदिह तस्य वै सर्वथा राज्यं शंकरो लोकशंकरः प्रधान्यकामुको यो वै तदर्द्धेनार्चयेत्पुमान्
कारागृहगतो यो वै लक्षेणैवार्चयेद्धरं रोगग्रस्तो यदा स्याद्धि तदर्द्धेनार्चयेच्छिवं कन्याकामो भवेद्यो वै तदर्द्धेन शिवं पुनः
विद्याकामो तथा यः स्यात्तदर्द्धेन शिवं तथा वाणीकामो भवेद्यो वै घृतेन शिवं तथा उच्चाटनार्थं शत्रूणां तथैव पूज
ने स्मृतः मारणे वै तु लक्षेण मोहने तु तदर्धकं सामंतानां जये चैव कोटिपूजा प्रशस्यते वशीकरणे तथा राज्ञामयुतं च
प्रशस्यते यशसे च तथा तत्र पूजयेच्छंकरं तदा वाहनाद्ये तथा पूज्यः सहस्रेण शिवस्तदा मुक्तिकामो भवेद्यो वै पंच

कोटधाशिवंनरः ज्ञानार्थीचनत्वादेवंकोटधावैपूजयेच्छिवं शिवदर्शनकामोवैतदर्द्धेनप्रपूजयेत् तथामृत्युंजयोनाम्यः
कामनाफलरूपतः पंचलक्षाधदाजातुःप्रत्यक्षस्सदाशिवः लक्षेणभजतेकश्चिद्द्वितीयेजातिसंभवः तृतीयेकामनाज्ञाने
चतुर्थेतंप्रपश्यति पंचमेचयदालक्षंफलंयच्छत्यसंशयं अनेनैवतुमंत्रेणदशलक्षेफलंलभेत् मुक्तिकामोभवेद्योवैदर्भैस्स
पूजनंचरेत् लक्षसंख्यात्सर्वत्रज्ञातव्यामुनिसत्तमाः आयुःकामोभवेद्योवैदूर्वाभिःपूजनंचरेत् पुत्रकामोभवेद्योवैधत्तूरैः
पूजनंचरेत् अर्कपुष्पैःप्रतापस्सकुंकुमकल्हारकैस्तथा जपाकुसुमपूजातश्शत्रूणांमृत्युदास्मृता रोगोच्चाटनकामीहक
रवीराणिविक्रमात् वैपूकैर्भूषणावाप्तिर्जात्यावाहनसंभवः अतसीपुष्पकैर्देवोविष्णुवल्लभतामियात् शमीपत्रैस्त
थामुक्तिःप्राप्यतेपुरुषेणच मल्लिकाकुसुमैर्देवैःस्त्रियंशुभतरांनरः यूथिकाकुसुमैःसस्यैर्गृहंनैवविमुंचति कर्णिका
रैस्तथावस्त्रसंपत्तिर्जायतेनृणां निर्गुंडीकुसुमैर्लोकेमनोनिर्मलताभवेत् विल्वपत्रैस्तथालक्षैःसर्वकामानवाप्नुयात् ।
शृंगारहारपुष्पैस्तुवर्द्धतेसुखसंपदः नहिहेनविद्यतेपुष्पंयत्रैवशिववल्लभं चंपककेतकींहित्वाअन्यत्सर्वंशिवेर्पयेत् प
तद्धःकृष्णपिप्पलिकारणाङ्क्षेत्रनृणां यदालभ्यंशिवेदद्यात्सदाचविपुलंफलं तिलपुष्पाणिदत्वानिमुक्तिदानिनसंश
यः राजिकाकुसुमानीहशत्रूणांमृत्युदानिच अतःपरंचधान्यानांफलंशृणुतसत्तमाः तंडुलारोपणेनृणांलक्ष्मीवृद्धिः
प्रजायते अस्यानेचैवषड्गुनुतदर्द्धनतथापुनः पलद्वयंनथातत्रलक्षमानमुदाहृतं पूजारुद्रविधानेनकृत्वावस्त्रंसुसुंदरं
शिवोपरिन्यसेत्तत्रतंडुलार्पणमुत्तमं उपरिश्रीफलंतत्रगंधपुष्पादिभिस्ततः रोपयित्वाचधूपादीन्कृत्वापूजाफलंल
भेत् प्राजापत्यद्वयंरौप्यंमाषसंख्यावदक्षिणा देयात्तदुपदेष्टारंशक्त्यावादक्षिणामता आदित्यसंख्ययातत्रब्राह्मणान्
भोजयेत्ततः लक्षपूजातथाजातासांगाचमंत्रपूर्वकं प्रातमष्टोत्तरंतत्रमंत्रेविधिरुदाहृतः तिलानांचतथालक्षंमहा
पातकनाशनं एकादशपलैस्तैवलक्षमानमुदाहृतं पूर्ववत्पूजनंतत्रकर्त्तव्यंहितकाम्यया भोज्यावैब्राह्मणास्तत्र ।

शि॰ पु॰ ४४

स्नात्कार्यं नरेणा हि महापातकजैर्दुःखैर्न शप्यति तत्क्षणात् ध्रुवं यवपूजा तथा प्रोक्ता कालदेवेण परमा शिवे प्रस्थानामष्टकं चैव प्रस्था
ईमयुत्ते पुनः पलद्वयप्रयुतं तच्चमानमेतत्पुरातनं यवपूजा तथा प्रोक्ता स्वर्गसौख्यविधायिनी प्राजापत्यं ब्राह्मणानां कर्तव्यं फ
लमीप्सता गोधूमानां तथा पूजा प्रशस्ता मुनिसत्तमाः संततिर्वर्द्धते सापि यदि लक्षावधेः कृता द्रोणार्द्धेन भवेल्लक्षं विधा
नविधिपूर्वकं पुनश्च ब्राह्मणानां हि प्राजापत्यं भवेदिह मुद्गानां पूजनाद्देव शिवोयच्छति वैसुखं प्रस्थानां सप्तकेनैव प्र
स्थार्द्धेनाथवा पुनः पलद्वयमितेनैव लक्षमेकं विदुर्बुधाः माषाणां च तथा पूजा रोगनाशकरी मता प्रस्थानामष्टकेनैव ल
क्षमुक्तं पुरातनैः ब्राह्मणानां यथा भोज्यं रुद्रसंख्या विधिस्मृते प्रियंगुपूजनं देवे सर्वाध्यक्षे परात्मनि धर्मार्थवर्धनाये
व पूजा सर्वसुखावहा प्रस्थानां तत्तथा प्रोक्तं लक्षमेकं पुरातनैः ब्रह्मभोज्यं तथा प्रोक्तं मकाराणां सखैयामुने राजिकापू
जनं तस्य शत्रोर्मृतिकरं परं प्रस्थेन पलयुक्तेन लक्षमेकं तथा स्मृते एकार्गोसमप्रदा तस्या वलीवर्दलक्षमेव च मरीचस
भवा पूजा शत्रोर्नाशकरी मता युतोपि विविधैर्धान्यैः पूजनं शंकरस्य च षष्ठकीनां दलैश्चैव महिमा वर्द्धते नृणां केस
रैर्जितस्यान्यैर्विविधैर्वार्द्धयेच्छिवं रोगैर्नानाविधैश्चैव रंजयित्वार्चयेच्छिवं नानामलककरीपूजा पिस्थापाचमुनिसत्तमाः इत्थं
तद्वचनं श्रुत्वा पुनस्तु मुनीश्वराः लक्षमानं तु पुष्पाणां वदत्वं हि हितावहं इति श्रुत्वा वचस्तेषां पुनर्वचनमाददे सूत उवाच
श्रूयतां मुनयः श्रेष्ठाः कथयामि यथामति प्रस्थानां नवभिर्भागैः शंखपुष्पसमुद्भवं लक्षं प्रोक्तं तु मानेन सूक्ष्ममानेदि
दृक्षणात् एकादशभिः प्रस्थैस्तु जातिमानं प्रकीर्तितं यूथिकाश्च तथा मानं करवीरभवं तथा निर्गुंडीकुसुमे मानं तथैव
कथितं बुधैः कर्णिकारे तथा मानं शिरीषकुसुमे तथा बंधुजीवे तथा मानं प्रस्थानां दशकेन तु इत्याद्यैर्विविधैर्मानैर्दृष्ट्वा
व पूजनं चरेत् सर्वकामप्रसिद्ध्यर्थं पूजयेत्परमेश्वरं अतः परं प्रवक्ष्यामि धारापूजां तथा प्रभो यस्याः श्रवणमात्रेण कल्याणं
जायते नृणां विधानपूर्विकां पूजां कृत्वा चैव शिवस्य च पश्चाद्वै जलधाराहि कर्तव्याश्च मुनीश्वराः ज्वरतापप्र[illegible]

तैलधारासुभावहा शतरुद्रियमंत्रेण रुद्रैकादशकेन तु रुद्रजाप्येन वा तत्र सहस्रमृत्युंजयेन वा गायत्र्याप्यथवा विशाना
माभिर्वा विशेषकैः यथवाप्यागमोक्तैर्वा जलधारादिकं तथा स्वस्वसंपत्तिहृद्यार्थं धाराप्रजनमुत्तमं हृत्तधारा शिवे कार्या
यावन्मंत्रसहस्रकं तदा वंशस्य विस्तारो जायते नात्र संशयः एवमुक्तमंत्रेण कार्यं वै शिवपूजनं प्रमेहरोगशान्त्यर्थं प्राज्ञ
यात्मान संपूजिते षड्तैस्वयदा जाते तदाचूततसज्जने ब्रह्मभोज्यं तथा भोज्यं प्राजापत्यं मुनीश्वरैः केवलं दुग्धधारा च तदा क्षा
याविशेषतः शर्करामिश्रितानं च यदा बुद्धिर्जडे भवेत् केनापि हृत्विमे चैद्ध शरीरे परिकल्पिते यावन्मंत्रायुतः स्यात्तावद्धा
राप्रपूजने यदा चोच्चाटनं देहे जायते कारणं विना यत्र कुत्रापि वा प्रेमदुःखं च परिवर्द्धितं स्वगृहे कलहो नित्यं यदा चैव प्र
जायते तस्यां चैवकृतायां वै सर्वदुःखं विलीयते शत्रूणां तापनार्थाय तैलधाराशिवाय वै वासितेनैव तैलेन भोगवृद्धिः
प्रजायते तस्यां चैवकृतायां वै सर्वदुःखं विलीयते सार्षपेणैव तैलेन शत्रुनाशो भवेदिह मधुना यक्ष्मराजो वै गच्छेद्धि शि
वपूजनात् इक्षोरसस्य वै धारा सर्वसौख्यकरी मता गंगाजलसमुद्भूता धारा भोक्तफलप्रदा एताः सर्वाश्च या प्रोक्ता मृत्यु
ञ्जयसहस्रावहाः प्रयुतेन कृता सा तत्कृता चैव विधानके कर्तव्यं ब्राह्मणानां तु भोज्यं च रुद्रसंख्यया तदा वै सफलं स
र्वं भवेच्चैव नचान्यथा एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्पृष्टोऽहं मुनीश्वराः एवं पूजाविधिं ज्ञात्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते एतद्धि सकलं
लोके सर्वकामहिताय वै स्कन्दो मासहितं लोके संपूज्य विधिना सकृत् यत्फलं लभते मर्त्यस्तद्वदामि यथाश्रुतं ब्रह्मत्वे
भोगसारं वै ध्रुवकाप्यतादिकं शुभं प्रेते च जायते यत्र प्रयतां शृणु निसत्तमाः कोटिसूर्यप्रतीकाशैर्विमानैः सर्वकामकैः
रुद्रकन्यासमाकीर्णैर्गेयवाद्यसमन्वितैः शिववत्क्रीडते भोगी यावदाभूतसंप्लवं इति श्री शिवपुराणे पूजाविधिर्नाम
सप्तविंशोऽध्यायः ३० ऋषय ऊचुः धन्यासि कृतकृत्यासि महाभागोऽसि वै पुनः त्वया च कथितं सर्वं माहात्म्यं शंकरस्य च
तत्रैव कथितं यच्च केतक्याश्चंपकेन च न कार्यं पूजनं तेन तस्य देवदेवस्य शूलिनः कथं तौ सर्वपुष्पेभ्यः शिवपूजाविवर्जितौ स

शि॰ पु॰ ५५

तऊवाच सर्वंशृणुतविप्रेंद्रयथाजातंपुरानघाः कौतुकावर्जनंतद्रहस्यंपकस्यब्रवीमिवः। कदाचिद्राघवोजातःफल्गुनीरेस।
लक्ष्मणः सीतयासहितस्तत्रतस्यैवपितुस्तत्रयाभुवं श्राद्धकालेकदाचिद्वैत्तानाथकरवामकिं तमेवप्रेषयामासलक्ष्मणं
रसकाम्यया किंचिद्रसादिकंशुभ्रलज्जयागतवांस्तदा ततश्चैवात्तयातत्रविलंबंकृतवांस्तदा इतिकालेतदात्तावारा
मोपिगतवांस्तदा जानकीचैकाकिनीतत्रदिवारूढंकथंपुनः विचारतत्परास्यासीचायातिदेवरःकथं प्राणनाथोपि
तत्रैवगतोनायातिवैकथं श्राद्धकालेगतेचात्रास्तरंतत्संभविष्यति इतिविचार्यसातत्रस्नानंकृत्वाविधानतः इंगुदीदी
पनंकृत्वापुलिनेसास्थितास्तदा नायातिलक्ष्मणश्चैवराघवश्चतथैवच ममपितृनहेदास्येपिंडनाहस्वयंतदा किंचि
ह्वलश्रीरीत्वात्तत्रैवपितरकांस्तदा ददौयदातदातत्रहस्ताश्चनिःसृतास्तदा वदंतस्तेपिताश्राद्यधन्यात्वंजनकात्मजे
तान्दृष्ट्वासंदरीहस्तान्नानालंकारभूषितान् उवाचजानकीतत्रकेयूयंप्रतिविप्रपच पिंडान्हस्तादिमस्येवव्याकुला
साब्रवीदिदं इतिश्रुत्वावचस्तस्याउवाचश्वशुरस्तदा अहंदशरथोनामश्वशुरस्तेचसुव्रते तेमाःस्मतवपिंडेनश्राद्धेतेस
कलेकृते इत्युक्तासातदातत्रजानकीवाक्यमब्रवीत भर्तामेनैवमन्येतहस्तस्यदर्शनादिकं इत्युक्तेचतदातत्रस्थाप्य
सान्तीनयानवे इतिवाणीसमुत्पन्नाश्रुत्वासाजनकात्मजा फल्गूनदीतयागांचपुत्रश्चिवकेतकीतया उवाचश्रूयतां
सम्यक्मेसर्वेसाक्षिणोगताः ततश्चांतर्हितास्तेवैनावद्रामःसमागतः शीघ्रंशीघ्रंत्वयासाध्विभवितव्यंत्वयाधुना श्राद्ध
कालोगतश्चाद्यश्वशुरःसमुपस्थितः इत्युक्तेचतदातेनजानकीविस्मितासती नोवाचवचनंकिंचिन्नदादृष्ट्वानया।
विधा क्लिन्नंवाक्रियमाणांतामुवाचराघवस्तदा वैदेहिविस्मितात्वंचदृश्यतेभामिनीकथं इतिदृष्टातदातेनसर्वंचक
थितंतया नलक्ष्मणोराघवस्तत्रभ्रातरंवाक्यमब्रवीत भ्रातस्त्वयाश्रुतंसम्यग्जानकाकथितंचयत् अस्माभिश्चस्थितानै
वदृष्टंश्चैवाद्य नातव कार्यार्थेमाकुलायांवैव्यग्रोकंस्यच्यतेवचः एवमास्त्वितिसत्यंवैयएतेवचनेममकथयिष्यति

तेसर्वेमन्येमत्स्यंवचस्तव इत्युक्तेचतदाश्चर्यश्रुत्वाऽसा वित्रास्तदा तेसर्वेमोहमापन्नाननुजानीमोवयंत्विदं इतिश्रुत्वाचवच
धारामश्चलक्ष्मणास्तदा ऊचतुर्भ्रातरौतेचहास्यंकृत्वापरस्परं कार्यंचकरणीयंतेदिवारूढविभक्तिताः जानकीदुःखमापन्ना
किंजातंकिंकृतंत्विह पाकंकृतवतीत्वंरामःभ्रातुरितवाकरोत श्रावाहनेकृतेतेनवाणोस्यसमीपतः किमर्थंहूयतेपुत्रस्त्व
त्वयातपिताचय तत्रत्यंचवचःश्रुत्वानमन्येहंवचोविभो कृतेश्राद्धेत्वयानेवकर्तव्यंहितयानघ तथापिश्राद्धंवत्सलत्वनमेनेपरमं
वचः सर्वंश्रुत्वासीतातायाजः किमर्थंक्रियतेपुना जयेतितत्तदातेवैरामश्चलक्ष्मणास्तदा धन्यावयंयथास्माकंसाधीकृतव
धूर्विति पाकंकृत्वातदाभर्त्तारामोलक्ष्मणमब्रवीत् पतेनसाक्षितांप्राप्ताः किंकृतंडश्चवनया पतस्मिन्नन्तरेदेवीशापं
तेभ्योदयात्पुनः नहित्वयाश्रुतंयच्चदृष्टंवस्तुतथापुनः सत्यंनिवेदितंनैवपातालेत्वंवहाधुना नसत्यंकथितंवाद्यतथात्वं।
फलमाप्नुहि सन्निकृष्टेतथागांवक्रोवाचजनकात्मजा यदिसत्यंत्वयानोक्तमीदृशीत्वंचवाद्यतः पुच्छेश्रुद्धाश्चवियोगयाभ
वत्वंसर्वदानघे देवानांमुखमग्रेत्वंयदिसत्यंनभाषितं सर्वभक्षीभवत्वंचवचनान्ममसत्तम केनकिंवत्तथानेवयथाहं।
श्रुतेत्वया विप्रायवद्धामाभूःसर्वकाममुदाहृते इतिशापंतदाधात्माययथायोग्यंगतास्तदा तद्दिनेहिसमारभ्यतदाप्से
तरवाहिनी प्रत्रिस्वसर्वंभुक्तात्रकेतकीशिवदूरेभा गौश्चापीहयथाचात्रयदुक्तंहितयानथा पतत्सर्वंसमाख्यातंके
तकीशापकारणं अतःपरंचपकमपुकारणंकथयामिवः इतिश्रीशिवपुराणेकेतकीशापविधिनामेकविंशोऽध्यायः २१
सूतउवाच गोकर्णेषाइतिख्यातःशंभुलोकवल्लभः स्मृतिनाशाद्दिशश्चैवनिकटवर्त्तितेधुना तस्यदर्शनमात्रेणपा
तकंभस्मसाद्भवेत् निकटेनारदोदेवोदर्शनार्थंयदाययौ कदाचिद्भ्रम्यमाणेननारदेनमहात्मना पृच्छितःसुरभिश्चैवप
थिदृष्टश्चपकः तत्रकश्चिद्द्विजश्रेष्ठःपृच्छार्थंचसमागतः सदृष्ट्वानारदंतत्रवीणांचमहतीतथा नादयुक्तांतथालो
कातताधांततथास्थितः सपृष्टवांश्चयार्थंचसाजगामस्वयंतदा यदर्थमागतंतेननकृतंतेनतत्तथा करिष्यामियदाका

शि॰
पु॰
५९

यैश्च ग्रस्थायं करिष्यति इति ज्ञात्वा तदा तेन न कृतं कार्यमुत्तमं हस्ते चैवं शापात्रं सा हृष्ट्वोवाच स्वयं तदा किमर्थमागतेत्र त्वं किं पात्रे ह
स्तकेन च तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा द्विजो वाक्यमुपाददे भिक्षार्थं च गमिष्यामि यथार्थं नैव भाषितं तच्छ्रुत्वा नारदस्तत्र जगाम शिवमंदि
रं गत्वा शिवे च संतस्थ्य परिवर्तितवांस्तदा स द्विजोपि तदा काले कृत्वा स्थाप्य च पात्रकं भिक्षितं श्च तदा मार्गे पुनः दृष्ट्वा ऊतो गतः
एवं श्रुत्वा वचस्तत्र अलीकं परिभाषितं न लब्धा च मया भिक्षा गच्छामि च यथागतं तच्छ्रुत्वा नारदः सर्वं रहस्यं च जगाम ह आगत्य
च तदा दृष्टो ब्राह्मणाः कुतो गतः गृहीतानि च पुष्पाणि किं यतिहेतु मम न च वाच तदा दृष्टो निषिद्धः द्विजन्मना को वा द्वि
जस्त्वं किं पुष्पं किं वा तेन परिशिष्यति ततस्तु नारदो ज्ञात्वा परावृत्य शिवं गतः सर्वाण्यपि च पुष्पाणि ज्ञातेम को नु गणानि च गणि
तानि तदा तेन नारदेन महात्मना ददर्शान्यो द्विजः कश्चित्पूजनार्थं समागतं तं पप्रच्छ पुनस्तत्र को वा त्वं किं समीहसे केनानीता
नि पुष्पाणि कथमुत्तारितानि च इति श्रुत्वा वचस्तस्य ब्राह्मणो ह सदाशिवं चंपकैः पूजयित्वा तु राज्ञो माहद्ददात्यसौ ततोथ
नेष्ट हीनास्तत्र बहून्पीडयते द्विजान् राज्ञोधिश्रयणं गत्वा पूजाविधिफलानि च अयो भूत्वा द्विजश्चायं गणाद्येदपरान्बहूकान्
पुष्पाण्युत्तारितानीह पूजार्थं च मया प्रभो इति श्रुत्वा वचस्तस्य मुक्तिस्तेयेन पापिनी भविष्यति न संदेह इति सत्यं वचो मम
चंपकैः पूजितः शंभुस्तस्य राज्ञो वशं नयेत् राजानं च वशं नीत्वा द्विजानन्यांश्च पीडयेत् दानाध्यक्षस्ततश्चालब्ध्वा ब्राह्मणान्
पीडयत्यसौ एतत्सर्वं चंपकेभ्यः फलं लब्धं द्विजन्मना चंपकैः पूजितश्चायं वशीकुर्याज्जगत्त्रयं एतस्मिन्समये काचिद्ब्रा
ह्मणी दुःखिता शिवं हा हतास्मि महाराज वार्यतो दुष्टकस्त्वया मद्गृहस्थधनं सर्वं हृतं चैव दुरात्मना एतस्मिन्समये तेन दु
ष्टा सा ब्राह्मणी वाक्यमब्रवीत् श्रूयतां त्वं द्विजश्रेष्ठ मदीयं दुःखकारणं मत्स्वामी कर्मयोगाच्च परं शब्दवर्तते धुना कन्याचे
का दानयोग्यावर्तते मद्गृहे द्विज प्रतिगृह्य तदर्थं वै कृता भद्रा मयाधुना मदर्थं च द्विजश्चान्यो हृदा हृतस्तास्ति किं पुनः राजाते
यः कृतस्तेन नो ब्रवीति तदा किंचन किं करोमि क्व गच्छामि राजा न कश्चिन्न विद्यते नित्यमत्र समायाति शिवस्य पूजनाय वै नारद

वाच किं दत्तं तव भद्रं वै राजा दानेन वानने इत्युक्ता च पुनस्तत्र द्विजपत्नी वचोऽब्रवीत् भूयमाना गौर्दत्ता राज्ञा वृद्धपुनात्विता
वृद्धापिता नेव कथ्यते तव मयाधुना तदर्थं गृह्यते तेन तदर्धं गृह्यते स्वयं अस्माभिरुच्यते यानं धर्मं सर्वं विभज्यता तेनोच्यते यत्ने
चैव गौश्चापि पुत्र विभज्यतां गौश्चापि भाजनेनापि पृकृतो वेतालयामहे तस्य तद्वचनं श्रुत्वा नारदो वाक्यमब्रवीत् शंकरं हि नम
स्कृत्य श्रूयतां हि तया प्रभो ईदृशो यो भवेत्स्याद्धेनुं तद्दत्त्वा द्विजेन कथं गृह्यते च तया देव कष्टं को वा पातः परः राजशति गृहस्थे
वृद्धकरः प्रथमं भवेत् ततश्च वै विभागश्च किं पुनर्गोविभागभुक् एतस्माच्च परो दृष्टः कोऽन्यो भवति मह इति यस्याश्च दक्षि
णे शृंगे गंगा च परितिष्ठति वामे च यमुना देवी मध्ये चैव सरस्वती स्कंधे च स्वातयामध्ये रुद्रः सपरिवारकः कर्णाविस्तुः
मदातिष्ठेत्यस्यां तीर्थान्यनेकशः अस्यपोदातिलोकुतो वामे सर्वाश्च देवताः नद्यः सर्वाश्च योभागे वेदाः पुच्छनिवासिनः अथः
स च समुद्राश्च जगनस्याः प्रतिष्ठितं इदानीं चैव गां यो वै द्विजं पित्वा च प्रक्रमेत् पृथिव्याः क्रमणाज्जातं फलं तस्य सुनिश्चितं सप्त
द्वीपां महीं चैव सवर्णां प्रसवितां यदा ददाति पुरुषो यस्य गां चैवात्र ददाति यः तयोः समं फलं प्रोक्तं नात्र कार्या विचारणा य
स्यां दुग्धं नरः पीत्वा गंगोदकफलं लभेत् पाकान्नं चैव यस्यास्तु पीतं पुनाति याजकान् किमस्तु वदितस्या गोः स्पर्शनात्पा
पहारका पृथिव्यां त्रीणि दानानि गावः पृथ्वी सरस्वती नरकादुद्धरंत्येव जपवापनदोहनात् यस्य पापस्य प्रायश्चित्तं
न स्मृतिन कुर्वीत तस्य पापस्य शुद्धिः स्याद्दानाद्यस्याः सुरेश्वर किं पुनर्वार्पितेन स्याद्दाने स्पर्शे च दर्शने सवर्णां शृंगयो
श्च वालेषु रूप्यमेव च पृष्ठे ताम्रमयं कृत्वा प्रवालेन च योजयेत् कंठे च भूषणं यस्या वस्त्रं सर्वांगके तथा कांस्यदोहनपात्रेण
सशीला वत्ससंयुता तरुणी रूपसंपन्ना बहुदुग्धवती यदा अपि ये देशकाले वै किं तस्य दुर्लभं भवेत् एतादृशी च गौर्दत्वा
लुब्धा वा दृग्गुणं फल मातर्विक्रयणात्पापं कन्याविक्रयणात्तथा वेदविक्रयणाच्चैव गवां विक्रयणात्तथा प्रायश्चित्तं न लभ्यते
किं पुनर्वार्यते मया अर्धं वै ब्राह्मणाद्दृष्टा गां चैव विभजिष्यति किं वक्तव्यं मया देव देवभक्तो भवेदिह इत्येतद्वचनं श्रुत्वा श्री।

शि॰ पु॰ ५२

वो वाक्यमथाब्रवीत् त्वं चैतस्मिन्यथा स्यादिति तथा कुरु प्रियो ऽसि मे भुक्त्वा पापं पुनश्चैव सद्गतिं प्राप्यते यथा तथा त्वया च कर्तव्यं मद्भक्त
श्च भवेदिह इत्युक्तो नारदस्तत्र यत्र तिष्ठति चंपकः पुनः स दृष्टस्तदा तस्मिन्नित्यं पुष्पाण्यनेकशः तीर्यंते केन हेतुना शसत्यं वद मम मा
ग्रतः एवमुक्तस्तदा सो वै नो वाच परमं वचः नेदा वनारदस्तस्मै दैवो शापं शिवाज्ञया शृणु चंपक वक्ष्यामि सत्यं भावनमुत्तमम् ई
दृशो गुणवां लोके यदि सत्यं भवेदिह किं पुनर्दुर्लभं तस्य इह वापि परत्र च तव शापो मया देयो ह्यसत्यभाषणादिह अद्य प्रभृति
लोके पुष्पं शिवमान्यो भवान्नहि तव पुष्पं शिवस्याग्रे अयोग्यं भवतु क्वचित् एतस्मिन्नंतरे विप्रः समागच्छति वै तदा नेदृष्ट्वा नारदो
वाक्यमब्रवीच्च मुनीश्वराः राजप्रतिग्रहस्यार्थविभागोनुचितस्तव चंपाकुसुमकेनैव वशीकृत्य महेश्वरं विप्राश्चापीडितास्ते
न राजन्समस्त भवानधुना विराधो नाम सो प्यासीद्राक्षसत्वं गतः तत्क्षणात् अथ चैव तदा तस्य दत्तं तेन महात्मना रामस्य दर्शनं प्रा
प्य तद्दृष्ट्वा न्मरणं ध्रुवं लब्ध्वा पश्यसि मद्रूपं शप्तापाच्चंकेरस्य च इत्युक्त्वा नारदः प्राह शंकरं दुःखहारकं नमस्कृत्य पुनस्तत्र गो
कर्णीशं सदाशिवं महिमानं चंपकस्य वर्णयित्वा पुनः पुनः ईदृशो भवते लोके सर्वं वपं नयेदिति इत्युक्त्वा नारदो विप्राययेयोया
दृष्ट्वा को ऽमुनिः एतत्सर्वं समाख्यातं यत्पृष्टो ऽहं मुनीश्वराः यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मानवः क्षणात् इति श्रीशिवपुराणे
पूजाविधिनिरूपणे चंपककुसुमशापो नाम द्वाविंशोध्यायः २२ ऋषय ऊचुः सूत सूत महाभाग त्वया भागवतोत्तम पृष्ट
श्चैव तत्सर्वं निवेदितमतीद्रियं अस्माकं च मलं सर्वं कृतवान् इतो भवान् यन्यसक्तकृतकृत्यस्त्वं किं पुनर्वर्णयामहे व्यासो वै
राजते यस्य गुरुः शिवस्त्राजते किं तस्य दुर्लभं लोके संशयात्मस्वरूपिणि तथा च कथितं यच्च पंचायतनमुत्तमम् पूजनस्य वै
दे लोके सर्वकामफलप्रदं विप्रैर्देवः स्मृतस्तत्र प्रकृतिः परमा शुभा शंकरस्तु परो देवः सूर्यस्तु त्रिगुणात्मकः गणेशस्तत्र पं
चको हि ह न्यो जातः कथं प्रभो को वा गणपतिश्चायं कस्य पुत्रः कुतो बलं महत्त्वं किं कथय प्राज्ञः सर्वं कथय यद्यो भवेत् एवं ते वा
वः श्रुत्वा सूतो वाक्यमथाब्रवीत् सूत उवाच साधु पृष्टं महाभाग लोकानां हितकाम्यया स्वरूपं च गणेशस्य कथयामि [illegible]

तत उद्वाहितेशिवेचात्रकैलासेचगतेसति कियताचैवकालेनजयाचविजयासती पार्वत्याःसंमिलित्वाचविचारितंतयाः
भवन्‌ रुद्रस्यचगणाःसर्वेनंदिभृंगिपुरःसराः प्रमथाश्चाप्यसंख्याताप्यस्मदीयोनकश्चन द्वारितिष्ठंतितेसर्वेशिवस्या
ज्ञापरायणाः एकश्चैवास्मदीयोवैरक्षणीयस्त्वयानघे इत्युक्तापार्वतीदेवीसखीभ्यांसुंदरंवचः हितंमेनेतदातच्चपार्वती
मेनकात्मजा कदाचिन्मज्जमानायांपार्वत्यांवैसदाशिवः नंदिनंपरिभर्त्स्यैवह्याजगामस्वयंतदा उत्तस्थौमज्जमानासालज्जि
तासुंदरीतदा तदीयंतद्वचश्चैवहितंमेनेसखीवचः एवंजातेतदाकालेकदाचित्पार्वतीशुभा मदीयःसेवकःकश्चिद्भवेच्छु
भतरःसदा मदाज्ञायाःपरंनान्यद्रेखामात्रंचलेदिह विचार्येत्थंतदादेवीपादाभ्यांजलसंभवं एकन्तुनीयतेनैवनिर्मम
पुत्रकंशिवं सर्वावयवनिर्दोषंसोनुमदीयेषतसं मत्पुत्रस्त्वंमदीयोसिनान्यःकश्चिदिहास्तिमे तथास्त्वेवंकृतेसोचवनम
स्कृत्यशिवांस्थितः किंकार्यंविद्यतेतच्चकथयस्वतवोदितं करिष्येवचनंमातर्नान्यथावचनंमम इत्युक्तासातदातेन
द्वारपालोभवाद्यमे उक्त्वाचस्थापयामासयष्टिपाणिंगणाधिपं तद्रूपंसुंदरंतस्यविलोक्यहर्षमागता सखीभ्यांसंयुतासातु
त्रसालिंग्यास्थापयत्तदा स्थितोद्वारितदातत्रपार्वतीहितकाम्यया स्वयंचमज्जनार्थायसास्थितासखिसंयुता एतस्मिन्न
वकालेतुशिवोद्वारिसमास्थितः गणैःसार्द्धंसमायातोद्वारेचप्राविशद्यदा तदानिषेधितस्तेनक्षणमध्येतुपुनाविभो मज्जना
र्थंस्थितामाताकोवात्वमात्रजाधुना इत्युक्त्वायष्टिकांतत्ररोधनायपराभृशत्‌ तद्दृष्ट्वातुशिवःप्राहशिवोहमितिनान्यथा
इत्युक्त्वागच्छमानंतंदृष्ट्वाचैवाध्यताडयत्‌ कःशिवःकुत्रयासित्वंकिंकार्यमधुनात्वया श्रीशिवउवाच मूर्खोसित्वंन
जानासिशिवोहंगिरिजापतिः इत्थमावेदितस्तेननानुमेनेशिवोयदा प्रत्यायातस्तुसंक्रुद्धोगणानाज्ञापयत्तदा को
वायंवर्ततेकिंचित्क्रियतेपप्रपतोपुरः गणाःगच्छतशीघ्रंभोःपृच्छतोद्वारपालकः ततस्तेक्रोधिमापन्नाःप्रमथाद्वारपा
लकंकोसित्वंकुतआयातःकिंकार्यंतेत्रबालक इत्थमावेदितःसोथप्रत्युवाचगणांस्तदा यूयंकेकुतआयाताभवे

तः संदराउमे यातद्रूपं किमत्रास्तिकार्यं वो गणाससंभ्रमाः पुनस्तमूचुः प्रमथाः श्रूयतां मूर्खबालक वयं शिवगणाः सर्वे तदत्रत्वा
शि॰ पराय(ण)णाः तां चागणाससमाज्ञाया गतानिह उद्ध्रियते जड द्वारं विमुच्यतां तत्र नो चेद्धालिशः देह्यसे इत्युक्तोपि गणेशाने द्वारं नो मु
पु॰ क्तवांस्तदा ते सर्वेपि गणास्तत्र शिवायावेदयंस्तदा शिवः परमसंक्रुद्धो ब्रवीद्वाक्यं गणांस्तदा हन्यतां क्रियतां युद्धं षण्ढा इव
५८ कथं स्थिताः स्वामिनोक्ताः पुनस्ते च गणा गत्वा ततस्तदा ऊचुः परमसंतप्ताः क्रुध्या ते ते शिवाज्ञप्ते भवान्वारयत्येवं कथं जी
वितमिच्छसि द्वारपालो वयं सर्वे स्थिताः किं परिभाषसे सिंहासनेसमादाय शृगाल इव माद्यसि तावज्जीवसि मूर्ख त्वं यावद्रण
पराय(ण)णाः नानुभूतं त्वया चात्र हस्तानुभूत्वा मरिष्यसि इत्युक्तः क्रोधमापन्नो हस्ताभ्यां यष्टिकां तदा गृहीत्वा ताडयामास ग
णांस्तान्परिभाषिणः यातदूरमितो यात नोचेद्धायथयाम्यहं गणा ऊचुः किं कर्तव्यं क्व गन्तव्यं क्रियते नेन नाकिं पुनः
मर्यादा रक्ष्यते स्माभिरन्यथा किं ब्रवीति सः ततस्ते च गणाः सर्वे शिवद्वारे व्यवस्थिते क्रोशमात्रे च कैलासाद्गत्वा ते न त
थाब्रुवन् शिवो विहस्य तान्सर्वान्गणाः किमतः स्थकराः एकोपि भवतः सर्वान्भावयत्यत्र किं पुनः गम्यतां वार्यतां कीर्तिः
एको वा न भवेद्यस्मात् भर्त्सितास्तेन देवेन जग्मुस्ते गणसत्तमाः गणा ऊचुः रे रे त्वं श्रूयतां मूर्ख मलवत्परिभाषसे यतस्त्वद्
रतो याहि नो चेन्नहत्वा मे पुना इति श्रुत्वा वचो तीव किं करोमीति दुःखितः गतमत्या गतानन्दं दृष्ट्वा गणान्मुखोज्वलानसः एत
स्मिन्नंतरे तेषां तस्यापि च वचः शिवा श्रुत्वा कोवाह हलात्तं ततः सखीभ्यामवदत्तदा इत्यपृता किमद्य देवीम महान्कोलाहलो
भवत् समागत्य सखीतत्र दृष्ट्वा तं पश्यतीपुरः क्षणमात्रे विलोक्याथ हर्षिता सा जगाम ह तत्र गत्वा च तत्सर्वं गदितं गिरि
जायतः क्रोते वाले नतत्सर्वं विधेयं चास्य यत्नतः ति निर्गम्य तावयाचात्र विनयावसरः कथं तथाहि कुटिलाकाराः गणाः
सर्वे प्रयान्तिहि सरव्यैवं कथितां गौरी द्वारस्थं नेदृशं ह सोयं दृष्ट्वाब्रवीती गौरी विनयावनतः पुरः ज्ञातो हि गिरिजे मा ते
ने निरस्यति मामद्य शिवोपि चिंतामुत्पन्नः श्चेशुभे इत्युक्तास्मापि देवी तेसाधु कृत्वा प्रियं सते निश्चिंतोप विवे।

ध्यात्वा स्वामिनेकृतरवाणा यागमध्येतेस्तयाततु कृतेममरकर्मतेन यथाकोलाहलंश्रुत्वादेवलोकनिवासिनः देवास्तत्राययुः
सर्वेब्रह्मादयोमुनयस्तथा जनस्तपःसत्यलोकादिवासिनस्ततः पुनः ब्रह्माजगामतूर्णंतत्पार्श्वेकोलाहलाहते नमस्कृत्य
महादेवंक्रोधरक्तेक्षणंतदा पुत्रत्रयसमायातंकर्तंप्रकुपितंयथा प्रोवाचस्तिष्ठतएवाहोभगवन्करवामकिं शाम्यताभगवंस्त्वी
त्रंकिमुकार्यंसमुत्पन्नं कः इत्थंनिशम्यसविभुर्ब्रह्मणोदीरितंवचः क्रोधंशिथिलीकृत्यब्रह्माणंप्रावदीद्वचः शिवउवाच
वत्ससर्वंद्रहाकार्याणांतरायशमनकारक सर्वकार्येषुप्रस्तांत्येस्ततःसिद्धंतवालिमे अस्मिन्नवसरेयज्ञकरणीयंविभातिते
परमयत्नमासाद्यतत्कुरुष्वाविशंकितं तत्रगत्वाप्रसंप्राप्यः पार्वतीनंदनःस्वयं गणेशःअर्चितेयेनरक्षितेस्याज्जगत्त्रये
गणान्समरसंत्यक्तान्वारयेत्कर्षात्मवान् अहोअकांडप्रलयोनिर्निमित्तेचमाभवेत् नदेवासुरसंस्फोटः किंसुधाक्रियते
रणः अविज्ञातसतत्वानोक्रोधावलितचेतसा आत्मीयपरकीयादिबोधेनाक्रियतेमतिः गणाःसर्वेत्रविदिताःसर्वत्रा
सवलितास्तथा कथंपराभवमानस्यभाजनंतेभवंतिहि इत्थंनिशम्यभगवद्वचनंसधीरःपाणीविधायमुकुटेविहितप्र
णामः तूर्णंजगामचगणेशसमीपमीशोसंदर्शयन्परमभक्तिमहत्त्वमीमांता सगत्वातत्रलोकेशःप्रौढवादसमन्वितः
यथोचितंचवीवक्तं सांत्वपूर्वंप्रचक्रमे श्रीब्रह्मोवाच अहोगौरीसुतागणपमहिमन्क्षुद्रडमेद स्याद्यपोरुषसद्गुडेसा
पुंसंदर्शितंबलं नियुक्तानांहिसत्कार्येस्वामिभिःकृतचेतसा एतदेवोचितंपुत्रस्वाम्याज्ञापरिपालनं स्वामिभिःस्थापि
ताःकार्येयदिभृत्याःप्रमादिनः स्वामीभृत्यपरीवादोविनश्यंपतन्कृतेकृते एतदेवहिकौशल्यंभृत्यानांस्वामिशासने
साहसेनापियत्तस्यनिर्वाहकरणंसदा येभृत्याःस्वामिभिर्न्यस्ताःकार्येषूच्चावचेष्वनु सबलेनयदितेतत्रनत्वष्टतेपिना
शिताः तस्मात्सर्वप्रयत्नेनस्वाम्याज्ञापरिपालनं कर्तव्यमविचार्य्यैवस्वामिभक्तिंविजानता कुशलंतेमहावीरकर्तव्य
तत्कृतंत्वया गौरीभक्तिःसुमहतीदर्शितातोनिवर्तय अकांडप्रलयामाभूत्तातानोसेमहामते स्वयस्त्वीयविद्याद्भवम्

शि॰
पु॰
६२

त्वचापल्यमेवहि ॥ इतिश्रीशिवपुराणेब्रह्मोत्तरशासनंनामत्रयस्त्रिंशोध्यायः ॥ ३३ ॥ श्रीव्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाविरतेब्रह्मण्येवंतस्यानां
वमानिते ॥ श्रुत्वाचानाहतप्रायेप्रतिमात्रंप्रकोपिते पाणिनादाययष्टिंतांसत्वरंनिर्जगामह ॥ गणेशोयोद्धुमेवाथसाहसैक
तनिश्चयः ॥ ब्रह्मातत्वंततांस्थितांत्वकृष्ट्वाविलोकयंतं नकिंचिदुक्त्वाविमृषन्ययौमुखमवस्थितः ॥ कोप्यनामार्भकधीमानवि
ज्ञातपरावरं भामिनीतनयेराद्रुशंकोनीहजगत्त्रये कुर्वीतज्ञातुनोधीमान्साहसंबालिशोर्भके ॥ पञ्चाद्विनत्तियायंकसत
स्वयप्रकुसुंलित ॥ अर्भकंसाहसादिकमत्वेतमनलंतथा विषाल्वणभुजंगंस्वनातिक्रामेत्कदाचन ॥ ग्रवश्यंसाहसेकार्येगुरू
पंसुसमर्थम ॥ विधेयंधीमतावेननपरेषांसहास्यभूः ॥ यन्यथासंतमाकारंत्वन्यथाप्रतिपद्यते ॥ ग्रवहास्यःपरेषांचमवेत्साहिव
देपदे ॥ इत्थंविमृश्यमनसाविधिस्तवयाथतत्तेन ॥ सोपिधायमुखमंचलकेननंगो ॥ प्रभोःसमीपमुपगम्यप्रणम्यप्रभुःप्रोवाच
बालचरितेभगवत्यथेशे ॥ श्रीब्रह्मोवाच ॥ भगवन्प्रष्टवीरंतंसाहसोद्युक्तमानसं ॥ नाशकंनाहणात्कार्यान्निवर्तयितुमर्भ
कं ॥ मत्थीनाहिमत्स्यांशि विज्ञातमधुनामया ॥ नेषमत्स्यस्थिरार्थयोनाग्राहेप्रोन्नतेर्भके ॥ विधेयंत्वानुरूपंयद्विधेयंभगवन्त्वरा
नप्रतीहंविलोकीयतेविलम्बेनाक्रियतेधुना ॥ इत्यंनिशम्यब्रह्मोक्तंभगवान्गिरिजापतिः ॥ शक्रादीन्प्रेषयामासदेवानमितपौरुषान्
भूतप्रेतपिशाचांश्चयक्षांस्त्रमथनायकान् ॥ नानारूपधरान्क्रूरान्ऊर्ध्वदंष्ट्रानोजलान् ॥ ज्वालामालापरीतास्यान्विकराला
क्षोतिलया ॥ प्रतीतान्विद्रुराभासान्युद्धचर्याविशारदान् ॥ गतेष्वेतेष्वमान्देवान्स ॥ गवान्गिरिजापतिः ॥ प्रोवाचवचनेसांत्वदैवं
सर्वार्थकोविदः ॥ देवाःसर्वत्रविदिताहतदर्मदानवाः ॥ गच्छध्वंमिलिताःसर्वेयुध्यतांसचडर्मदः ॥ प्रभोःप्रसादमालंब्यानेदो
त्फुल्लितविग्रहाः ॥ नमस्कृत्यमहात्मानःसंप्रहृष्टतनूरुहाः ॥ तेनिर्गम्यशिवंनत्वाप्रहृष्टतपुरःसराः ॥ महत्कोलाहलंचक्रुर्द्वि
लिष्यमितपक्षराः ॥ अथवेग्रेहसन्कृत्वंततोत्तांश्चभूलिष्यसरं ॥ कुर्वंतश्चवतेदेवायोद्धुंप्रययुरंजसा ॥ अथालोक्यगणेशानेतेद्द
रादेवपुंगवाः ॥ वध्यतांवध्यतांशीघ्रंहन्यतांहन्यतामपि ॥ परस्परंवदंतस्तेवीर्याचंडमनोरथाः ॥ इत्थंकोलाहलंव्यामेवोद

स्तोऽयंतेनतदा नानागतान्समालोक्य श्रुत्वाकोलाहलंचतत् गौरीपुत्रोनचसबालमनागपिद्रसन्नभवः नैवात्याहितपातोपि
चसबलेनमहाधियः प्रविश्यतैरंतरायंयोग्रप्युदके भविष्यति समीपमागतान्दृष्ट्वादेवान्क्रोधमदोल्बणान् केवलंपरिज्
ग्राह्यष्टिकांहेलयार्भकः सगृहीत्वापितांयष्टिनोददर्शभ्रःसरान् त्रुकुदके वलंपश्यन्दिशःपूर्वादिकाःसुधीः कल्पांत
वायवीयांलयात्पाषाणवर्षिणः धृतिमतेनकंपितेधृतिरैश्वर्यभाजने आगत्यतेशक्रपुरोगमाःसुराःसमेत्यजद्रुःपरितोर्भकं
तदा कोलाहलाहरितदिङ्मंडलांतरामदोद्धतामत्तिवरायथावने प्राच्छादितःसोथपराघातानां युधेलन्धवजातैरिवमंडले
रवेः जहानधैर्यगतभीस्मास्तेताहार्विर्यथाकाननवृत्तखंडके तणाहूतिसोथप्रपृष्टबालकोयष्ट्यासमातिष्यतदस्त्रजा
लकं समायंयाहस्त्रगृहीतयष्टिकस्तुमोग्रुदस्यवरविर्यथोदयात् देदीप्यमानोसहसारविर्यथासमालिपद्देवगणांस्तदा ।
न्वितः पङ्कुर्वुर्देवगणाश्चनोदयेराविवरस्तनतमोगणाइव परस्परंसमालोक्यालेपवाचनततत्पराः पत्याहूमादेवगणाय
युयुत्सवश्चसंभ्रमं नष्याश्चुयुधिरेतेवानारदाद्याःसुरर्षयः कोलाहलेनतद्युद्धंद्रष्टुंप्रययुरादरात् परस्परंप्रोचिरेथनारदाद्याः
सुरर्षयः नोदृष्टवरमेतद्धियुद्धंनोवाश्रुतंपुरा समालोक्याथतेबालंशक्रकोटिपराक्रमं युध्यमानंमदेंद्रादीन्साधुमाध्वि
त्यपूजयन् तेवक्रुद्धादिविषदःसमाजघ्नुरुदायुधाः मुसलैर्भिंदिपालैश्चदारुणैरस्त्रशस्त्रकैः गणवीरागणेशायष्ट्या
हतास्त्वराःशतं शस्त्रास्त्रपरितःतिम्मादधावाथसुरोनमान् सव्येयष्टिंगृहीत्वाथवामेमुष्टिंशिलाहतौ नयानसमरेबालःश
काद्रीन्युद्धदुर्मदान् पृष्ठेतांस्ताडयामासदेवानगौरीसुतलया केषांचिद्बाहवोभग्नाःपादाग्रीवाःशयायथा समालोक्या
पदवतःशक्रोदेवगणान्वशे पृष्टंदर्शयतोलज्जानततयीवाध्यचिंतयत् किंकार्यमधुनाकीर्तिर्दैत्यदानवघातिनी मांहि
बाहुरतोयातिपलितकुलजायथा यहोधिपीविंतमेयुद्धः पश्यामिभयोद्रुतान् पलायमानान्परितोदेवान्स्वर्गविभूष
णान् समालोक्याथधैर्यंसवज्रहस्तेसमादधे ददर्शदेवासुरतःशासनप्रतिजागरान् पुरस्कृत्यशचीनाथंदेवास्तेकोटिसंमिताः

शि॰
पु॰
९८

प्रडुडुर्गिरिशानंगौरीप्रियमत्तंतदा तदागम्यचतेसर्वेशस्यालयस्थानिचितिष्ठुः तेषुमोयगणेशानःपिहितोस्वैश्वर्ययथा अथ
गौरीतयाश्रुत्वानारदस्यमुखात्तते अस्त्राहिमेक्रुधोद्दिग्नाचिंतयामाससत्वरे किमद्यकरणीयंमेकिनायंरक्षितोभवेत् विचिंत्ये
त्यततोगौरीमायर्योत्पादयद्यमे विनायकेविघ्नंतवप्रचंडीचतथापरान् सर्वेंद्रनयनादीमांज्वालाव्याप्तदिगंतरां पिंगकेशां
प्रज्वलंतीविद्युतंदीप्तिमत्परां इंद्रकरूपांचंडीचप्रचंडीपर्वतोन्नतां कंदरास्येनमहताजगद्ग्रसनलालसां आयुधानिविचि
त्राणिधारयंत्याश्चवभूरिशः स्वदंष्ट्रोत्पादयसर्वाणितयोःमायमतप्पयत् सन्नद्धेतेतयाक्तवाशिवावाचपरमेश्वरी पुत्रोयमे
प्रियस्यास्यमतत्त्वस्यविधीयतां माहात्म्ययेननकोपिप्रहरेत्मप्रियंस्तते तेचागत्यगणेशंतेनेमतविनयान्विते शास्यतांभगवन्
देवीमाहात्म्यंकुरुतेप्रियं सतेविनायकंदेवमितिप्रोक्तवतिस्वयं अथवाकिमनेनापिकथितेनविनायक तर्णविश्राम्यतांदे
वविधेयंशास्यतांप्रभो कुर्वीयकरणीयंतेप्रसन्नोभवसप्रभो विनायकाताशप्याथासतरेयोद्धुमागते विद्युत्पचंडीतिचंड्यो
दृष्ट्वायातेभयंकरे शस्त्रास्त्रवर्षंचक्रातेआच्छादितदिगंतरे विद्युत्साशस्त्रसंदोहेनयंयंदेवंवशीकरोत् तंप्रचंडीमुखेक्षत्वाजगार
वमुहुर्मुहुः खादंतादेवगणांजहासवजहर्षच खादितादेवतासंघेनतर्षचमुहुर्मुहुः यथायथाजहर्षासोजहासचय
थायथा तथातथादेवगणारुरोदवमुशोचच अस्यमानेचदेवौघेशोकतप्ताःस्वरब्रजाः डड्ढाकांदिशीकास्तेपलाय्या
वाक्रिरेमुहुः शनैःशनैश्चतेसर्वेतत्राकाशंतरेणत संप्राप्ताःसर्वएवाहोसमीपपरमेष्ठिनः प्रणम्यपरमेशानंशोकतप्ताः
स्वविह्वलाः रुदंतोनतस्त्रापतस्माविज्ञप्तिंचक्रिरेसुराः महेशपरमेशानशूलिन्शंकरधूर्जटे नाथतावद्दृष्ट्वंयुद्धमीदृगभू
द्विनः किंकृतेस्तवलेतस्यनजानीमोमहेश्वर यएकोहिकमाहात्म्योनिर्बलान्नश्चकारह यानःप्रीतिमहेशानेदैत्यदानव
मर्दिनी सापिनोऽद्यखलप्राय्यालिकलंकेनोकितावयं तयिस्वामिनिहस्यपरैःप्रमर्दितावयं तथाकुरुयथाभूयोवयंस्था
मपदायथा इदंनिशम्यभगवान्देवतागणभाषितं प्रशोविभिन्नवक्त्राकुदीनप्रेत्तोभमायया ततःप्रवृत्तमेतेनदेवदेवेनकृ

मना दैवयोगात्समायुक्तेप्रलयेलोभसंगतिः वाहनस्योरगाकारैःक्रोधाकलितचेतसः पूर्वावरौवारिनिधीकल्लो
संगतो भ्रुकुटीमुक्तकेतस्य विरेजे कलुषात्मनः कालस्यचेडाजिह्वेव जगद्ग्रसनलालसः पद्मरागमयीशृङ्गीकालस्य
वासप्रविते तज्ज्वलपिशिरस्याग्निर्येत्याहशीर्षापिवंदमाः कालाशेषश्वासनायितदोःशुपरिपीडितः ततःक्रोधपरीतात्मा
विस्मनामहृष्टशंकरः आजगामस्वयंयोद्धुं गणेशेनार्भकेणाह्व हृष्टादेवसमायाते शंकरेसमदाग्रजे आलोक्यगौरीतनयः
सन्नादमथयष्टिधृत् अथायातःसमायाते समीपावस्थितेहरिं यष्ट्याप्रजहृतेवन्मेतदद्भुतमिवाभवत् शिवोपि
भगवांस्तत्रतंदृष्ट्वारसितविवर्तने अचिंतयत्तदातत्र किंकृतावाशंकिरभके तथाते विस्मयालोकान्तेयमेत्यनिशंकिते विट
यातेस्वरूपेणदृष्ट्वावीपरीयतः कोहिनाममहाकीर्तिः प्रज्वालितजगत्त्रयं भगवंतमहाविस्णुविदित्वावमानयत् प्र
विज्ञानार्थेतनस्यपरावज्ञानुद्यावदा विज्ञातार्थमतत्तस्यकार्यकार्यभवेयतः अज्ञानात्स्वबलन्कार्येनदंडोस्तीति
ध्याते कोहिनामजगत्यत्रसर्वज्ञोस्तीस्वरंविना इत्थंभगवताविस्णुःप्रहारैर्वीक्ष्यवृत्तभे वाणंपरामृषन्नोथसंधाने
निजकार्मुके संधीयमानंसशरंदृष्ट्वाबालःप्रतापवान् यष्ट्यायताडयामासशरंसार्धंचधन्वना ताडितस्तुशरस्तेन
धनुषासहभूतले पपातकृतकृत्यार्थ्यननतेगिरिजासुतः तद्दृष्ट्वाभगवान्विस्णुःकोपभृशमुल्बणः संधायाथस्व
मात्मानंपाणौचक्रंविधायच समस्तस्यांधकर्तेभगवान्सरमापतिः गणेशोपितमालोक्यप्रोत्थितेगुरुकोने।
कात् प्रोत्थानकालेपवाहोयष्ट्याचक्रंबभंजच तमित्थंविक्रमोदारंजयाशोहतचेतसं प्रनृत्यमानंसमरेमनागाऽऽ
लोक्यशंकरः त्रिशूलंविभ्रमामासशिरःछेत्तुंमहारिपोः शूलपाणिंतमालोक्यशंकरंलोकशंकरं यष्टिंदृष्ट्वाबा
लोपिप्रययौयोद्धुमानसः तमायातंत्रिशूलेनतूर्णंसहवृषभध्वजः आशीर्षकंतत्क्षणेनैवचकारातीवकोपनः इत्थंविधा

शि॰ यतस्तु मा सततं मंबिके शोहाहेति तिं सचुक्रुशुर्दिविनारदाद्याः देवाश्चते मुनयदिशेभ्य मंयुयथैव शोन्मनदानवचयाद्वत शोकदैत्याः
पु॰ नारदोपि समागत्य पार्वतीं तत्विवेयच स बालचरितं कमममहदाश्चर्यकारकं शिरश्छेदं शिवेनाथो स्वेच्छया प्रचचार ह ३
६१ इति श्रीशिवपुराणे गणेशपराजयो नाम चतस्त्रिंशोध्यायः ३४ व्यास उवाच गतप्राणे सुते गौर्या मुदितास्ते दिवौकसः पर
स्परं समागम्य नन्दुः कृतकौतुकाः विधीयमाने गंधर्वै गीतं गोष्ठ्यां ललौकिरे स्वस्याः स्वस्य पदारूढाः कीर्तिमंतः शु
विस्मिताः चिंतातो वभूवाथ भगवान्पार्वतीपतिः किं मयेतत्कृतं क्रोधात्साहसं नोचितं कृतं वलमस्य न चैवास्ति क
स्यचिदेव धर्मिणः नो दृष्टं नो श्रुतं वापि बालई दृग्बलोबली विशेषतः सतो गौर्याकलितः स्वेच्छया स्वयं बली बालो ह्ययं
नष्टः पार्वती क्रोधमूर्छिता भविष्यत्यद्य किं कार्यं किं कृतं साहसं मया इत्येवं विचिंत्य भगवान्गिरिजार्धधारी हाहेति चा
कृतं मनस्यथ पार्वती सा दीनं विलप्य वहुशः श्रुतवालमृत्युः क्रुद्धा च वह्निमिव महद्भुतं दिग्विशेभ्यः सततयोडमितेवह्निजे
ज्वाल भुवनत्रयं पुरत्रयविघातायमंदरेणयथापुरा तदायोघः समायातः पार्वत्याः दृष्टिगोचरं समस्तगणदम्भूक्षमशेष
त्रिपुरगणयथा समंतादुद्भवामोद्वेज्वलनोपेनदिग्जनाः तत्क्षणादुत्समस्तोद्भवश्रामाः स्थावरजंगमाः इत्यमकांडप्रल
येवर्तमाने महदारुणे भगवान्पाहि पाहीति वदन्तः शोकविह्वलाः मुनयो देवताः सिद्धाश्चरोदिष्याः शिवंयवुः इत्यमा
क्रंदमानास्ते विलोक्य गिरिजापतिः ददर्श विस्मितः किं कार्यं विह्वलो नीवशंकरः सोपि तं करुणाविष्टो दृष्ट्वा परमेश्व
नया ददर्श चिंतामग्नो तो वभूवतत्क्षणे विभुः अथोवाच शिवं विष्णुः किं कार्यमधुनाविभो यदि क्रुद्धा जगन्माता त्रिलो
यं विनंक्ष्यति नो क्रोधोपशमेवास्याः कश्चिच्छक्तो महेश्वर ज्वलंतमनलं कोहि हस्तेनातिक्रमिष्यति क्रोधोपशमनो
पायोनकोप्यस्तीह शंकर यदि शाम्यन्स्वयं माता नतन्नो लेभंमविष्यति इत्यमावेदिते तेन हरिणा हमहेश्वरः साधये

स्वयं कोपः साधनात्क्रांतिमेष्यति स्वयं शांतिकर्थे दाच भवेत्साधनसंगतौ हृष्टमाश्रयनाशेन वह्नेः शांतिर्नेवान्यथा श्रु
श्रये विद्यमाने हि कथं शांतिर्भविष्यति विनोपायेन तस्मात्वं साधनं ष्टुगयाच्युत इत्थमावेदितेनेन विष्णुना हि महामतिः
येन प्रोद्दीपिता गौरी समपद्यात्र तमःपरं शांतिं गमिष्यति परं सतीनैनैव मुनिना यतः नान्यो स्त्यन्तरा तेन नास्ते कार्यसा
धकः इत्थं चास्तु मतेनेन शंभुना यो मुनीश्वरं नारदं सस्मरातेनो मुमः सोपि च तत्क्षणात् प्रणम्य परमेशानो नारदः समब्रवे
त् किं कार्यमधुना मया प्रसादः क्रियतां विभू अथाह भगवान्विष्णुर्देवर्षे कार्यगौरवात् स्मृतोसि कुरु तत्कार्यं प्रसादय सतीमिव
किमसाध्यं हि तपसस्तपो हि परमं बलं तपसेदं जगद्धाति तपसेदं प्रकाशते सर्वा च इत्सोभान तपसेव जगत्प्रभू तपःपरमलाभो
स्ति तपःपरमसाधनं तपसा प्राप्यते लक्ष्मीस्तपसेवापवर्गभूः तपोवलं वलवतां निर्बलानां वलं तपः भवान्साक्षात्तपोमूर्ति
र्नेवासाध्यं भवेत्त्व अथत्वं कुरु देवर्षे पार्वतीं शमयाधुना यस्याः क्रुद्धा जगन्माता तानो वहृदाखिलं जगत् तथा कुरु महर्षे त्वमावि
रेकुरु महर्षे इत्युक्ते हरिणा साधु उमित्येवं प्रभाष्य च उमस्यां नारदः शीघ्रं तो प्रणम्य जगत्प्रभू कांश्चिद्देवगणान्साथ कृत्वा
दृष्टानुसारिणः जगामातः पुरं शंभोर्देवर्षिर्नारदः सुधीः स दृष्ट्वा तिनः कृत्वा देवान्देवगणान्वितः आगत्य संमुखे गौरी
प्रणनाम मुहुर्मुहुः यथोचितं सदेवर्षिः प्रणम्य गिरिजां सतीं अथो प्रचक्रमे नाव स्तोत्रं देवगणान्वितः नारद उवाच ॐ नमो भ
वान्यै जगदंविकायै त्रिलोकधात्र्यै सर्ववंदितायै चराचराधारस्वरूपिण्यै शांतात्मिकायै परमात्मरूपिण्यै १ नमोस्तु ते देवि विना
शिकायै संहारकर्त्र्यै त्रिगुणात्मिकायै परात्मिकायै जगदीशभूत्यै शुद्धात्मने शक्तिविभूषितायै २ रवींदुवैश्वानररूपधर्ये
लोचनायै रवींदुवैश्वानरवंदितायै रवींदुवैश्वानररूपधर्ये रवींदुवैश्वानरसप्रभायै ३ नमो नमस्ते सकलप्रदायै नमो न
मस्ते त्रिपुरारिपत्न्यै नमो नमस्तेस्त्वपवर्गदायै नमो नमस्तेस्तु महोदयायै ४ नमो नमस्ते कुलनायिकायै नमो नमस्तेस्तु
गणांविकायै नमो नमस्तेस्तु गणेशप्रियायै नमो नमस्तेस्तु परात्मिकायै ५ भूम्यम्बुमहोवायुखसोमभास्वदात्मस्वरूपा हि

शि॰ पु॰ ६२

नविश्वधृत्यै विश्वात्मिकायै तदतीवमूर्त्यै परापरायै च नमोऽस्तु तुभ्यं ६ त्वदिच्छया विश्वमिदं समस्तं सृजत्यहो सोऽब्जभवोऽपि देवः
पातीदमीशात्वजयानि देवः सदा पुरारिर्हरते समस्तं ७ नूनं तव पुर्दैविक दापि हृष्टपते नो मयि शंकरपत्नि सत्त्वं मायामयं रूपमिदं
महेशि नित्यं केन नयेत मनोवचोभिः ८ त्वं देवि विश्वमखिलं सृजसि त्वमेव पासीदमम्बि भुवनत्रयवंद्यरूपे शर्वाणि विश्वनिलये
परमार्थरूपे रुद्राणि पाहि शरणागतदेवसंघं ९ इति स्तुता भगवती पार्वती शंकरप्रिया प्रणनाम स देवर्षिर्भक्तिहर्षितवि
ग्रहः उत्थाय च ततः प्राह भवानी लोकमातरं विनयावनतो सोऽथ निःश्वंतभयविह्वलः प्रसीद जगदीशानि पाहि विश्वं दयाकु
रु प्रणाते श्वश्च देवे पुरुहर्षिया तयशांकरि विश्वमातर्महेशानि मा भूद्विश्वमिदं त्वया भस्मसात्परमेशानि कृपां कुरु दयानिधे
श्रीव्यास उवाच इत्थं निशम्याथ सती क्रोधोद्दीप्ता महामते न किंचिद्व्यचे पुनः क्रोधः प्रज्वलितो भवत् अतीव क्रुद्धः सा देवी॥
विलप्य पुनर्दुर्दुः स्मारिता प्रियपुत्रेण प्रजज्वालाधिकं तदा तेषां तन्वेव नवास्याः क्रोधोद्दीपकमेव च उपायास्तमतैलस्य वारि
सकइवाधिकं ज्वाला तस्याः शरीरान्नेत्राग्निर्निश्चक्रमुस्तदा यथा दशदिशास्तमाः प्रलयानल इवाधिकं तेषां प्रदुद्रुवुः सर्वे ज्वाला
नमाः समेततः देवर्षिस्तत्पादे हेमस्यो सप्रवतः परं प्रद्रुते श्वश्च देवे पुनारूप्यमवाप्य सा स्वीयं रूपं स्मोहे गाढिललाप
स्ततप्रियं पुत्र्या वसरमासाद्य देवर्षिर्विनयान्वितः गौरीस्तुतगुणान्वक्तुं प्रचक्राम महामतिः नारद उवाच मातर्भवानि क
नमः स्पृष्टेनेनयनेनेते महेन्द्राद्याः तणाद्येन कृताः प्रथमस्तकीर्तयः ब्रह्माणमवमन्याद्य प्रजज्ञे त्वं सवत्सि वाणोः सहयनुश्चा
पिभद्रैर्हरिभुजान्यथा तमिस्यं वर्तमानेकः सहेतप्रपलायितं विना गौरीपतिं शंभुं शंकरं लोकशंकरं किं कार्यमत्र सभगे॥
महेशो जगदीश्वरः अविचार्य विधायापि चिंतामापततोऽधिकां नेदृशो दृष्टपूर्वोऽस्ति वलीवीरः कदाचन गौरीप्रियसते सोऽप्य
श्रुत्वा तन्मन्युतोक्तिं वै अतीवशोकसंविग्नः सहमोऽभूत्स शंकरः प्रसीद भगवत्यद्य जगद्भवत्वरक्षितं व्यास उवाच सा तत्पूर्वम
थो श्रुत्वा वाचं नारदभाषितां किंचिच्छिथिलतापन्ना चित्ते सत्यावभूव ह शिथिलीभूतचित्तां तां वितर्क्य मुनीश्वरः स्तुतिं

प्रस्तावयामास क्रोधनिर्नाशकारिणी नारद उवाच मातः सदा सज्जनमिरक्षसि पुत्रवत्त्वं विश्वं दयानिधिरतकीचरित्रवंचुः दैत्यादिभ
यार्तभक्तजनार्तिहन्त्री देवी प्रसीद शरणं भव विश्वहेतोः १ त्वं देवि धातरि सदा खलु सृष्टिशक्तिर्विष्णौ तथासि सततं स्थितिरेव से
शाने भक्तजनार्तिहन्त्री देवी प्रसीद शरणं भव विश्वहेतोः २ धर्मोऽधृतिः सलिल ग्रंथवरसात्म शक्तिर्वह्नौ प्रकाशनकरी च सदा
हारशक्तिरभवे भवना श्रितेदेवि देवि प्रसीद शरणं भव विश्वहेतोः ३ सूर्ये प्रभा त्वमिनि चिंतिः सकलावभासा दिग्देश
हशक्तिः प्राणात्मिका च पवने गगने वकाशरूपासि चंद्रमसि मोदनशक्तिरेव मृतं त्वमुक्तमेतदखिलं स्फुरते मे
कालकलनापरमात्मिकासि आनंदसुंदरपरात्परमद्धिमर्शा देवि प्रसीद शरणं भव विश्वहेतोः त्वत्तस्त्वयैव
त्वमाति त्वयुक्तमेतदखिलं च न किंचनापि कस्त्रीपरासि परमेश्वरि विश्वमातर्देवि प्रसीद शरणं भव विश्वहेतोः
भगवत्यमराः शरणं त्वदेवनास्थितिमवाप्य पुरा ननंदुः दीनाभयेन कलितालय मम हे शिवे देवि प्रसीद शरणं भव विश्वहेतोः
दैत्या न्यमर्यपदवीमन गाम विसृष्टास्तेस्य यासकलदेवगणानुयातः दीनाभय इतनतरः समहे शिमातादेवि प्रसीद शरणं भ
व विश्वहेतोः नो देवि तेसमुचितं मनमोऽस्मि भीष्टकस्यापि शक्तिरपवर्तयितुं मदेषि क्रोधेन यासु मम त्वत्प्रसादाद्देवि प्र
सीद शरणं भव विश्वहेतोः ८ स्यातं त्र्यंभगवत्यधीशि विमलेकस्याप्यधीनेनते ब्रह्मादयास्तव भृत्यवत्पतिदिने भूलेपमात्रा
र्थिनः तस्मात्त्वं गिरिजे नता न्नरगणांस्तान्कान्दिशीकान्भयात् पायस्वाघविरायिनोविरचने युक्तं जगन्नप्रणति व्यास उवाच
इतिस्तुता भगवती भक्तियुक्तं महामुनिः प्रणम्य दंडवद्भूमौ पादौ जग्राह नारदः इत्यं सा करुणाकंदा वाव माकर्ण्य पार्वती क्रु
धं त्यक्ता शिथिलीकृत्य संप्रसादाच्च नतेश्वरी विनयावनतं देवी तं मुत्थाप्य कृतास्मिता उवाच वचनेरम्यं नारदं प्रीति पूर्वकं श्रीदेव्यु
वाच साधु साधु महाबुद्धे देवर्षे नारदाऽमया स्तुत्या प्रीतास्मि वत्सद्या य घ्याशो कोधुनागतः अहो मद्दर्शनं ते तो जावलेनपरिह्वादि
ते तपोगणं पुनेनयेन हृद्य सिद्धिमुपागता मम प्रीतिः परा जाता रतिं च जगत्त्रयं (प्रसादात्तव देवेशि रक्षितं स्यात्तु जगत्त्रयम्) त्व
तपःस्पर्शजेन तेजो वसतेज: सहोदरं वरं वृणीष्व तत्पुत्र नेदास्यामि विशंकितं तपोबलं बलं पुंसां नान्यद्बलं तपोवलं त्वया तपो

बलवता किं न प्राप्यते नारद नारद उवाच यद्यमेव वरो देयो यत्प्रसादाज्जगत्त्रये प्रसादात्तव देवेशि शक्तिर्नस्याज्जगत्त्रयं तस्मात्
शि० त्वत्प्रसादात्प्राप्यते केन सिद्धिरमला सुदुर्लभा न त्रिवर्गकलनात्स्वहर्षतो देहि देवि शरणां कृपां कुरु श्रीदेव्युवाच प्रसन्नास्मि मुने ते
पु० न स्तवेनामरवल्लभ वरं दद्यामि ते येन त्वत्कृते स्याज्जगत्त्रयं किं त्वयं नियमारब्धः श्रूयतां मुनिसत्तम सुतान्मम श्रावणी योपि महेशा।
८३ जगदीश्वरः योयं मम तनूजोस्ति प्राणेभ्योप्यतिवल्लभः सञ्जीवनं पुनस्तस्य यथा स्यान्मम प्रीतिकृत् तथा सर्वक्रियारम्भे देवता
पूजने जये होमे चैव गृहारम्भे पूज्य प्राप्नोतु सर्वतः अनर्चयित्वा मत्स्नेयः किंचित्कर्तुमिच्छति सर्वं तस्यापि तन्निष्फलं भवतात्
तथा तात् कार्यार्थं जगद्धितं नियमद्वयमेवमे क्रियतां भवता तर्हि प्रसन्नास्मि ततो मुने गच्छ त्वं मुने शंभोः समीपं गीकुरुते च
त् नियमद्वयमेतन्मे ततः प्रीतास्मि माचिरं नारद उवाच इत्युक्तो गिरिसुतया तेन त्वा सोपि देवर्षिसत्तमः जगाम शंभुसान्निध्यं प्रतिश्रा
वयितवचः हराद्देवत मायातं समालोक्य सुरोत्तमाः तत्कार्यं वा त्रसितं स्वार्थसिद्धये मुमुदुर्भृशं तूर्णं जग्मुस्ते देवा यत्र शंभुः सके
शवः प्रणम्य कथयामासुर्देवदेवं पिनाकिनं भगवान्नारदो हरात्प्रत्यागच्छन्समीतितः यथा च तन्मुखच्छाया तथा वाद्य मितं प्रभो।
कृतकृत्यः समायाति नारदो मुनिपुंगवः इत्युक्ते तेषु पूर्वं तस्मिन्न शंभो प्रमुदितं मुनिः संप्राप्तोयमहं प्राने प्रणाना ममस्तदेवत् यथेश्यान
तं मुखात्पाप्तनपस्विन्महतीनवधि तपःसमृद्धिरमला प्राप्तोसि कुशली मुने इति तेनोक्तवान्तयपश्यच्च गिरिजामते सोपि विश्रम्य वद
तो जगादवृत्तान्तं श्रीनारद उवाच भगवन्भूतभव्येश पिनाकिन्वरद प्रभो किमसाध्यमीश्वराणामिच्छापादितकर्मणां नि
मित्तमात्रे हि विषये भवदिच्छैव केवलं कार्यसंपादने हेतुर्नियताम्यितः स्वयं भगवत्त्वमभिलषितं सिद्धं भवदनुग्रहात् किं त्वेतत्
कथितं गौर्या तत् शाक्तादीयतां प्रभो वदिष्यामि वयं सर्वमित्यथाज्ञावशगास्तव तथा गौर्या महादेव्या प्रस्वतेजायतः स्वयं सूत
उवाच इत्युक्तो मुनिना तेन भगवांस्तु कृपालोज्वलः उमेमित्युक्त्वा प्रसन्नपूर्वं विशोकं कथ्यतां वचः श्रीनारद उवाच प्रसन्नीभूय गिरि
जा देव्यथ नियमद्वयं गौरीपुत्रः पुनर्देवं जीवतात्सयथा पुरा तथा सर्वक्रियारम्भे लभते प्रथमार्चनं तदर्चामंतरा सर्वकार्यं भवतु

निष्कले इत्येकोपाधिरूपांत्याद्यजगद्रूलाभेवदिति श्रीशिव उवाच मुनेत्वंमाननीयोसित्वदुक्तंनान्यथाभवेत् मात्मीयमान
तस्ययस्ययमेप्रतिष्ठितः तथायत्कथितंधर्म्यंतन्मयात्वज्जगद्धितं जीवतान्मेर्भकःपूर्ज्जालभतात्सर्वकर्मसु श्रुत्वावाचंगणान्शम्भु
गच्छतास्याशिरःपुनः अन्विष्यानीयतांशूतत्रीकंठपीठस्ययोज्यतां इत्युक्तेसंस्थितमूढास्तेसर्वेयज्ञविघ्नतेविनात् तथोक्तास्तेभगवता।
शीघ्रंनिर्गम्यतच्छिरः अन्विष्टुंप्रययुःसर्वेतत्रदेशेसमागताः प्रयतितास्तेसर्वेदिगंतेषुमहागणाः नतेलेभिरेयत्नतच्छीर्षंअन्याख्याताः
समादिशन् प्रयत्नाश्चविनोदेवनाभूतस्यशिरःकुतः नजानीमावयंनाथगतिरत्रभवान्परे देवतोक्तंनिशम्यास्याविविंमोवाच
शंकरः पुनिवाक्यमाद्य `` यदिवसंप्रगेशोस्यायसमन्वरं प्रथमंदृष्टिमार्गेयोभविष्यत्युत्तरागतः तच्छिरःकंठदेशस्ययोजनीय
मश्रोक्तिते तच्छिराभविताप्रियसारमणीयातिसोत्यक्त्वा इतिश्रीशिवपुराणेशतरुद्रानामपंचविंशोध्यायः ब्राम उवाच अथो
प्रभातवेलायांतेदेवाःप्रत्यपालयन् उत्तराभिमुखाःसर्वेदृष्टुर्हस्तिनेपरा शिरःछित्वाथतच्छुभ्रमानेषुःकबंधेरस्तवे शरीरमध्या।
गाणेशमानयित्वाशिवःस्वयं गंगामृतेनप्रक्षाल्यतयामाकलयापुनः संस्थाप्ययोजयामासतेनमूर्धाततःतत्क्षणात् गौरीपुत्रः
समुत्तस्थौस्वभावस्थितउवाशुमः धूलिधूसरसर्वांगोयथोद्भूयबटोत्कटः स्वस्वरूपंसमासाद्यहृष्टोभवतितत्क्षणात् हस्तिमूर्धास
मापुत्रस्त्वत्याहुयशरीरके गौरीपुत्रःतत्क्षणात्सापयत्कृतिसोपुरातिनी इत्यंशिवेनकलितेकिलतस्यदेहेसर्वेजहृषुरमराःसम
गाभिभूताः शातंत्वभीर्भवदृष्ट्वाहरितःप्रमदेवीतावृःप्रमुदिताखिलजीवसंघाः वादित्रतालघनवाद्यरवाप्पश्चैवोभूत्सर्वजी
वजीवगृहात्प्रवितकगणेन्द्रः स्वर्गवितावचजगतीकिलयत्रचैकदानात्मनापरिणतेषुबभूवतांग धानोवभूवसततथाघनवाद्य
जातःसर्वात्मनाविगलिताहियथेंद्रियाणां शक्तिर्वभूवपरनादमयीवशानांसास्वप्रकाशमहिमानपरावमर्शा तन्मात्मरस्यमि
वनादमयस्पर्शोभाःस्तुत्वाथदर्षभरिताखिललोकधात्री गौरीजयाद्यगतान्तरयाजगामदृष्ट्वासुतपरमयातमथोनतरज तेदृष्ट्वा
प्रियपुत्रमाहर्षप्रोत्फुल्ललोचना प्रसादस्तमुखीहृत्वादागच्छेत्यवदन्मुहुः तत्समीपमथासाद्यभजाभ्यांतेप्रियंसुतं गाढमालिंग्यमूर्ध्नि

शि० पु० ६४

पाद्माय चुचुंब वच मुहुर्मुहुः शिवपुत्र गणेशान प्राणाधिक शिशो कथं गतोसि मातरं हित्वा शैशवे किं न विस्मृतं जीव जीव गणेशान कृपा-
लो भव तात्प्रियं प्राणेदयपरे मातः पितस्त्वमुदमावहन् प्राप्ताशिषं च प्रबुद्धस्तं तस्य माता गरीयसी यः कश्चिन्मनुजो लोके स्मरिष्यति स्मृते
मम तस्य सर्वार्थसंपत्तिस्तत्क्षणात्संभविष्यति ध्रुवं इत्युक्ते गौरी हृष्टमतिमवलोक्याथ शंकरः प्रसन्नीभूय शिरसि तं पस्पर्श मुदान्वितः व-
रां प्रददौ तस्मै शृणुष्व नो वचो मम तव नामस्मरणात्कश्चिद्बाधा लोके न पीडयेत् परलोके च मुक्तिः स्यात्कस्यापि सिद्धिरेव च ततः लक्ष्मी-
त्मना स्वस्याशीर्भिर्लाल्याचवर्द्धितः प्रज्वालितमहावह्निर्गौरीपुत्रो गजाननः प्राप्याथ निभृतं देवीशंकरं लोकशंकरं जानुभ्यां धरणी
गत्वा प्रणनाम मुहुर्मुहुः ब्रह्मादींश्चापि तत्राथ विनयावनतः परं प्रदक्षिणक्रमेणाथ शिवयोर्विदधे ततः इत्यमुक्त्वा विनयभक्तिगौ-
रीपुत्रस्य वीक्ष्य सः महेश्वरः समागत्य ब्रह्मादीन्प्राहवानिति अयं च शिवयोः पुत्रः पूज्यो प्राप्तोस्तु सर्वतः देवपूजासु सर्वत्र कार्यारंभे च सा-
दरं यः कश्चिदस्य पूजां तु न करोति प्रमादभाक् तस्य पूजा भवेद्व्यर्था कार्यारंभस्तु न प्रभुः यः कश्चिदस्य पूजां तु विदधाति विधानतः
तस्य पूजा भवेत्पूर्णा कार्यारंभश्च सिद्ध्यति इत्यमावेदिता देवा देवदेवेन शंभुना ब्रह्माद्यास्ते तथेत्युक्त्वा जहर्षुर्मुदिता भृशं अथोवाच
शिवस्तस्मै प्रीतोस्मि तव पुत्रक कर्मणानेन नन्दितः पुत्रस्य तस्यापि तातो मया पुत्र दास्यामि च वरं पार्वतीहितकाम्यया गणेशात्वम
मयादृष्टं वैस्यापि तस्त्वं कुमारक अधुना सकलाप्ययाणां वरदस्याद्य जगत्त्रयी पुत्रपुत्र महाभाग शृणु वक्ष्यामि ते वरं यत्कर्मचिविधं
लोके कायवाङ्मनसाभिधे क्रियते सकलेतत्र त्वत्पूजनेनास्ति संभवः ये मानवा विदधते च जगत्त्रये अयत्किंचनापि सकले च न सि-
द्धिरस्ति तेषां त्वदर्चनमतेन भवेत माघं संपूज्य सर्वफलं सिद्धिरिहास्तु वत्स भवेतमित्यं संपूज्य निर्विघ्नं भवति ध्रुवं तस्मात्तु विघ्न-
हर्तेति नाम लोके भविष्यति यो भवंतमनादृत्य सिद्धिं वाञ्छति मानवः ते विघ्नाः प्रभवंत्याशु कार्यसिद्धिविनाशकाः विघ्नाश्च व-
शिनस्तेषां भवतीति स्मानिश्चिते तस्मात्ते विघ्नराजेति नाम लोके भविष्यति माहात्म्यं चापि ते पुत्र व्याप्स्यं लोके भविष्यति तस्मा-
द्धेरंबदंतीति ते ख्याति नाम भविष्यति यतोत्र भविता देवी तोषिता परया मुदा तस्माद्भवान्मुख्यदेव पूजां संप्राप्स्यसे ध्रुवं व्याप्स्य[illegible]

इत्थं स देवदेवेशः पञ्चायतनमध्यमः गणानामधिपश्चापि संभूतोऽमृतकाम्यया अन्यच्च श्रूयतां सूत वह्निकुण्डसमुद्भव नमस्या-
त्तिगणेशेन कश्चिद्देवोऽथवा स्वरः शृणु वक्ष्ये यदपि त्वं सूत कस्मान्नापि समोऽस्ति न गणेशेन यतः साक्षाच्छंभुना परमेशोहितः यथा
वर्णवर्णानां शिवरूज्ञा विधिः स्मृतः तथा स्थापितभेदोऽपि शंभुना स्वमहात्मनः यथा शंभुः सर्वेषां सुवर्णानामधिपः शिवः
देवीपुत्रो गणेशोऽपि सर्वाधिपतिरीरितः वैशाखशुक्लसंभूतो या पार्वत्या रचितोऽभवत् माघशुक्लचतुर्दश्यां पाहालिमूर्तिर्भवत्किल।
तस्मादेतत् गणेशस्य समसंभूतितिथौ भूमिजे स्नात्वा शौनियमं संगृह्य विधिना पुष्पैः स्वरक्तैः फलैः मिष्टान्नैरपि चार्चयेत्तिनि
भूतेतेनत्यक्तसर्वापदो भोगान्भ्रिहिमवाप्नुवंति महस्रासंत्यक्तविघ्नाधूर्ष्टो विशेषतश्चमासस्य वैशाखस्यापि सत्तम भूतेतिथौऽ
चयेन्निजयत्नेषां भवत्नुवे अथवा प्रतिमासं च भूतायां योऽर्चयेत्समान् विघ्नसंधे परित्यज्य सोऽतुलां सिद्धिमाप्स्यति अनेन व्रतपुण्ये
न विद्यार्थी प्राप्नुयाद्विद्याम् मोक्षार्थी प्राप्नुयान्मोक्षं तत्लक्ष्मी नत्याभिकामुकः शास्त्रोक्तविधिना इज्यायः कृत्वाथ गणेश्वरे नर्पयेन्मो
दकान्त्वाद्यैः संप्राप्स्यति मनःप्रियं इत्थं स देवो देवानां केवलं प्राप्यमदोहतः देव्याहारस्थितिनित्यस्काप्रवनेकल्पितस्ततः ततः को
पोऽपि पार्वत्या देवानां चापि योऽभवत् यां विनापि च तावंपसूतिं मैतोवशभवत्तः किं कार्यमधुना देवाऽवयोः शाधि महेश्वर इ
त्युक्तवंतौ शंभुः प्रोवाच वृषध्वजः अमृते भव कल्याणकोपविंतेत्वमीश्वरि संजीवनी भवाग्रत्वं सोक्कौ नौ तदभवत्तः तथा स्व
रूपं धृत्वा नौ प्रियवयोः पुरतः स्थितौ प्रबद्धपाणी नम्रौ सैषणासनासक्तमानसौ देवः स भगवान्शंभुः प्रोत्य नौ विनयानतौ उ
वाचामृततत्स्यानौ वाणीप्रीत्या मधुस्रवा वधो मे शृणुते देवौ यः कश्चिच्चरितं महत् अनयाश्श्रुयमंयरम्यं गणाधीशस्य धीमतः
इदेवविघ्नतितत्था श्रावयिष्यति मानवः तस्यामृते जीवने च भवतात्वत्प्रसादतः इत्युक्तौ शंभुना देवौ तौ तथेति वजग्मतः
सूत उवाच इत्थं वो महिमा गणेशस्य मुनीश्वराः व्यासास्यकमलाद्भूता यथावत्कथितो मया यथा गजमुखो जातो यथा
पूजामवाप सः कर्मारंभे विघ्नराजो देवीपुत्रो विनायकः तथा कोपस्य विनाशयाः परिणामोऽपि वर्णितः अमृतेन सरस्य संजी
वन्या तथैव च तस्मादेतत्समस्तं णमः विघ्नाधिपं संदरे स्वेच्छापत्रमयोतिजं चाशिवयोः सर्वजयेत भूर्शं कर्मादौ गतकः।

स्मघाः पुनरमी संप्राप्य सिद्धिं परां सर्वाशापरिपूर्तिना प्रसततं मोक्षं लभेते चिरात् इति श्रीशिवपुराणे गजमुखोत्पत्तिर्नाम षड्विंशो
शि॰ ध्यायः २६ सूत उवाच ततो देवाश्च मुनयस्तं प्रणम्य महेश्वरं आपृच्छ्य स्वालयं जग्मुः प्रसन्नमुखपंकजाः नारदोपि महादेवर्षिः प्री
पु॰ तः सिद्धमनोरथः महेश्वरं प्रणम्याथो ज्योत्स्नाक्तावापार्वतीकृतिं ययौ तदाज्ञामादाय स्ववेश्मगमनाय च हृष्टादाघातमालोक्य पार्व
६५ तीं तं मुनीश्वरं विजयाकथयामास सा समनेकल्पतो लघुः अधुना निजं मुनिरायाति मम पुत्रदः जगत्स्थितिविधाता च किमसाध्य
स्तकर्मणो पश्यास्य तनयोद्भूद्धिर्येनाकांडलयात् त्राणात् जगत्संरक्षितं भद्रे तपसा किं न सिद्ध्यति सा तान्नपो भूतिं रघंब्रह्मसूति
रथापिवा स्वच्छंदचारी सर्वत्र सत्यभाषणतत्परः इत्यमाभाषमाणायां पार्वत्यां नारदो मुनिः दृग्गोचरे प्राप्य हेरंबमाना मपुनः पु
नः प्रणमंतं च सा दृष्ट्वा गौरी प्रोवाच सत्वरं उत्तिष्ठ भद्रे तेवत्स किं करोषि च बालवत् तपो हि ज्ञानं किं च त्वया मम पि च भवादृशः इत्यु
क्तो भगवत्या सौ पाणिनोत्थापितः स्वयं आसने परिजग्राह देव्या दत्ते सहस्तनः तं गृहीतासनं किं चित् क्लांतं विश्रमणे किल प्रोवाच
वचने चारु भवानी भवदुःखहृत् मुने प्रसन्नचित्तोसि तपस्ते च लवतरं आज्ञापय तपो वश्यं जानीहि जगदंबिके मुनिरुवाच नम
स्तपरमेशानि देव देवि गणाबिके त्वद्ध्यानफलमेतन्मे यन्मया प्राप्ता हि संपदः त्वदनुग्रहमात्रेण तपः सत्यं शमो दमः ब्रह्मतेजोऽ
वाप्ति हेतवे भविष्यति न चान्यथा यस्त्वां ध्यायति भैरवित्तामपि त्वक्किपानरितो हृत्यमम्दिनाविलाद्यपटले शांते विष्णुदेऽ
मले ते ध्यायंति च तन्मे विग्राहस्य यः प्रोद्दहमोहाटवीदावस्वात्ममहः प्रकाशकलितानंदसदासुंदरं श्रीव्यास उवाच गृहीतपः
सम्यवलेपपपस्तत यदंबिका तं मुनिं नारदं प्रीत्या पप्रच्छ नाम यं सती तपएव परायमस्तपएव परं बलं तपएव महासिद्धिस्तपः स्व
र्गापवर्गदं सत्येवोपायसंभारा नान्ये तस्य वदास्तते विना तपाय थान्येषु रसेषु मृतजीविनी इत्यमाभाषिता तेन मुनिना पार्वती
तदा गिरा प्रसादामलया प्रोवाच मुनिसत्तमं मुने वर्धस्व नितरां तपोलक्ष्या समावरन् सत्यवाती जगन्मत्रहिताय जगतां सदा स
त्यं ब्रह्म विजानीहि सत्ये लोकाः प्रतिष्ठिताः सत्येनोदेति सविता सत्यं सर्वत्र राजते सत्येनावर्तते दिक्कालाः स्वाः पृथ्वी लोकसंस्थितिः
सत्ये प्रतिष्ठिता सत्यविदा ब्रह्मा संप्रकीर्तितः सत्येनावर्तिता शेषकाला जयसमेधम विधेयं मम शापत्र विधेयं विद्यादृश्यने जयस्य भा

षितोदेव्यातदादेवर्षिसत्तमः विनयानतमूर्धासः प्रोवाचमधुरांगिरं अनुग्रहंकुरुष्वाद्यप्राह्लेत्वादेविप्रांकरि श्रीदेवी गङ्गा...
शंलेतत्सत्तत्ध्यागतिरेवच वदस्वनितरांवसन्त्वस्वलत्ध्यानतपोनिधे इत्यमाहत्क्यातादेवीमाशिलापरिवर्धितः यथैक्वसजग
श्रुदेवलोकान्मुनीश्वरः शौनकाद्याऊचुः वदसूतमहाभागसवालःपार्वतीप्रियः वाल्यावस्थाकथंनित्यकाश्यकारक्रियास्ततः
सूतउवाच सतत्यावर्तमानःसन्यावर्तीनदत्तानघः पितरौनंदयामासतथ्यातेवाल्यचेष्टितैः यथातोदेवदेवप्रोशाशांकातिभ
र्यंशिशो कथंजीवेदयंवाल इत्याशीर्निशतोसदा प्रीतिंचपालनेताभ्यांसचवेभेगजाननः कुमारानवमायेनातेनासीत
योमनाक कुमारेतौगणेशावागणेशकार्तिकेयवत् ततभूतयतिलीलनात्ताडनैःसमं नोनरंपालनेदानेलालनेताडनेपि
वा वेषभोजनदानेवाकेवलाकारतस्ततः समानेपिचवाल्येपार्वत्यानरेभ्रमतः कुमारादधिकाप्रीतिर्गणेशानेचकार
ह इत्थंहिलोकेप्रतिमास्वभावादतिरक्तिदा मध्यस्वभावप्रतिमप्रतिमाद्धतत्कारणं तथैवमोप्यात्ल्याहम्गणेशनिरताभृशं
इत्यमानंदपितृभ्यांताभ्यांतौपरमेश्वरौ प्रसीदतःतुष्टिदंसात्यनतपसाथवा कदाचिदथसागौरीप्रांभुंतद्गुणभाषितसा
प्रसादस्मुवेहंह्यविज्ञप्तेतेप्रवक्रमे गिरोवमरविज्ञमानसीदंतिकदाचन मनोरथ्याधिकफलफलंनिष्कृतिनाथतः भगव
त्विदितंसर्वंतवास्तिपरमेप्सितः अनुग्रहेच्छायद्यस्तिकिंचिद्विज्ञापयाम्यहं इत्थमाभाषितादेव्यावाचाथोमृतभव्यहक ।
किमकथ्यंतवास्तीहपुत्रतोममपार्वति श्रीदेवी किंनपश्यसिदेवेशवालावतिमनोहरौ अवस्थातामनुप्राप्तौहिपामिवम
दाहतौ विवाहकौतुकाद्यानेकथ्येनाक्रियतेधुना नयामस्वीरिणनिपुणाभूतमध्यमवत्प्रभो सर्वमाभातिसमयेकृतेकौतु
कंमंगलं कालातीतेनभान्तुचेत्कृतेवापिजगत्प्रभो कालेनवर्धतेदेवः कालेसस्यंचजायते कालेनपुष्पकाजायन्तेनामेघाद
कंविंदुभिः कालेसिद्धाक्रियासर्वाकालेनीतिगरीयसी षड्गुणाःशाकयस्तिस्रःकालयुक्ताःफलंतिच कालानुसारतस्तच्चफल
दंयात्वृतत्रय उपायानोप्रभोकालेजायतेगातिहद्भवेत् कालेनपतिमाप्नोत्यस्मात्कालेचंद्रामृतायते कालेतेजोहृद्धिदंचकाले

शि॰ पु॰ ९९

सर्वेषु वर्तते कालातीतेन च यत्कार्यं भवेद्यदि समुच्छितं सर्वांगसुन्दरं तच्चापि निष्फलं जायते न तत् ततो बुद्धिमता कार्यं काले सर्वं सुशो
भनं कालानुसारी मतिमान्सर्वसंपदमाप्नुयात् विवाहमंगलारंभकालोयमनयोः शिव नोवेदिमो प्रयुञ्ज्ञ तावन्यान्यदस्य काविव
सर्वथा लालितस्सोऽहं निश्चितस्य वलीयसा ग्रहरूपारावारस्य नान्याप्युद्वाहिना क्रिया सर्वथा लालितो यस्तु दानमानसत्वाशनैः
ततः सचितया योऽस्यान्यथानर्थः प्रजायते दानमानाशनस्तैर्विलालनीयः पोस्तु सदा यदा सर्वांगविकलः प्रौढस्तु ज्ञानभाग्भ
तः ततो विवाहः कर्तव्योऽनयोः शीघ्रं महेश्वर समयोयमनयोः शोभो विवाहस्यातिशोभनः तथा कार्यो विवाहश्च सम्यग्देवततूज
योः यथान्योन्यं प्रजायेत प्रेमाधिकं कुमारयोः न्यूनाधिकतया कर्म भवेद्यदि तनूजयोः परस्परं प्रीतिहानिः पूर्ववैरं प्रजायते एका
मिष भवेद्वैरं प्रसिद्धं जगतीतले वेदं तरे नरे किंचित्का वार्ता नत्र शंकर यत्नान्यैर्वैरसंपाते प्रात्रामोदर्ययोरपि शत्रुत्वं जायते नूनं
मरणाद्याधिभीतिदे ताहग्वैरसमापाते न प्रपते सकलेऽकुले पितरौ चापि चिंतातौ पततः दुःखसागरे तस्माद्धि सूक्ष्मसुधिया कार्यं
कर्तव्यमीश्वर साहसेन कृते कार्ये भवेद्धि व्याभवे किल विमृश्यकारी प्राप्नोति संपदं सकलार्थदां सहसाकारिणो देव विपदो हि
भवंत्यलं सप्रमान्कथ्यते देवयोर्हि बुद्ध्या विमृश्य च करोति कार्यं कार्यज्ञस्तस्य कार्यं प्रसीदति स्वपने भोजने स्थाने मैथुने चल
ने तथा सूत्रगृष्यादिकरणं समं पुंसः पशोरपि विमृश्यकारिता तस्मात्पुंसः पशुतिरेकिणी तां विहाय चरन्मर्त्यः शृंगहीनः पशुः
स्मृतः अथवा सप्रमान्नैव पशूनां साम्यमाप्नुयात् शीतादीन्नैव सहते मर्त्यः संसहते यतः विदधीत तथा कार्यं मनीषी बुद्धिसाधनः
नान्योपहास्यता मतिर्यथा नाप्यनुतापभाक् विमृश्य कार्यं कुर्वाणः शीघ्रं पारं प्रयास्यति सहसा कार्यकारी तु चिरेणापि न यास्य
ति इत्थं विमृश्य मतिमान्स्थिरशीघ्रविनिर्णयं चिरेण कार्यं कुर्वीत शीघ्रकारी यतो भवेत् अत एव हि वेदान्तप्रमाणं भासते तराम्
शनैः शनैस्तु नवनिष्ठा विधेयेति श्रुतेर्वचः इत्थं गौरीवचः श्रुत्वा प्रमाणान्तरमीश्वरः प्रमिमेवेतदोवाच पार्वतीमानयन्वचः गौरी
गिरं तामदृहिमेमान्नैव रूपमहेश्वरो ध्यानपरो बभूव कथं विवाहो भविता नयोश्च यथोचिताचारविचारचारुः अथाप्यथेयुः स भगवा[n]

स्थितौ गौरीगृहे स्कन्दं नंदिभृंग्यादिसंयुतैः सेव्यमानौ निरंतरं बालक्रीडारतौ दिव्यौ तौ कुमारगजाननौ। आकारयामास
दानंदिनानंदवर्द्धनौ नंदिन्नाकयसेवालौ कुर्वाणौ तत्र वहिः स्थितौ शीघ्रं स्कंदमहो बालौ कुरुतः किमहर्निशं प्रभूदीरितमाक
र्ण्य नंदी क्रीडारतौ मतौ हृष्टाद्विघ्नपौ शीघ्रं वश्रापयामास तत्र तौ हारदेशमथासाद्य प्रणम्य तत्र भौ सम पितरौ प्रीतमनसौ विन
यानतकंधरौ तावाशिरसामनुपदं प्रोवाच गिरिजापतिः पुत्रौ वां कुशलं कच्चिद् दिने किं कार्यमर्भकौ बालक्रीडां विहायाद्य।
सम्यग्भवतमाशु च अथोवाच महादेवः पार्वतीं च वयं सदा गणांश्च परमप्रीत्या समपश्यामहे युवां वात्सल्यमेकमेवाहो
युवयोर्भेदमागतं हस्ति क्रियैकरूपेव वत्स गौलोकयोर्द्वयोः पुत्रावेभवतो नाहमंतरं वेद्मि किंचन गतिः क्रिया यायां च यथा पादयो
स्तत्त्वमानयोः युवां ममयतो धीरौ वीर्येनापि समावुभौ यातस्वप्रत्ययस्तोभो सहार्थं कथ्यते यथा गतिरेका युवां युद्धे मम सर्वा
र्थसाधने हंसस्याकाशसञ्चारवत्तयोमार्ग्गतोयथा तदिहागत्य सामीप्यं आसाद्य शृयतां वचः दिने दिने करोषु पुत्रौ वयोवस्था वित
किल युवयोरधुना प्राप्तो विवाहावसरः सतो अन्यदा राजते बाल्ये प्राप्ते बान्यदा यतः विवाहं विधित्सतः शीघ्रं यौवनोद्धतया
युवां अतोत्र प्रथमं तीर्थयात्रां तं प्रदक्षिणां प्रकुरुतं समं महीपावनं परं जन्मनां सर्वथा वाप्य पुरुषार्थं च तत्र च
तत्र भार्यां वयं सार्द्धं लभ्यात्स्याक्तु हित्वैकं बाल्येहि चरतां पुंसो वलाद्दोषोभिजायते दोषं प्रसंगतो शुद्धिः तस्मात्तीर्थाटने
शुभं यस्तीर्थयात्रां कुरुते वसुधायां नरोत्तमः तस्य पापानि दह्यंते सम्यग्दृष्टा विवाहृतिः यथाग्निशुद्धं कनकं निकषे शुभ्यते तत्
तात् तीर्थसंगात्सुखाच्छुद्धः पुरुषो दारभाजनं नाश्रेनिपितरस्तस्य नदेवा न च मानवाः येनतीर्थजले स्नातं कथंते दारभाज
ने अत्य युवां शृयतां पुत्रौ पण्डितौ यामनुनागतः श्रुत्वा तं गच्छतं तत् तौ तीर्थयात्रा विशुद्धये प्रदक्षिणीकृत्य समस्त सिंधु वसुंधरां
तीर्थयात्रां विधाय महाहिमार्गं प्रथमं योभिगच्छत् तस्य राज्यं भाकयाथमं चोपयाम्यः इति श्रीशिवपुराणे कुमारखण्डे विवा
हप्रारंभे नाम समत्रिंशोध्यायः ३७ श्रीव्यास उवाच गिरमित्थं महेशस्य श्रुत्वा पार्वतीगुरुः प्रदक्षिणायितं भूमेर्विधातुं तौ

शि॰
पु॰
८२

यद्दर्शनं प्रीतिं त्वं वहिरिणमातुस्याहृष्टश्शंभुस्तनिर्ययो वहिर्विचारयामास कथं शंकरदर्शनं प्रथमं संभवेद्येन राज्यं प्राप्स्यामि सत्वरं
वरद्वीमेशी त्वगामी चवेद्यामाद्रुयुनशाकेभाक् यस्मात्वेद्वयमेवाद्य मंदगभूमिचारिच मन्ये हं प्रथमं भूमिं ससद्वीपां ससागरां सती
र्थां लंघयितापि प्रथमं शंभुदर्शनं प्राप्यास्यामीति संचिन्त्य तं प्रवाग्ययथाचिन्ते स्वमुद्रीयद्दर्शं सो ष्ठथिवीमाद्रिपर्वतां हंगणाव
रीकृत्य वरामाद्रिद्वीपां सपर्वतां प्रदक्षिणायितं वाथ भूमिमार्गणमागमत् प्रस्थिते सत्वरं चाथ मयूरवरवाहने गजास्य स्थि
तयामास प्रक्रमं योऽदुरुद्युमगः समद्वीपावनुमतीकथं प्राप्स्यामि सत्वरं किमद्य करणीयं मे चिन्तामग्नमवेद्यतं गजास्यं पार्व
तीवाष्यम्भूसत्तां निविवेदतं ह्येसं ज्ञाज्ञापितः सोऽथ भगवन्तं शिवं तदा उपगम्य प्रणम्यादौ प्रोवाच शिथिलांगिरं भगवन् भ्र
मणं तीर्थयात्रां च मेऽद्य यं विधेयमधुना तावद्यत्कार्यं तत्करोम्यहं तीर्थयात्रां यतस्यादौ नियमोऽयं महेश्वर गुरुपूजाप्रकर्तव्या
ततस्तीर्थफलं लभेत् प्राप्त्वा दृष्टिं समाश्रित्य सर्वं भवति शोभनं यदाहुः शास्त्रतत्त्वज्ञास्तीर्थयात्रां यतेऽप्रति यस्य पादौ वहस्तौ
च मनश्चैव वच्छसंयतं विद्यातपश्च कीर्तिश्च स तीर्थफलमश्नुते तस्माद्धि येयं प्रथमं मया पित्रोः प्रदक्षिणं ततो याम्यामहं श्रीमा
न्समद्वीपां महीमिमां इत्येनिवेद्य मतदामित्रासनगतो शिवो सम्रकृतः प्रवक्तां मधृतांजलिपुटः कृत्वा प्रदक्षिणप्रक्रमणं विधा
यांथाप्रणम्य च पूज्यो विधायविधिवद्वाचगिरिजासुतः भगवन्मे विवाहाद्यं संपन्नः प्रथमं शिव प्रदीयतां स्वयं राज्यं त्रिलोका
श्रितिभूषिते श्रुत्वा गिरं गणेशस्य विचिंत्य च पुनः पुनः महेश्वर उवाच देवं गजास्यं भावसुन्दरं श्रीमहेश्वर उवाच कथं त्वयेतद्विधीयते
पालयित्वा व्रतं मम प्रदक्षिणं विधायादौ वसमन्या गजानन तीर्थयात्रां ततो गत्वा दर्शनं मे षडाननात् प्रथमं प्राप्यते पुत्र यादि
तत्वं भविष्यसि राज्यभाक् विरेणवस्य प्रथमं सौम्य दर्शनं इत्युक्ते देवदेवेन प्रहस्याथो गजाननः उवाच वचनं चारु वेदार्थपरिबृंहि
तं श्रीगणेश उवाच प्रदक्षिणप्रक्रमणं तीर्थयात्रां च भोः कृतां प्रविद्धि भगवन्नेन व्रतीमिमतिरीक्षणी इत्युक्ते तेन वचनेन भावग
र्भमनोहरे हर्षनिर्भरभगवान्प्रहस्याथाह शंकरः श्रीशिव उवाच किं वाल्यचेष्टनाद्यापि विस्मृतातेगजानन किमात्मकृत

मित्येवं वह्निं स्पृष्टापि न त्विता कथं धरिणी कर्मणा भवताकृतमित्यलं असत्यवार्तापि क्वचित्सत्यक्लिष्टा विराजते सर्वथाल्
मूलादिनेकदाचिद्विराजते वह्निर्गत्वा यदि भवान्ब्रवीषीत्यन्तरा भवेत् कस्यचिन्न विश्वासो विश्वासो वा परे मतः सर्वथा निर्ण
येनास्य प्रतीतिः कस्य न भवेत् इत्यमावेदितः सोयं प्रावाच गिरं मुनेर्मा श्रीगणेश उवाच भगवंस्त्वन्मुखेनेदं त्वसत्यं सत्यमेव वा
मयोक्तं विधिवत्तस्य ब्रूहि स्व वक्त्रापदं ततः वेदप्रमाणं यदिवाह ग्रावावगिरमीदृशीं समहीपावसमतीक्रमणात्तीर्थमज्जने
पित्रोः प्रक्रमणान्मम कृत्वः पादाब्जरेणुषु मज्जनं नलिते प्रमातरुः स्यात्तीर्थमज्जनात् भूमेः प्रक्रमणाच्चापि पितृपादाब्जरेणुषु
शुद्धभावेन मनसा मज्जनं भक्तिपूर्वकं पितृप्रक्रमणं चेति निश्चितं वेददर्शिभिः इत्थं वेदोक्तप्रामाण्यं पूर्वं विचरितं मया स
महीपावसमतीक्रमणात्तीर्थसेवनं वेदा विविच्यन्ते सम्यग्गौरीमहद्वचसात्रु किं वेदाज्ञा पालनीया च युवाभ्यां प्रथमेव हि वेदः
प्रमाणं सर्वं तु वेदा साक्षान्महेश्वरः वेदोक्ताचरणादेव रवनेये विराजते वेदोक्ताचरणादेव ब्रह्मा सृजति निर्व्ययः विष्णुश्चावति
सर्वं तद्रुद्रः संहरते पि च ये पि वर्णाश्च चत्वार आश्रमाश्चापि पार्वति ते वेदविधिनैवाहो विराजन्ते इत्यकृत्यकृत् वेदोक्ताचरणा
देव भूर्भुवः स्वरिति त्रयं निश्चितं वेदमूलत्वमवद्वारो विराजते वेदोक्ताचरणात्सर्वे तमो हत्वा प्रदेति च वेदोक्ताचरणादेव सुन
यो पि तथा भवन् वेदो वेदः स्वयं सिद्धो वेदः सर्वत्र राजते वेदा स्वब्रह्मणो नित्या वा विकाम्मूर्तिरुच्यते वेदः सर्वपदार्थानां जी
वदानान्तु जीवनं वेदेनाचरमाणास्तु ब्रह्मलोके महीयते यत्प्रागतो महेशानाद्धि सनाहृदये धृतः ब्रह्मणा कथितो लोके स वेदः
सर्वमूर्द्धनि तदाचरणशीलस्य ब्रह्माविष्णुमहेश्वराः प्रीताः स्युर्ददते चापि पुरुषार्थचतुष्टयं इति वेदोक्तिमाश्रित्य महात्मा
वेदकर्माणि प्रवर्तते हिताय महाव्रतपरायणाः तदतिक्रमणे पूर्वं कृतं सर्वाग्रवर्तिभिः तदनुसारिणां किं स्यादिति नः
भवेत्तयाः इत्युक्ते गणपतिना समर्थवाक्ये प्रोन्मीलन्नयनयुगं सहासमीशं पार्वत्या पशुपतिरीक्षितो वनेष्वान्तदृष्टो विहि
तविधानमनन्तकाचितः परस्परालोकनतत्परावुभौ तं तस्मै मकारविह्वलामानसौ केनापदिष्टामतिरस्य प्रौढतापीत्यविवाद

कल्पितो वृश्चवतः व्यास उवाच बुद्धिः सर्वत्र जयति बुद्धिः प्रत्यक्षदेवता। बुद्धिमंतो जगत्यत्र श्रेष्ठा ह्येते जगतीश्वराः बुद्ध्या वराज
शि॰ नितरां बुद्धिः सर्वत्र काशते बुद्ध्या कृतं कृतं लोके बुद्धिः सर्वत्र जीवनं बुद्धिमद्भिरवाप्यंते देवभूमयएव च बुद्धिहृद्धाः सदाह
पु॰ द्धाः बुद्ध्या संपद्यवाप्यते बुद्ध्यावनीयते शीघ्रं पुरुषार्थचतुष्टयं बलं बलवतां बुद्धिः तमिणो चापि सात्वमा तपस्विनो न
९८ पौरुषाज्ज्ञानिनां ज्ञानमेव च बुद्ध्या मनुष्या भवति बुद्धिहीनः पशुः स्मृतः बुद्धिर्निर्वाणहेतुश्च सत्यं सत्यं च कथ्यते यया बुद्ध्या ग
जास्यं वा पितरौ तं पितो भृशं स्वार्थश्च साधितः मा च केन तत्प्राप्तं भवेदिह इति श्रीशिवपुराणे गणेशाख्याने नामाष्टविंशोऽध्या
यः शौनक उवाच सूत सूत महाभाग कथामन्यामिदायिनी गजाननहृदुल्लेखचमत्कारमयी शुभा पीयूषधारासदृशी
श्रुता भवद्दीरिता तस्मात्सा भेकसद्बुद्धिसमास्वादनतो वयं अत्यर्थानुगतांतानवाणीश्रुतात्तोषिवी चक्रातेकिंस
माधानं मन्य निष्ठो गजानने सूत उवाच शृणुवंतु मुनयः सर्वं ततो हृष्टं च तद्वयत् व्यासप्रदासावधूतं मया यत्र परायणाः
व्यास उवाच शिवा च पार्वती देवी चमत्कारं ततो तदा प्रशशंस तस्वत्यां न्यधिषणोत स्यथीमतः अथोस्त संस्थावासी नेविनया
न्नेत कथयत् शिवा च परमेशानो हिते सत्यं वचोमलं साधु वद्धसमत्रु इंगोरी हृदयनंदन मतिस्वेयं स्थाज्ञाह्या हृष्टपूर्वा न कस्य
चित् अत्याश्चर्यमिदं भद्रे वालस्ते हैरंबस्य भोः अतीव बुद्धिकौशल्यं हृदस्याविर्षायया हृद्गानां तीर्णवयसा विद्वांसमपि पाव
ति नेदं वाक्कौशलं यत्र यौवने नास्थितात्मनां कृतं तत्पमिव वालानामतुइदिवाधियां कृतः अत्याश्चर्यमयी वाणी सत्या ने न
यतीरिता श्रीदेव उवाच सत्यमेतन्महेशान कथ्यमानं मया शृणु अविचिंत्येश्वरी मायामोहिनी सर्वदेहिनां यस्याभिमानो थी
रोस्मि वाहं ने मे पिता प्रभुः ममास्ति यन संपत्तिः कार्यं सेत्स्यति मे ध्रुवं अभिमानश्च यो हृढमानिनि सस्थितेजने ते विधिः पातयत्ये
व विकलीकृत्य नन्नमम अकिंचनोस्मि दीनोस्मि किं करिष्ये क्व यामि मम इत्येवं चिंतयानेन विधिर्बुद्धाय नाक्रिते यया साधितस
र्वार्थाः पारे संसारनीरधेः यांति विद्वज्जनाः साधु न संवलिष्यति कुत्रचित् निगदिष्ये च भगवन्नत्र संवादकं वचः यस्या मतेन तु

मतंमतंयेननवेदसः अविज्ञातंविजानतांविज्ञातमविजानतां इतिश्रुतिर्निराचष्टेमानिनेमूढचेतसे बुद्धिःसदाविनयसं
लमूर्द्धिरानांबुद्धिर्यवाधरनिकुंजदेशेशुभाति बुद्ध्यामहेइंसदनेनितरांविभातिबुद्ध्याप्रयातिपदवींपरमेशभक्तः इतिशोको
महादेव्याभगवान्करुणालयः शिवोवाचमहादेवःसत्यमेतन्महेश्वरि ततःशिवावाचभगवाग्गणेशंवत्सबालक जीयान
वेदाधिवर्णावर्यस्यशारदःशतं यदुक्तंभवतासर्वंतन्मयाबालनेदंन मदुक्तंवचनंवेदस्मृतिशास्त्रार्थसंगतं नाञ्चाण्डमात्र
मपितेवत्ससांतरमस्तिहि पित्रोश्चरणसेवावसमहीपापदलितं तीर्थयात्राचरितलिनातवयायाहुरहसदा नात्रसंशय
लेणास्तिमत्यमेतद्वज्ञानेन वर्धस्वपुत्रनितरांबुद्ध्यासततंसमंवदा आगच्छसन्निधौमेत्वपार्श्वेशीघ्रमिहास्वभोः इत्युक्त्वापा
र्वतीबालंपाणिनायद्युतुरः बाहुभ्यांसंपरिष्वज्यमूर्ध्न्युपाघ्रायसत्वरे चिरंजीवसमंत्वंबालेत्याशीर्भिःपरिवर्धिता पार्श्वेनिवे
शयामासतस्मात्तेबालकंसदा निवेशयंततयाप्रीतोतोशिवोचपरस्पर गणेशानविवाहार्थंचिंतयामासतुःपरं कश्यकन्या
शुभासाध्वीसर्वलक्षणलक्षिता अस्यानुरूपाकुलजाभवतीतिविचेरतुः इत्थंविचरतोर्देवीशिवोवाचसुविस्मिता हन्त
बहुविचारेणविवाहेबालकस्यहि कन्याविवाहेभगवन्विचारस्तुविचारितं क्रियतेकन्यतयापित्रोश्चिन्ताहानिर्भविष्यति स
लातितवरंरूपयवानान्वयगुणादिभिः इत्थंकन्यासुतंभुक्तेनिश्चिन्तापितरौयथाः कन्यावरयतेरूपंधनंमाताकुलंपिता श्रु
न्वयगुणान्वरस्यहृदकुमारमिच्छन्तितत्कृते नजातुकन्यांदद्याच्चापरीत्यवरमुत्तमम अपरीक्ष्यददत्कन्यांसर्वथानर्थमाप्नुयात
तस्माद्विहायवरीतेनकन्यार्थंवरमुत्तमम नजातुकन्यांदद्यात्तगुणहीनायदोषिणे इत्थंसंभाषमाणानांगौरीसम्प्रेत्यशंक
रः पूर्वापरविचारज्ञोवभाषेसंगतंवचः श्रीशंकरउवाच सत्यमुक्तंत्वयादेविहृदयावर्जकंवचः कन्यादानेविशेषेणवि
चारोयहतनूततः सकृत्प्रदीयतेकन्यासकृदुक्तसविभातिव सकृदंशानिसंजातिसर्वकार्यप्रयत्नतः इतिश्रुतिवचोस्यंस्मर
ढमप्रतिष्ठितं प्रजलद्यमदेशस्वलंवयेयस्तदर्मतिः श्रुत्वात्वांममवाण्यस्यपातःप्रज्ञानशालिनः कन्याविवाहेवांछेति

शि॰
पु॰
६५

वरेरूपगुणादिकं यस्यरूपगुणाः सम्यक् सदीर्घायुश्चभवेदिति सकृत्प्रदानेकन्यायाः सफलंस्यान्नचान्यथा वरस्यतुपरीक्षणायो
सकृत्त्वापिविधीयते असकृद्दीयतेदानेवासकृन्मौर्थ्यमज्जनं इत्यश्रुतिपरामर्शाद्विवाहेवालकस्यतु अपरीक्ष्यापिकुर्वीतस्वतं
त्रः सयतः स्वयं अस्वतंत्रामयनारीस्वतंत्रः पुरुषः स्वयं अत्यर्थमित्यसंप्रेक्ष्यविचारोयमवस्थितः किंतुरूपगुणादिकंक
न्यायाः सुपरीक्षितं पतिविधर्मेसततंगुणवंतंतथाक्षमं यत्सुकृतैर्दोषगुणौकन्यायाः स्वात्मनोनहि पतितानुगुणावेते
दैवत्ताः संप्रवर्तते तस्मात्परीक्ष्यमतिमान्कन्यांलक्षणसंयुतां विवाहेतयथानस्यात्सर्वथानर्थभाजनं तथाचसंप्रवक्ष्या
मिकन्यादोषाननेकशःशृणु यान्विज्ञायसुधीः क्वापिनमज्जेदुःखसागरे कपिलाकेकराक्षीचहीनांगारोगिणीखला
अलोमावातिलोम्नीवाधिकांगीपिंगलातथा वक्रनासाकृशादीर्घाह्रस्वपुष्टाखलातिस्तथा एताकन्याःपरित्याज्यावि
वाहेतत्त्ववित्तमैः इमेकन्यागतादोषाश्चतुर्दशप्रकीर्तिताः बाह्याश्चाभ्यंतरादोषाअज्ञेयाश्चकृतात्मभिः तस्माद्देदो
तमाहात्म्यदोषज्ञानेनभवेदिह अष्टौपिंडान्विधायादौ शुद्धमृत्संभवानिह नाभिस्तुस्यापरीक्ष्येतलक्षणं हृत्तुंचयत् दे
वाद्वेदितः सिंधुतस्यपूतस्यानादैरिणाचापिसम्यक् वनप्रभवास्थितवनात्यैवमृदोग्राह्याश्शुद्धिमभीप्सुमानैः इत्यमा
नीयमृत्कृतानसंकीर्णान्पृथक्पृथक् वेदमंत्रेणसंमंत्र्यपिंडितोस्तान्गुरुर्वदेत एतन्मध्येत्वयाग्राह्यपिंडमेकंसुलक्ष
णं पिंडेगृहीतेमतिमान्फलंब्रूयात्सुनिश्चितं वेदपिंडेत्वसंयुक्तापतिपुत्रसुखान्विता गोष्ठपिंडेपतिमती रूपिणीवेदिपिं
डतः नदीपिंडसमुद्भूतास्याच्चूतपिंडशठाभवेत् प्रवादर्पवतः स्त्रीपिंडादेविणाद्रुनवर्जिता श्मशानपिंडेसकृत्यापति
घ्नीस्यान्नसंशयः अंतरंलक्षणंवीक्ष्यकुर्याद्भार्यांमनोरमां इमेकन्यागतादोषामयातेसंप्रकीर्तिताः पितृसंवंधतोदो
षानहणुतेवरवर्णिनि हीनकर्माथ्यनिष्कंदालोमशार्शसमश्रामयी निष्पोरुषाःश्वित्रकुष्ठापस्मारिणस्तथा दशैमान्
पितृदोषान्नपरीक्ष्यविधिवद्बुधः कन्यांसुलक्षणवतींविवाहेतमुदान्वितः श्रीपार्वत्युवाच देवदेवमहादेवकरुणाक

रणेकृते मतमेतन्महादेवपरीत्यकरणं हि तत् अपरीत्यकृतेनर्थसंपत्तिः स्यात्पदेपदे इहामुत्रहितार्थाय विवाहाख्यमंगलं
सर्वमिच्छन्नैव धीमान्दुःखमात्मनि योजयेत् तस्मात्परीत्यकरणं निश्चितं भूतदर्शिभिः किंत्वयं महेशायो देव पृष्टस्तो जनयन्महो
ममयत्नात्परीतायां कन्यायां स्वकरग्रहे अस्मिन्नपारसंसारे सारे सत्यम्यथाहि ति सारासारविवेकेन कन्या दोषवती यदि अविवा
ह्यामेव चेत्स्यमहान्दोषो भवेत्तदा तथा वृद्धष्टं जगाति सर्वं नष्टं भविष्यति एकत्रापि भवन्दोषः सर्वं व्याप्नोति हि यतः षष्ठांशस्तत्रा
गान् प्रशासन् षष्ठांशो राजगाम्यपि षष्ठांशो वा यथा वा नर्थकर्तारमनुधावति इत्यं परीत्यकरणे महाननर्थो जायते तस्मात्सम्य
विवाहेणानपरीतेन कन्यकाः तथाहि श्रुतिवाहे त्यत्रयमेतन्न दोषभाक् गौः कन्या ब्राह्मणश्चापि न निंदेत चलानपि क्वचित् अथ
मनद्ववर्णं तथापुनः किं सद्भिमदः इहानुभूयदुःखं सोमत्रामीति सद्गीति इति श्रुतिवचो मानादुर्लक्षणवती यदि कन्या सान
परीक्षेत स्वात्मनो भूतिमिच्छता श्रीशंकर उवाच सत्यमुक्तं त्वयेयशानि श्रुत्यर्थानुगतं वचः करुणानुगतानि सौमनीषा राजते तन
यो इष्टापि कन्या नोदिविपरीता भूतिमिच्छता परीक्षणं महाननर्थं प्रवर्तते ति निश्चितं किं तेषां वेदस्वादवादिनी सर्वसंमता
कन्यापरीत्यविधिविवाह्येयेति मनीषितं सर्वथा भूतिमिच्छतं जनिमाह्यिं गृहाश्रमे सा च प्राप्यते विद्वद्भिर्भार्या गुणवती यदि
गुणवत्या हि भार्यया त्रिवर्गो लभ्यते ध्रुवं त्रिवर्गलाभान्मनुजैरयं लोकस्तु जीयते येनायं च जितो लोकः स लभस्यापवर्गभूः
कृते जनिमतस्तस्य जन्मना भोगमोक्षतः इत्यं गुणेषु दारेषु सर्वावयवशोभिषु धर्मार्थकामं माला लेवाप्यते यत्नतः प्रिये क
ष्टं विदोषवत्या च जायायां जन्मिनो ध्रुवं त्रिवर्गपरिपाटीयं विनश्येत् तद्वतं तदा नष्टत्रिवर्गोपायस्य मनुजस्य सु निश्चितं मो
क्षवार्ताकथं सिद्ध्येत् तस्माद्भार्यैव कारणं इत्थं विमृश्य विद्वद्भिः परीक्ष्या कामलक्षणे गार्हस्थ्यकर्मणि ध्रुवा तां त्यजन् दुःख
भाजनं गृहस्थाश्रमिणां भोगापवर्गौ दारहेतुको तस्माद्दारान्परीक्ष्येत नम्रधाऽगृहमाश्रयेत् यत्वयाकं पुनर्देवि महाननर्थो भवे
दिति नात्रैतद्भवनेकन्याविवाहाभावतत्त्वकं परीक्ष्यकरणं चाप्युक्तमाप्युक्तं विचारणं न च तत्स्पेक्तत्वयोगाद्भवेत्सुपरिनिष्ठिते

शि॰
पु॰
८

तस्मात्तुल्यसमायोगः परीत्यकारणं प्रिये तुल्यायां तुल्यसंयोगो भवेत्सुपरिनिष्ठितः तुल्यत्वे निष्ठिते सम्यक् त्रिवर्गीयं समाप्यते
सम्यक् त्रिवर्गप्राप्तौ हि तदर्थं प्रयत्नस्तथैकः ग्रथौपि सुसमायाति प्रीतिः सर्वत्र कारणं तस्माद्दुष्टाल्पकन्यास्तु दोषवान्यतिराश्रये
ते उभयोस्तुल्यतायां हि महती प्रीतिरिष्यते हंस्यां विराजते हंसः काक्यां काकोपि राजति विपर्यये महानर्थः प्रवर्तेत सुनिश्चितं
समानगुणसंयोगे महान्योगः प्रजायते विपर्यये महानर्थमिहामुत्र भयप्रदं तस्माद्दृष्ट्वाश्च दृष्टेषु गुणानीर्गुणवन्तश्च बुध्या
नारीस्ततो नृनरदितेस्याज्जगत्त्रये इत्थं विचारमापन्ने गुणदोषसमुच्चये कन्यायाश्च वरस्यापि गुणदोषपरीक्षणे विहिते
विहिते सर्वं भवतीह सुनिश्चितं तस्मात्कन्यापिता दोषान्गुणांश्च प्रतिपादयेत् वरस्यापि पिता तद्वद्द्वौ मिथ्याप्रभाषिणौ।
इत्थं महाधिया परिनिष्ठितमत्र कन्यां सम्यक् समीक्ष्य विधिना विवहेत विद्वान् तस्मिंस्तथा च विहिते प्रलभेत धर्ममर्थं च काम
मपि सिद्धमभीप्समानः इति श्रीशिवपुराणे विवाहविचारे कन्यादोषतत्संबंधकरणं नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ३९ श्री
व्यास उवाच ॐ इत्थं स परमेशानश्चिंतयामास धीरधीः देवाद्यागान्मनुष्यांश्च विमृश्यापि मुहुर्मुहुः देवजातीन्विमृश्याथो
सस्मार स्मरशासनः विश्वकर्मास्ति सुमतिः प्रजापतिपदास्थितः तस्य कन्याद्वयं शुद्धं रूपेण वयसा गुणैः उचितोसौ महान
स्तस्मै वेधाश्च प्रजापतिः इत्थं विमृश्य भगवान्हृदि देवदेवः शैवाचलाग्निरिमतागिरिजेव येहि ग्रस्तीहृदेवनिकरैर्विल
देवशिल्पी महागुणसिद्धिकलितः किल विश्वकर्मा तस्यास्ति कन्यायुगलं गरीयो रूपेण वर्णेन गुणेन शुद्धं योग्यः स सर्वथ
इहावयोश्च योग्या तयोरस्य तथैककन्या ग्राह्यतां ततस्तूर्णं नंदी प्रेष्योऽस्ति तत्र्यह यथा संबंधघटनेस्य थीनो कस्यचित्त।
था ग्राहूतः सत्वरं नंदी विनयानतकंधरः आगत्यप्रणतामितिपुरस्तस्थौ बद्धकरांजलिः श्रीशिव उवाच गच्छाशु नंदिन्सहसा
विश्वकर्मगृहे त्वया वाच्यः स भगवान्शंभुः कन्यामेकां वृणोति ते पुत्र्यर्थं स च संबंधः श्लाघ्योस्तु युवयोर्वर तत्संदेशमथ्या
नीयतूर्णमायाहितोत्रभूत् व्यास उवाच इत्युक्तः शंभुना सोऽथ नंदी तूर्णं जगाम ह प्राप्य च तद्गृहं सोऽथ नंदी शैवावचस्तदा।

नंदी प्रजापते महाभाग्य विश्वकर्मन् गुणोत्तम महादेवेन भर्गेण प्रस्थितस्त्वं कार्यसंविदे विश्वकर्मा उवाच अहो धन्यतमा
यस्मात् भगवतां मध्ये यत्स्मृतोऽस्मि महाभाग्य दृमे मम फलितं मम यदनुध्यानमात्रेण माहेंद्रं प्राप्यते पदं तद्ध्यानेकमनोमते
पुरुषार्थचतुष्टयं अहो मद्भाग्यतरुणा प्रफुल्लं भूतिपुष्पकैः सालं हि सर्वेश्वरेणापि यदनुध्यातमद्य मे अद्य मे सफलं मन्ये या मे
ताः सफलाः क्रियाः सर्वेश्वरेण यदहं देवदेवेन चिंतितः अन्यारूढं च मे प्रोच्च प्रजापतिपदं परं महेशानहृदारूढो यदहं मान
भाजनं धन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मि सर्वमान्योऽस्मि शीलितः महेशानस्मरणाद्यस्मात्संभावितोऽस्म्यहं आज्ञापयतां विधेयं मे
किं कार्यं सांप्रतं मया जानीहि नंदिन् सर्वं मे भवत्संभावितं किल अहं दारुमयग्राम्यं हे पुत्रो वेमथं न भगवत्पादपद्मोत्था
रजोनुग्रहरूपवर्धन् स्मरणाद्यस्य कल्मषं भस्मीभवति तत्क्षणात् तस्य देवाधिदेवस्य शासनं शाधि धूर्जटेः श्रीव्यास उवाच ॥
इत्युक्तवंतं विनयावनम्रं प्रजापतिं विश्वकर्माणमाशु नंदी प्रहर्षोद्गतचित्तशाली जगाद वाक्यं वदतां वरिष्ठः नंद्युवाच स्वा
मिना प्रहितोऽस्म्यत्र संबंधकरणाय ते गौरीपुत्राय ते कन्याद्वयादेका वयाचते गुणरूपान्विता योग्या वयसा शीलसंपदा ।
गौरीपुत्रोऽस्ति सेनान्यां नितरां लालितो गृहे तव कन्यायुगलं चापि गुणशीलसमन्वितं समानवयसा तेन तस्मादेकां ददस्व
भोः समानयोर्हि संबंधः शोभते इति श्रुतावदः ज्योत्स्नाचंद्रमसोर्यद्वद्यद्वच्चाहुतिवह्निषोः समयोः शोभते तस्य संबंधो ह
मनीषयोः हारनायकयोर्वापि यथा वालेंदुवीरयोः धीरपुत्रकयोर्वापि यथा वाकाशसूर्ययोः तथा शिवेन भवतः संबंधो
ऽत्र महामते व्यास उवाच इत्युक्तो वोधितस्तेन विश्वकर्मा महामतिः आनंदसरसीमग्नो ध्यानमीलितलोचनः भगवंतं महेशा
नं जगाम शरणं धिया अहो भगवती माया विज्ञेया महतामपि पुरा कन्याद्वयार्थे च जगामाहं विधिं किल शरणं नेहगाका
ताकोप्यस्ति वरस्त्वयं चिंतामग्नोवशश्चोक्तस्तेनेत्थं प्रत्यभाद्विधिः शोकवान्मा गमच्चिंतामन्याप्यस्य वपुर्धरः पुत्रयोर्भविता ।
भर्तेत्युक्तः श्रान्तः सकिं पुनः उन्मील्य नयने सोऽथ जगाद शंभुगणोत्तमं विश्वकर्मोवाच भगवद्भृत्यभृत्यस्य भृत्येनना प्यहो सा

स्वयं केन मे गौरी पुत्री प्रजायया याचते कथं त्वमाह प्राप्तेन संवंधं कर्तुमर्हसि नतिमात्रं भवेद्यस्य महाभाग्यतरोः फलं यत्र ध्यार्चन
शि० स्तोत्र प्रणिधानपुरःसराः क्रियास्सर्वार्थदायिन्यः कथं तेन च मे तुला ब्रह्मादयोऽपि महिमानमनंतरूपं नो यस्य रूपयितुम
पु० प्रमलं च भूवुः स्वेच्छाप्रकल्पितजगत्त्रयशिल्पशाली सर्वेश्वरः स हरकस्य न नाम वंद्यः नो यस्य रूपमवरं परमेश्वरं च
७१ कोनिमात्रमम रेणाव रेवपीह तं देशकालकलनारहितं महेशं विद्वान्न मे तेन कथं सखमीप्समानः ब्रह्मा हरिश्च किल यस्य
महः स्वरूपं दृष्टुं प्रभू न च वभूवतरीश्वरस्य आराध्य भक्तिनमितां सशिरोधरां ते दृष्ट्वा यतो न दृषतः स नकस्य वंद्यः यद्ध्यानेन
विनश्यतीदमखिलं हार्दं तमःकारणात् येनतापप्रभवति भाववहने शक्तो विधेरप्यहो यस्मात्विश्वमिदं चराचरमलं निर्या
ति लीलारसाद्राम्यैनैवतमीशमंतरहितं स्तोतुं मतिर्जायते नमन्मुकुटदेवतागणसमर्चिताङ्घ्रिद्वयी प्रसादकणमार्जि
ताखिलतमोविलासः स्वधीः महेशममरेश्वरं त्रिभुवनैकनाथं च यो भजेदिह स वै भवीत्यमलसंपदो भाजनं अनेकजन
संचितप्रवलकर्मदोषाटवीदवाग्निरमृताकरो मनसि यत्स्मृतिर्जायते तमीशममरार्चितं त्रिभुवनैकरत्नामणिं कथं न
प्रणमेत्सुधीः स्वमभीप्समानः परं महेशचरणांबुजस्मरणसत्समाधुर्यभक्तिरमणीसुतो हसति यद्दिधात्मनपि म
नुष्यकिमुकथ्यते सकलसिद्धचिंतामणेर्महेशं हृदये हृदि स्मरति यात्वविस्मृतः सद्भाग्यतरुणा यस्य प्रफुल्लितदर्शहा
त् मृसन्मार्गेरतः स्तोतुं महेशं प्रभवेदिह तस्मात्त्रमनमेवास्य प्रार्णापरमेशितुः ब्रह्मादयोऽपि वांछंति नतिं यस्य सुदुर्लभां
स सर्वथा प्रणम्या मे भगवान्वृषभध्वजः गृहदाराश्च पुत्राश्च सर्वं किंचन मे धनं तदधीनं तदिच्छातः किं यतांतत्वयाचितं
किंचिदकाल्पितं सर्वं त्वस्मद्वाक्यनमानद एकस्मै युगपद्देयकन्यायुग्मं वरायमे तेनेच्छा भवता वस्स्वाकोतथ्यं विधीयतां
युगाविनाति मिथमांत्रसाप्रोवाचयुवक माकाविरचिता भवताकन्यायोर्वरणांप्रति गत्वाद्यैव पृथग्गौरी वरयेकोनयोर्भवे
त् मेलोकै स्वयं भूत्वं च मा मा विहान्स्वधीरिति मन्यतद्भुस्ववचनेनलब्रावसरमयत पदीक्षायुगपत्कन्याहयादानेम

प्रायोः तत्कीदृग्विधामालोक्य विवाहोत्सवमेवमुत्सवौ संप्राप्यो महद्धनतः शंकरौ लोकशंकरौ दासातिदासो विनतग्रीवास्ततः स
वराककः विश्वकर्मा प्रणम्य तिभवत्यादोहृतेरजः तदनुप्राप्य तेनैन भवद्वेश्मैव शंकरौ नद्यासनेऽपि गुप्ति मे मालेवामोदहा
रिणी विधिवाक्यं ततः पाल्यं सदापस्वशादयं इत्युक्तः स तदा नंदी निभृतं विश्वकर्मणा जगाम गदितं सर्वं शिवयोर्वीक्ष्यमाण
योः सन्नतग्रीवोऽप्युपयातेन पुरतः प्रणतस्तयोः जगाद वचनं चारु पूर्वापरविशारदः नंदीरितं च माहात्म्यं श्रावयित्वा शिवौ ततः
ब्रह्मवाक्यं च शिवा च युगपद्धानलक्षणं श्रुत्वा तन्मकलं देवौ विचिंत्य क्षणमीलतः अन्योन्यं ब्रह्मवाक्यं तत्क्षणामयितमीश्वरौ
अथोवाच सतीनंदिनं गत्वा ते श्रावयाधुना मतं शिवाभ्यां तदपि विधिवाक्यं प्रजापते सज्जीभूतेन तत्त्वास्मिन्नुवाच परमेश्वरः
किमिदानीं पुनर्नंदिन् संदेशावर्तनेरिह कर्तव्यं करणीयं चेत्कार्यं तत्क्षणमेव हि बुद्धिमद्भिर्विलंबेन कृतं तदसुना प्रिये पूर्व
भाव्यग्राचारस्तद्धितायचजत्वयं इत्युक्ते शंभुना गौरी सखीं तां पुरतः स्थितां गंधमालनयाप्युक्तेव स्त्रयुग्मद्वयं मृदुः सूक्ष्म
तंत्वरचितं सत्सत्फलमंडलं इत्युक्ता गंधमालासानीय सर्वं यथोचितं नंदिहस्तेर्पयामास तमथोवाच शंकरः नंदिन्
गत्वाथ तत्रापि स्वाध्यस्य प्रजापतिः वाचाद्य मान्यया कन्यापुत्रार्थे स्वीकृता मया वरावलोकनविधौ निश्चितं त्वं सखीभव इ
त्यसमभगवान्प्राह गृहाणावस्त्रयुग्मकं सालंकारं पुष्पफलैः समेतं त्वं सखीभव स नंदी तत्समासाद्य प्रणम्य त्वरयान्वितः जगा
मावसथं तस्य त्वरम्यं विश्वकर्मणः संप्राप्य तद्गृहं सोथ प्रविष्टोतः पुरं ततः ददर्श विश्वकर्माणं समुत्सुकमतिं तदा यथोदितं
निवेदार्ता स्वामिना विन्यवेदयत् कन्याद्वयस्य तेस्त्वं चाभिज्ञानं वस्त्रयुग्मकं सर्वं वैभूत्समाहूयत दभिज्ञानकं सधीः जग्रा
ह नितरां प्रीतो विदधे मंगलं ततः मानयित्वा विशेषेण नंदिनं स प्रजापतिः कन्यायुग्मं मदीयं वै नंदिन्गृह्य यथोचितं स्वीय
मेव स्वयुग्मेन वस्त्रालंकारसंयुता तयेत्युक्त्वा स तत्कन्यायुग्ममेव स्वयुग्मतः वेदोक्तनाशीरा पूर्णा गतमेव प्रजापतिं सं मंत्र
वाद्यैः सोथ वरं वेद्यामरहयान् दासाधिदासमारोप्य स्वासिन्करधृतांजलिः गृह्यतां भगवन्वस्त्रयुग्मं वा हितं शुभे हृतो मया

शि॰
पु॰
२२

वकन्यार्थं देवदेवान्मनोवृतः वाक्यः समनन्तरं वा देवदेवो गौरीपतिर्हरः तेनेदा साधितं दासेन कन्यायुग्मं प्रकल्पितं पार्वत्यादा
सभावार्थं वा प्रणम्य जगद्गुरुः प्रत्याह कृत्स्नसंतोषं कर्माणि प्रययौ द्रुतं प्राप्य नत्वा शिवो नंदी प्राह तद्धि नयोदिते श्रुत्वा तद्धि
नयाचारं पार्वती प्राणवल्लभः पार्वती प्राह सस्नेहं हृष्टरोमा वदन्सह प्रिये पार्वति संहृष्या शृणु सदा विनतकंधराः शृणु
नेमहतां देवि चरितं लोकपावनं अस्मच्चाश्रिय सोप्येतौ विनयानतकंधराः सर्वज्ञा अपि मौनेन वर्तते नृच्छवत्सदा प्रजापति
र्यं सा पुर्विनयानतकंधरः यद्वाचानुरूपं तन्महतां बुद्धिशालिनां कृतेयं मंगला वारेनुरूपे सजगत्पतिः वार्ताश्राव
यितं देवान्प्रेषयामास नंदिनं आब्रह्मलोकात्पातालपर्यंतं सर्ववेश्मसु सर्वानाह्वाययामास स्वामी वः स्मरतीति च दे
वान्सप्राप्य देवास्तां प्राप्तमानो प्ययुर्वेश्मसु नंदी सत्वरमायातः स्वामिनं प्रणनाम ह स्वं स्वं च वाहनं देवाः सज्जीकृत्याययुर्मु
दा कोटिशो यत्नजातानि वोपधीकृत्य सत्वरं नानारूपोज्वलाः सर्वपातालतलवासिनः अनर्घ्याम्बरालंकृता गान्धर्वगृहीता
ऽभ्याययुः ततो ब्रह्मा सरस्वत्या हंसारूढोऽग्रतः प्रययौ वैनतेयसमारूढो लक्ष्मीयुक्तश्च माधवः नानादेवगणैः सार्द्धं मुनिभिः
सह सत्वरं तयोरनुगता व्योमभासयंतः समाययुः इंद्राद्याश्च ततः सर्वे स्वस्ववाहनसंगताः शच्याद्यनुगता हर्षोद्भुता श्री
घ्रमुपाययुः ते सर्वे च समागत्य वासो द्यानकृता सदाः प्रतीक्षमाणाः समयं दर्शने दिनेश्वरः नंदी पुरस्ता दागत्य प्रण
म्याथावदतान्सुरान् बद्धांजलिपुटो देवाः सूत किंकरमद्य मां प्रीतिः कृपालि भवतां मामेजानीथ तत्सुराः महेशानुग्रहीतस्य ना
स्ति मे दुर्लभं यतः दासभावेन नियुक्तस्य स्वामिनो मे स्ति दुर्लभं न किंचनापि तद्यूयं याचध्वमविशंकिताः देवा ऊचुः नंदिन्व
हे स्वनितरां स्वामि भवतानकिंचन अप्राप्यमस्ति नो देवदेवस्यानुग्रहाद्वयं संप्राप्तसर्वप्राप्याः स्मः परं तद्दर्शनोत्सुकाः द
र्शनं देवदेवस्य महाप्रामिकरं यतः निरुद्धविघ्नं यत्र वेवला था संरुद्धवाहा भगवंतमीश्वरं तत्रागं हृदब्जे परिहृष्यदेवं महेश्व
रे सत्यमनंतरूपं आनंदमग्रा मुदिताः स्वरमाः संशांतडः स्वाविनिहृतकामाः यतो भवामस्सदमुष्य साक्षादवेतरां तत्सा

देवलसंघं तन्मयूयस्माभिः कृतं सुकर्म महत्त्वाच भक्तिर्नियमाय मास्म यदर्थितं तेलिंगमस्माकं तच्चफलं हे यतोयं सरतीश्वरीकं
मादोयमहान्मोघदर्शनेयदहानितः भगवान्देवदेवेशः स्तुतेन्नः प्रभुरात्मभूः इत्युक्के मरनिकरेण सोथ नंदीगत्वा तत्सदन
मनुष्यविश्वमतेः संप्राप्तान्विनयनतान्नमाग देहानाचाष्टे विबुधवरान्हनिर्मलागान् भगवन्देवदेवेश ब्रह्माद्या भुवनेश्वराः
कांक्षंते दर्शनं सोत्काः द्वारस्थाः प्रभोरिति इत्युक्त्वैव तेन शंभुस्तूर्णं प्रावेशयामरान् इत्युवाच शशांकार्द्धविभूषितशिराः
प्रभुः प्रवेशयातः पुरेतेथ ब्रह्माद्या भुवनेश्वराः प्रणेमुर्मुकुटैर्नम्रं पाणयो भक्तिहर्षिताः यथास्वं चोपधीकृत्य रत्नजा
तमहेश्वरे प्रत्युपायोस्य रेशानेनस्वः श्रोडद्रुपाणयः अथ तान्परमेशानो यथोचितमवेक्ष्य च सम्यगावेशयत्तूर्णं प्रसादा
मलया दृशा स्वतंत्रे सर्वभावज्ञे कर्तरीशे पिनाकिनि युष्मदायनमानेष्वद्य देवास्तत्कार्यसिद्धिदं नहीश्वरे वा समस्तकामे
स्वभक्तदत्ताखिलभोगसारे तृणीकृताशेषविभूतिसारे साध्ये पदार्थैः कलनास्ति काचित् नहीश्वरस्याममहाविभूते भक्ता
र्पिताशेषजगत्स्थितेः तृणापिताशेषविशेषकांतेस्तत्त्वैः पदार्थैः कलनास्तिकलनास्तिकाचित् तस्माद्देवाः कामस्य
नेदेवाय दुपायने प्रनेषु रेषास्वारत्ता नेषा मा सर्वं समता इत्युक्ते तेषु देवेषु स्वयं विष्णुप्रशोकरः विवाहविनासज्ञोभूत्वा वंनी
प्रणया वृतः यथोचितं समाधाय सामग्रीविधिसंमतां प्रतीक्षमाणः संदेशमास्त तस्य प्रजापतेः अनाहूतेन नंदिगणेसो पिधीरः
प्रजापतिः विश्वकर्मानुरूपांतां सामग्रीं समवेक्षयत मानान्वयोचितां रम्यां सामग्रीं स प्रजापतिः समुच्चित्य महत्स्थागरू होब्रह्म
सदोधवो पितामहः मुनीश्वापि देवान्विश्वान्प्रजापतीन् आनेतं तनयोद्वाहमंगलालंकृतःकृती पुरा तेनायमाचारो वि
हद्भिः परिकीर्तितः तनयोद्वाहसमये पत्न्यभिरसमागमः गुणाद्ध्या त्तपोह्वा वयो ह्यतास्तथा च ये तनयोद्वाहसमये
प्राह्वाहसमनीषिभिः तेयद्भूप्रश्नतनकार्यो यत्रकृष्णुलत्वमोदयेत तदवानुसरन्मर्त्यः श्लाघ्यतामाप्नुयाद्भुवि नैवसादृसि
कः कार्यादनादृत्य गरुन्गुरुन् अनादृत्य तत्कुर्वाणः सकलेकार्येपदेपदे कार्यं सकलं ततो धीरो व्याप्तिपरहास्यता परो

पद्मासनाज्जायते तेनोहानिः पदेपदे हीनेते मानतस्याहो कार्यस्यांतं निगच्छति तस्मात्कन्यापरिणये वृद्धाः स्वच्छां श्रयन्त्वतः मत्र
शि॰ त्यसद्वेन प्राप्याथ ब्रह्मलूलात्सिपद्मजः मनुजोपि महात्मानो देवाः शक्रपुरोगमाः तोच्छ्रुत्वा रुद्रभवनं गतास्ते सर्वे प्रजापतिः
पु॰ विमनस्कोवभूवातिचिंतामग्नः करोमि किं क्व गच्छामि कृतं किं च मया साहसमीदृशं क्वासौ महेश्वरः शंभुः क्व चाहं मद
७३ भाग्यभाक् यस्य शासनमज्ञाया मालामिव सुशोभनां वहंति शिरसा तेन संबंधः साहसं महत् यस्य क्रीडेयमखिला ब्रह्मा
यो भुवनेश्वराः तेन संबंधकांक्षी च कस्य नो हास्यता भिया यस्येच्छामात्रमात्रखिलं जगत्स्थावरजंगमं तेनेश्वरेण संबंधकांक्ष
मानोस्मि हा जडः दृगुन्मेषेण यस्याहो सूयते सचराचरं निमेषेण प्रलीयेत तस्य दास्येपि संशयः अहो मंदमनीषाणा
मविज्ञातपरावरं उद्यमो जायते तेन नूनमुपहासः पदेपदे किं करोमि क्व गच्छामि किमेतत्समुपस्थितं यस्यांतं न गतो विष्णु
लीनाहं मंदधीर्जडः संबंधमाचकांक्ष किं वराको ल्पप्रजापतिः सत्यं वदंति तत्त्वज्ञाः कन्यानर्थप्रसूर्ननु किन्यायाविषव
ल्याश्च नान्तरं विद्यते मनाक् विषवल्याधिकं कन्या मतं मम तथाहि सा अविनिंतमारयते विषवल्ली प्रमादिनं कन्यास्थैर्यं वि
षलता बुद्धिमंतं महाजनं साकं सगोत्रैर्दहति सपुत्रपशुमानवं सजातोस्मि भोः लोके सस्त्रयी सपुमान्पुमान् समनीषी स
न वक्ता: सधीरः सर्वभाजनं नैव जातः कुले यस्य कन्यानर्थप्रदायिनी या जातैव दहत्याशु पितरं सान्वयं द्रुतं सुधीस्तस्य विभाति
स्वर्णवाससंभूषितः यत्तु तुल्या कलंकेन नक्तं नो मलिनः पुमान् कन्याकलंकपंकेन यच्छिरो मलिनीकृतं कथं स महतां मध्ये
शोभत्स्याने यदि रोहति किमिदानीं विधेयं मे महानर्थोयमागतः विक्रीभूता इमे लोकाः के शक्ताश्छेत्तुमेवत्तनिर्णये व्यास उवाच इत्थं
विलप्य बहुशः स प्रजापतिश्चिंताकुलो भुवि प्रपात विचेतनो ले संचारितो थ बहुशो निजभृत्यवर्गैः संज्ञामवाप समतीषि
वरो विवेकी अथ संज्ञां समासाद्य सविवेकी प्रजापतिः जगाम शरणं शंभुं त्रिजगदीश्वरं प्रभुं यत्पादध्यानमात्रेण ब्रह्मा विष्णु वि
मोहितौ अन्वज्ञमोहं संप्राप्नोति सिद्धिं परमपाविनीं यत्पादपंकजकांक्षिणः शक्राद्या वीक्षमेनसा त्रिजगद्ध्वस्मयद्धं स मे कार्यं प्रपे

दति यस्मादस्मरणाद्देवमहानर्थं विनश्यति कस्त्वं शैवेंद्र ईशानेन नमेतमहामतिः साष्टांगं योगमभ्यासयोगिनाथं उपा...
नमीशं वरदं शंभुं कथं न प्रणमेज्जनः यस्य भक्तिभरोत्फुल्लाः समस्तमुहूर्ततनमोभराः त्रिजगद्राज्यपदवीं हस्तस्थां मान्यमन्वते यस्मादप
प्रस्मरणात्सो कृष्णासितविग्रहाः नमो नितभक्तिरमणीसकाव्रह्माद्यगोचरे यद्भक्तिरससंसिद्धं जगदेतद्विराजते यस्मात्तः स्थिमि
दं सर्वं कस्तं न प्रणमेत्सुधीः इति ध्यानात्तत्क्षणे सोयं विश्वकर्मा प्रजापतिः मनसा शरणं शंभुं जगाम परमेश्वरं तस्मिन्क्षणे समा
यातान्ब्रह्मादीन्पुरतः स्थितान् समालोक्य महेशानश्चिंतयामास विश्वभृत् विश्वकर्मा समन्नद्धो सन्नद्धो वाधुनास्ति हि समयो
यमनुप्राप्तो विवाहगमनं प्रति किं त्वागच्छति तस्याहो कोपि संदेशहारकः किं कृतं तेन सन्नद्धोऽसंनद्धोऽस्मान्प्रतीक्षते किं
वा निश्चितप्रवाहो हास्थितोसावधुनापि हि इति चिंतयमानः स यावत्किंचिन्न्यहृष्यति तावत्स पुरतो ह्यालीढ्ब्रह्मादीन्समवस्थिता
न् समीक्ष्य पुरतस्तांस्तु ब्रह्मादीन्समचिंतयत् अहो न कोपि तस्यास्ति सज्जकेस्य महाभरे सर्वे एते प्रसंप्राप्ताः कस्तं सज्जकरिष्य
ति अन्ये ये प्यसहायः सत्वारं कोनुगमिष्यति य एक एकोन्सेवायां कार्यं स्वल्पमपीह वा न तस्य केवलं कार्यासिद्धिः सोपि
विनश्यति तस्मात्सयासमसाध्येथं सुसहायो भवेत्सुमान् सहायैः कार्यपारं हि तूर्णं यास्यति धीरधीः इत्येवं विचिंत्य भगवा
न्स्वहृष्यधनोपि ब्रह्माणमाहसुवेनशा किमत्र सर्वे संगत्य संस्थितिप्रतः पुरतोममैव स्याहस्तव न सपरं किमहो करोति यस्मा
द्यूयं प्रयाताश्च तेद्य हे समज्जनाय नः साकमेभिश्च सन्नद्धः प्रजापतिमुनीश्वरैः इत्युक्ते शंकरेणेत्थं प्रजापतिमुनीश्वरैः साकं जगा
म लोकेशस्त्वरमाणो गृहान्प्रति। महेश्वरध्यानपरो विश्वकर्मा प्रजापतिः यावदुन्मीलयांचक्रे लोचनद्वयमुन्मदः ताव
द्ददर्श ब्रह्माणं प्रजापतिपुरस्कृतं प्राप्तं तेह मयाने तोस्याथ तेषणं नाम सः प्रणाममानेतरं तस्मै ब्रह्मणे परमेष्ठिने प्रतीत्य मा
णमावल्यो स्वात्मानं चिंतयामिदं ते तथा वितेह समयानं प्रजापतिपुरस्कृतं यया चेगृहमायातं विश्वकर्मा प्रजापतिः प्रजापतिपु
नीन्सोऽथ ब्रह्माद्यान्उपस्थितान् आगच्छतेत्येवमुक्त्वा जगाम स्वगृहान्प्रति तानायतः समालोक्य प्रहर्षोद्धतकंधरः पूर्वं जगा

शि॰
पु॰
१५

मस्वगृहान्विश्वकर्मा प्रजापतिः अथानीय सुभृत्यान्स्नानासनादिक्रियाविदे सज्जो बभूव मतिमान्हृष्टान्नमितकंधरः अथाययौ
विधाता च प्रजापतिपुरस्कृतः सहृष्टचित्तः संवर्धं शिवेनानुस्मरन्सुधीः श्रुत्वा हरागमं यातं हृष्टरोमा प्रजापतिः प्रत्युज्जगाम
त्वरितः पुत्रभृत्यसमन्वितः वस्त्राद्यैः कामयामास हृष्टेहृष्यमदोद्धतः गृहे प्रवेश्य पाद्यस्नादीन्संपाद्याथ नन्तरे शीघ्रमुत्थाय यमो
हासमास्तनान्यानि नायसः रम्याणि रत्नशोभानि मे हस्ताङ्गाणि वा तेन तान् तान्यासनानि सर्वाण्यत्र स्तसा महृष्टमानसः चिंत
यामास तथी रं सत्स्व वृत्यश्यामुदा अहो साधीनता सर्वे शिल्पकर्माणि राजन्ते यदेतान्यासनान्यद्याहृष्टस्त्र्वाणि भातिमे अ
सनेष्ठ पविष्टस्त्र ब्रह्मादिषु प्रजापतिः मधुपर्कविधेः पश्चाद्ददुवाचनिभृतां गिरं विधातर्विदितं सर्वं तवास्ति जगतां प्रभो अत्र
त्यथाकार्यं नयत्नो नास्ति मन्मद विधात्रलिखितां बो सएव चरत्यन्यहो शुभं वा शुभकं मेतन्मे विजानाति स एव च शुभा
श्रितये तेन्यद्धि दैवमन्यन्समीहते न दैवोल्लंघने शक्तिः कस्यचित्सम्भवेदिह दैवं पुरुषकारेण योलंघयितुमीहते न सप्रज्ञा
हरिदस्य चिन्तानापकरीपरं प्रवहमस्य हि दैवस्य नदीजलरयस्य वा प्रतीपकरणोद्योगो बालचापल्यमेव हि तस्माच्छुभमशु
भं वा कार्यमेतत्प्रमोविधे प्रतिबद्धं कटमप्याशु भविता तत्प्रसादतः इत्येतं भाषमाणस्य विधिः स्वनामहेश्वरं प्रोवाच वचनं
हर्षसाधुमतं स्मितान्वितः स्नात्यासि नितरां वत्स त्वं स्नाकमपि चाधुना यन्महेश्वरबंधुत्वं भविता सि प्रजापते यत्प्रसादत्वतः
समाप्यते भक्तिमद्भिर्महेशानाध्रुवं तेन च ट्वं शुभं केन संगतः प्रोच्यतामगमद्यते वपुः स्नात्यो सि संगति मनेन महेश्वरेण त्वं नाम प्र
जापति पदं भवता यनीतं सर्वार्थतां गुणनिधेर्भवनेश्वरस्य दासो पियाच्छ्रियमसि सर्वजगत्प्रभूणां यत्पादपद्मनिषेवणाद्धवि
नैरैः संप्राप्यते दैवतायद्यानान्वितरां विशुद्धमनसा संलीयते पातकं यस्मिंल्लग्नमतिर्विभाति पुरतो विश्वं सदा सारवमेनेशो
न सवेधुना मधिगतस्याख्यायते किं फलं यो यन्नो निखिलस्य जीवयति यो विश्वं पदेकास्यतो भुंक्ते देवगणाश्च प्राणयति यः
सर्वावकाशप्रदः यस्मान्सस्य जनिर्यतश्च नितरां भातीदमंतःस्थितो यः साक्षी जगतां नमामि तमहं मूर्त्यष्टकालं कृते यद

इमां त्रेतायुगे विस्मृतापि सद्वत महत्पदमवाप्योच्चैर्भवावः सर्वमूर्धनि महाभाग्यतरोर्यस्यांकुरः प्रादुर्भविष्यति सनाम
रणानुसारं देवशास्याधिगच्छति यत्स्मरणेन त्वनामि श्रवणात्तीर्णा भविष्यति देवाधिदेव शंभो तत्स्वोतिकोनुग्रहं विना कुले
वस्तुं जननीकृतार्थाव संपदन्वय्यवतीचेतन यस्यास्ति विनितरां मसकं महेश्वरेशाकरनाग्निदेव माद्यस्वनितरां धी
मत्रायतिलसमदत्तरा प्रभुनानिग्रहीतोस्मि यदशेषप्रभाविना व्यास उवाच इत्यमाश्वस्य तेषु ज्ञाता स्मरन् शंभुं स्वचेतसि त
णं समाधिमग्रा भूद्दत्तविमरसोजलः सज्जीकृत्याथ सामग्रीं विश्वकर्मा प्रजापतिः इष्टाश्रमाद्ये मां वसामग्रीं शोकवानिति
ग्रंथाद्यवालसविभुक्ताद्दष्टुं हृष्टमानसः प्रजापतिस्तगानीकान्नगतो दीर्घदर्शकः ग्रतःपुरे समीत्याद्रौ दृष्टेशावासमवेक्षितम्
हेमयानसमारूढश्च वारनगरांतरे पर्यासमिति संभाष्य विश्वकर्मेत्यदीयत पुरोधाः शंभुमाह्वातमाधुनाक्रियतां विरम्
ऊर्मिस्तुक्ता विश्वकर्मा प्रतिज्ञायपुरोधसं दासाधिदासो भगवन् सप्तव्रज्ञातिसाधनः प्रतीक्ष्यमाणः शास्तेत्वां कुरुष्वानुग्रहं विभो
इत्युंसवाच्यो भगवान्पार्वती चापि सानंदा महतां पुरतो गत्वा विनयो भासते तरां अस्माहशो भवस्माश्च विनयंधारयत्यस्तो
भवक्षिकष्यतां तस्मात्कथं विनयभाषणं इत्युक्तकार्यितस्तेन सर्वाचारविचक्षणः पुरोहितवरः प्रीत्रं जगाम शिवसन्निधिं
पूजां गृहीत्वा वाधिवदावदो निभृतोगिरं प्रतीक्ष्यमाणो भवतामास्ते सो महसाधनः अनुगृह्णीष्व मां देवागमनेन च किंकरं
तां गिरं भगवान् श्रुत्वा सत्तो भूदागमं प्रति देवदानवगंधर्वरक्षो भूतगणान्वितः योगिनी डाकिनी मातृ शाकिनी गण संहतः
इत्यं तेष्वथ संजपुरादसी परिहरयन् मृदंगो वादि दृश्यलोकाकर्षणहेतवे मृदंगशब्दो गंभीरलयानशोच्चवारह येना
थक्कध्वनिः सर्वानाजुहावेव सर्वतः तेषां च वाद्यमानानां मृदंगानां प्रतिध्वनिः उदभूत्सर्वतो व्याप्तदिग्गतो वाथ यन्नु श्रुतीः
याचोद भूत्प्रतिश्रुत्वा गंभीरविपुलास्वना दिग्गतलीनभूतानां वृस्तुतामिवशंकरात् आयाताः स्मरणीयेगी रस्फुटे वव भू
वसा थावा पृथिव्यो मध्यं चव्याप्य वा नाम मतेततः समागच्छन्त्सदेवपुकोटिशाथ महेश्वरः आहूयतेगणेशानेप्यावाव पर

शि॰ यामुदा गौरीपुत्रगणेशानस्नातेविधिवन्मया प्रसन्नोस्मितरांपुत्रप्रसादावसरस्त्वयं हृष्टोभवपरीणायकालोयंसमुपाग
पु॰ तः ततस्त्रैलोक्यराज्येतेकरणीयंसबुद्धिना इत्युक्तःपरयाप्रीत्यामहेशेनगजाननः विनयावनतोभूत्वामौनव्रतपरःसुधीः
१५ नोकिंचिदवदद्योगगांगासंपीडमुकुराञ्जिवः स्नपयामासतंपुत्रंमनोज्ञेपुरतःस्थिते स्नपयित्वाततस्तंतसर्वालंकारभूषिते व
स्त्रयुग्मपरीधानेक्षत्रचामरशोभिते मुकुटोमत्रमूर्धानेवनमालाविराजिते कुंडलाक्षरितश्रोत्रे केयूरकटकांकिते सर्वां
गभूषितेसोथ विधायगणपंप्रियं तिलकंधारयामासवह्निज्वालासमुज्ज्वलं सर्वांगनिरवद्येतेगोर्य्यासोक्तंटवेतसे संप्रेक्ष्य
दर्शनेदातंततोमातस्त्रक्पूजिते श्रावापयामासततोविधानज्ञोमहेश्वरः मातृःसंपूज्यविधिवत्समायातेमहेश्वरे सूर्यं
सतर्पयामासत्रिलोकीभूतिभूषिते सहस्ररश्मिवद्दीप्तसवितानेजवाज्वलं सर्वावयवसंपूर्णविधिवद्धिरिजापतिः श्री
ग्रोप्यतास्मिन्सरथ्यस्पुत्रेहिजाशिषावर्द्धितमंगलेत तूर्यस्वनानंदितदेवलोकोगंतुंप्रचक्रामभवोखिलेशः अथ्याश्चबाल
गिरिशोहरथोद्धूतशिरोयवः चंद्रलेखांकितशिराभूषणीकृतपन्नगः गंगाधौतजटोत्तमःकुंडलीकृतजिह्मगः कटीतट
धृतव्याघ्राजिनोभूतिविभूषितः दंतिवगम्नरीयस्थोपवीतीकृतवासुकिः तपश्चलनप्रसमौत्स्यहराव्ह्रशांककर्पूरतद्या
रगोरः घंटारवारावितदिग्विभागो रुंकारवद्रावितशकेदंती भृंगोद्धताश्राखुरकृतशैलःपुच्छाग्रवितिस्मसरित्समु
द्रः धुन्वन्शिरोधीरगभीरनादःप्रोत्तुंडकर्णोनितरांविलासी महाहृषीसोप्रमदोद्धतोगरुत्मच्छदथावृषभध्वजस्य सर्वां
गपुष्टाकलवीर्यशालीमूर्तोमदोवास्यशशांकमौलेः तमागतंपुरोवीक्ष्यत्रिजगच्छंकरःशिवः आरुरोहचशैलादिभुजा
लंबीवृषध्वजः वृषस्कंधविषमतेवीक्ष्यविस्मितनगमाः स्ववाहनान्यारुरुहुःसमेतावदितोविभोः गतेसर्वाःसमीस्याथो
गतेपुत्रद्वयमकं सर्वेषांपुरतस्त्वांप्रतस्थेहलयाङ्कते महेश्वरस्तदोलोकविस्मयाक्रांतमानसः अहोमेथानयोरे
तोविस्मृतोगच्छतःपुरा ततोनंदिनमाहूयप्रावाचवृषभध्वजः नंदिन्मृगयद्धुतंगत्वासर्वाभरणभूषितो अद्येतोसुतरोक्त

ध्यौ धीनिधी वृषकेतुर्भ्यो प्रभोरात्रां समभ्याययनंदीतौ समभूषयन् सर्वांगेषु तदा सं मणिकेयूरकादिभिः
णाश्चाग्रे सर्वे तानवृंदिव्यायपरितोद्भुत मृदंगतालपणवैर्गोमुखैः परितो दिशः ब्रह्माद्यस्त्वैवं समागत्य प्रजापति।
गृहान्यति प्रतस्थिरे महद्धान सविधैर्विनयानताः प्रस्थितेषु च देवेषु गणगणाः सवितः पुरः हेरम्बं समपाद्याय महेशं समतो
षयन् देवी रूपं समास्थाय द्रवरूपेणावर्तनीः परितः शालयामास परमेश्वर तस्थ्यै तच्चैव पवमानोपि पुष्पाणि पाकिरद्
रतः ग्रयनानि सुगंधानि च चक्रे देवप्रसन्नये अग्रेग्रे कृत्वा गणेशानं समं मंगलभूषिते अध्याययौ महेशानो वृषभासनसं
स्थितः नंदिभृंगिप्रमथनो गणराजनिषेवितः विस्नुनागरुडासक्तभूर्तिना सवतः श्रितः शक्राद्यालोकपालाश्च स्व स्व
वाहनसंगताः जग्मुश्चान्योन्यसंघट्टव्याकुलात्मानपर्वते मरीच्याद्याश्च मुनयो नारदाद्याः सुरर्षयः रथाधिरूढाश्च दि
व्यास्तु गुः कृतविभूषणाः देवाश्चाप्यष्टकोटयस्त्रयस्त्रिंशच्च यामताः ताः स्व स्व वाहनान्याश्चारुह्य तत्र गणोऽमुपागताः रुद्रा
णां कोटयस्तिस्रः सार्धं चंद्रांकितालकाः भूतिभूषितसर्वांगा जटाभारसमुज्वलाः कोट्यापरिमिताश्चापि भैरवाश्चैव च की
र्तिताः रावणाविनसर्वाशास्त्रतत्वार्थप्रतस्थिरे सहस्रसंख्यागणिता मुनयो वेदपारगाः ब्रह्मध्वनिं प्रकुर्वंतो ययुः संहृष्ट
मानसाः गीतमंगलिनश्चाथ गंधर्वाः कोटिसंमिताः विद्याधराप्सरोवृंदा यत्ततातसकिन्नराः नानामुखाः करालाश्च
पिशाचा ग्रहकाश्च ये तेप्याययुस्तदा तत्र सेवावसरवेदिनः दैत्यदानवसंघाश्च भूतप्रेतगणास्तथा पूर्ववैरं समुत्सृज्य
प्रीतिमंतः स्वरैः समं संवदंतः सुरैः सार्धं हर्षोद्धतशिरोधराः समानजाताश्चैते जग्मुः शंकरसेवया अन्योन्यं युध्यमा
नानां मदोद्धतमदोत्कषा एतदेवाविते मैत्री स्वाम्याज्ञाप्रतिपालने सा बुद्धिस्तत्र कोपश्च स्यं स धर्मस्तद्यशोमलं निर्विघ्नं
यद्भवेत्स्वामिकृत्यं चान्योन्यवैरिणां एकस्मिन्स्वामिनि श्रेष्ठाः परस्परविरोधिनः स्वामिकार्यं समं कुर्युर्ये ते धीरा मनी
षिणः परस्परसमाश्लिष्टाः स्वामिकार्यमनीषिणः समापयंति चेत्तेषां वैरं वैरमिहोच्यते पूर्वं चान्योन्यसंसक्ताः स्वामिका

र्यैर्विरोधिनः तेबुद्धिहीनाःस्युःसर्वतोर्यादसंशयं इत्थंदेवासुरदैत्याश्चरक्षोगणसमन्विताः प्रीतिमंतःसमाजग्मुर्येषांसंख्यानवि
शि॰ द्यते अथाभरणसंजुष्टाःपातालतलवासिनो नागानांकोटयोजग्मुःशंभुसेवाविचक्षणाः रत्नशेखरसंभूतप्रका
पु॰ शावलितांबराः धृतोद्धृतमहस्तांशुश्रांतिदानविशारदाः नानारत्नमहाज्योतिःपंक्तिसंदृष्टउषाप्रभा संपाद
७५ यंतस्तेरेजुर्नागादीप्तवपुर्धराः पथिसंचलमानास्तेभूधरोद्धूतजलस्रुतः यंत्रधारासमुपरितःस्रजंतःशिवम
न्वयुः इत्थंतेपथिगच्छंतोजवेनपवनाइव प्रजापतिपुरस्यारात्प्रापेतुःशीघ्रगामिनः अथोवार्तांसमानेतं प्रजापतिपुरस्थि
ताः दूरादालोकमूतेप्रावलन्तूर्णमुपाययुः अथवादिशुक्रमेणांतेनगरासन्निवर्तिनि विधायाघ्यासनंतूर्णंप्रत्युद्गतेंगच्छतायु
निर्गच्छंतिपुराद्यावत्तावद्वह्निपुरोगमाः नगरद्वारमासेदुर्जयेतिपरिवादिनः सत्वरंतेनदोर्भ्यायत्रसाध्याभुवनेश्वरं भगव
तंपरेशानंप्रणेमुर्वृषपाणयः गणेशानमवारोप्यमंगलालंकृतंशुभं अवारोहंस्ततःसर्वेवाहनेभ्योमहत्तमाः प्रवेशिता
स्तेनगरंब्रह्मणाग्रेसरेणहि समुपाविविशुःसर्वेपराध्यासनभाजिनः अथोपविष्टांस्तान्सर्वान्स्वपुत्रस्वजनोनघः संमुखो
भूयसहसाविश्वकर्मावदद्वचः दासदासःप्रणमतिभवत्पादाब्जधूलिकाः अथावसरमासाद्यमधुपर्कविधौततः मधु
पर्कंददौतस्मैगणेशायप्रजापतिः मधुपर्कविधौतत्रसर्वेषांचयथोचितं चकारदक्षोविधिवद्विश्वकर्माप्रजापतिः म
धुपर्कविधेःपश्चात्सुमुहूर्तेशुभेदिने लग्नेदोषविशुद्धेचवद्वृहोशुभेतिथौ ततःसप्तर्षयोप्यन्येमुनयोविधिपारगाः
दर्भानास्तीर्यवेदग्राग्रानुपवेश्यचतत्रतौ प्राङ्मुखंचगृहीतारमवाङ्मुखमथोविधिं सामान्यंसान्त्ववाचंचतन्मध्येका
स्यपात्रकं सव्रीहिपुष्पंदर्भैश्चसमवस्थाप्यदक्षिणाः पुरोहितःपरिणयंकारयामासतत्क्षणः ददानिशतिगृह्णामीत्येवं
तौवादयंतस्ततः एतद्वःसत्यमित्यस्माद्यजमानोसमीत्यच वधूवरावभिमुखंसमानावशतिष्ठुवे जस्वैतद्वःसत्यमिति
प्रोवाचर्त्विग्वरःकृती ततोदारंगृहीतारावेतत्तंःसत्यमित्यपि प्रत्यूचतुःस्वावासीनौगंगाजलमथानयत् तेनसंप्ला

रमाधायवासः कर्मसमाप्य च ग्रंचारिकाणि कर्माणि कृत्वा देवी प्रहृष्य च द्रव्याणि वस्त्राभरणानि सर्वे सबन्धुजाते यदि हि
न्यकिंचित् गोभूहिरण्याश्वतरीश्च दत्वा समापयन्नत्र विधिं सुधीरः रथ्यकर्म ततः कृत्वा यज्ञहोमं विधाय च द्विरण्प
गर्भ इत्यष्टौ जुहावविधिवद्गुरुः महाव्याहृतिहोमं च विधाय विधिवत्ततः अग्नेः प्रायश्चित्तीति चाग्भिः संपातांश्च वनाम य
न् प्रजापतिं पुष्टिपतिं ततोग्निं स जुहाव च उदगग्नेश्च दर्भेषु प्रत्यङ्मुखवधूपस्थिते गणेशं ग्राहयामास हृष्टं पाणिं सुदा
रधीः तत्रकन्याद्वयस्याहो नाम स्पष्टं पुरोहितः सिद्धिर्बुद्धिरितिनाम तयोराख्यत्प्रजापतिः शंकरानुमते नापि नाम
कृत्वा तदेवमः युगपच्च तयोः पाणिग्रहणं विदधे ततः गृहीत्वेष्टं वधूहस्ते पुयजमान पुरोगमात् तिलकं कारयामास पु
रोधाः स उदारधीः ततोऽभिमुखमानीय तौ हृष्टान्यादकल्पनां कल्पयामास विधिवन्मंत्रोच्चारणपूर्वकं वरहस्तेन संस्कृ
त्य लाजाहोमं विधाय च क्रामयित्वा सप्तपदीं श्रावयामास तौ वधूम् संपन्नो वां विवाहोयं वधौ मे शृणुतं वचः इयं सप्त
पदी दत्ता न विचाल्या कदाचन एतस्मात्कर्मणः पूर्वं पचापत्त्य विधीयते पतिरन्योपि नारीणां न कदाचिदितः परं नष्टेमृ
ते प्रव्रजिते क्लीबे च पतिते पतौ पंचस्वापत्सु नारीणां पतिरन्यो विधीयते इत्ययं हेदवाक्यं च तस्या वाधिरिहोच्यते पदेषु
सप्तसु पतिरन्यो नैव कदाचन सप्तपद्यां व्रतीतायां पंचापत्स्वपि तत्क्षणं विवाहिता वधूर्जाता पुनर्भूः स्यात्सुनर्यदि वि
वहेतत्तद्दोषो नानुवादो वेदएवतु नोदकेन न वा वाचा नारीणां पतिरिष्यते पाणिग्रहणसंस्कारात् पतित्वं सप्तमे पदे इ
त्यवदातां विप्रर्षी ब्रह्मा स्वहृष्टमानसः शिरसा प्रतिजग्राह तद्वचो नीव संदरं भवाद्दर्शनेन चाथ कारयित्वा वधूमुनिः सु
मंगली रियमिति श्रावयाचाशिषस्ततमा उद्वसमसि इति ततो भर्तृगेहं समुदुये गजाप स विधानज्ञो त्वशास हि प्रपूजनं वि
प्रपूजितेषुज्ञात्याशीर्भिः परिवर्धितो समापयत्यरिणयं विधानज्ञः सुधीरधीः त्रिरात्रीं स्थात्र स्थितास्य वधाबाद्य स
ते ग्राजगाम स्वसपत्न्यै भवनं सर्वसंपदा प्रजापतीन्द्रिवर्या देवहृष्टं समन्वितः विवेशा शंकरो गेहं पुरस्कृत्यवधूं

वैरो नत्रोवितैर्विविधैः कृत्वा पार्वतीप्रीणयान्विभुः देवान्निपुपुजे सोथ स्वगेहगमनेप्सति गतेषु तेषु देवेषु निश्चिंतो गिरिजापतिः
शि॰ समाधिनिरतो भूत्वा सुखमासीद्यथापुरा इत्येवमुक्तं तव सूत सम्यग्विवाहकर्मास्य गजाननस्य शृणोति यस्तस्य गृहे भवे
पु॰ द्धि सिद्धिश्च बुद्धिश्च विनाशो हीना यो वै गणेशस्य विवाहकर्म शृणोति सम्यग्गिरिजासुतस्य नो जातु चिन्नस्य गृहे विनाशः
११ सिद्धेश्च बुद्धेश्च महाप्रियस्य इदं गणेशस्य विवाहकर्म विवाहकाले शृणुयाद्यदीह वधूवरौ तस्य सुमंगलक्ष्मीमवाप्नुतः श
मपरस्य च प्रसूतायाश्च कन्यायाः पुरुषस्य तथैव च इदं विवाहकर्माहो श्राव्यं तत्सिद्धिदं शुभे इदं परममंगलं जगति मं
गलानां भवेदिदं सकलसिद्धिदं जगति साधकानां मते इदं खिलमहोत्सवो जगति चोत्सवानां तथा वदन्त्यदसि धीमता य इह
सोर्थभाक्सुभवेत् इति शिवपुराणे गजाननोपयमो नाम चत्वारिंशोध्यायः ४० ॐ श्री शौनक उवाच ॐ सूत सूत महाभा
ग पुराणार्थविचक्षण वेदव्यासप्रियास्माभिर्गणेशोद्वाहलक्षणं व्यासप्रणीतां रम्यां श्रुत्वा श्रेष्ठां कथामिमां प्रसन्नाः स्म
स्वस्थाः स्म पीयूषास्वादनादिव तस्मिन्सर्वेश्वरे देवे प्रसन्ने पार्वतीप्रियात् पार्वत्याश्च प्रसन्नायां तयोर्वध्वोः परिग्रहात् गणे
शे सुप्रसन्ने च समनोरथमहूरणात् सर्वं शुभमयं जातं सुमंगलकृतास्पदं तत्रैव वर्तमाने च सर्वमंगलसूत्रणे कुमारवार्ता
प्रवृत्ति कुत्रासीत्स तदाग्रहः महीप्रक्रममाणस्तु देवदेवात्मजः प्रभुः सूत उवाच शृणुध्वं मुनयः शुद्धा इमां गूढकथां तदा दे
वावाष्टांगं च गांगेयो वह्नियानसमागतः दधाव पृथिवीं सा त्रिः सतीर्थो देवतान्वितो प्रदक्षिणयितं दाः त्रिलोकीराज्यलब्ध
ये गणेशः कृतकृत्योभूत्तन्मनीषाबलादिह कार्यप्रक्रममाणस्य शक्तस्यापि बलीयसः समाधानस्यापि मतापरं बुद्धिः प्रसा
धनी बुद्ध्यागच्छति कार्याणि तद्बुद्ध्या जयति मेदिनीं निर्बलोपि बलीयांसं बुद्ध्या जयति निश्चितं बलीयान्साधनयुतः शक्तः सर्व
मनोरमः साहसेन क्रियाकारी विनाशयति साधनं परोपि बुद्धिकारी चेत्स्वीयो भवति निश्चितं बुद्धिस्ततो त्रिभुवने सुखलाभहे
र्बुद्धिः स्वकीयकलनाप्रतिपत्तिहेतुः बुद्ध्या ध्रुवं जयति हृष्टमपीह धीरो बुद्धिर्बलं बलवतामपि निर्बलानां बुद्ध्या प्रक्रमस्यापि न

रोगाणोशोभूत्स्वात्सदं साहसेनकुमारोपितीर्थाटनरतोभवत् सतीर्थंतस्यफलदंयोयात्रांक्रमतश्चरेत् इत्यश्रवचत्मात्
तीर्थफलभाग्भवेत् इष्टादेवान्ब्राह्मणांश्चार्चयित्वादीनानाथान्दानभाजोविधाय याष्टव्यायोसन्नानान्साधुसेवीतीर्थग
त्कृत्स्नफलंद्रागलभेत् अथवायंमहायोगाःसर्वेषामिहदुर्लभः पित्रोश्चरणसेवायत्सर्वंसंपत्तिभाजनं सद्धर्मेणयेनार्चितौ
पितृपादौपरेणयोगेनसर्वविहाय सुरमाःस्वर्गास्तस्यसर्वेवदंतेकृतातेनतीर्थाटवीडगयायात्रापरमेश्वरश्चायःसेवतेपि
तरौनिजौ तेनेदंतर्पितंविश्वंसदेवमुनिमज्जनं इत्यंसदेवोगणपःपितरौतौमहेश्वरौ संपूज्यदाराराज्यश्रीभाजनंतत्क्षणादभू
त् कुमारस्तवलीलीरोमहेशानप्रियार्भकः समायनोपिनाकार्यस्यातेनसमाज्ञगामसः अथोविवाहस्कंदस्मिप्राप्तेदेवगणे
गुहः महीप्रक्रममाणस्ततीर्थयात्राप्रसंगतः कैलासनिकटंप्रापत्तीर्थयात्रासमाप्तसः अथैविगाह्यतत्रविश्रांतःस्तण
तस्यौसमवाप्तये सतीर्थकृतविश्रांतिर्यावद्बहिर्गमादे अरेतुंतावद्देवासुनारदंदृष्टवान्तुते हरोदेवालोकाययौतेनरया
किमहामुनिः आयातिसम्मुखंसर्वेसुरासुरसत्कृतिः किमसौकालतेपणचिंतयाप्रेषितोमम पितृभ्यांकुशलंज्ञातेनथा
हिरवरयत्नये अहोममहाभाग्यंकेनापीरहतितेल्पतो पितरौघन्महेशानौतेयाश्विताद्यमामको इत्येवचिंतयाद्युक्तेनम
स्योमुनिपुंगवः नारदोयेनतामाशुदेवदेवात्मजंगुहः प्रीत्यादेशितसन्मार्गेस्वासीनेवरविष्टरे उद्धूतमार्गखेदंतंगुहोपृच्छ
दनामयं श्रीगुहउवाच मुनेप्रसन्नचित्तोसिकल्याणीतवशेमुखी अनामयास्तनूस्तेसौस्वच्छयागतिगतिरस्तितेवाणी
यंसमलग्नाकिंप्रमोदजननकंमृषं कश्चिद्दृग्गोचरेतेवजायतेमुनिसत्तम कश्चिद्दृराधरदरीषुस्वरम्यपाथ्योनाकाक्षकण
सावदास्यमनोरमास् शैलेषुनद्यसदशिलाफलकास्तुगंगायाःपुण्यास्तेमतिरियंस्वमेतिसाधो लतागृह्यस्वस्यपुगायोकिते
पुस्पशीतामृतासारसौख्यप्रदेषु हरिहरंवयावात्मसमध्येषुसाधो निकुंजेषुगीत्याप्रसन्नोसिशीघ्रं व्यासउवाच इत्यवंपृच्छामा
नायनारदोमुनिसत्तमः समादधेनदित्यवंशिवपुत्रायसादरं नारदउवाच स्वामिन्प्रसन्नचित्तोस्मिसर्वथ्येतर्हिदर्शनात् भ

वतः शिवपुत्रस्य कार्त्तिकेयस्य धीमतः किमनेन विचित्रेण लक्षणाख्यास्य विधायिना वादेन सर्वथानर्थप्रदेन जगदीश्वर तदर्थ्यमि
शि० हृधीमद्भिर्यियस्तत्त्वफलेस्तं ते येन विश्वेस्वरे देवे मतिर्जायेत तल्लक्षणात् यस्यादिरंतो मध्यं च न देवैरपि गम्यते तत्स्मृतिर्येन जायेत
पु० तत्तत्सारमिह कथ्यते यस्मादिदं समुदेत्याशु यस्मिन्सर्वं प्रतिष्ठितं तत्स्मृतिर्येन जायेत तत्तत्सारमिह कथ्यते यदिच्छामात्रमेव
७८ दृश्यविश्वप्रलयोपि सः तत्स्मृतिर्येन जायेत तत्तत्सारमिह कथ्यते यस्य भासेदमाभाति यस्य सर्ववशे स्थितं तत्स्मृतिर्येन जायेत
तत्तत्सारमिह कथ्यते यस्य भावं न जानंति ब्रह्माद्या भुवनेश्वराः तत्स्मृतिर्येन जायेत तत्तत्सारमिह कथ्यते भक्त्या यन्नाम गृह्णानो
मुक्तिमाप्नोति तल्लक्षणात् तत्स्मृतिर्येन जायेत तत्तत्सारमिह कथ्यते शशिलेखांकितशिरा गंगाधौतशिरोरुहः भुजंगभूषणा
परो वृषस्कंधकृतस्थितिः पार्वतीहृदयानंदी भस्मभूषितविग्रहः कपालमालाभरणो जटाभारविभूषितः सिंहचर्मपरीधानो
गजचर्मविराजितः सुधाकलशशूलाक्षविलसत्पाणिपल्लवः शशांकपाणिर्यो देवो भक्ताभयवरप्रदः तत्स्मृतिर्येन जायेत
तत्सारमिह कथ्यते यत्स्मृत्या विश्वमखिलं भाति हृत्स्थगुंजवत् तत्स्मृतिर्येन जायेत तत्तत्सारमिह कथ्यते यन्नामग्रहणात्पा
पिपात्कारणपदाहकं तत्स्मृतिर्येन जायेत तत्तत्सारमिह कथ्यते यस्मिन्सुधा सुगरलं जलं दहनमेव च तद्वत्स्मरन्न जानंति रोगाग्र
ग्रहपवच भिन्नानव निध्रीशांतसमानं भासते तरां तत्स्मृतिर्येन जायेत तत्तत्सारमिह कथ्यते तस्माद्यथा कथमपीश्वरपादयोर्भा
विंताभवेत्वनुजनस्य भवार्दितस्य सा सर्वदेवजयिनी जयिनी परस्य निःश्रेयसस्य सकलार्थविधानदक्षा इत्यं समस्तयशोभोः
समहिमानमुदारधीः प्रणम्योवाच तं स्कंदं विनयेन नतं वचः श्रीनारद उवाच भगवन्गिरिजासूनो षडाननमहामते भवदा
गमनं तावत्कुतोत्र गिरिगह्वरे किमेकएव संचारी किमत्रास्ति कृतं तव विश्रांतमिव संवीक्ष्य त्वां मेत्र हृदि संशयः कथ्यतां भग
वान् शंभुः साग्रे गिरिजासती सा विनोदे देवदेवेशो याभ्यां त्वं प्रहितो नह इत्थमावेदितः सोथ तेन देवर्षिणा गुहः विचिंत्य
हृधा चित्ते किंवक्ति मुनिसत्तमः ग्रथ्याविदितवृत्तांतमिव तं नारदं गुहः शिवाह्वानात्समारभ्य पणवं धादिकं तयोः सर्वमोका

क्रमतस्तीर्थयात्राक्रमेनतथा तीर्थयात्रां समाप्याथो श्रान्तोहं मुनिसत्तम शिवौ विलोकितं येन दारान्संप्राप्य सत्वरं चिन्ताकार
णपदवीं प्राप्यामि मनस्यवदांदुते इसुकेतेनविदितेद्वयोर्नातिवार्हं विवाहिना दीर्घं निश्वस्य नितरां मामित्येवं समादधे तस्य निःश्वास
कलना जातशोकः षडाननः चिन्तामवापमहती तस्य निश्वासकारणं अन्विष्यमाणः सोतीव विक्लाय मुखपंकजः स्वस्मिन्सर्वं स
मालोक्य रंध्रेना किंचिदापसः तीर्थयात्राकृते पुंसः पापस्पर्शो न जायते न बुद्धिविहितं किंचित्पातकं विद्यते मम प्रमादस्खलि
तं किंचिन्नैवपातकमिष्यते बुद्ध्याकृतं कृतं लोके शास्त्रे चापि निगद्यते प्रमादविहितं चापि न कार्यं गणनामियात् बुद्धिपूर्वं कृ
तस्यैव प्रायश्चित्तमिहेष्यते प्रमादस्खलितं पापं किंचिन्मात्रेण शुद्ध्यति प्रमादस्खलिते पुंसः स्वल्पा शुद्धिर्विधीयते जानतः
कुर्वता पापं प्राणान्तादेव उच्यते मयानबुद्ध्या विहितं किंचित्पापं कृतामुना दीर्घं निश्वसितं हेतुः कोत्र निःश्वसिते मुनेः इत्थं
विमृश्य बुद्ध्यासगृहीत्वा चरणौ मुनेः पुरोगत्वाथ पप्रच्छ मुनिं निःश्वासकारणं किं मयाचरितं किंचिन्माहृग्यन्नत्वयामुने दीर्घं
निश्वसितं सा धो ब्रूहि निःश्वासकारणं व्यास उवाच इत्थं सतेन निःसृतोपि विवाहनेन ष्टः परापरविचारविधानचंचुः धीरो विचार
पदवीमवगृह्य किंचिन्मौनी बाचतं दत्तु मतं तनकुमारसिसिहुः अस्थानएव भवता किं महोप्यशंकि नो किंचिदस्ति मम निःश्वसितस्य
हेतुः जंतोः परापरविचारसमर्थबुद्धेः संपद्यते किलकदाचिदपीत्थमत्र देहिनां वर्तमानानां पवित्रोत्र जगद्गुरो सारासारविवे
केन तुष्टिः क्षोयश्चजायते कदाचित्सृष्टिमायाति कदाचिद्दुःखमेवच चित्तमेतत्स्वभावोस्य योयंचलइतीर्यते चित्तंसदाचलत्येव राग
द्वेषादिवत्मैसु ह्रास्यनिःश्वासवासिलनपुमानिद्वप्रजायते किमत्रकारणादेशाश्चित्तस्य चलताजुषः दर्पणेतरणेनवनवं रूपंसं
जायते निशं तस्मादलमनेनात्र ते प्रश्नेन महामते वर्द्धस्वा शिवयोः प्रीतिं विदधानः सदैव च इति वाचं समाकर्ण्य प्रोक्तां तस्य सधी
मतः अतीवशोकासपन्नो वभूवाकुलितं मनः उत्थायाशिरसा नत्वा पादौ संपीड्य सात्मने शाप्यानिरंतरमसौ पुप्रच्छ वनतो मुनिम्
श्रीकुमार उवाच सत्यं वदमुने सत्यवादिन्सत्यपराक्रम सत्यैकनिष्ठसहृनप्रेमहर्षितमानस भवादृशां मुनीनां हि नाकस्माकीट

शि॰
पु॰
२५

पी(ड)तः यत्काले पि निःश्वासमंततिर्दैर्घ्यसंयुता वर्द्धते मुनयो धीरं भवंतं सत्यवादिनं सत्येन तिष्ठति ब्रह्म सत्यं सर्वत्र राजते सत्येन च जग
त्सर्वं भासते सत्यगोमतः सत्यामियस्य चरणाच्चौरं तो सि भवान्सदा तेन सत्येन देवर्षे ब्रूहि सत्यं तपोधन श्रीव्यास उवाच इति निर्वेधतः
पृष्टो देवदेवमतेन सः सत्यनिष्ठो मुनिः प्राह तं स्मितनिःश्वासमकारणं श्रीनारद उवाच किं कथ्यते तात भवान्पितरश्याहं रतः कृतः व्या
जेन तीर्थयात्रायाः कृतकृत्या गणेश्वरः तीर्थ्यानि गतवयि च कृता द्योगेग ज्ञातनः चिंतामवाप महती किं करोम्यधुनाप्यहं वहिर्या
नसमारूढः कुमारः साद्रिपर्वतां ससद्वीपां वसुमतीं प्रक्रम्यायाति सत्वरं दारांस्त्रिलोकीराज्यं च प्राप्स्यते किं ममाधुना तीर्थयात्रा
प्रसंगेन श्रम एव हि केवलं प्राप्य दारांस्त्रिलोकाश्च राज्यं प्राप्स्यति मा चिरात् यत्कर्तव्यं तदत्रैव मतङ्गविष्यत्यसंशयं अथवा किं मनै
नापि भाविनाचिंतनेन मे भाविनिष्ठो नरो नैव सिद्धिभागी भविष्यति यो भूतभाविसंधानविचारणविचक्षणः वर्तमानेन कार्यं च
साधयेत्स सुधीर्मतः यो भूतं भाविनं चापि संसाधयति तत्क्षणं सर्वार्थनिपुणं धीरं तमाहुः पंडिता बुधाः भूतेनैवानुसंधत्ते भविष्य
च विचारयेत् वर्तमानेन कालेन कालवित्स पतिः पंडितः भूतार्थसंधानपरं भाव्यर्थोहतबुद्धिकं कुर्वाणं वर्तमाने च धीरं प्राज्ञाः प्र
वदंते सुधीरः कथ्यते लोके पूर्वापरविचारकः वर्तमानेन भावेन कार्यं संसाधयेत्तु यः भूतभविष्ययोरर्थे हि काले सांप्रतिके पुमान्
संसाधयेन्न तस्या तेविधाता प्यधिगच्छति भूतार्थवादिनः केचित्केचिद्वाव्यर्थवादिनः अशक्तास्ते च विज्ञेयाः सर्वशक्तस्य सांप्रतं
प्राक्तो भूते भविष्ये च काले सांप्रतिके तथा करोति येन भातीदं कार्यं सांप्रतिकं यथा तस्माद्यो वर्तमानार्थसंपादनसमर्थधीः स बुधा
त्कथ्यते लोके न्ये ज्ञेयाः पशुज्ञातयः श्रीव्यास उवाच इति निश्चित्य बुद्ध्या सौ विमनादीनदीनवत् तीर्थयात्राप्रतितदात्यक्तोद्यो
गो बभूव ह तेन तथा विमनस्कं तं गौरीहृदयनंदनं विलोक्य नितरां शोकसंतप्यमानसाः बभूव व्याकुलातीव विचार्य च पुनः
पुनः सत्वाद्ददौ स्वयं चायपितरौ स विवेसदा सततं स्नात्मवाप्याद्रैः प्रवक्रामसहर्षितः पितरौ येन तस्यान्म्लानमहीप्रक्रमणं तु
ते विधायैतस्य याचे सोपितरं सर्ववेदिनं तेनास्य दारान्राज्यं च विदधे विधिपूर्वकं अथैनिःश्वासमहेतुर्मे यत्क्रमः केवलं तव कृते

तक्रमेगणेशोभूद्दौरराज्येनसर्वदा दारप्राप्तिः स्वसंपन्नातस्यराज्यविधिंपुनः विधास्यतेस्वयंमाताममैतत्खेदकारणं पुंसा
विचिंत्यतेयच्चविधिनातद्गृहीयमा सम्यग्याक्रियतेतातविधिःसर्वस्यकारणं इत्यसत्स्त्रीहृदयशाप्यगणेशानोमुदान्वितः प्र
तः पुरगतोनित्यंस्वमास्तेगजाननः इत्थंनिशम्यमुनिवाक्यमसौकुमारः क्रोधोज्ज्वलोनलइवाशुसधूमपुंजः संततमभूति
रचेनशाइवावभासेसंरक्तसानुरक्तेननसवाष्पपुंजः नोवाचकिंचिदपिनैवददर्शकिंचिच्छुश्रावनैववचनंगयमुपादेद्दसो
पस्पर्शनैवविमनानितरांमनुष्कंक्रोधांधकारवलितेंद्रियवृत्तिरासीत् क्रोधोज्ज्वलितसर्वाङ्गः विमनस्कोहरात्मजः विलो
क्यमतथावह्नीकुकूजश्रुतिकर्कशं ततथाकूजमानेचहरपुत्रेप्रमूर्छिते विलोकनारदोतीवदुःखमापस्तदारुणं किमि
दंविहितंमंदमतिनासाधुनामया गृहीतःस्खलबुद्धित्वसर्वथानर्थभाजनं किमनेनापिसत्येनयेनसर्वेसदुःखिता। अथवा
रम्यमयानेवसत्यमीदृशमीर्यते इतिमोहाहृतःसोपिनारदोमुनिपुंगवः सत्यवार्तांशिथिलयन्भृशमासीत्सुदुःखितः
अथमोहत्वणाद्बुद्धिनिश्चयेनविनाश्यसः तत्कालोचितमाचारंनिश्चिकायमुनीश्वरः यदिसत्यंचतत्सत्यंयदिसत्येज
गत्स्थितिः सत्यवार्तायदिसदात्रिकालसत्स्वदायिनी सत्येनयदिभातस्तौसूर्याचंद्रमसावुभौ तेनसत्येनसर्वेतान्त्रिवि।
घ्नेमेस्तुसांप्रतं इतिसत्येतदातेनप्राप्तेमुनिवरेणतु ताभिमंसूक्तेकाभिर्बोधितोभूत्सषण्मुखः क्रोधमाक्षाद्यतूर्णंस
लज्जितास्तान्मुनीश्वरात् उवाचप्रीतिमधुरंनारदंमुनिसत्तमं श्रीकुमारउवाच साधुनारदपितृभ्यांविहितंखलुयाहितं
पिताचजननीकार्यंयत्कुर्यान्नित्यसेवोचिते पितरोनतुजस्वस्योसदेवसाधमिच्छतः तनुजःसाधमाप्नोतितदिच्छावर्तते
यद्यदि दृष्टादावाग्निनादग्धाःपुनरंकुरोहिताः पितृक्रोधाग्निनादग्धानरोहंतिकदाचन इतिनिश्चित्ययोधीमान्पितरो
सेवतेमुदा ससर्वथासाधीनूनंसदासर्वार्थभाजनं यत्किंचित्कुरुतेतातःप्रियवाप्रियमेववा हितमित्येवतत्सर्वाक्रु
र्यात्सुधीविचारयन् यत्यश्पतिवयोवृद्धःशिलायांसत्समंतरं ननत्यश्पतिसत्पुत्रदर्पणायोवनाहतः तस्माद्यत्किंचिदे
वात्वद्गुर्वोक्तमविचारयन् विदधत्सर्वमाप्नोतियत्किंचिन्मनसेप्सितं इतिबुद्धिबलेनासौक्रोधमंतःपिपीयच नारदस।

शि॰ पु॰ ८

त्वयो चर्वैं तथा क्रोधभराकुलः नारदोपि च विज्ञाय तं क्रोधाकुलचेतनं पप्रच्छ स्वामिना मन्नं कुतो लिभवतोधुना अद्य शेषो लि
या ज्ञा यास्तीर्थानां मुनिसत्तम समाप्य तं गमिष्यामि शिवयोर्दर्शनेच्छया इति वाजो क्तिमालप्य तं प्रणम्य सवाईंगं अवहितस्या
तप्रीति पप्रच्छ गमनं प्रति तेनाप्यष्टापयसम्पत्तिर्नारदः स्वेच्छया चरन् जगाम विष्णु यान्दृष्ट्वा तत्यभावणात् परः कुमारो नारदेयाते
विमनाव भूद्दुःखितः तथाव भूव येनास्य दर्शनेच्छापि नाभवत् शिवयोः प्रीतिशोके वत्यक्तातो स्मादंगेश्वरात् प्रत्याभूत्यज
गामासौ हृद्रव्याकुलमानसः दाशविंतो विहायाथो ब्रह्मचर्यं धृतव्रतः निश्चितः सच वाराह्नप्रमोदभरनिर्भरः चिंतासम महती
हानिश्चिंतासूनां वकतेरी प्रवानेन जरयेचिंता शचिंता रोगानि रोषधः यनिनेनिर्धनं मूर्खं पंडितेनिर्गुणं तथा गुणिनं जर
यत्येवं नरं चिंता पिशाचिका सधीरः समहान्सोग्र्यः समहान्सवशीलभृत् सपवरं म्याज गतियेन चिंता वशीकृता विहा
यचिंतादाराणां सकुमारो महामतिः चचारस्म वर्तो पालहंसषागुनिसत्तमचितः यथेच्छं च गतेतस्मिन्स्वेच्छाचारी मुनीश्वरः ॥
नारदः प्राप शिवयोर्दर्शनं सम्पतत्परः दृष्ट्वा यं समनुप्राप्तं नारदोम्मसत्तमे शिवां प्रोवाच भगवान्पश्य पार्वति नारदः सत्य
निष्ठाय मायाति वह्निस्तेजश्च ज्वलन् प्रभाभासित दिक्कोणः शशांक इव शुक्लभाः प्रिय पूजां विधेयास्य मुनये धर्ममूर्तये स
त्यनिष्ठाय सततं ब्रह्मचर्याव्रतात्मने धर्मस्वरूपरूपाय धर्ममूर्तिर्भृते नये ईदृशाल्पमाव्हाय धर्ममूर्तिभृतो न चेत्पूज्या जग
ति देवे शिपूजनात्सिद्धिराप्यते शंभ्वाज्ञां शिरसादाय पार्वती साम हर्षये अर्चो विधानमुनस्य याव न्नाव न्मुनीश्वरः पादोज
ग्राह शंभोः सपार्वत्यास्तदनंतरं गृहाण पूजां यमोत्मन्नित्यं प्रवदन्ती सती तम्पताम इति पादो सतस्याजग्राह नारदः आस
नामिति संप्रोक्तः शिवेनाशिवकारिणा उपाविवेश परतः स्वासने महिते तदा अनामयमथापृष्टा महर्षेस्तस्य शंकरः प
प्रच्छ सर्वतो वार्तां त्रिलोकालोकपूजितः वार्तां समासतो ब्रूहि त्रिजगदुपकारक किं ते मं देवतानां च भूपातालनिवासिनां
मदोद्धतमदोस्माद्दैत्यामाभुवनत्रयं पीडयंति स्वभावो यं तेषां यत्परपीडनं मुनेतव मनो हृत्तिर्मायमेषु सर्वत्यपि मनोनिय
मनं देवमहासिद्धिप्रदायकं इत्याकर्ण्य वचो रम्यं देवदेवस्य शूलिनः सम्पुनिर्गत भीः शंभुं प्रोवाच वचनं स्फुटं श्रीनारद उवाच

भगवन्सर्वभूतेशदेवदेवजगत्पते प्रहृष्टमधुनासर्वंजगद्भवदनुग्रहात् देवामनुष्यानागाश्चत्रिलोकीवासिनोपरे चराचरंविश्वमिदंस्वांधः
स्वपरिपालनात् प्रहृष्टंनितरांभातियत्नहेतुर्भवापरं अहंचानुग्रहाच्छंभोभवत्पादाब्जसेवकः कथंभवामितस्माद्दोदेवदेवजगत्प्रभो
परोक्षंमसत्पदात्तोलभ्यास्तवममप्रभो सत्यवातींवदन्त्यस्माद्धित्वान्यंतावहाम्यहं चरिमासर्वतःसोहंभवत्पादाब्जदर्शने अयातकां
मःकैलाससमीपेप्राप्यदृष्टवान् कार्तिकेयंमहात्मानंदृष्ट्वैतोऽगतःहूलात् अन्योन्यगमनेतत्रागमनागमनेतया कुमारेणाहम
श्रुतश्लीर्थयात्राप्रयोजनं विवाहितोगणेशोबुद्धिसिद्धिःसमयाग्रहः किमनस्कोथभूत्वाससविनयेनप्रसादितः प्रसन्नचित्तःशि
वयोर्दर्शनेप्रार्थितोयदा प्रोवाचतीर्थशेषोस्तिविधेयोविद्यतेमम समाप्यदर्शनेप्राप्यइत्युक्त्वासचवर्हिगः जगामशोकेस
ग्रहाश्चलीकाकुलचेतनः गतोस्तिलघुमथवातीर्थशेषादितेवचः मुक्तकमित्यमाकर्ण्यगिरिशोव्याकुलेन्द्रियः नाकिंचिद्वे
देवर्षिर्धीरधीःसर्वविन्नमः कैलासशिखरंप्राप्यगमनेतस्यधीमतः बल्मीकुजातमेवाहानान्यथानिश्चिकायसः इतिश्रीशि
वपुराणेनारदागमनंनामेकचत्वारिंशोध्यायः ४१ श्रीव्यासउवाच अथगौरीसमाहूयवृत्तान्तंतेन्यवेदयत् संतप्यनितरांसा
प्यविल्लापसदुःखिता ततोविलप्यमानोतोदेवदेवउमापतिः प्रोवाचवचनंगौरिकृतविलपनेनते इत्युक्त्वापार्वतीदेवःसाचदे
वीगणाम्बिका कार्तिकेयंसान्त्वयितुंजगमतरसाविभो तेनिश्चितमथालब्धाकैलासेगिरिसत्तम गत्वाकृतोद्यमंपुत्रंसांत्वयांच
क्रतुःपरं पुत्रेतिहृदयानंदतनूजमत्सुखदायक आगच्छमंदिरंपुत्रकुटुंबभरणायत राज्यंपालयदेवानांसश्रीकममरार्चित इदानीं
कृतकृत्योसिसप्तद्वीपाट्टीपवना पृथिवीचत्वयापुत्रलंघिताचरणक्रमैः साधुसाधुतनूजेष्टपिताज्ञापरिपालक सत्तीर्थद
र्शनेसाधोत्वयासम्यगनुष्ठितं येनेकमधिसत्तीर्थंविशुद्धेनांतरात्मना अवगाढंतनूजात्मसर्वोत्तममुच्यते मयापुत्रकुमारेण
वाईकाचितमादरात् तीर्थावगाहनंसम्यग्रवितेकिंतवोच्यते तीर्थावगाहनपराःधीराःसंशुद्धकिल्बिषाः निर्वाणेनगौरीगंतेक्ष
तोद्योगाभवंतिहि पित्राज्ञायालिनोतीर्थावगाहाच्छिन्नपाप्मना कल्याणश्रीप्रभोभातिनिःश्रेयसविलासिनी धन्योचपितरोतस्य

कृतकृत्यः सम्यगात्मवान् येनेयं वसुधादेवी पादाभ्यां लंघिता क्रमात् इयं त्रिलोकीप्रतिमा विस्तीर्णायतनं पुरा प्रदक्षिणीकृता येन स पुमान् कृ
त्रि॰ च्यते पुमान् नं प्राप्यते येथं संपत्तिर्भावशुद्ध्या नरोत्तमैः सा देहशुद्ध्यर्थिना वै सा तीर्थाटनहेतुका तीर्थाटनरतो धीमान् शुद्धचित्तः प्रशान्त
पु॰ धीः प्राप्नोत्यमायास्मातिर्निर्विघ्नं पुरुषार्थचतुष्टयं चरणाकलिततीर्थभूमिमाशु इतः सकलान्यवचयं प्रशान्तचित्ते गुरुजनमुनिष्टजनैकचि
८१ त्तपुरुषसमुपेतिपरं चराचरस्थीः यमनियमविशुद्धचित्तरत्नशमदमसंकलितस्वस्वरूप स्वगुणापरदोषजातिमूकं पुरुषसमुपैति प
रं चराचरस्थीः यद्वै मात्वल्लुमाधनेन निरुक्ता परमगतो पुरुषस्य शुद्धधीभिः तद्वै मुनिसेविता सुलभ्याः खलु तीर्थान्यटता तनूजपुंसा
स्वयं प्रेमभरेणाकृत हृष्टाननसरोरुहया पार्वत्या कलितां वाणीमनुमेने महेश्वरः समाकर्ण्यापि समगिरं प्रेमपूर्णां षडाननः नो किंचि
दूचे नितरां मौनेव तन्त्रेवास्थितः पार्वतीवचनेनात्र तस्यान्तःकरणे दृढ नवावकाशं लेभे वाजलं सरजस्थले मधुरां मातृवाणीं सा
नचित्तेन मम मौनं तदा सुधांशोः किरणश्रेणी पद्मकोशइवांबुजे सर्वज्ञः समहेशानस्तं क्रोधाकुलमानसं विज्ञाय कथयामास वाणीम
वसरोचितां कुमार विबुधानीकपते स्कंभगः सर्वज्ञ परापरविचारज्ञ नीतिशोधितविग्रह त्रिलोकीभारवहनक्षमसर्वज्ञधीरधीः ।
शास्त्राचारविचारज्ञ वाक्चातुर्यविनिर्मद तीर्थयात्राप्रसंगेन यदा साधो गतेत्वया तदाप्रभृत्यहं लोकभारचिंताकुलोऽभवं युवराजे त्व
यि पुरोवर्तिनी त्वयि पुरा ह्यहं लघूकृतत्रिलोकाधिभारः सौख्यमवाप्नुयं गुरुर्लोकभारेण त्वयि वीरमहामते निश्चिन्तो ह्यमहीद्विद्व
न्निकुंजनिततरोभवत् तव सद्गुणचारित्रवीर्यदाक्षिण्यधीरता विनयाद्योपथानेह शिरोधृत्वा सुखं स्थितः त्वयि सर्वगुणाधारे सहि
यं वल्लभालिनी प्रतिष्ठिते पितःकार्यवर्तने क्रीडितावहं स पिता पुत्रवान् श्लाघ्यस्तस्य तज्जीवितं परे पुत्रेयह गुरुभारेण जीव्यते गि
रिगह्वरे स एव जातो लोकेस्मिन् सफलं तस्य जीवितं दृष्ट्वा गिरिवरोयः स्यात् जीवितं तस्य शोभते विनयेन गुणैः कीर्त्या वीर्येणोपश
मेन च उन्नतोपि नतो यस्य तनूजस्तस्य जीवितं जीवितं सम्मतं तस्य शोभते त्यंतदुर्लभं पुत्रे निःस्पृहता सर्वं तस्येनाप्तेतवनावली
जनैर्दीकृतदारस्य दृष्टपुत्राननस्य तत् परकीयमिवालोक्यं संभवद्धस्तकेवलं न तथा यज्ञसवनैर्दानैर्व्रतजपादिभिः शुद्धिणः स

गतिर्दृष्टा यथारण्यसमाश्रयात् तस्माद्दहो पुत्र स्वपात्रभारं विधाय यथा हि गुण्यविनीतबुद्धिं संत्यज्य चिंतां सकलां मनीषी सुखं वनान्ते
निषेवेत सद्गुणाश्रिमहाबुद्धे पितृस्थापरिपालितः षडाननभुवो भारं गृहीत्वा सत्वयाशु नौ येयं परंपराप्राप्ता पितुः पुत्रेण पालना सा
पालनीया नितरां भवता स्ववमिच्छता यः पुत्रः पितरौ दृष्ट्वा न सेवेत सदुर्मतिः विस्तरेत तस्य नो लोक इहामुत्र च स्थितिः क्वचित् रात्रिंदि
नं पितृसेवानिरतो यो महामतिः त्रिलोकीयं तदा तस्य करमेकारी भविष्यति तीर्थयात्रां प्रकुर्वाणाः समग्रे शैलविशुद्धधीः यां गतिं सम
वाप्नोति तां नु गतिं पितृसेवकः पितृसेवा प्रकर्तव्या पुत्रेण नितरां मुदा प्राप्नोति तत्परो नित्यं च तन्मेष्टं क्षणेन हि यद्यत्सुदुर्लभं लोके यद्य
द्विष्टं च भूतले पितृसेवां प्रकुर्वाणस्तत्तदाप्नोति निश्चितं विधेयं गुरुवाक्यं तु विपरीतमथापि वा नहि यानेन सिध्येत महासिद्धाष्टकं नृणाम्
गुरौ नष्टे प्रनष्टा ति सर्वदेवा महामते तस्मिन्क्रुद्धे प्रकुप्यन्ति स्थावराः किं पुनः सुराः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गुरुमाराधयेन्नरं तस्मिन्ना
राधिते पुंसां त्रिलोकीयं समाप्यते इत्येतन्निशम्य स पितुर्गिरिशस्य वाक्यं सम्यक्समर्थितमथाल्पमतीवयोग्यं मौनव्रतस्थितमतिः
परमक्रुद्धात्मनो किंचनापि हरजः शिथिलीबभूव व्यास उवाच निर्वेधासक्तचित्तेषु दग्धेषु क्रोधवह्निना सुभाषितं प्रभात्याशु पु
ष्पमिव वनवादके ग्रहस्यस्त्वविवेकसदग्धेषु क्रोधवह्निना सुभाषितं तन्मशिलाजलबिंदुरिवास्थिरः रोषाशंकाकुलं चित्तमपि
वाग्मी विनम्रतः सुसिक्तमपि नो सूते फलमन्यत्सदैव मानं जयति सर्वत्र मौनस्थितिरलंकृता अनादरकृतो रम्यवाक्यैर्नोपति
सत्त्यिति समतान्मानं मौनमेयाव्यक्तापात्रतयोस्तदा नो किंचिदूचे निमग्नमाकुलेंद्रियदेहभृत् इत्यं तं मौननियमावस्थानकृतमा
नसं स्कंदं विलोक्य सततमा पुरो गौरी जगाम ह गौर्युवाच पुत्र षाण्मुख धीमद्भुवा लालित ष्टष्टहृदं व्रज इमादीनां त्वदेका संजीवया
णत्वमे निश्चिता सपुत्र पुत्र किं चिंतातनयसुरः हा कार्तिकेय महासेन मां मातरमनिंदिता संतप्तां त्वद्वियोगेन जीवयाशु वचोमृ
तैः तद्वियोगवरयस्मारारसमाभिः शोषितां कुमुदनीव मां गृह वाक्त्वधास्यमृतराशिं मजीवने जीवयाशु प्रियपुत्र संप्रति कृतपुत्रवि

शि॰ पु॰ ८२

हतेपुत्रचिरंतावुदेनेनमुनिकर्मणा गर्भाधानमिमंमांत्वंवाचाविश्वासयाधुना इत्युक्त्वाक्रोधकलिलाताम्रनेत्रंचलोग्रहः उवाचव
चनंक्रोधोद्दीपनंयत्परस्परं कृतंसामप्रयोगेनदृष्टंप्रेमाधुनेवहि किंमेनैवोपद्रावासिकदापिनासामरूपिणा वाक्येनभवतोर्थस्मा
त्कार्यमेयमिदंमतं पार्वत्युवाच इत्युक्तेतेनयावत्तौतेदृष्टाक्षिविवाहनं श्रान्तंतमग्रतोतावत्कंकितौवर्हितोभवत् तूर्णमारुह्य
शिखिनंप्रत्ययितावावैतगुहः इहैवेतितरांदूरंसंगतंगंधमादनं तमालोक्यप्रभुर्वह्निमदरोत्कंठमानसं मनोतिगांगतिंसुतावाप
यामासतावत सभृत्यःकथ्यतेयोहिस्वामिनःकंटकास्थितः करोतिस्वयमेवाहोतन्मुक्तिंनेतरोधमः सभृत्यःकथ्यतेयोहिस्वा
मिनंवीक्ष्यसंकुलं स्वयंविध्येनविभोस्तोदनामीलतेकृती सविधेयोविधातव्योयःस्वाम्याशयवेदनो इंगितेनैवविज्ञायस्वयं
कार्यंतनूकृति विमृश्यसम्यङ्मतिमान्बुद्ध्यागुणगणोज्वलया शक्त्यामनुजंभृत्यंकुर्वन्नस्त्वेवमवाप्नुयात् तदर्थीनेभृत्यवन्तो
यस्मात्कार्यपरावरे तस्माद्धिमृग्यंकुर्वीतभृत्यंगुणगणोज्वलं पूर्वमेवविचार्याशुभृत्यंगुणगणोज्वलं विदध्यादन्यतापोहिशो
भनेनमनीषिणः सकथ्यतेमनीषीवयःपूर्वंसुविमृश्यवै कार्यंकार्यंप्रवर्ततेनसद्यःखमवाप्नुयात् तस्मान्मनीषीविदधत्भृ
त्यंगुणगणोज्वलं सुखेनकार्यमाप्नोतियथावह्निगतोगुहः समाधायस्ववितस्थौगतचिंतोमहाशयः इंद्रियाणिनिवर्त्याथोविषयेभ्यो
मनस्तया प्रत्यग्ज्योतिषिसंस्थाप्यविस्मृतात्मवशोभवत् तदिंगितंसमालोक्यसवह्नीप्रियदर्शनः तत्पार्श्वेविचचाराशुप्रत्यवीक्ष्याव
वनंगणः इत्यसौपार्वतीतत्रप्रेत्यपुत्रंषडाननं प्रतीववियनस्कंतेमौनव्रतमुपाश्रितं प्रनवेत्स्यापिपितरौनिर्वेधोद्यतमानसो पला
यितंवह्नियानंदृष्ट्वादृग्गोचराद्गतं विलप्यबहुशोक्रान्तोशोकाब्धिबुडितावथवा मूर्छामवापमहतींस्वात्मविस्मृतिलक्षणां कथं
चिदथसागौरीस्थितमायसद्यःखिन्ना रुरोदबहुसंतप्तायथानेत्रांबुपद्धतिः निर्जगामोस्रसलिलाद्वितीयेवसरापगा तथा
रुरोदसागौरीनीलोत्पलदलप्रभे यथास्यानयनेप्रातिशोविकिश्चव्याकुले तारस्वरसमादायरुरोदभृशदुःखिता पार्वतीसाय
थार्द्रभाषणासम्यतेभृशं तस्यारुदंत्याशर्वाण्यामस्वेपमिंदुसन्निभं प्रस्तुक्लिन्नंवभूवाशुप्रसन्नमिवभव्यकं विलपंतीभृशं

गौरीकुमारेतिगुहेतिच पार्वतीहृदयानंदप्रदेतिममुहुर्भृशं रुदंत्यादेवदेवे प्रयातेऽथजितसरोरुहे क्लिन्नेपंकजदामले संवाधेनवृष्टि
तः तेनैवरुदितेनाक्लिन्नेभृशंक्लिन्नेवभूवतुः पंकजेतद्विनाक्लिन्नेइवातिमलिनेतदा गौरीसाभृशंपीडितारात्रिंदिनमतंद्रिता कुमारे
तिकुमारेतिजजापभृशंदुःखिता सर्वव्यापारविरताभृशंशीर्णाशरीरके कुमारदर्शनोत्कंठाविगतसकलेवरा तातथावस्थयाखि
न्नामस्विन्नाभृशंदुःखिता कुमारेतिकुमारेतिप्रवदंतीदिवानिशं समालोक्यमहेशानःकुमारविरहाकुलः भृशंसंतापसंयुक्तस
रसीवमहाकपः कुमारविरहात्तस्मागौरीदर्शनदुःखितः भृशंचसभृशंशंभूरोगीवविपदाहतः त्रिलोकीभारचिंतार्तःकुमारवि
रहाकुलः हरःशुशोचरोगीवदरिद्रःसपरिच्छदः कुमारोपिचतत्रोच्चैःपिहितात्माद्रिकंदरे विसृज्यचिंताशिवयोःसंचचारततस्त
तः वर्हियानेसमारुह्यतास्मिन्गिरिनिकुंजके प्रचचारसर्वथीरएकाकीकृतनिश्चयः शिखावलसहायःसकार्तिकेयोमहामतिः
वचाररम्यस्थानानिसर्वाणीविगतवेदनः त्रिलोकीभारमुत्सृज्यपित्रोश्चिंताविहायच रम्यस्थानानिविचरन्मुमुदेसभृशंगुहः चिंता
नामनरस्यैषाचिंतायाग्रपिटाहृदा चिंतादहतिनिर्जीवंचिंताजीवसमन्विते चिंताशरीराकुरयेरादस्मीशोकदुःखदा याहृष्यप
मानापितरंभक्षयत्यंतरेवहि अदृष्टवदृष्टेयंक्रूरापिशाचीरोगमोहदा अदृश्यमानापिचयाभस्मसात्कुरुतेनरं चिंतानामसशरीर
स्थाडाकिनीचित्ररूपिणी याकिंचनापिमर्त्यानांमहाशोकामयप्रदा सर्वथाचिंतयाग्रस्तंजगत्स्थावरजंगमं प्रलीयतेनतस्या
श्चभेषजंकिंचनास्त्यहो चिंतातिपीवरंमर्त्यंशोषयत्यविचारितं जरयत्यपिशोभाढ्यंयुवानंपुरुषर्षभं चिंतासमानरोगोस्तिविप
त्तानयएववा यस्यास्तुसर्वथानास्तिप्रतीकारःकथंचन शुभावाप्यशुभाचिंताचिंतैवामयशोकदा कोभेदोस्तिहिमूर्खस्यमेध्या
दोहादेएववा शुभाचचिंतानितरांशोकमोहविधायिनी अजीर्णमिवमिष्टान्नंभुक्तिविरचिंतानृणां चिंतेतिनामसंचिंतमन्येहा
लाहलस्यच ब्रह्मणायदियंमर्त्यभस्मशेषंकरोत्यहो चीतिसंचीयतेदुःखंचेनेतिनाशयतेसुखं नेतितापयतेमर्त्यंतस्माच्चिंताकि
मप्यहो मन्यतमतिधीमंतेदेवत्वंदेयदेषतः चिंतादुःखमवेत्याशुजडीभूतोस्तकामदः चिंतासर्वाश्रशैथिल्लीकरोतिचिंताति

शि॰
पु॰
८२

धीरं चपलीकरोति चिंताप्रज्ञां तं चपलीकरोति चिंता सद्बुद्धिं च जडीकरोति चिंता महाशोकविधायिनी यं चिंता बहुज्ञं विदधाति मूर्खं चि-
ता ध्यानं जरयत्यकाले चिंतासमानास्ति विपत्तिका चित् ततश्चिंतां संविहायाशु धीरचित्तः षडाननः बर्हियानसमारूढो ययौ यत्र प्रवचा-
रह सर्वचिंतापरित्यज्य मयूरवरवाहनः आनंदपूर्णो नितरां ययौ कुंजगुहानदीः इत्थं गुहो बर्हियानो गंधमादनकंदरे निवसन्नच-
चाराद्वनिकुंजगह्वने मुदा इत्थं स देवदेवस्य तनूजो गंधमादने मुदान्वितः सदाचारपालकः प्रचचार ह इति श्रीशिवरहस्ये कुमा-
रस्य गंधमादनप्राप्तिर्नाम द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ४२ व्यास उवाच सर्वचिंतापरित्यज्य पर्वते गंधमादने स बर्हिणा सहायः संचचार
गिरिगह्वरे कदाचिदथ देवर्षिर्नारदः स्वेच्छया चरन् पार्वत्याद्यनुयातोत्राश्रमं दरगह्वरे स दृष्ट्वा देवदेवस्य तनूजं प्रणनाम ह द्रु-
ताह्लिनत सर्वांगो भक्तिप्रह्वेण चेतसा सानपूर्वेण संस्तुत्याथ कुमारो विनयान्विते स्वागतं परिपप्रच्छ मुनिं देवर्षिसत्तमं पृष्टः सम्यक्-
तो वार्त्तां जगाद वदतांवरः तदैते कथयामास पित्रे दैन्यं वियोगजं चिंतातिमहती पित्रोस्तवैहेतोः षडानन इत्याति नितरां धीम-
न्नपि सर्वेषां योस्तयोः तच्छ्रुत्वा स सेनानीर्विधायाग्रे नयन्बहु पुनः पप्रच्छ सादरं सर्वतः कुशलात्मकं श्रुत्वा वाचमहेशानः पार्वती-
नंदनं गुह प्राग्गतां मयादृष्टाः सर्वे देवाः समागताः वृजंतोतिजवेनाशु त्वरयंतः परस्परं प्रहृष्टमनसा हृद्यान्प्रणतान्प्राब्रुवन्गुहान्
पूर्वप्रयातांस्त्रिदशांस्त्वरावतः समागताः कुर्वंति परमप्रीत्या दृष्ट्वा स्निग्धाब्रुवन्नथ देवा ऊचुः स्वतमस्माभिरत्रैषु गंधमादनगह्वरे
स्वामी यातोसि सेनानीः कार्तिकेयो महामनाः तथा हि प्रचरत्यत्र लीला चारु सबर्हिणः तमवेक्षितमवापि वयं सायो समागताः
सत्यं वा सत्यमेतद्धि यत्कुमारस्य दर्शने यदा प्रभृति चैवायं तीर्थयात्राप्रसंगतः निर्गतोस्ति तदारभ्य देवसेनेयमातुरा पतिहीनान-
भात्येषा योषिवमृतभर्तृका अनायकेव पाताली निर्दयेव मनस्विता कुनृपेव पुरी हारयष्टीव गतनायका शमहीनेव विद्वन्नावा-
णीवानृतभाषिणी सदप्येरविहीनेव पुष्पिका शृंगशालिनी प्रदीपहीना मल्लीव रत्नहीनेव मुद्रिका वद्हीना दंभचर्या न भा-
ति नितरां यथा कुमारेणा तथा पत्न्या नेयं सेना विराजते चिंतामग्नास्त्विरात्रे किं कुर्मो विपुशाकिनः तं सेनान्यं समासाद्य यत्साद्

लेभिरेमुने नंदयन्नुत्तुंगस्तनतां विनतयातस्यधीमतः अथाधुनानीलकंठवाहनेनतस्यधीमतः स्वागतंसमापृच्छ्यहर्षनिर्भरमान सा॰
गावेषयितमत्राद्य संगताः स्मपरस्परं देवर्षेकिंत्वयादृष्टो माक्वापि सषडाननः यदिवाद्य समेतेनं विज्ञप्यः सर्विभुस्त्वया अस्मे द
र्थं सुराः सर्वे त्वांविना दुःखिताइति मन्येत्र निकटे प्राप्तास्तान्देवान्यावर्तीस्त यतोतिजयिनः सर्वे समायांति समंततः व्यासउवा॰
इत्थं ब्रुवति देवर्षौ नारदे प्रियदर्शने विनयानतमूर्धानः शास्तास्तेपुरतः सुराः मौनव्रतं समालंब्य सगुहो मूकवत् स्थितः नो
किंचिद्दृचे नितरां विमनस्कोवभूवह ततो मौनव्रतेनस्मिंल्लदेवास्तत्प्रसादने स्तुतिंचक्रुः सुरम्यार्थाः षडानन स्तोषहां स्कंदे
वा ऊचुः निखिलदेववृंदानताय नमये ते सकलशोकसमर्दिने नमश्श्रवाय मुनिगणार्चिताद्दीप्तपादद्वयाय त्रिजगतीभरोद्दाम
बाहू जमे ते नमो देवदेवशंसूनो त्रिपुरघ्न नमस्तारकारे विभो सर्ववंद्य नमस्ते भवानीहृदानंदवह्निप्ररूढात्मने त्र्यंधकारे नमस्ते
नमस्ते षडास्याय षड्वारतीनाप्रस्तुद्भवांताय षाण्मातृभाजे चतुर्वक्त्रसंस्तव्यपादाब्जशोभिस्तु तर्वर्गदात्रे चतुर्दिक्प्रभाविन् न
मस्ते सुरानंददानैकनिष्ठ नमस्ते मितानंदद्वद्व्रवारिन् नमस्ते सुरानंददायिन् महेशप्रियाज्ञेयमूर्ते नमस्ते नमस्ते नम
स्ते त्रिलोकीभराभराक्रांतमूर्ते नमस्ते समस्ताधिपत्याधिशालिन् नमस्तेऽखिलार्थप्रदानैकशक्ते नमस्ते वनारण्यचारिन्
शांत नमस्ते स्तवब्रह्मांडचारिन्स्वमूर्ते नमस्ते स्वभक्तार्पिताशेषभूते नमस्ते दयामूर्तिधारिन्स्वमूर्ते नमस्ते मुनीशार्चिता
नर्च्यमूर्ते नमस्ते गुहायाखिलज्ञानभर्त्रे नमस्ते नमस्ते शरण्यैकदात्रे नमो दैत्यघातिन्प्रचंडार्कमूर्ते नमस्ते मृतस्ताविदेहो
द्भुताय बालस्वरूपाय जटाधराय मयूरगामामितविक्रमाय खेटाकरायाखिलपूजिताय षडाननायास्तु नमो नमस्ते नमो
स्तुते उत्कटपाणये च नमोस्तु प्रापुष्ठलहस्तदेव नमोस्तुते स्वाविन सर्वशत्रोर्न नमोस्तु भक्तार्पिततत्त्ववर्ग नमोस्तु वृंदा
रकवृंदवंद्यपादांबुजायाखिललोकधात्रे अंतःप्रशांताय मुनीश्वराय चराचरात्मन्भुवनेश्वराय नमोस्तुते तारकदैत्यशा
त्रेनमोस्तुते तारकमंत्रदायिन् नमोस्तुते तारकविश्वसिंधो नमोस्तुते तारकशत्रुहंत्रे नमोस्तुते शोकरसस्तवप्रभो नमोऽ

स्तुते देववरायनाशिने नमोस्तु ते व्रतस्थितात्मने नमोस्तु ते शंकरमूर्तिधारिणे नमोस्तु ते दैत्यविमर्दिकाय नमोस्तु ते देवगणा
शि॰ र्चिताय नमोस्तु ते स्वर्गविभूषिताय नमोस्तु भूयोपि नमो नमस्ते येनात्र चातिसतारकोमरारिपुर्यस्मात्तारकादेशक्रनारायणस्त्वपुवे
पु॰ वनारयतिघः संसारवारांनिधेः तारेशाननतारकारुविथरस्त्वास्त्वरोवर्हिणः सोयं नो विदधातु मंगलततिं षड्वक्त्र ईशात्म
८४ त्मजः श्रीव्यास उवाच इत्थं सुरास्ते विनयान्नताः पुरो महाप्रसन्नो लवनं विधाय तत् प्रोत्थाय तत्रांगनदं प्रदक्षिणं विधाय नत्वा
पुनरेव संगताः उपविवशुरथ्यानि वेदितास्ते स्वस्थ निषेव्यपादाश्च तेनैनन प्रणयप्रदासादृदृशा च वीक्ष्यमाणाः प्रमदभरा
वितते नच पृष्ठकरास्ते विनयानतशीर्षास्तान् प्रमोदभरनिर्भरान् अतदीनान्समालोक्य सगृहो वर्हिवाहनः पप्रच्छ कुशलं दे
वान्विनयानतकंधरान् तत्प्रसादे पुरस्कृत्य कुशलं भाविते ध्रुवम् त्वयि दृष्टिस्थिते स्वामिन् दूरेनः कुशलं विभो त्वद्दर्शनाद्भवि
परं कुशलं द्रुतमेव नः स्वामिपादप्रसादेन किं कार्यमवशिष्यते श्रीव्यास उवाच इत्थं स देवदेवेशानन्तो देवतागणान् ।
किंचिच्चाभिमुखीभूय प्रोवाच वचनं शुभम् श्रीकुमार उवाच इच्छया देवताः सर्वाः शृणुध्वं मद्वचोहितं गच्छध्वं त्रिदिवं स्वर्गं पा
लयध्वं सुखेन च देवसेनापालयितं सजपवास्मि संतते न कदाचन धीमतो निवर्तते प्रतिश्रुतात् प्रतिश्रुत्य तु यः कार्यं न
जानन्सत्वमेष्यति प्रतिश्रुतेः पालनं यदेतत्सज्जनलक्षणं तात्यजन्पुरुषो दूराद्यात्यस्पृश्यचांडालवत्सदा प्रतिश्रुतिर्द्वियन्नाम
ब्रह्मलक्षणमिष्यते ॐमित्येव वयवामप्रतिश्रुत्साविधीयते ॐतत्सदिति नाम्नैव श्रुत्यावस्त्रामिधीयते तस्मात्सा विद्वषा
नेया सा ताद्वृश्यैव केवलं नभेदालियनो देवाः प्रतिश्रुद्दसणो क्वचित् तस्मात्त्यजेत्सा न्व ये ये यात्र ब्रह्मत्यागी न संशयः योत्र
सत्यागी पुरुषः स चंडालोभिधीयते तत्स्पर्शाद्पविज्ञः स्यादिति सत्यं सुरोत्तमाः तत्स्पर्शनेतसंप्राप्ते सचेलं स्नानमाचरेत्
दंडः प्राणांतिकस्तस्य विहितो वेदवादिभिः तस्माद्बुद्ध्या प्रतिश्रुत्य शक्त्या त्वतिपादने लोभान्मोहाच्च देहमाच्च त्यजन्दंड
लभेत सः प्रतिश्रुत्यापि यो जातनसिद्धिं विदधीत वे सहृत्सम्परिहर्तव्यः स्पर्शभाषणचिंतनैः अबुद्धिकारी मनुजो न दंडं

मेनेकचित् केवलं शास्त्रसनातनस्य प्रोक्ता प्रायो मनीषिभिः लाघवं च गुरुत्वं च वीक्ष्य कार्यस्य गौरवात् प्रायश्चित्तं हि कुर्वाणो न संशयः
कदाचन तस्माद्बुद्ध्या विचारज्ञः पापलाघवगौरवे प्रायश्चित्तं तदा कुर्याद्येनासौ नानुलिप्यते भुवनरकपातास्येन बुद्ध्या कृतनाकृते
गुरुशिष्याहितेप्सुभिर्विचार्यो रमन्यो विशेषतः मयाच भवता देवाः सेनापत्यं प्रतिश्रुतं कथं त्यक्ष्यामि जानेन स्वकार्ये गौरवलाघवे
तत्पूर्यते प्रसन्नेन मनसा विबुधोत्तमाः अन्नधर्मपुना सर्वं प्रतिज्ञागमिवोहिते किं त्वयं नियमो देवा मयापि रचितोधुना ब्रह्मच
र्यस्थितिर्नित्यं वनाश्रयेषु संगतिः तच्छ्रुत्वाथ वचो देवा ममसत्यरतस्य हि कार्यकाले हि संप्राप्ते स्मर्तव्योहं सुरोत्तमाः स्मरणा
नंतरं शीघ्रं पुरस्यमा विबुधा यत्र यद्यत्कार्यं भवत्साध्यं तन्न सिद्धं विबुधाः शीघ्रं सिद्धं विजानीत नात्र कार्या विचारणा इत्युक्त्वा स दे
वान्सप्रभूः प्रशास्य प्रसन्नाविनोमुनिपुङ्गवेते भूयः प्रसन्नास्यसरोरुहस्य चकार पादं स्मरणं विधित्सुः ह्यपाप्रसादामलयामुनी
शो विलोकयन्सोथ विचारचक्षुः किंचित्समुव्याथ रमेशपंक्त्यापहासपूर्वं कथयां बभूव मुनेर्वधे त्वाशुभवेन मे कं प्रश्नमम
क्षानितरामुदेति यस्मात्कृतज्ञविदितार्थतत्त्वं पृच्छेन तथीमानिनिमेविचारः पुरःस्थितं सज्जनमाशुधीमान्पृच्छेत तत्त्वं विति।
शास्त्ररीतिः यः सज्जनेनोपरतः स्थितं च पृच्छेत तस्मान्न परोस्ति मूर्खः सत्संगसंक्रान्तविचारणे न लभेन्मनुष्यो मनसोप्य
नीतं यद्दृश्यतत्त्वं न पुनर्यथेष्टाप्यापात्रभवत्क्षौकसरस्वतोस्य सद्भाग्यशालीनितरां विवेकसंकाश्यतः सच्चरणावबद्धः फलो
न्मुखोयस्य भवेद्भुवस्य सज्जनानां चरणं प्रपद्येत यास्मिन्भवेद्धेकरुणाकटाक्षः प्रसन्नचित्तस्य महेश्वरस्य सत्संगतिं सा
धुजनेन लब्ध्वा तदा कुत्र यातालितविन्नहूतिः श्रुतंबवेदिर्धूतसमस्तकल्को विद्याप्रबोधात्प्रभेयतत्त्वः त्वणात्समवाप्नोति च
तामवस्था कुठानिस्मुर्यत्र मनोवचांसि नसाधुसंगात्परमस्ति किंचित्सारं विलोकयानि विलावतंसं यतो जडानित्यमुपै
दमंडप्रकाशानित्यं सततं विभाति यत्साधुसंगेन समाप्यते द्राक् मुहूर्तमात्रेण नरैः सुधीभिः कल्पायुतेनापि न तस्य सिद्धिः
सत्कर्मधर्माचरणव्रतानां साधुप्रणामान्समविन्नवृत्तीनितर्वाह्नः छिन्नसमस्तपापान् संसेव्यतत्त्वं समवाप्यते यत्प्रशांतचि

गो

न्ताः प्रविशंति दूरात् साधूनां चरणाब्जरेणुपटलीं ये त्राद्रियंते बुधाः ते शक्रादिसुरेंद्रवंद्यचरणा निर्वाणपात्रं परं तेषामत्र भवेज्जनि
शि॰ र्हि नमसः पुण्यं परं नापि वा स्वाद्वी मिष्टतरा सुगंधिभरिता रम्या फलानां ततिः तस्मात्साधुजनं भजेत सततं धीमान्विशुद्धान्तरः
पु॰ सत्संगेन तास्स विचारचारुचतुरः संशांतवृत्तिः प्रमान् नो साधून्भजतां भवंति हि कदाप्याकष्टकामाः सदा दोषाः कामम दादयास्तिनि
८५ भृतं भृत्यंति देवा अपि ये संसदे कुथितद्याणरलेस यायामित्रे रिपौ धनयुते तन्त्वपतो दरिद्रे सवापरे समहृशो मुदिताः सदैव ते सा
धवो हिमसुतापतिवत्समर्च्याः १ ये संततं नियमोपरमा विजितेषड्वर्गमांतरमुपेत्य च वाह्यशक्तिशत्रून् अभ्यासस क्रमन
सो मुदिताः सदैव ते साधवो हिमसुतापतिवत्समर्च्याः २ ये संगताः शमदमादिसुहृत्समाजकामादिवर्गविरताः शमितान्धमो
हाः संतोषसक्रमनसो मुदिताः सदैव ते साधवो हिमसुतापतिवत्समर्च्याः ३ ये विभ्यति स्मरसखोज्वलतो ववह्नेः शांते दि
याद मधुतामृततप्त सक्ताः सत्शांतचित्तकलना मुदिताः सदैव ते साधवो हिमसुतापतिवत्समर्च्याः ४ त्रस्यंति ये धनसुखाच्च
सुखाद् दिवाहे गेहाच्च प्राद् अपि द्दुरेगेहनाच्च यद्वत् संत्यक्तराजकलना मुदिताः सदैव ते साधवो हिमसुतापतिवत्समर्च्याः ५
ध्यायंति ये हृदयपंकजकोशमध्ये नादस्वरं तममरेशमुमांकितार्धं संरुद्धचित्तपवना मुदिताः सदैव ते साधवो हिमसुतापतिवत्स
मर्च्याः ६ सम्यङ्निरुध्य पवनं प्रतचित्तकल्पा रागादिदोषनिकरं परिमृज्य सम्यक् ध्यायंति ये पशुपतिं मुदिताः सदैव ते साधवो
हिमसुतापतिवत्समर्च्याः ७ सम्यग्विभागकुशलाः परमेशशक्त्योः संशांतचित्तशमला विबुधाः परेशाः पश्यंति ये प्रमथपं
मुदिताः सदैव ते साधवो हिमसुतापतिवत्समर्च्याः ८ उच्चारवर्णकरणादिगतिं नियम्य शान्तासमस्थ हृदये परमेशमंतः प्र
त्यक्तयंति गिरिशं मुदिताः सदैव ते साधवो हिमसुतापतिवत्समर्च्याः ९ साष्टांगयोगमपुनर्भवहेतुमेतं ये नाम नंति जितकाम
बला मुनींद्राः पश्यंति शंकरमसु मुदिताः सदैव ते साधवो हिमसुतापतिवत्समर्च्याः १० इत्थं ये सज्जनाधीमन्नागताः श्रुतः
स्थिताः तान्संस्मरन्स्तो नरो धीमान्स्वयमेव पद्धतिमुत्तमां अवेत्य नश्वरमिदं समस्तं सचराचरं नरतिं चलभेधीमान्किमत्र शरणं मम

सर्वं पश्यामि सन्मते देवेश त्वमिमं जगत् प्रबोध यद्भवेत्किं चित्तत्समाख्यातुमर्हसि नारद उवाच भगवन्सर्वं यमज्ञ शाकं
भवत वेद्यते विदितं सर्वं किं ब्रवीम्यहमंजसा अविज्ञातं स्मतं तेभ्यो मेदेभ्यः परतत्वके भवत्प्रसादतो लब्धं वयं चोपदिशामहे भ
वत्पादरजोलब्धप्रसादविमला वयं लोकानां तत्पदं गतं क्रमः शिष्टानुशासने नियतिर्यातियमिता भवद्भिर्लोकसंस्थितौ
नेहेशमात्रमहं तावद्वयं न्या जगत्स्थितौ यद्भवद्भिर्नियमितं तत्सज्ञातपरावरं अविमृश्य करिष्यामो यदि तन्नः शुभं मतं यत
स्थापितं भवद्भिस्तु वचनं वेगप्रसाधने तथा तत्करणात्सुसंवतन्वेगः प्रसिध्यति आज्ञासिद्धं च वचनं भवता पार्वती सत्त वस्तु
सिद्धिस्वरूपं हि तन्नकार्यप्रसाधिनी त्वयैतदचिन्त्यं च मणिमन्त्रौषधं गुरु नियत्यास्थापितं सम्यक् विमर्दास्महमुच्यते क
स्मां विद्धस्त्वशाक्तो हि नियतिः प्रस्फुटा सती अविज्ञायापितं मन्त्रं बलात्साधयते खिलं अलंघ्यं चार्यवादेन वेदवाक्यं कदा
चन आज्ञासिद्धमिदं प्रोक्तं तथा वस्तु प्रतीतितः वह्नेः सादाहिका शक्तिर्यथा नियतरूपिणी धृतिशक्तिर्यथा भूमेर्द्रवत्वं सलि
ले यथा अमृतत्वाभा स्थितिर्विधेः शीतता वत्तथा विभो या यत्र शक्तिर्नियता शंभुना सा गरीयसी तां तथा पालयन्मर्त्यो लभते तत्
फलं द्रुतं विनिमय्य तत्तो हरे सिद्धिर्विघ्नोदयो द्रुतं ध्रुवं न वास्य कस्य चिच्छक्तिर्नियतिं तां प्रबाधितुं तद्बाधनं हि कुर्वाणो हीन
सिद्धिः प्रजायते सर्वेषामिह वज्ञानां नियत्या शंकरात्तथा गौणता यत्ततः सिद्धिः स्वमन्त्रसाधनयोगतः शक्तिपातानुसारेण तन्म
न्त्रसाधनयोगतः ऊनता यत्ततः पुंभिः प्राप्यते तत्परं पदं तस्मात्स एकोऽखिलमहेश्वरो यं विमर्शसारः सकले विशेषे यस्येदमाभा
ति जगत्समग्रं स्वस्फूर्तिमात्रं हि विधेयमत्र यत् द्विधैव विश्वं प्रतिभाति सर्वं यस्मादिदं वाचकवाच्यमिश्रम् यद्वाच्यमेतद्धि
मतं समस्तं तद्वाचि यद्वाचकसंप्रयोगः समस्तमेवाखिलमिदं तस्माद्वाच्यवाचकयोगतः द्विधैव तत्त्वता यस्मात्सर्वासांत्यविशेष
भूः तस्माद्द्विधैव प्रसृतो महेशानः स्वविश्वगः तत्रात्मना च सततं तथा वेदात्मनापि च वेदोऽयमखिलं तस्य वा विकामूर्ति
रिष्यते सर्वं तन्मयीतस्य वाच्या मूर्तिरुदीरिता तथा च सर्वोपनिषत्सारमेतन्निरूपितं प्रणवात्सर्ववेदानां मन्त्राणां प्रलयस्तु

ष्या सर्वमेतन्महेशानन्तरेशस्य विजृंभितं सर्वानुगामिवततः प्रणवोयं महेश्वरः सर्ववेदान्तशास्त्रेषु समस्तोपनिषत्सु च प्रण
शि॰ वाख्यं परं ब्रह्म गीयते परमेश्वरः श्रीमान्समस्तवेदार्थनिधिः सोपि पतंजलिः योगशास्त्रे परं चास्य महिमानमुदैरयत् वाचकः प्र
पु॰ णवस्तस्येतीत्यं सूत्रेण योगिराट् भगवान्स्वयमेवाहतारं सर्वज्ञवाचकं सर्वज्ञस्य महेशस्य ब्रह्मणो ब्रह्म प्रभेदतः स्वरूपं द्विवि
८६ धं यच्च तत्तत्रावाप्यते परं तस्मात्स्थूलं च सूक्ष्मं च स्वरूपं यन्महेशितुः तदोंकारमयं साक्षाद्ब्रह्मविद्भिरुदीरितं तत्र स्थूलं स्वरू
पं यत्कारणात्मकमीशितुः तदुक्तं प्रणवो वस्तुमात्राभिर्लिस्त्रभिर्वहिः निरंजनं च यद्रूपं गुणातीतं परं महः प्रकाशरूपं त
त्रापि द्वे तत्सत्प्रभेदतः यत्किंचित्सकलरूपं निष्कलं च महेशितुः तत्सर्वं प्रणवस्तस्य देवदेवस्य वाचकः हि अकारश्चाप्युका
रश्च मकारो बिंदुनादकौ प्रणवोयं पुरा बिंदुनादकौ प्रणवोयं पुरा विद्भिः पंचमात्रः प्रकीर्तितः जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तौ च तत्र्ययं तद
नंतरं तथा इमा मात्राः स्मृतास्तस्य प्रणवस्य मनीषिभिः ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च ईश्वरश्च सदाशिवः इत्येते पंच ब्रह्माणो मात्रास्वास
प्रतिष्ठिताः ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च स्थूला मूर्तिरुदीरिता जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्यं यद्रूपं परिकीर्तितं ततोपि यत्परं रूपं बिंदुना
देति संज्ञितं यदीयैश्वर्यविद्भिर्ब्रह्मविष्ण्वीश्वरादयः ऐश्वर्यवंतो भासंते स एवैकः सदाशिवः तथा च वेदोपनिषत्फलश्रुते
ष्टयक्पृथक् मात्राणां चाप्यमृषां ततन्नाम्निष्ठात्तरूपतः अकारोपासको धीमान्ब्रह्मलोकमवाप्य च तपसा ब्रह्मचर्येण
श्रद्धायुक्तोभिजायते आकारोपासकश्चैव विष्णुलोके महीयते आनंदं परमं भुक्त्वा विभूत्या सह जायते मकारोपासको धी
मान्रुद्रलोके महीयते तेजोमयेन देहेन राजते रुद्रसन्निभ अणिमादिगुणाधारो वशीकृतजगत्त्रयः रुद्रस्यानुचरो भूत्वा
रुद्रेण सह मोदते बिंदूपासनतो धीमाननाख्यं यत्परं पदं तेजोरूपं परं धाम तत्समाविश्य तिष्ठति यत्सर्वकल्पनाहीनं
मनोतीतं प्रभास्वरं नित्यस्वतंत्रं सर्वज्ञं किं चिदुल्लसितं परं स्वरूपतो ह्यवाच्यं यत्सांख्ये येवापदिश्यते नयैमितीत्यं धीमतः
सर्वकारणकारणं यमाहुरीश्वरं देवं ब्रह्मणो हेतिनिर्मलं यदा वेश वशान्नाद पतनं भूमिपतनं बिंदुस्वरूपं तं शंभेकल्प

कोटिशतैरपि सततान्भ्यासयोगेन समाविशति कर्हिचित् तत्रास्य शक्तिपातो वा केवलेशानिकारणं शक्तिपातो विनापायैतादृ
क्षेवाभिधीयते यथाहि परमेशानः स्वेच्छया स्वात्मगोपनं विधाय च पराधीनः संसारे जायते क्षणात् तथा तदिच्छामहती दूरी
कृत्यात्मगोपनं स्वप्रकाशेन तत्स्वरूपं तत्क्षणात्मकस्यत्यापि प्रकटीकृत्य तद्रूपं स्वच्छं शांतमहोदधेः अनुगृह्णाति कस्यापि कदा
चिदिति निश्चयः स च तीव्रतमादिभेदेन चिराचिरविशेषतः अनेन तो च व्रजति तथा साधनयोगतः अत एवात्र शास्त्रेषु साधना
न्यभिध्यते चिरशीघ्रादिरूपेण तथा विधिनियोगतः साधनान्यपि तान्यष्टमूर्त्यष्टकमुदीरितं महेशितुस्तत्तान्यक्षमाया
वर्तं उदीरितः भूमिर्जलं तथा तेजो वायुराकाशमेव च अहस्करो निशानाथः पुमानित्यष्टकं मतं एतन्मूर्त्यष्टकं ध्यात्वा महे
शस्य परं वपुः उन्मीलितमहाप्रज्ञो क्रमात्मच्युतबंधनात् अथवा क्रमयोगेन या काचिन्मूर्तिमादरात् समाविश्य न रोधीम
ल्लिंगो रूपं प्रपश्यति हृष्ट्वा रूपं महेशस्य पदं तत्समवाप्यते नयद्भासयते सूर्यो न शशांको न पावकः ‘‘मानि सत्स्वरूपाणि
तेनाभांसि परं तेजोमयं हि शिवं ततः अथ समाविश्य न देह्यं रेवपुस्तेजोमयं शांतविकल्पनामयं त्वद्धेयपरानंदविसर्गभूमिकायमा
हुरात्मप्रविवेकपंडिताः अथ विद्रूपपरिष्टाद्यन्तादाल्यपरमं महः वाङ्मनोगोचरातीतं सर्वाभासमयं महत् सर्वव्यापिप्र
काशात्मतद्धातीतिनिशाह्वितं। शुद्धविषदमव्यक्तं समस्तंम्प्रोच्छलद्वपुः सर्वानंदमयं नित्यं परब्रह्मेति शाह्वितं समस्तक
ल्पनातीतं पूर्णं स्वात्मस्थितेः हृत् स्वशक्तिपूर्णमानं यच्छिवरूत्याभिधीयते तदुपासनतो धीरो महत्वायावकल्पते यत्प्राप्य
मतिमान्धीरो महानंदमवाप्य च सर्वथा वर्तमानोपि न शोचति कृताकृते यत्र ब्रह्मांडलक्षाणि बुद्बुदानीव सागरे लाय
लायं समुद्यन्ति तदिच्छाव शतः स्वयं इत्यं प्राहु परं ब्रह्म समयं तत्त्वहि शांभवं शंकरोदीरितं सर्ववेदोपनिषदां मतं शिवास्यकम
लाद्गीतमयाप्य न मितेततः विमदास्तह मे तद्धि विनाशं शंष्पडानन वेदांक्तिमुरीकृत्य मया शंकरनंदन त्वदग्रतः परोक्षोप
देशेन तदुदीरितं शास्त्रोक्तमुरीकृत्य योवक्ति वचनं शुभं न तस्य हर्षणं किंचित्सर्वज्ञो हि महेश्वरः यस्मात्स्म हे स्व रहदेवत

सर्ववेदाः सर्वंचवाङ्मयमस्तुच्चविशेषभूमिः वाच्येनवाचकमतोविनियोज्यसर्वं सर्वात्मनास्फुरतिविश्ववपुर्महात्मा वेदोपि
शि॰ भूतपतत्त्वगायत्रीरूपमंत्रणे महेशितःपरेशस्यसाक्षाद्हृदश्ववक्त्रतो महेश्वरवचोयस्मै विमाहृदयसंभवे ब्रह्मणासमनु
पु॰ ज्ञातेनगच्छदेविनमोक्ष्यते इतीत्थंवेदवाक्येनकर्तावेदस्यशंकरः तथाचसिद्धंनितरांवेदाःशिववक्त्रोद्भवः मयापितेपरो
८२ देणायुक्तंतंवेदवाक्यतः नदद्वादियतःस्वात्माप्रकृतीस्याद्यदब्रुवन् यच्चित्तेनितरांहृष्टंतद्वाच्यंपुरतोगुह सत्यंचेत्संवेद
तद्धिसं शयोनिश्चयोभवेत् तस्माद्यथान्वयात्तस्मात्कुरुतंशंकरनंदन तन्निवेदयमांभृत्यंस्वामिन्यादाज्ञसेवकं यथातदु
पदेशस्यपारगामीभवान्मतः निश्चितंसर्वसिद्धान्तपारगामीभवान्मतः देवीप्रष्टीशिवोवक्तातन्मध्येकेवलंभवान् श्रोता
सिसर्वज्ञसुतगौरीहृदयनंदन ततस्त्वयन्नविदितंब्रह्मादीनांकथंचन तत्त्वंभवतोन्यच्चेत्स्ववक्तुंशक्तिकथंभवेत् मादृशाः
कलयेस्वामिंस्त्वद्भवत्पादसेवनात् कथंचिद्भवतोभक्तिंविधातुंशक्नुमःपरे व्यासउवाच इत्थंविनयसंभारगर्योनितरामल
भक्तिनामुनिश्रेष्ठेनकथितेसंप्रहृष्टतनूरुहः षडाननःप्रहस्याहमुनिंशंकरनंदनः कुमारउवाच मुनेवर्धस्वनितरांब्रह्म
ज्ञानोचितात्मिते शेमुषीयंयथासम्यक्द्विःस्थितोसिसतांवर अनयाप्रज्ञयाब्रह्मन्नूनंतेवुद्धशुभोदयं तद्ब्रह्मन्त्वंविजानीतेश
मन्येसमहोदय यथानवायंसमतेनिश्चयोमुनिसत्तम तथासत्यंतथाब्रह्मन्नवर्द्धितांतेमहोदयः इत्थंतयोःप्रवदतोःकुमार
मुनिवर्ययोः परस्परंपरानंदहृष्टदाननपद्मयोः परमार्थविचारेणलब्धसत्याववोधयोः सत्यानंदसमुन्मेषविस्मृतान्य
वितर्कयोः निर्गीर्णसर्वसंकल्पावाङ्मब्रह्मावबोधयोः परस्परकथाश्लेषविमृष्टपरतत्त्वयोः विश्रान्तयोःपरेतत्त्वेनाशृष्टा
खिलतत्त्वयोः परतत्त्वावबोधार्थंतांकथांविदधानयोः देवदेवोमहादेवानोत्तत्रप्रापत्स्वरादरात् स्थानानिचवरून्याशुच
विताल्वेषणोःशिवो विश्रान्तोहरमध्यानंमिवातिविछिन्नचेतसो हृष्टाहृष्टशात्तुस्तौतंकुमारंशान्तचेतसं अतीवहृष्टमनसंदे
वर्षिकृतमाविदं हृष्ट्वातोतेस्वतनयंहृष्टचित्तोवभूवतः येनानयोःसदाशीघ्रमधिविगलितःक्षणात् आनंदाम्बुसमंस्वर्णे

लोकेनचापितत्त्वतां पार्वत्याप्रिततं संजाते प्रफुल्लसद्धिमाब्जवत् वियोगविधुरागौरीयादृशीमातृका आनंदोकुशिताचापिताद
शीमाबभूवह तद्दर्शनादभूद्देवी स्तब्धभूतेवयोगिका विश्रांतचित्तसंस्कारा चित्रन्यस्तेवपुत्रिका अथोत्तातात्स्वमात्स्वसुतकुमारेति
जगाद सा वियोगभयविह्वला पुनस्त्वस्योरमस्वहि ततोदेवीसमाश्वास्य शंकरोलोकशंकरः पश्यपाश्वतनयंगौरिप्रियंत्वंपुरतःस्थि
तं इतितांसमुवीक्ष्यशंकरोमुनिसत्तम संजज्ञे सचदेवर्षिः कुमारंसमबोधयत् उत्तिष्ठतातभगवान्भवानीचागतौतव आलो
कनार्थंनितरांप्रसादयशिवौप्रभो पित्रोःप्रसन्नयोस्तातप्रसन्नंसर्वमेवहि पितृप्रसादतोलभ्यंपुरुषार्थचतुष्टयं आयातौ
समुत्थंतातप्रत्युत्थानाभिवादनैः विशेषयशिवौतावत्सन्तोमेतडिल्लताः पितरौसेवतेयस्तुप्रत्युत्थानाभिवादनैः तेनेयंपृथि
वीभूतातिष्ठतीहातिभारिणी स्वधर्माचारनिरतायेकेचिदिहभूतले तदाश्रयेणहिपरंभूतधात्रीविराजते समुद्रगिरिभारार्ता।
तृणांनपश्येद्वसुंधरा यथैतानन चधीरेंद्रापालयेपुमहाव्रताः पित्रोर्यस्यपराभक्तिःसलोकान्धर्मविन्नमः शीघ्रंविजयतेतातभूतला
तेनवसुंधरा पितरौसेवतेयस्तुमानपादाभिवादनैः तेनेयमन्वर्थवतीपुरत्नेनवसुंधरा पृथिव्याभारभूतास्तेविज्ञेयाःपुरुषा
धमाः येनसेव्यतपित्रोश्चपादांभोरुहकेसरे याभ्विरःशोभतेनत्यर्थंपितृपादरजासुजा सपवृजातोलोकेस्मिन्नन्यैवेगर्दभाम
ताः जन्मिनांजननंतन्यनिद्राशनरतैःसह केनविज्ञायतेलोकेमनुष्यायदिनेदृशः विवेकचारीसद्धर्मपितृसेवापरायणः न
कदापिनरोधीमान्शोच्यतामुपगच्छति कुलंसमुज्वलंतेनकृतंकृत्याचतत्स्वसः पितरौसेवतेयस्तुपितृसेवापरायणः तस्मादुत्ति
ष्ठभद्रंतेपित्रोरंगंषडाननं प्रक्रमस्वविशेषणशिरसाचरणौनम इत्येवमुक्त्वाविरतेमुनींद्रेभृशंसंत्रयाकिंचिदवेत्यसेष्य ननाम
द्रागच्छिरसाकुमारःप्रोत्थाप्यदेवोगतशोकमेव तेनंतवाष्यभूतेशोगिरिजाचषडाननेन प्रोत्थायजिघ्राशिरसिप्रियस्तेसुतव्रत
अथोवाचमहादेवीकुमारंशिवविवाहन निर्वेदबुद्धिःसाह्वागतानेकिमुच्यास्तिवा निर्वेदोहिमहाननर्थोमनीषिजननिंदितः
निर्वेदनिरतालोकाःपशवस्तेप्रकीर्तिताः निर्वेदोयस्वभावेनस्वरूपेणचनिष्फलः निर्वेदनिरतस्याहोक्लेशराशिःपदेपदे अ

श्रि॰
पु॰
८८

सत्येसत्यभानंयत्सत्येसत्यविपर्ययः निर्वंधलत्वांसिद्धंनान्यथासहिंसंभवेत् यदिसत्येप्रवृत्तिःस्यान्निवृत्तिःस्यादसत्यतः कथंचनापि
निर्बंधवानोपिचनश्यति तस्मादसत्यताभासग्रहेणानेनकिंफलं साधुबुद्धिंसमाश्रित्यसज्ञोभवगृहाणच व्यासउवाच तमौनव्रतिनं
प्रीतंध्यानलीनमकल्मषं पुरतोवस्थितंशंभुर्विनिनायसुविह्वलं श्रीशंभुरुवाच प्रसादयमहाप्राज्ञमातरंपुरतःस्थितां येवेदनात्वांहिमव
त्कुमारीलोकमातरं इयंस्तुपुत्रंत्वांप्राप्यवीरसूःशब्दभाजनं यदाभूत्तत्वसम्मतेकिमिदंविदधासिभोः इयंस्तुपुत्रंत्वांप्राप्यदेवसेनापतिंगु
ह देवद्रुत्याभवत्तुत्रमध्येवीरसूत्वामिह परमानंदसंमग्नात्वामाप्यप्रियदर्शने कथंशोच्याभवेद्दावीवह्नियोगभरातुरा मूर्छस्यचक्रु
तघ्नस्यापिशुनस्यखलस्यच सुतस्यविरहंज्ञात्वनसहंतेहिमातरः किंपुनःसर्वतःसारवलस्यसमनीषिणः तेजोपकृतसर्वस्यतन्वेय
सहंतेप्रभुः तथाहिमुनिवादोत्रधीमन्सर्वस्मर्यकः मातृपालनसंज्ञोयंधर्मशास्त्रेवधारितः कृतापराधाद्दुष्टापिकुलोकमलिनापि
वा योषित्पत्यावसात्याज्यानपुत्रेणकदाचन पतितागुरवस्त्याज्यानत्वमाताकदाचन गर्भधारणपोषाभ्यांयस्मान्मातागरीयसी ।
याकृतेत्वामपीलायासाग्रसारविवेकिनी तांत्यजन्कुरुषोमोहाद्रुद्रदंडंसमश्नुते नतस्यतनयस्यास्तिगतिरत्रकदाचन यस्त्यजेत
पितरौमूर्छाग्रहसक्तःसदुर्मतिः महापराधसंतुष्टानिर्निमित्तंचयागिनी सतेननप्रसूत्त्याज्यात्यजन्नुभयतःपतेत् तस्मादेनांप्रसे
वालेशोत्स्यायप्रमदान्वितः सांत्वयस्वप्रसन्नेनमुखेनगिरिजासुत व्यासउवाच इत्युक्तेसाधुवचनेसमाकर्ण्यापिवह्निभूः शद्धंतोशि
थिलीकृतमनायापिनसोशाकृत तमथोवचनस्यांज्ञभूतयत्नमिवेश्वरः समीत्पयाकुलीभूयवलाद्रुद्धतेमेहन नदीहासवितर्क्य
शुभोद्रवेशिखिवाहनः पश्यत्सुसर्वदेवेषुनारदेमुनिसत्तमे वितर्कयतितच्चेष्टामप्यूरेसज्जपवह्नि पार्वत्याविलपन्त्याचक्रुद्धेशो
भीयमातके द्रावहिंणसमारूह्यमंदरात्स्वर्णकंदरात् प्रोड्डीयसजगामाशुतिरोधानषडाननः प्रदर्शनपथंयातेप्रोड्डीयशिखि
वाहने मीलितःपुष्पमालाश्चापतंस्तत्रपदेपदे तदृदर्शनमापद्यक्रोशद्वादशकांतरे निवासश्वेतशृंगाख्यंकुमारःशिखिवाहनः तेय
तस्माहसंदृष्टानतत्वासोविस्मयाकुलाः समुनस्युःसपोणामीलस्तदर्शनहद्वताः नदृष्टानस्पपुत्रस्यसाहसंभृशदुःखिता सतीरुरो

दुःखभृशं विलपंती पुनः पुनः तथा गौरी रुरोदात्र यस्मात्तत्र नदी क्षणात् प्रससार महाशोकहारिणी मज्जनान्नृणां अस्तु तीर्थम...
ख्यातं तत्र स्थितं जगतीतले यत्स्नानमात्रेणाप्याशु निर्वाणपदभाग्भवेत् भगवान्स महेशानः पार्वतीप्रणयार्दितः तमन्वेष्टुं ययौ तूर्णं
नारदानुगतस्तदा पार्वतीं तां समाश्वास्य नारदानुगतः शिवः पुष्पमालांकितपथस्तत्राश्रमः क्षणांतरे ते देवाः स्वामिनातेनसा
हिताः कार्यसंगतौ स्मर्तव्योऽहं सदा सर्वं करिष्यामीति तद्वचः स्मृत्वापि वै विना तेन कुमारेण व्ययं जडाः इति मत्वा तदा देवास्तत
पीठं शिवसन्निधौ पुष्पमालाभिरभ्यर्च्य विलेपभूषणाङ्गविताः तेषां विलपतां तत्र कुमारः स्वेच्छयातेनसौ आविर्बभूव तत्पीठाग्रतो
रूपः सनातनः तदर्चयित्वा विधिवत्प्रणम्य च पुनः पुनः स्वार्थसिद्धिं समीक्ष्याथ ययुः स्वं स्वं निकेतनं तदा प्रभृति तत्रैवं तत्ती
र्थं समभूद्भुवि कार्तिकेयारण्यमिति प्रथितं चाधुनापि हि यत्र देवी समायाता भगवान् शंकरस्तथा तत्स्रोतस्तत्र देवानां वरं श्री
त्वा ददौ मुदा यत्र नारदसंवादो गुह्येन शिवसूनुना तत्तीर्थं परमं लोके प्रथितं जगतीतले कार्तिकेयारण्यमिति यत्रैवं लोक
वासिनः कार्तिक्यां पौर्णमास्यां हि समायांति महोन्विताः तस्मिंस्तु परमे तीर्थे कृत्वा यात्रां प्रयत्नतः कृतकृत्यो भवेज्जंतुर्नि
र्वाणपदमश्नुते तेजोरूपं समासाद्य कार्तिकेयस्य धीमतः अस्तु कुंडे नरः स्नात्वा विधाय यात्रां प्रसन्नधीः तत्पीठदर्शनं कृत्वा स
द्योमुच्येत तत्पूजनात् इत्येवमुक्तं शिवनंदनस्य षडाननस्यामितविक्रमस्य चलीकमत्रापि समाधिभागी स एवं समाप्नोति
महार्थसिद्धिं समाकर्ण्याध्यायमिमं धर्मसंसक्तमानसः वेदाध्ययनपुण्येन पुण्येनात्र संशयः इति श्री शिवपुराणे कुमा
रनारदसंवादो नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ४३ ॐ श्री शौनक उवाच तेजः कुंडं समुद्भूतं वादरायणतो वद सूत तव हृद्दना
भोजस्सं गयपरिवृंहितां कथामृतानि पीयाश्रु कर्णपात्रैः सतम्मिताम् त्वमास्म परिहृत्यार्थं विमर्शस्तु दिता भृशं तत्रापि सं
शयोऽस्माकं हृदि संवर्तते महान् तयोत्तरप्रदानेन कुरु निःसंशयांश्च नः तत्र प्राप्य महेशानः किमकारि च दुर्गया प्रसन्नचित्तः
सो भक्तिसमायातो निजानंदहान् किं वा ततोऽपि संगतः समाचक्ष्वेति निष्कृतः सूत उवाच सावधानाः शृण्वंतु यद्वृत्तं तत्र का

शि॰ तते मंदराद्रेर्गते तस्मिन्क्रोशद्वादशकांतरे देवाः सर्वे समागत्य तत्र गत्वा तिरं हस्मा दृष्ट्वा स्वं स्वामीनं देवदेवतनूद्भवं क्रौंचाद्रिके
यथासीनं विश्रांतमिव तं शुद्धं वाहनं चापितं न्यस्य कृत विश्रांति तत्क्षणं उपविष्टं पुरस्तस्य दीनदीनमिवस्थमन् हृतारत्रणाम्य विन
पु॰ यानतमूर्धानपवते स्तुतिं प्रस्तावयां चक्रुर्यो वन्नावत्सषण्मुखः स्वागतपरिपप्रच्छ कायातेतिप्रवदन्मुहुः नेतत्स्वागतमावेद्य
८१ मूर्धावज्ञेनतःसुराः आसन्नीभूयतं नेमुर्विनयानतकंधराः हस्तस्पर्शनतान्देवान्समाश्वास्य सषण्मुखः पप्रच्छोदारयावाचा
तदागमनकारणं वागेकामयजानेस्यात्रब्रह्मैव सप्रतिष्ठिता कथं त्यजति नान्सा ये ब्रह्मज्ञानविचक्षणाः वागेका सत्यभूता च म
त्यं ब्रह्म हि चक्षते विश्वावयस्ततो मोक्षो ब्रह्मश्रेष्ठो भवेन्नरः तस्मान्म्योक्तमाहात्म्य सत्यनिष्ठा भविष्यथ सत्यं वदामि विबु
धाः कार्यकालेक्षणेन हि स्मरणानंतरं समयः प्रादुर्भूय हितं वचः करिष्यामि समस्तं वृंयं त्रिलोकीपालयिष्यथ इत्युप्रसन्ना
स्य स रोरुद्दतं विज्ञाय देवास्तम प्योविशाखं सर्वे प्रबद्धांजलयो॥ विनीताः संप्रार्थयामासुरुमातनूजं स्वामिंस्त्वदीयाय दि
नोऽस्ति श्यास्ति विज्ञप्तिरेका क्रियते स भृत्यैः अस्माभिरीशाशयदर्शनेन विज्ञापनाचेदृविताफलाय वित्तत्सिरीशे विहितास
भृत्यैस्तदा ज्ञया यत्फलदायिनी यत स्वयं कृतानर्थप्रदायिनी व पुष्टोऽपुष्टोफलानां शारदी वृष्टिः आज्ञप्यतां तद्भवतामहेश
सूनोकविद्यामहेमां वयं यत न स्वामिनो भृत्यमनादियंते भृत्या हि राजस्वधिकारभाजः श्रीव्यास उवाच इत्थं सन्नपितो दे
वैः कार्तिकेयो महामतिः उवाच वचनं साधु प्रसन्नमुखपंकजः श्रीकुमार उवाच श्रुतामतिप्रमं देवा विज्ञप्यफलदं भवेत
विज्ञापयत यत्किंचि विचित्रमेवो वर्ततेसुराः अदेयं न ममास्त्यद्य मत्तानो देहमप्यहो इत्यं तेन च ते देवाद त्तवाक्यस्य मुद्दा पर
स्परं समालोक्य शत्रुरेकोवरोस्ति नः देयस्त्वत्र स्वयं स्वामिन्कृपांकुरुशिवात्मज भवता स्वामिना स्वामिन्नाथवंतो वयं यतः
दैत्यान्समर्थयोगी स्त्वान्स्वर्गान्नं ज्ञामहे स्तवं स्वामिनं त्वां समालोच्य ते स्तराहू स्यवनः शंकं ते भयसंविग्नाः पलायंते दिशो
दश समाकर्ण्याधुनातेथनो नाथं त्वां पलायिनं सर्जं ते कृतसं मानाः परस्परहिते विणः पदानि नो विभक्तानि तेमनो रथ्य

प्राप्तिभिः परस्परं समागत्य दैत्याग्रुकैः प्रमोदिभिः तदर्थं तेऽधुना स्वामिन्निर्विकशोकमिहागतं भवतो येन नो स्यामपरपातायता
विभो त्वं स्वामिनस्मामासाद्य दुःखसत्तामपि प्रभो नजानीमो विना नाथं लोकस्त्वं स्वमालिनः तस्मादिहैव भवतो निवासोस्त्वषडा
न भूत्यानां प्रीतिदोस्माकं चराचरगुरोपरं इत्युदीरितमाकर्ण्य देवानां स षडाननः प्रसन्नीभूय फरिति देवास्तान्समाश्वसीत्
देवाः प्रसन्नमनसो यूयं भवत वो हितं मयाप्रतिश्रुतं चरो निवासोप्यधुनास्त्विह मयाप्रतिश्रुतं देवा इहास्थानं दिनाय वः उपास्थि
तायां बाधायामस्मिन्नत्यो हं शिवाय वः विशंकं त्रिदिवं सर्वे स्वस्थानान्यधितिष्ठत नकाचिद्भवतां पीडामस्विन्नपरिवर्तिनाम्
इत्थं प्रभोस्तद्वचनं निशम्य हर्षाद्भुता देवगणा बभूवुः प्रणम्य तं शंकरसूनुमाशु भक्त्या विनिर्जग्मुरतीव मग्नाः वह्निर्गताय
ते देवा वाद्यानि विविधान्यथो चक्रुः संप्रीतमनसो रिपुशंकां विहाय च नानाविधानि वाद्यानि विविधान्यथ स्वर्गजाः स्वस्था
नानि समाजग्मुः प्रहृष्टा विहितक्षणाः सोऽभूद्वादित्रनिनदोऽतीव भीमाकृतिस्तदा हृदयानीव दैत्यानां दारयत्कठिनान्यपि
योऽभूद्वादित्रनिनदो रोदसी परिपूरयन् तेनाशु दैत्यचित्तानि रिक्तान्यासन्द्विजाः किल तस्य वादित्रशब्दस्य प्रतिश्रुतिश्रवेन च
नडानि स्वर्गस्थानानि जहत्स्वर्मुदितानि वा तच्छब्दश्रवणाद्दैत्यास्त्वेथ क्रुद्धाः प्रचुरत्वशः हतवार्तां समाकर्ण्य पातालतलमा
विभ्रान् इत्थं ते विबुधास्तत्र नाथं तं प्राप्य सम्मुदा समाश्रित्य सर्वे तस्थुः स्वस्वस्थानेषु निर्भयं अथैशानोपि भगवान्यावर्तीसाः
पिलोकः तेन नूनमस्माकं कार्यं कौवादिनिकटस्थिते कृतप्रतिज्ञे विबुधैस्ततो हरविलोकनात् इहाधुना वसिष्यामि नूनं तासि
कृतस्त्वं इत्थं कृतप्रतिज्ञे च श्रुत्वा जहर्षतः शिवो त्रिलोकीं यातमज्जेते देवसेनापतिस्ततः समर्घ्य भगवंतो तो सप्रसन्नो वभू
वतः अथैकदा नूनं ते द्रष्टुं जग्मतरादरात् गतव्यलीकः किमसौ सुतोभूदधुनापि च तावायातो समालोक्य हरात्मास्या
यवह्निभिः यथो वितनना माशु प्रसन्नेनांतरात्मना अथ पुत्रं समादाय भवानीशंकरोस्तात् विनयानतमूर्धा साहङ्कं सज्जो
वभूवतः तन्नूनं भवानी मा प्रावदत्यम निर्भरं कच्चित्प्रसन्न विज्ञोसि पुत्रोऽस्त तद्वद पित्रचिन्तां विहायैव कथ्यते सकलमः

शि॰ पु॰ ९०

स्त्रिभोः पालनं लालनं तात विस्मृतं ते कथं विभो कुतो भार्ये पिते तात कथं न स्मरसि प्रभो इत्युक्त्वा सा महादेवी बाष्पपूर्णेक्षणा स
ती ध्यात्वा पूर्ववृत्तं म्लानास्यो मंत्रस्तथैवपन्नगी ताततथावस्थितां गौरीं समालोच्य षडाननः संरुद्धनयनस्तूर्णं बाष्पेणासवभूव
ह तातां तथावस्थितौ दृष्ट्वा सर्वज्ञः परमेश्वरः नियत्यानुसमाश्वास्य गतशोकौ चकार ह तं बाष्पं प्रलयं तूर्णं दूरीकृत्याथ तौ मुदा प
रस्परं समाश्लिष्य मुदितौ तौ बभूवतुः परस्परं च कुशलं समापृच्छ्याथ शंकरः प्रोवाच स्निग्धगंभीरं वचनं सांत्वयन्निव श्री
शिव उवाच कृतं सा पुत्रया धीमन्यत्त्वया प्रतिपालिता सत्यप्रतिज्ञा मनुजो राजते सर्वमूर्धसु सत्यप्रतिज्ञया विश्वमेतत्सर्वं च
संस्थितं याप्रतिज्ञा हि धीरस्य सर्वं शास्य महेप्सितः नियतिः सा भगवती मम विश्वविधायिनी ययेदं जगतः स्थितिस्तात सर्वत्र च
विराजते सा ममैषा परा शक्तिर्नियतिस्त्वभिधीयते यां सर्वत्र कृतस्थितिं जगति भो देदीप्यते सर्वतो भानो षष्ठीयष्टीमिता च
जगतिः स्वष्ट्रात्मिका वेधसि विश्वे पालनरूपिणी च सततं संहाररूपा हरे सेयं शक्तिरसौ जगत्याभिमता सर्वत्र सिद्धात्मिमे
तां मम यां परादेवी नियतिं पालयं ज्जनः सर्वथा सौख्यमाप्नोति नित्यानन्दमवाप्नुयात् यया सर्वमिदं व्याप्तं प्रसादिस्या वरांतके
प्राणामयं राख्ता च सर्वं याश्रवमाप्नुयात् स च शाक्त्रमनसा रेणपालयंस्तामनन्यधीः परमानंदमाप्नोति यत्तद्ब्रह्म सनातनम्
व यं स्वनिनर्तित प्रतिज्ञा पूर्विताव्यया सेनापत्ये हि देवानामाश्रुतं यत्पुनस्त्वया देवसेनापतित्वं च यत्त्वया प्रतिपालितं तेन मे वि
गताचिंतासुवंतिष्ठामि केवले सत्यप्रतिज्ञावां पुत्रा पुरा यं नोऽस्माद्धुना गृहान्निजान्समागतं यथेच्छं वर्त्यतां तथा अंगीकृतार्थसं
सिद्धो येयज्ञे तेहृष्टबुवताः ते संतोमामननीया मे भवानिवषडाननव्यलीकं नेगतं साधो नर्थ्यशोककारं परं निःशंकोसि महाप्राज्ञ
त्यक्त्वा शंकादि साधवः पार्वती यं तव प्रसूर्व्यलीकाशंकिनी स्वत रात्रिंदिनं रोरुदीति शोकोद्विग्ना गृहेति च श्रीव्यास उवाच इ
त्येवमहेशवचनं समनिशम्य धीमान्बाष्पोपरुद्धनयनोथविषण्णकंठः संभावितावितथवचनं कथं चित्तं स्थ्यामगद्गदम्बो
चदतीवनम्रः कुमार उवाच तन्वतोभगवंस्तात तस्यतां गिरिनंदिनि ममदासातिदासस्य व्यलीकं न कथंचन वाल्यचापल्यतो

यन्मे जातं किं विदन्तर्थकं पितरौ तन्मे मदानीत्यम्य तां शीघ्रमेव च भवद्भ्यां मानितो सोहं कार्यकाल उपस्थिते स्मर्तव्योहं समाग
त्य कार्यं तत्साधयाम्यलं नियमो यः कृतस्तातौ न स लंघ्यः कदाचन नियमोल्लंघनेन यस्मात्सत्यभ्रष्टो भविष्यति सत्यभ्रष्टस्य
हि गतिर्नास्ति नान्येति निश्चितं सत्यभ्रष्टो हि नामुत्र परत्रापि च भाजनं तस्मान्नियममाश्रित्य स्थास्याम्यत्र सदैव सन् देव
सेनापतिर्नैव कृतास्यामुदितो भृशं विशोकं गच्छतं तत्र कैलासे निजमंदिरे राजेते नितरां यस्मान्मातापितरौ च पृथक्स्थितिः
बालो षोडशवर्षीये मित्रवत्समाचरेत् इत्याहुर्वेदवादज्ञा मुनयस्तत्त्वदर्शिनः मित्रवद्यः समाचारः पुत्रेण पितरौ रितः स
एक स्थितिमप्याह तथा प्रीतिः परस्परं पृथक्स्थित्या प्रेम नितरां वर्द्धते पितृपुत्रयोः समेत्य वर्धते वैरं तस्मात्पुत्रात्पृथक्क्रिया व्य
वहारे समाचारे भोजने कार्यसंगतौ समेत्य करणे सिद्धिस्तत्क्षणादेव जायते निवासस्तु पृथक्कार्यः सोऽत्र प्रेमयशोर्थिभिः
तयाहं नितरां व्रज्ञन्स्तोत्र्यं स्याऽभयोर्यतः श्रीव्यास उवाच इत्थं सम मधुरां वाणीं वेदार्थानुगतां शिवः समाकर्ण्य हसन् हृष्टो
बभूवामोदनिर्भरः उत्थाय पितृतः स्वेनैवालेभुजाभ्यां परिरभ्य च मूर्ध्नि जघ्रौ ततो देवी समाश्लिष्य तनेसुते तत्स्पर्शसुखमासाद्य पा
र्वती मोदनिर्भरा प्रसन्नमानसातीव सुधाप्लुतकलेवरा आनंदमग्ना नितरां हृष्टरोमा हसन्मुखी आनंदाश्रुपरिक्लांतास्यफुल्ला
स्याबभूवह ततः परस्परं प्रेमवाक्यं मधुरसान्विते विधाय गतमधुमातौ शिवौ सत्वषडाननः शीघ्रमुत्थाय चरणात्प्रणम्य पुर
तः स्थितः प्रदक्षिणप्रक्रमणं चक्रे पित्रा मुदान्वितः अकृत्रिमप्रेमरसेन तौ तस्या वत्सशोककरौ ऊचतुः पुत्रवधे स्वविलोक्यो भार
मुहुर्मुहुः इहस्थितेस्त्वं देवसेनारतमुदान्वितः त्रिंशद्दिनान्ते आगत्य प्राप्स्यावस्त्वद्दर्शनं अवश्यकार्यो यात्रेयमावाभ्यां तव
कृते न च दर्शनं दर्शितं तनुजात्रस्त्वं तिष्ठाम्रस्वप्रभो इतितौ तं समाश्वास्य पार्वतीपरमेश्वरौ कैलासं जग्मतुः प्रेमभराक्रांतौ गृहस्थितौ त
दारभ्य च तौ तत्र द्रष्टुं वर्षे वर्षे तनद्भवं तद्दृष्टुं च समायातः क्रौंचाद्रिनिकटस्थले आमायां तत्र योधीरा यात्रां कुर्वंति सर्वदा ते सद्धः कृतात
र्थामनुजा भोगमोक्षप्रभागिनः यत्र गौरी च भगवांस्तत्पुत्रः सषडाननः परस्परं समेष्यति तत्र किं प्रार्थ्यते धिकं तत्र गंतुं कृती।

शि॰ पु॰ ४१

घोराणामनुजायेत भूतले नपवमात्मान्सज्ञानीहिः कृतकृत्या न संशयः तस्मात्कोटीश्वरे नित्यं भक्त्यादर्शे यात्रां विधाय च जीवन्मुक्तो मृतश्चांते
निर्वाणपदभाजनं श्रुत्वाध्यायमिमं पुण्यं कृतकृत्यो भवेन्नरः यात्राफलमवाप्नोति संसारी नावसीदति यात्रां कर्तुमशक्तोपि यो ध्या
यं पठयेदिमं श्रमायासं विनाभेडीमान्यात्राफलमसंशयं तस्मादर्शे समागत्य श्राव्यो ध्यायोयमीशितुः श्रवणेनापि मनुजो लभेत्
सिद्धिं महोदयात् इति श्रीशिवपुराणे कुमारस्कन्दसंवादे नाम चतुश्चत्वारिंशोध्यायः ४४ श्रीशौनक उवाच भवदाननपद्मोत्था महा
मोहध्वनिर्भराः विधूतांतर्महामोहाः परमानन्ददायकाः श्रीमहेश्वरचर्यामृतपरमार्थरसोज्वलाः इमाः कथाः समाकर्ण्य निष्ठानि
स्वप्रशोधिनीः व्यासशिष्य महाबुद्धे जन्मसंसारबंधनात् विमुक्ताः कृतकृत्याः स्मो लब्धं यत्तत्फलं तथा इदानीं सूत वाञ्छा नो वर्धते नि
तरां प्रभोः श्रव्या लीला स्वपि श्रान्तं तत्स्य सर्वातिशायिनः कथा नव नवो लोलाः श्रुत्वा तस्य महेशितुः सोकंदनितरां विभिन्नजाते श्रोत
कथाः शुभाः यो महेशकथा श्रुत्वा न तृप्यति निकृष्टधीः तं स्वल्पबुद्धिं जानीमो दांभिकं पशुमबुद्धिकं यस्य प्रसादवाञ्छा वै ब्रह्माद्या भुव रि॰
नेश्वराः तत्कथाः श्रवणोत्कंठा महापुण्यैरवाप्यते महापुण्यावलीयस्य जायेत हि फलोन्मुखाः तद्वेतः श्रवणे शंभोः कथानां
संमुखी भवेत् महामहेतं निखिलार्थसारसारस्तथीरं पुरुषं पुराणं यः संततं भक्तिमनुष्ठ कुर्वन्स्वसादभेदं मतिमान्गृणीते भ
क्तिभावितविज्ञानामनुरूपिण्यरमेश्वरे किं दुर्लभं स्वभक्तानां न हरेय हृदयात्प्रभुः शंभुभक्तो गणेशोयं महिमायत्तु राहरिः वामार्ध
मस्य जग्राह यतो हाविहरं वपुः भक्तिवैशेषणं तो ब्रह्मा पंचायतनमध्यगः इज्ञानहेभिवन्नस्मात्कं भोर्भक्तिर्गरीयसी शंभुभक्ते
रिदं सूत श्रुतं माहात्म्यमद्भुतं तत्कथाश्रावयास्माकं यथा भक्तिः प्रजायते सूत उवाच साधु साधु मुनिश्रेष्ठ पृष्टवानसियन्मम
श्रेयस्करं तितिर्भविनां तेन या बुद्धिश्चातिशायिनी अचिंत्यं यत्तव मतिर्येने सर्वार्थकोविद साधु पृष्टं त्वया साधो परमार्थविचक्षण सत्यं व
दंति वेदज्ञा बुद्धिः स्पृशति कर्मणा प्रस्तावप्युत्ते चैतद्यद्बुद्धिः स्वैधुनामला यज्ञेहादशवर्षीये तपसमानेनयानेव तत्फलं प्राप्नं
यन्मेवेयमतिर्भुवा पुण्यातिशालिनी यत्ते तु दिने वर्धतां मतिः मन्यानया हृदयं तेयद हस्तप्राप्तं महामुने भोगापवर्गाः समते यथाश्च

किंविद्विक्षसि महापुण्यैर्यैरेव शिवभक्तिः प्रजायते जाता च विघ्नजातेभ्यो रक्ष्या सेयं मनीषिणा श्रेयांसि बहुविघ्नानि तस्मा
द्रक्षेत्प्रयत्नतः शृण्वंतु मुनयः सर्वे सावधाना महेशितुः माहात्म्यं यस्य श्रवणान्मुक्तिः भुक्तिः करतले स्थिता इमां कथां यः
कश्चिच्छृणोति श्रद्धयान्वितः स तेन सा सहैकत्वं प्राप्य मुच्येत संकटात् विदधाति च यः पूजां शंकरस्य महात्मनः भक्तिपुरःसरी
कृत्य सोऽनंतफलभाजनं योऽनन्यचित्तः पुरुषः शिवैकगतमानसः अनन्यः स भवेत्तस्य देवदेवस्य शूलिनः भक्तिमात्रेण यो देवं
पार्वतीप्राणवल्लभं पुष्पेणापि च तोनापि पूजयेत्स पुमान्पुमान् स एव जातो जगति सफलं तस्य जीवितं कृतानि तेन कृत्या
नि शिवपूजां करोति यः ये शिवस्मरणं नित्यं कुर्वंति जगतीतले ते प्राप्य जगतीशत्वं देहांते रुद्ररूपिणः शिवेति परमेशेति शं
करेति भवेति च जिह्वाग्रे वर्तते येषां ते महासिद्धिभाजनं यो नित्यं जपते धीमान्सदाशिवमुमापतिं स सर्वामयमुक्तोऽपि सर्वदः शा
करे पदे अष्टमूर्तिं महेशानं योऽर्चयेत महामतिः सोऽष्टमूर्तिविभूतिं च भोक्तुं योग्यः पुमान्भवेत् अहो शंभोर्गुणं च माहात्म्यं विस्मया
न्विते अकिंचनोऽपि यद्भक्तः सर्वसंपत्तिभाजनं अतीव चित्रं माहात्म्यं शंकरस्य परेशितुः सर्वसंपत्समृद्धोऽपि यद्भक्तः स्यादकिंचनः
अहो पूजाविधिर्यस्य प्राज्ञोऽस्य परमेशितुः विधीयमानो यो भाभिरमृताय प्रकल्पते जपेत्पंचाक्षरं मंत्रं शिवाय नम इत्यमुं स पंचा
स्यनते नैव मोदते परमार्थदृक् पंचाक्षरं जपंते च यः पश्येदवितर्कितं येन या गाकृतं सम्यक्त्यागस्य महोदया पंचाक्षरोपा
सनया यद्याप्नोति नरोऽद्भुतं न तद्योगेन प्राप्नोति कल्पकोटिशतैरपि यश्चास्य वाचकं मंत्रं जपन्धीमानतंद्रितः इंद्राद्यनुगतो भा
ति रुद्रलोके महोज्ज्वलः पंचाक्षरोपासकस्य त्रिलोकी यैन साम्यभाक् पंचब्रह्मात्मको भूत्वा यस्मान्नित्यं सदाजने अगणेम
हिमा शंभोर्यन्नामस्मरणादलं ब्रह्माद्याभुवनेशाना मोदते सर्वमूर्धसु निरंतरजपासक्तो यः शंभुं स्मरतीश्वरं तं स्मरंति त्रिलो
केशा मौलिभूतचराचरे शिवेति नाम प्रजपन्योंतदेहमथोत्सृजेत् स रुद्रानुचरो भूत्वा रुद्रेण सह मोदते निरंतरं जपेद्यस्तु शिव
इत्यक्षरद्वयं भक्तिमान्नो न तस्याहो मुचेतो जातचिन्ह चित् सा वाणी कथ्यते शंभुर्यया सर्वाभिलाषदः तोयाणि पूज्यते या

भ्यां शंकरो लोकशंकरः तौ पादौ रुचिरौ याभ्यां गम्यते शिवमंदिरं तत्क्रिया साधनं येन साध्यते शिवसत्क्रिया ते नेत्रे रुचिरे याभ्यां मू
शि॰ र्तिः शंभोर्हि दृश्यते ते श्रुती भूषिते याभ्यां शृणुयाच्छिवसत्कथां तद्घ्राणं येन जिघ्रेन्नाशिवाहुतिसमीरभं रसना या यया शंभोर्ना
पु॰ मामृतमसौ पिबेत् सा त्वग्यया च लिंगस्य स्पर्शान्नित्यं समाप्यते तन्मनो मननेनासक्तं यच्छंभोः स्यादहर्निशं सा बुद्धिर्याजते त्वर्थया
९२ शिवैकविनिश्चया स पुमान्कथ्यते लोके यो देवेशं समर्चयेत् तथा हि विश्वः सततं शिवाराधनतत्परः अर्कविम्बरसापन्नः शिवे
कत्वमवाप्तवान् यः शिवः स हरिर्ज्ञेयो यो हरिः शिवस्तथा अनयोरंतरं नास्ति देवीशंकरयोस्तथा य एव शंभुः सा देवी या देवी स च शं ९४
करः अनयोरंतरं नास्ति हरिशंकरयोर्यथा तस्मादभेदबुद्ध्यैतौ स्मरन्सर्वार्थभाजनं भेदबुद्धिं प्रकुर्वाणो नरो निरयभाजनं यस्य
यं त्रिजगद्वन्द्या मूर्तिः परमवल्लभा तां मूर्तिं पूजयंस्तस्य सिद्धिमाप्नोति निश्चितं त्रिलोकी रत्नगर्भं यः प्राभिषेकं ददौ हरः तं पूजय
न्नरो भक्त्या सर्वां सिद्धिमवाप्स्यति शंभोर्भक्तिपरात्कृत्वा यत्र कुत्रापि मानवः कुर्वीत पूजां विधिवत्सर्वं तस्य यतो वपुः अप्स्वग्नौ हृ
दये भक्त्या वायौ व्योम्नि विभावसौ चंद्रे च विदधत्पूजां महतीं सिद्धिमाप्नुयात् अष्टमूर्तिरयं देवो येन यत्र हि पूज्यते तत्रास्य सन्निधा
नं वपुःके सर्वात्मकस्य हि अस्य सर्वं जगत्कर्तुः सर्वज्ञस्य च पूजनेटः यथा तथापि भजनं कुर्वन्सर्वत्र पूज्यते यस्य प्रसादकणतो
ब्रह्माद्या भुवनेश्वराः स्वस्वकार्येषु वर्तंते स एवैको महेश्वरः यस्येक्षामात्रमेवेदं जगत्स्थावरजंगमं तमीशानं परं शंभुं पूजय
न्सर्वसिद्धिभाक् य एकः सृष्टिसंस्थानलयमोहस्वरूपदाः शक्तीः पंचापि बिभ्राणस्तं देवं पूजयेत्सुधीः पंचब्रह्मात्मकं चैव ।
पंचावरणमाश्रितं पंचावस्थाकृतास्थं च देवं ध्यायेत्सदा सुधीः तं प्रपंचात्मकं देवं प्रपंचातीतमित्यपि सगुणं निर्गुणं चापि
ध्यायन्मुक्तिमवाप्नुयात् सर्वज्ञं परमं देवं नेत्रत्रितयभूषितं भक्त्या पूजन्मनीषी चेत्सर्वथा मोक्षभाजनं हृष्टाहृत्कंकपालाढ्यं
भूतिभूषितविग्रहं जपन्देवं नरो भक्त्या सर्वपापैः प्रमुच्यते य एवं सततं भक्त्या शिवेति प्रजपेन्मुदा न तस्य तीर्थयात्रादि या चापि राजा
लोकंचन भूतभाविभविष्यद्वा पापजातं तदस्ति तत् शिवेति नामस्मरणात्क्षणादेव नश्यति मुनयो यत्समाम्नातं व्यासे

नाद्भुतकर्मणा तद्वः सर्वं प्रवक्ष्यामि व्यासोक्तं वेदपवर्यत् श्रीव्यास उवाच त्रितयं चेदिदं लोके जागर्ति सुमहोदयं तदाश्यकेनविरहः
कावा सिद्धिर्देवीयसी नाम भस्म च रुद्राक्षा इतीदं त्रितयं हि यत् तत्साक्षादमृतं ब्रह्म वेद उक्तं स्वयंभुवा शिवनाम च निःकाशततोभस्मा
त्रुलेपनं कंठे रुद्राक्षमाला च विभृहुस्येवहरूषः त्रितयं यो बिभर्तीदं तस्य जन्मशतार्जितः पापराशिः प्रदीप्तेग्नौ भस्मसात्तूलवद्भवेत्
प्राग्जन्मार्जितपापानि मृगा इव हरेर्द्दते हरंतेस्माद्रमिष्यति भ्रष्टा हि शाद्दचोयया एतत्त्रितयहीनस्तु यः कश्चित्कुतिपारगः तेनउ
गैतिपातानां पापराशिः समर्जितः अयं मनुष्यचंडालो महापातक उच्यते एतत्संगी च यः कश्चित्सोपि चिरान्नरके वसेत् इत्यविधा
त्रास्थादौ वेदारंभे निरूपितं एतत्त्रितयहीनस्तु नरो नरकभाजनं तथा च तत्रतैनैव त्रयाणां वचनं कृतं शिवनाम सदा गंगाय
मुना भस्म संमते सरस्वती च रुद्राक्षा इति तीर्थत्रयं शुभं यस्तीर्थत्रयमेतद्धि ब्राह्मणो वाप्यवाडवः धारयेत्सततं तस्य मुक्तिर्लोके
हृदयेमता तीर्थत्रयसमायोगात्त्रिवेणीयं निगद्यते अत्र मज्जनमात्रेण विनापि ज्ञानसंविदं तत्तत्वज्ञानेवपुनर्देहबंधः कथंचन
त्रिवेणीसंगमे यत्र जनाः स्युः कृशरीरिकाः तेषां मुक्तिमाप्नुवंत्येव विनापि ज्ञानसंविदं इत्यनिरूढिमायाते वादत्रततप एव च त्रिवेणा
त्रलिंते चैव त्रितयं नाहृतं भुवः तस्मादिदं त्रयं तेन स्थापितं सर्वकालिकं अपवर्गप्रदानाय सर्वेषां जान्मिनां नृणां तदारभ्य सर्वेदास
मुनयो विबुधाश्चये त्रयमेतत्स्वं भक्त्या धारयंति हृदव्रताः तस्मात्त्वयाविदमपीह मनुष्यजातिर्यः कोपि संततमसौ च हरं द्धियेत।
तस्मेप्सितं फलति तस्य करे समस्ता सिद्धिः प्रसिद्ध्यति तथैतत्कृतस्वभावः सूत उवाच इत्येवं परमेशानमाहात्म्यमिदमद्भुतं मुनी
प्राप्यातस्ववचनात्समाश्रुत्य यथार्थश्रुतं मुनयो गुरुमभ्यं प्रतिपादितं न जानंति हि माहात्म्यमादिशास्त्रस्य शूलिनः यस्यादिम
तेनागंतेशकानैतोप्रत्राविष्ट ब्रह्मविष्णुप्रचंडोग्राव्यासविश्वस्य सृजंते भियायस्यापि पवनः पवते सोपि नीलाग्रः यद्भियान
पतेनित्यं यद्भिया पावको ज्वलन् यद्भियासोपि मघवा नियतं पालयत्यहो मृत्युश्च यद्भिया शीघ्रं विजगद्दतेणाद्यतः तस्य देवा
तिदेवस्य महेशस्य कपर्दिनः नामग्रहणमेवाहो महाभाग्यतरोः फलं श्रीशौनक उवाच महाभाग्योदयोस्माकं सूत सर्वार्थकोवि

शि॰
पु॰
९३

८ यन्नामपरमेशस्य स्मारितंः सल्लयानद्य सत्यमेतत्किंवस्यात्रनाम्नोपिपरिभाषणात् श्रवणाच्चकदाचिद्वयोलभूमिर्नेहरगा सर्व
थोशातविघ्नस्यविरक्तस्यपदेपदे नामग्रहणमात्रेणभोरपवर्गोनहूरतः येवाचामनसासर्वव्यापारैस्तत्रशंकरे सम्यक्कानहितेषांत
हूरेयत्स्वात्रभोवने नमःशिवायेतिमंत्रं जपेद्यःसततंप्रमान् नतस्यदूरेब्रह्मादिपदवीसर्वसंपदःगा सम्यगस्मारितेनतन्नेवाकंचिन्ते
वृथारितं रुद्राक्षाणांपुनर्येहिमाहात्म्यंशंकरोदितं तद्धारेणचकिंपुण्यंतस्यान्यत्रिंचतत्फलं विशेषेणसमाचक्ष्वसूतसर्वा
र्थकोविद सूतउवाच पुराशिवकथारंभेमयाव्यासोमुनीश्वर इत्थंपृष्टोवदद्यन्मांतदाख्यास्यामितन्ततः व्यासउवाच सूत
शिष्यमहाबुद्धेपुराहंपरमंतपः तप्त्वाविधायचमहाभावगर्भाश्चशोभनाः पुराणसंहितास्तत्रशंकरस्यमहेशितुः माहात्म्यं
प्रसंशात्तवेदयाश्चममागमं दिव्येनपरिमाणेनचतुर्युगप्रातेततः तस्माद्देपरमप्रीत्याशंकरेणास्मिचोदितः वरंवृणुमहा
बुद्धे ततःसभगवान्मया प्रत्युक्तःएषमेकामःस्वरूपंस्वात्मनोवद इत्थंमत्प्रणयाद्देवःप्रार्थितोलोकशंकरः रहस्यंमेस्वरू
पस्यप्रोवाचपरमेश्वरः तन्मध्येकथितंतेनरुद्राक्षाणांचयत्फलं श्रवधारयतत्सर्वंसावधानमनामतिः सूतउवाच इ
त्युक्त्वासःसभगवान्व्यासोवदतोमुनीश्वराः तन्मध्येपरयाभक्त्याशृणुध्वंसर्वसंमतं श्रीव्यासउवाच अथातस्तत्प्रवक्ष्यामिरुद्रा
क्षाणांशिवोदितं यच्छ्रुत्वामनुजःशीघ्रंसर्वमाप्नोतिवांछितं त्रिपुरोनामदैत्येंद्रःपुरासीदतिदुर्जयः जितास्तेनसुराः
सर्वेब्रह्मविष्ण्विंद्रनायकाः त्रिपुरस्यवधार्थायदेवानांपालनायच लोकानांभयनाशायधर्मकर्मप्रवृत्तये स्मृतेभगवतातेन
नाघोरास्त्रंतत्स्मसुज्वलं प्रादुर्भूयाप्यप्रवर्तत्तध्यानगतप्रोक्तेनदा अथोचद्भगवान्कार्यंकिंविधेयंमयाप्रभो तत्राहद्भव
णाक्षेवचत्तन्मीलितेततः यावत्तावच्चतद्दृष्टापतितानश्रुबिंदवः आनंदजातास्तेहमेदृष्टतावीर्यशालिनः स्थावरत्वम
नुप्राप्तामहारुद्राक्षभूरुहः तदेमेकदाहंतारोमहापापाश्रुपतांस्ववत् आनंदस्रमकेभ्योददतेसर्वकालिकं जातास्तुपुरतस्तु
च्चवनधौवर्णाभेदतः श्वेतरक्तहरिद्राभकृष्णवर्णाःक्रमात्स्मृ[illegible] सर्वेषांचहिताःप्रोक्ताएतेचत्वारएवच तत्रापिचविशेषोयं

वर्णाभेदकृतः शिवः विप्राणां श्वेतवर्णाभो रक्तः स्यात्क्षत्रियस्य तु ऊरुजस्य हरिद्राभं पादजस्यापि कृष्णभः अथवा सर्ववर्णानां स्व
नाभः शुभदायकः महासिद्धिकरो ज्ञेयः श्वेताभः सर्वशंसितः अलाभे तस्य सर्वेषां ग्रहणं विधिचोदितं सर्वेषामेव वर्णानां श्वेत
एवाधिको मतः अथ रुद्राक्षरत्नानां धारणं वच्मि सांप्रतं शिवोदितं रहस्यं च मालां भगवताकृतं शिवो हि भगवान्साक्षाद्रुद्राक्षा
णां स्वयंव्रती सैकादशशती येन तद्धृत्वा सिद्धिमाप्नुयात् सार्धपंचशतीमालां मालाधार्या प्रयत्नतः सषष्टित्रिशतीमालां विद्
न्नाचोपवीतिवत् शिखायां त्रितयं धार्यं दक्षकर्णे च पंचकं वामकर्णे रसांकं च कंठे सैकशतं मतं कर्णोक्तविधिना धार्याः अंग
द्वे माणिबंधके उपवीताश्रिता स्थूलाः पंचाशन्मेखला मता इत्थं सहस्रं सशतं रुद्राक्षाणां महीयसां धृत्वा पद्मासने स्थित्वा शि
वे स्मरन्नियतस्वधीः तस्य यन्मनसोभीष्टं शीघ्रं सेत्स्यति तद्ध्रुवं यं यं वापि स्मरेद्देवं तं तं साक्षात्करिष्यति इत्थं प्रजपमानस्य नरस्य मा
लयानया यो मुदैव प्रजपते तस्य पापस्य शुद्धिर्भविष्यति अनया मालया धीमान्मंत्रं पंचाक्षरं यदि जपते पंचलक्षं च वाक्सिद्धिस्तस्य
जायते जपांते पुरुषो यस्मात्साक्षाच्छिवाद्वियेतरो तस्य सामफला तेषां मनोरथफलप्रदा अनया मालया सर्वे देवास्तु प्रीतिभा
जिनः रक्षंति पुत्रवन्नित्यं साधकं नात्र संशयः रुद्राक्षान्धारयेन्नित्यं संध्यादौ शुभकर्मणि तत्सर्वं सफलं प्रोक्तं लक्षकोटिगुणं शु
भं शृणुष्वयोगफलं यथा रुद्रेण भाषितं समाकर्णय तत्सम्यग्येन सिद्धिर्न दूरगा शिरसा धारणात्कोटिः कर्णयोर्दशको
टयः गलेवधाकोटिशतं मूर्ध्नि कोटिसहस्रकं अयुतं चोपवीते च लक्षकोटिर्भुजद्वये अप्रमेयफलं हस्ते लभेद्रुद्राक्षधारकः॥
सर्वकामनया हीनो निष्कामो ध्यायते हरं तस्य सा केवलं माला रुद्राक्षाणां प्रमाथनी कामनाभेदतः सा च पद्ममिश्रा च की
र्त्यते सौवर्णमिश्रिता सेयं धनैश्वर्यं प्रयच्छति शुक्लामिश्रा च रुद्राक्षमाला वितरते यशः सा च संतानदा ज्ञेया स्फाटिकेन सम
न्विता हस्तस्थरयशस्त्यर्थं रौप्यमिश्रा प्रकीर्तिता निष्कामस्य तु भक्तस्य मुक्तिमार्गप्रदर्शिनी रुद्राक्षमाला गदिता केवलापी
श्रीसिद्धिदा रुद्राक्षमालया शंभुः प्रसीदति वरप्रदः मौक्तिकोन्मिश्रिता सेयं विप्राः प्रीतिप्रदायिनी केवलापि च यां यं विस

शि॰ पु॰ १५४

भक्तेन धीमता निर्वाणपदं वीरं तेवांछता निश्चितं मतं अथवान्यः प्रकारोऽत्र धारणे शंभुभाषितः रुद्राक्षधारी मनुजो नीलकंठः प्रकी-
र्तितः द्वात्रिंशतं कंठदेशे चत्वारिंशन्मस्तके तथा षट्षट्कर्णप्रदेशे च बाह्वोर्द्वादश द्वादश प्रकोष्ठयोः षोडशैव शिखायां नेत्रयुग्मे चैककं
शतमष्टाधिकं वक्षे विभ्रत्साक्षाच्छिवो मतः स्नाने दाने जपे होमे चार्चने च होमे च श्राद्धे पित्र्ये वैश्वदेवे दीक्षायां वा धार्यते यस्तु धी-
मेस्तत्कर्मसिद्धिं लभते सशीघ्रं कंठे शिरसि हस्ते च कर्णयोरुपवीतके रुद्राक्षधारणाद्देवरुद्रो भवति मानवः उच्छिष्टो वा विक-
र्मस्थो युक्तो वा सर्वपातकैः मुच्यते सर्वपापेभ्यो नरो रुद्राक्षधारणात् रुद्राक्षमालिकां कंठे धारयन्भक्तिवर्जितः पापकर्मापि यो
नित्यं रुद्रलोके स पूज्यते यो ददाति द्विजेभ्यश्च दर्शे भूतेऽथवा नरः रुद्राक्षांस्तस्य प्रीतः सन् रुद्रो मुक्तिं प्रयच्छति अथ संख्याप्रभेदेन फ-
लं शिवमुखोद्गतं अतः रुद्राक्षमालायाः शृणुष्वावहितो मुदा मुक्त्यर्थी पंचविंशत्या धनार्थी त्रिंशता जपेत् पुष्ट्यर्थी पंचविंशत्या
भिचारे दश पंच वा सप्तविंशतिसंख्याया मालाया धारणान्नरः यद्यत्करोति तत्सर्वं पुण्यं कोटिगुणं भवेत् अन्योन्यस्पर्शणाज्जा-
ज्जपहानिः पदे पदे अतोऽत्रांतरितो धीरैः कर्तव्या ग्रथिताः शुभाः अथास्य मुखभेदेन फलभेदः शिवेरितः समाकर्णय मेधाविन्
यथोक्तं शंभुना स्वयं एकवक्त्रः शिवः साक्षात्परमानंददायकः सर्वाभिलाषदो नित्यं ब्रह्महत्यां व्यपोहते मुक्तिं ददाति भक्तेभ्यो
महासंसारसागरात् सद्भक्तेभ्योऽयं मनुजैः शंभुना परिभाषितं सत्यनेकानि रत्नानि रम्याणि जगतीतले एकवक्त्रोयमुदितश्चिं-
तामणिसमाख्यकः राज्यं देयं धनं देयं देयं च गृहमुत्तमं एकवक्त्रस्तु रुद्राक्षः स्वीकर्तव्यो यथा तथा १ द्विमुखः शंकरः प्रो-
क्तः सर्वसंपत्प्रदायकः गोवधाद्यं महापापं नाशयेद्दर्शनादपि परं तस्यापि यत्नेन शक्तो विद्वेषसमीतकः करोति कलहं
नित्यं धारणान्मारयत्यपि २ त्रिमुखोऽयं तु रुद्राक्षः सविद्याशान्तिकारकः अग्निसंज्ञो ब्रह्महत्यां धारणान्नाशयत्यपि अयं
वडुले भोगे यो देवानामपि सर्वदा लाभं पुण्यं सलं चैव राजमानं प्रयच्छति ३ चतुर्मुखोऽपि रुद्राक्षः स्वयं ब्रह्मा प्रकीर्तितः धार-
णाद्ब्रह्महत्यां च पापौघं नाशयेत्परं धर्मार्थकाममोक्षाश्च संभवंत्यस्य धारणात् त्रिलोकेवांछितं कर्मा सुखे भूत्वा चतुर्मुखे स्ताव

शान्तिकेरोग्यैर्विविधं हन्ति सदारुणं ४ पंचवक्त्रः शिवः साक्षात्पंचवक्त्रेण संयुतः सर्वपापहरो नित्यं पंचवक्त्रोयमीरितः अगम्या
गमनात्कुर्यात्पंचवक्त्रस्य मालिकां वेध्यापि धारणात्तस्याः सुतेपुत्रं गुणान्वितं ५ सुवर्णो पंचवक्त्रेन तावद्रुद्राक्षाणां महात्मनो
गतीव श्रेष्ठं प्रोक्तं साक्षाद्भगवता स्वयं प्रतिष्ठितानि प्रोक्तानि एतानीह महीतले सर्वार्थदानि सुनिर्भिन्दे लभान्नियतो नरः।
एतानि यस्य गेहेषु रुद्राक्षाणि महात्मनः स भुक्त्वा पुष्कलान्भोगान्स्वान्ते सत्वाप्नुयात् एषां सुखावधिः प्रोक्तो यावद्भुवनस
स्थिको तत्फलानि महारुद्रे षण्मुखानि पिनाकिना षड्वक्त्रः कार्तिकेयस्तु तद्धारयेद्दक्षिणे करे उभौ वा षण्मुखो वा धार्यौ
सर्वेषां सत्वं यथको सप्तवक्त्रोपि रुद्राक्षोऽनन्तः सर्वसमतः गोवधस्वर्णचौर्यादेर्मुच्यते नात्र संशयः अष्टवक्त्रोपि भग
वान्साक्षाद्विनायको गणाधिपः मस्तके धारणात्तस्य विघ्नानश्यंत्यशेषतः ८ नववक्त्रो भैरवः स्यात्स्थापयेत्तं रुद्रो नरः भुक्ति
मुक्तिं तत्प्राप्नुयाच्छक्तिं धारणात्ममेत ९ दशवक्त्रोपि रुद्राक्षः साक्षाद्विष्णुः प्रकीर्तितः पिशाचादिमहादोषान्धारणान्नाश
येत्परं १० सुवैकादशसंयुक्तो रुद्राक्षैकादशस्मृतः शिवाया धारणात्तस्य कोटियज्ञफलं लभेत् एकादशादशास्यैतो
पूजितो युगपद्यदि सर्वाणी गुटिकावद्धो स्थापयेन्मूर्ध्नि भक्तिमाकू राज्यार्थी लभते राज्यं सुतार्थी लभते सुतं भार्यार्थी ल
भते भार्यां रूपशीलगुणान्वितां ११ वक्त्रद्वादशसंयुक्तो भास्करास्यः प्रकीर्तितः धारणात्सर्वरोगाणां निवृत्तिः स्यान्नसं।
शयः १२ त्रयोदशास्यो रुद्राक्षः कंदर्पः सप्रकीर्तितः सर्वकामप्रदः प्रोक्तो धारणात्पूजनादपि १३ चतुर्दशास्यः श्रीकंठ।
प्रोक्तः सर्वफलप्रदः शिरसि स्थिते च तस्मिन्स्त्रियते देवयोगतः समस्ताद्भगवान् शंभुर्जायते शशिशेखरः वदंते सर्ववे
दिनः साक्षाद्दारिड्लेन हि इति चतुर्दशश्रेष्ठा एषां मध्ये तु धारणे श्रेष्ठुक्तो ह्यद्विवक्त्रश्च नववक्त्रश्च सोऽब्दः पंचत्रयापंच
नोवकृथापि रहस्ये वत दर्शनेकारयेत्त्रित्यंतपोः शुभमभीप्सकः एषां चतुर्दशानां च मध्ये एकमुखे शुभे महाभाग्येन ल
भ्यते कृपापि स्वल्पमोदते स्वरूपवर्णयिष्यामि तस्य यादृक्शुभोदयं सुवाभ्यायत्राणुतं यवाकृति समुज्ज्वलं सौवर्णके

शि॰ पु॰ ५५

द्रमालाख्यस्त्र्यंशतस्य शस्यते मध्ये बृहत्परी मालाणां शांतयोः समत्वमेव यत् किंचिदीर्घमन्यो वा हेतन्नशस्तं मदुर्लभं ययायया
चाएतंरेतस्य शास्त्रे प्रकीर्तितं गुजासमानं यत्स्थापितस्य वीर्यसमर्थकं अथवा लेविशेषेणायः कश्चिद्रुद्राक्षमान् रुद्राक्ष
मालां सोर्चः स्यात्स सर्वीर्तिनेऽऊरचित् इत्युरुद्राक्षकणिका स्थानीयपुरुषोयवात् पंचगव्येन संशोध्य तथा पंचामृतेन च
गंगाजलेन तत्पश्चात्सूत्रे ग्रथितके पुच संप्रो''' जपेत्संवात्रीविधानतो नमः ततस्तायोत्रयेदिक्तेवमालां सर्वार्थदायिनी
मुक्तकेषु प्रसुविद्वान्विधिं कुर्यात्परीक्षकः इत्थं विधायविधिवत्संजातेषानुरोनमः सफललभते तत्साक्षात्सोक्तविधि
मावरेत् विनामंत्रेणयो दद्याद्रुद्राक्षं भुविमानवः सयाति नरकान्घोरान्यावदिंद्राश्चतुर्दश रुद्राक्षं मस्तकेवधाशिरःस्नाने
करोति यः गंगास्नानफलं तस्य जायते नात्र संशयः अथ सत प्रवक्ष्यामि तत्वात तत्परीक्षणं रुद्राक्षाणां नरो येन नपतेद्दुःखसा
गरे परीक्ष्य यो धारयेद्यस्तु रुद्राक्षं लक्षणान्वितं प्राप्नोति सफलं तस्य त्वन्यथा विघ्नभाग्भवेत् आनीय जलपात्रं तु रुद्राक्षं तत्र वा
नयेत् मंत्रेमेदं समुद्रितः सहजः सफलप्रदः जलमध्ये यदा चेवतीर्णो भवति तत्वाणान् सक्तं चिमःपरिज्ञेयो न तस्य फलमा
प्नुयात् सूत उवाच इत्येवमुक्तं सफलप्रदस्य भोः शंभोर्महेशं वितयमुनीश्वराः तन्नाम भक्त्यापि च सत्फलं विभो रुद्राक्ष भक्तिः
सुर मत्यसेविता वितयमिदं वलशंभोस्तीर्थत्रयसंमितं मुनीशानाः यः सेवते मनुष्यो भोगं मोक्षं च विंदते ऊडिति इत्यंचितं
यस्संगति र्भुविसदुर्लभा जन्मिनां भजेत मनुजो हि यः परमभक्तिभागी विभो लभेत सर्वं हितं धनमतीव श्रद्धयान्वितः शृ
णोति मनुजो पियः सोवलमात्रं भवेत् इयं त्रिवेणी गदिता पुराणे विनापि यस्यापरतत्व संविदे संसर्गमार्गेण लभेत यो मान्त्रि
वीणा मार्गं सविशुद्धकिल्बिषः इति श्री शिवपुराणे शिवनामस्मरणभस्मानुलेपनरुद्राक्षमाहात्म्यवर्णनं नाम पंचचत्वारिं
शोऽध्यायः ४५ शौनकाद्या ऊचुः सूतसूत महाभाग व्यासशिष्य भवन्महावोत त्रिवेणी यच्छ्रुता सम्यक्सेविता या च शक्तिदा श्रे
नार्थाः सोऽधुनास्माकं मनरत्नोत्कंठते तेतरां लिंगप्रतिष्ठाः संश्रोतेयाश्रमे द्वाभुवने लेयासांदर्शनमात्रेण विनायासेन सोऽभवः

सं प्राप्यते महेशान भक्तियोगैस्त्वयाखिलैः यस्यां भूमा महेशस्य तस्य सर्वैर्वृषितः प्रभोः प्रतिमा कुत्र कुत्रास्ति कीदृशी तिच नो वद सूत
प्रतिमं तेषां महाभागा भवतां मतिरीदृशी अत्यद्भुतं वर्धते सा पुरइ तावइतानतं श्रावयत मुने याकथ्याः शिवस्य परमेष्ठिनः प्रति
मालिंगमूर्तीनां संख्या यासां न विद्यते अकथ्याः स्त्वसंख्याता अलेख्याः स्ता मुनीश्वराः प्रतिमा देवदेवस्य लिंगानां समहाद्याः
इति किं वा ब्रवीम्यत्र प्रतिमानां फलं परं तथापि प्रथमं तावद्वक्ष्याम्येव वचनं मम ये ये पवित्रशालीणाः समुद्रगिरिशायिभिः पृथ्वी
साभरिता लिंगैर्यैर्यासां संख्या न विद्यते तथापि वो ब्रवीम्यद्य यद्दिक्षात्रेण मुनीश्वराः यत्र भूः प्रतिभाति दृष्ट्वा चैवाम्बयातिवः तेन
लिंगमयं सर्वमिति बुद्ध्या विमृश्यत इयं च पृथिवी यासां नभस्तं प्रविराजते सा सर्वा लिंगमध्ये वै न्यैवं निश्चीयतां पुरा तथाहि भो
वानेकः सर्वज्ञः सर्वगः प्रभुः ब्रह्मादिमध्यकान्तेहि पूज्यः सर्वफलप्रदः स्वतंत्रो भगवानेकः परतंत्रश्च जन्मिभिः पूजितो यस्य यो
तत्र तत्रापि सोस्थितः इयं त्रिलोकी भविता लिंगैरेव समंततः न ह्यसौ कोपि येनासौ परेशान समर्चितः तस्मात्स परमेशानो यत्र
नार्चितः प्रभुः भक्तिभावेन तत्रासौ भक्तिलिंगः प्रतिष्ठितः सर्वेषां यद्देवो वा स्वर्गलोका विविधा मताः मुनयो देवता मर्त्या
परमया पुताः अडंपुरः सरीकृत्य स्वस्वस्थाने पुत्र तत्र हि पूजयन्ते स्वलिंगानि संख्यैषां न हि विद्यते को वेत्ति तानि संख्यातु भगवन्तं शिवं
विना परं तथापि लिंगानि प्रोक्षिदानीं हभूतले मया व्याससमुत्थानस्य वक्तुं तानि तानि वाधुना कथयिष्ये महार्थीतानि मस्त्वं मुनीश्वरं
तथापि प्रथमं चाम्यां समस्तभुवनाकरे पृथिव्यां परमेशस्य ज्योतिर्लिंगानि द्वादश येषां दर्शनमात्रेण यन्मद्याखरूपके पुरेवसपुरी
भाति किं पुनः स्पर्शनादिना तेनेश्वरेण हृतानामस्मिन्भारते हि स्थले अनुग्रहाय रूपाणि स्थापितानि स्वयं कृपया इयं च वसुधा
तेन निधानं परमं कृता चतुर्दशानां लोकानां मूर्धाधोवर्तिनामिह यदत्र क्रियते पुंभिः शुभं वाशुभमेव वा तेनोर्ध्वाधोगतिर्होषा
प्यते भुवनेस्थिरो इयं सा तान् भगवती महेश्वरवपुर्मता येनेयं मूर्धा धार्यते सर्वाणि जन्मिनां मता तस्मान्नूर्मिमिमां प्राप्य तत्रावं डच
भारतं तथापि नारदेह लब्धं न स्वपेत तपुमर्थ्यतः किं चान्यत्कथ्यमत्रेष्ठिलक मे भूमिरियं परः तत्र द्वादश लिंगानि ज्योतींषि पापिष्ठतिनः

पृष्टो भगवतः शंभोः का कल्पे जगतीतले। मंदशक्तीन्समालोक्य तत्त्वदे परमेश्वरे समारोढुं स्वभक्तान्यो विनायासादि देवतां स्वरू
शि॰ पतत्त्वदं तेजः प्रत्यक्षीकृतवान्प्रभुः लिंगरूपेण भगवान्स्वतंत्रः परमेश्वरः लीयते च समस्तं यद्यस्मादत्र लक्ष्यते नु विश्वमस्य
पु॰ निस्सृतं ते लिंगमित्यभिधीयते बिंदुमात्रं च तत्त्वमेकं नाद्याकारादि वर्णा साक्षान्मनोमयं रूपं लिंगमित्युच्यते बुधैः करपादा
५८ दिहीनं यत्तेजोरूपं च यत्परं स्वरूपामर्शकं यच्च तल्लिंगमभिधीयते उपलक्षणभूतं यत्स्वतंत्रस्य परेशितुः समस्तकल्पना
हीनं तदाहुर्लिंगमुत्तमाः तानि द्वादशलिंगानि स्वरूपाण्यधुना निशमय नामतो नामग्रहणाद्येषां पापं प्रणश्यति तत्राद्यो वि
लाटदेशे सौराष्ट्रे परमेश्वरः सोमनाथेति विख्यातो भक्ताभयवरप्रदः तत्रैव दक्षिणभागे श्रीशैले मल्लिकार्जुनः यन्नामस्मरणा
देव महादेवः पापं प्रणश्यति ओंकारेश्वरमहाकालावुज्जयिन्यां विभू मतौ ययोः श्रवणमात्रेण पापराशिः प्रणश्यति तथा केदार
नाथश्च हिमवत्पृष्ठसंस्थितः यदनुध्यानतः पुंसां सद्यो निर्वृत्तिरीरिता डाकिन्यां दक्षिणे पार्श्वे स्थितो सौ भीमशंकरः यन्नामस्म
रणादेव भूयते पापपंजरात् श्रीमत्काश्यां स्थितः साक्षाद्देवो विश्वेश्वरः प्रभुः प्रसंगतोपि यन्नाम सर्वाघौघविनाशकृत् यो
त्र्यंबक इत्युक्तो विख्यातो जगतीतले स्थितो भक्तानुकंपार्थं साक्षाद्गौतमीतटे महाभूमौ विदर्भायां वैद्यनाथः समास्थितः
यन्नामश्रवणेनाशु भिर्विद्यां समधिगम्यते द्वारकायां महापुर्यां नागेशः समवस्थितः यदुपासनया पुंसां नश्ये स्यान्महासा[illegible]
गंगाकूले प्रख्यातो रामेशः सालवर्त्मने यस्य संदर्शनाद्देवनमज्जेद्दुःखसागरे शिवालयाद्धि भूष्टे हेमो स्मेश्वर उदीरितः यज्ज्ञानाद्दुःख
भवे नरो हि भूत्वा विराजते इत्येवं द्वादशलिंगानि ज्योतिर्लिंगानि सर्वतः विराजंते महेशानं तेन संस्थापितान्यहो प्रकाशलिंगा
येतानि प्रापनाद्दर्शितः पुमान् यः स्मरेन्न भयं तस्य कालादपि कलेरपि यएषां सिद्धलिंगानां दर्शनं विदधाति हि समास्ताद्
रूपश्च मनीवन्मुक्तो विराजते दर्शनेस्पर्शनेस्नानाद्यएषां विदधाति ना तेन प्राप्तं फलं समग्रं जन्मजननस्य हि यएतानि च लिंगानि
प्रभाते जपते नरः न संकष्टकामनासिद्धिः सर्वपापक्षयोपि च एतान्यन्यत्रैवतः पुंसा यायाचितां भवेदिह सासास्य हेमरूपेणपरिणाम

मवाप्स्यसि सूनां विधाय विधिवत्पूजां चरणोदकं पिबेच्छ्रीशंभवे तस्य पापमोक्षो मनीषिणः आश्रमाणां संचयः कश्चिद्देशमन्य
तरे पुमान् पूजयेद्विधिना तस्य मोक्षो न च स जन्मभाक् अथवालमनेनापि विशेषेण मुनीश्वराः यदुक्तं तेन मुनिना वाहूशोहृय
वर्णितं तत्कृपाणं ममाप्य धम्मद्वयापरयापुनः व्यास उवाच अमीषां सिद्धलिंगानां यः कश्चिद्दर्शनं व्रजेत् म्लेच्छश्चंडालजातिर्वा
गोघ्नो वा दांभिको यद्वा महापातकसंयुक्तो वानरो हार्थः प्रसिद्धाति देहांते पुण्यपरलोके न भूयस्तवसंततीः अश्वीनां श्रीमतां
गेहे विप्राणां नापि जन्मभाक् तत्र तद्ध्यानतो योगाद्वा वाद्योगतत्परः योगसिद्धिमवाप्याशु परं ब्रह्माधिगच्छति इति व्या
सोदितं ह्यकार्यः कश्चिज्जगतीतले दर्शनं कुरुते मर्त्यः स सिद्धिं समवाप्नोति प्रसिद्धत्वादमून्यत्र लिंगानि भुवि मानवैः अन्यै
तेन्यानि लिंगानि महामाहात्म्ययुतान्यपि कलौ गोपितत्वानि शंकरेण महात्मना येषां स्मरणमात्रेण परं निर्वाणमृच्छति स
एवं तानि वक्ष्यामि व्यासेनाद्भुतकर्मणा शंभोगदितान्यत्र नाख्येयानि तपानघ शठाय क्रूरमतये कृतघ्नाय लज्जीयसे ह
ष्काय परतत्वेन तथा वितथभाषिणे अप्रविज्ञाय मूर्खाय प्रमत्ताय अभिमानिने शंभो भक्तिविहीनाय विवेकरहिताय च परदा
रपरद्रव्यपरहिंसारताय च इत्यथ श्रावमेव व्यासो यान्याह बुधो महामनाः समाधत्त मुनीनां तानि तेषां श्रवणमादृताः कर्दमे
शामि ये लिंगं गंगासागरसंगमे भूतीशलिंगं अमीशलिंगं श्रीयमुनातटे सरस्वतीनदीतीरे कपीशाख्यः प्रकीर्तितः इतोलि
गाविभामायं व्यासेन समयमीरितः अतोन्यान्यपि लिंगानि प्रसिद्धानि महीतले शृणुध्वं मुनयः सर्वे यथावत्कथयामि वः गंगा
सागरभूपृष्ठे संगमेशः प्रकीर्तितः यमुनातीरभूपृष्ठे गोपेशः प्रकीर्तितः वृंदावनसमीपे च नागेशः परिकीर्तितः भीमे
स्वरसमाख्यातो गंडकाविमले तटे नारीशयमकेशानो गंडक्याः पश्चिमे तटे फल्गुतीर्थसमीपे च तपेशः समहोदयः नर्म
दायास्तटतः ह्रद्याश्च स्वर्द्दरीश्वरो मृगेशः पंचनाथो वा तस्याएव तटे मतो नर्मदातटजातानां न संख्यास्तीह भूतले तस्याः पी
लास्तयावत्यस्ताः सर्वा लिंगजातयः तासां प्रधानभूतानि यानि लिंगानि तानि ते नर्मदायास्तटे तत्र वक्ष्यामि फलदानि च स

लोश्वरः श्यामीशश्चकुमारेश्वरइत्यपि भद्रिकेशोथसिद्धेशोनंदीश्वरगणेश्वरौ शूलीश्वरोनीलकंठोनंदिकेश्वरइत्यपि तेषांदर्शनमा
लिं॰ त्रेणापवर्गसिद्धिर्भवेदिह तथाप्रधानभूतानियानिलिंगानिसुव्रत श्रीमत्कश्मीरनगरेतानिवक्ष्यामिसांप्रत सर्वलिंगशिरोरत्नं
पु॰ विज्ञेयेशःप्रकीर्तितः हर्षेश्वरोमहादेवःसुरेश्वरइतीर्यते अमरेशश्चविख्यातोमहाद्भुतचरित्रभृत अत्रापिसंख्यालिंगानांना
५२ स्तीतिविश्रमायह संतितत्रप्रधानानिचत्वारिंशच्चपंचच येषांश्रवणमात्रेणपापंनश्यतितत्क्षणात् श्रीशौनकउवाच कथि
तानित्वयामाद्योयानिलिंगानिसुव्रत दिङ्मात्रेणात्रतन्मध्येनंदिकेशस्त्वयत्वया उद्दिष्टस्तस्यमाहात्म्यफलंचापिवदाशु
नः अत्राश्चर्यकरंकिंचिन्माहात्म्यंचेतिभातिनः मनोतीवसमंहृष्टमौत्कंठ्यंचापिवर्तते एतन्माहात्म्यश्रवणफलस्यापिगतो
मनः सूतउवाच अहोभाग्यमहोभाग्यंममाद्यफलितंध्रुवं स्मारितश्चिरकालेनयद्भवद्भिरहंपुनः नंदिकेशःसभगवांस्त्रिलो
कीभूषणंप्रभुः अगण्यंयस्यमाहात्म्यंश्रीमतःपरमाद्भुत शृणुध्वंमुनयःसर्वेनंदिकेशंमहेश्वरं यस्यश्रवणमात्रेणमहाहर्षो
दयोभवेत् यःकश्चिद्देवपरयाभक्त्याश्रीनंदिकेश्वरं पूजयेत्तस्यकुंडेचस्नातिश्रद्धासमन्वितः सतीर्थोसर्वपापेभ्योमुक्तःस्या
त्परमार्थकृत् नचास्यकृत्यंकृत्यस्यविधेयंवास्तिकिंचन साधुपृष्टंमहाभागाभवद्भिरद्यमर्षिणा वचनंसर्वलोकानांहितंम
दीयंदंशुभं राजापरपुराकर्षीत्रिलोकीमूर्धभूषणं सर्वपापप्रणाशीर्थयात्राकृतसमुद्यमः युधिष्ठिरोमहाप्राज्ञःसर्वर्षिगण
संयुतः परमर्द्धिसमालोकापप्रच्छास्यमहोदयं माहात्म्यंनंदिकेशस्यमार्कंडेयंमहामुनिं यथास्मैतेनसंप्रोक्तंतथावक्ष्यया
मिवः युधिष्ठिरउवाच मुनीश्वरमहातीर्थेस्नात्वालोकमहेश्वरं नंदिकेशंममनोह्लादेतीवसुव्रत अस्यलिंगस्यमाहा
त्म्यंवक्तुंतावत्त्वमर्हसि नवापियन्नविदितंतवास्तिमहिनकिंचन मार्कंडेयउवाच शृणुष्वावहितोराजन्युधिष्ठिरमहामते
माहात्म्यंनंदिकेशस्यसद्यःपापभयापहं पुरारेवातटेरम्येकलिंगविषयेनृप बभूवकश्चिद्विप्रेंद्रोनीवशांतमनोमतिः तपो
वृद्धोगुणैर्वृद्धोवयसावृद्धोवक्तेनच वालोन्यदोषगणेनत्याश्चर्यचरितोभवेत् अष्टादशपुराणज्ञोनीतिविद्याविशारदः सा

तोहं दरिद्रः सर्वशिल्पज्ञोपि तपस्वतः रात्रिंदिवं शश्वद्ध्यानपरः साधुनिषेवकः पंचयज्ञविधानज्ञो धीमान्सर्वहिते रतः श्रीर्थाः
सजायायामीश्वर्यालक्षणाभयसंततिः प्रसक्तिम मयेयं पुत्रद्वयं सुद्धमजीजनत् तन्मुखालोकनप्रीतो नातीव हृष्टो बभूव सः स्व
गात्रयविनिर्मुक्तमेनस्वात्मानमेवहि मामाविद्यामयासर्वा हृष्टो वेदार्थनिश्चयः पुराणानि मयासम्यक्कलितानियथात
थ भगवान्शंकरश्चापि मनोवाक्कायकर्मभिः सेवितः किंपुनस्तस्य प्रसादादस्य घोमेभवत् ऋणत्रयविनिर्मुक्तः क्रो
कृत्योस्मि सांप्रतं तस्मादयमया कार्यं सर्वथा स्वात्मने हितं स्वात्मानं न हितेद्युज्याद्यः स सात्वात्मघ्नः स्मृतः समासाशेषकृ
त्योपि प्राप्तसर्वहितः पुमान् नात्मानं तारयेद्यस्तु कृतकृत्यमनीषिणं अतोद्य विश्वेशपुरीं काशिकां मुक्तिकाशिकां से
व्यानिजहितार्थं नयतः कृत्यं कृतं भवेत् इत्येवं विचार्य समनीषिवरो महात्मा संशांतकिल्विषउदारमनोभिलाषः काशीम
हेश्वरमहोभरराजधानीं यातुं प्रहृष्टवदनो विदधे प्रयत्नं पुत्रद्वयं तदथ शांतमना विवेकी प्राहूय धर्मनिभृतं विनयानतांस सेवा
प्यहं कृतमदस्य बलाद्गुणज्ञा मादाय शुद्धमनसोश्रुतयोः प्रतस्य जन्मांतरश्रुतिकथाभिरवापहाभिराश्वास्य दीनवदनौ तनयौ नाव
कृष्टो रुदतो विपन्नसततो वसिष्यः सुप्रेमात्या वियता त्रिजगृहात्स हि निर्जगाम काशीं विश्वेशनगरीं विश्वेशं चापि तत्पतिं ध्यायन्
हृदि सविप्रेंद्रः प्राप्तो मुक्तिगेहिकां विश्वेश्वितविश्वेशध्यानामृतरसोचितः स काशीगतिकामोस्य कल्पवृक्षइवावभौ सप्रा
प्य काशीं निर्वाणनगरीं पापकर्षिणीं सर्वतः स्नाहृदयो निदध्यौ परमेश्वरं काशीवासं समाप्याथ वर्षमात्रेण वाडवः भगवंतं स
विश्वेशं ध्यायंस्तस्यो मुदान्वितः श्रुष्यास्य वसतस्तत्र शश्वत्तत्फलसंततये समीपवर्ती कालोभूत्सर्वसंहारकारकः विश्वेशह
दि संध्यायसमाधेर्विरतस्य हि वत्सगोचरतां यातो मुनिवेशः स्वयं यमः सौम्यमूर्तिर्हसन्हस्तो मालाहस्तो मुदान्वितः श्रुष्यास्य व
सतस्तत्र शश्वत्तत्फलसंततये पंचाक्षरेण मंत्रेण जपन्विश्वेशसंभवं तं सोथ दृष्ट्वा सोमास्यं मुनिवेशं हसन्मुखं पाद्यार्घ्येण पूजतः
कृत्वाभ्युत्थानमाचेवयन्सुधीः प्रणम्य परया भक्त्या पाद्यमर्घ्यं निवेद्य च ऊर्णासनेन स्वयं नीते समुपावेशयन्मतिं प्रतिष्ठितं समालो

पि॰ पु॰ ९८

कायावत्सविदधाति वैः स्मागतं च विप्रमुक्त्वा तावदस्याग्रतो यमः कालरूपं समादाय प्रोवाच वचनं शुभं काल उवाच उत्तिष्ठ विप्रवर्याशु
कालोयं समुपस्थितः निर्वाणनगरीं गंतुं विशेषेणानुग्रहात्प्रभो व्यासः इत्थं वदति देवेशो रुद्रकन्यासमाहृतं रुद्रलोकाद्वरारोह
द्विमानं भानुसन्निभं अथासौ भगवान्कालः शीघ्रं प्रोत्थाय सत्वरं हस्ताभ्यां व्यासमादाय तमुपावेशयत्प्रभुं तदारूढश्च विमाने स
मानादुद्दीवसुस्वरः नीलकंठस्त्रिशूलाको जटामुकुटमंडितः मूर्ध्नि शीतांशुकलया राजमानो मुदान्वितः चामरव्यग्रहस्ताभिर्वी
ज्यमानो वरोरुभिः सर्वेषां पश्यतां तत्र तद्विमाने समुज्वले जगाम रुद्रभवनं यत्र गत्वा न शोकभाक् अथास्य पुत्रो स्वगृहे स्ववासी
नैवमावभूः मृतिशुश्रुविरेहतमुखेनास्य द्विजन्मनः तस्यतां पुण्यचर्यां च श्रुत्वा शोकं विहाय सः शास्त्रदृष्टेन विधिना वक्राते
ऊर्ध्वदैहिकं पिंडदानादिकं सर्वं कृतवान्तस्य द्विजन्मनः दानानि विविधान्यासु तदर्थं च कृतस्ततो परंपरागताचारं लंघयेद्यः स
द्रमतिः महानरकजातेषु सपतेन्निश्चितं नरः तस्माच्छोकं विहायाशु धीमान्सर्वे विचक्षणाः शास्त्रोक्तविधिना सर्वं कर्म कुर्या
त्स्वमज्वले साक्षात्कृतमहेशस्य दूरापास्तमलस्य च सर्वं कर्म विधानेन कुर्याच्छास्त्रोदितो विधिः अथावतीनेचतस्याकार्मि
स्त्रिकालपर्यये माता विवाहयामास पुत्रौ तौ तारुण्यशालिनौ अथापि तौ समालोक्य प्राप्तदारौ तनूद्भवौ व्यवहारोचितौ माताविं
नयामास सा सती एतौ पुत्रौ मम मोहाद्धौ पितृद्रव्योचितौ मया विभाज्यौ तेन द्रव्येण येन स्यान्मम निर्वृतिः इत्थं विचिंत्य सा साध्वी
पितृद्रव्यं तयोस्तदा समं भागकल्पनापूर्वं विभेजे सा सुलक्षणा तद्द्रव्यात्साथ किंचित्स्वव्ययार्थं व्यवस्थापत् ताभ्यामनुमता
चात्र ततस्ते स्वस्व माश्रवन् प्रतिवासरतो हानिस्तेषां ग्रस्ताच साप्रसः महारोगेण वैयानां याचरेयावभूवतौ संप्राप्ते मृत्यु
कालेय पुत्रौ मातुः पुरः स्थितौ पप्रच्छतुर्महाशोकात्तरोगगद्गदभाषया मातर्नौ द्रव्यमिमां किंचिद्विधेयमवशिष्यते करिष्यावो
डुनं मातः सर्वमाज्ञिसमुज्वले अथापृथानासनेतौ वाचे सस्याप्यसा सती कथं च नाभिधत्ते स्ववचः सखत्तपूर्वकं भवत्यैव
प्रमादेन मया दत्तान्यनेकशः दानानि पितरश्चापि पूजिताः सादरं मया द्रव्यसम्यग्विभागश्च पुत्राभ्यामर्पितं मया देयन
...दासीन

किंचिद्दत्तोहविधेयंनापिशिष्यते सद्गुमान्कथ्यतेलोकेयोजीवन्पुण्यमाचरेत् सर्वंत्यक्त्वाव्रजेद्यत्रतदादानेस्तिकोभरः तस्माज्ज्ञीमो
समालोच्यसर्वंजीवन्समाचरेत् यत्किंचित्क्रियतेऽभिर्जीवद्भिःस्वकृत्यासतो तदेवकथ्यतेलोकेकृतंतेनस्वकृतंकृतेनकृते तस्मादेहं
द्वियादीनांसाम्यार्थंसमाचरेत् मृत्युग्रस्तोहिकोनामभीत्याधर्मंनवाचरेत् सर्वग्रासेहिंसाभेदध्यात्प्राणपंकरोतिवा कल्यापि
नेतृस्यास्तिसाम्यस्वास्थ्यकृतेनहि तस्मात्सर्वंपरित्यज्यसाम्यस्थःसर्वंसमाचरेत् स्वस्थावस्थाकृतेकर्मनप्राणप्रेपकदाचन स्विका
कृतंहियत्किंचित्तद्देवान्यगतोमते कारणंवास्तवामास्तप्रमेयगुणसंचयः जीवान्विधायसत्कर्मदानपुण्यादिलक्षणं मत्यु
कालेपिवेत्कर्याद्ददतीवसावावहं प्रथवानिश्चितेपुत्रोममेयंवाग्विचार्यतां येनैवजीवतादत्तंसपरत्रतेपितल्लभेत् तस्मात्सम्यक्
कृतेकर्मेदेहेतभोविजनोमतः नमृत्युकालस्त्वेहतरितिसिद्धंश्रुतेर्वचः नकिंचित्करणीयंचशिष्यतेसांप्रतंमम परंतमन्मनश्चारी
यामिनाथावभूवहं श्रूयतांतनुजोयत्सनसंपन्नोधुनावकिं कापुण्यशरीरत्यागेच्छाममासीत्सावभूवतो विशेषएवजानातिकारणं
वावहेकं तनूजाममवाक्याव्रहरणीयावशिष्यते ग्रस्थीनिकाश्यांगंगायांत्वंप्याणिममसत्वृतो इत्यंब्रुवंत्यातस्याःसज्येष्ठःपुत्रोप्य
समवं श्रुमित्यंविधायाशुप्रावाचवचनंशुभे यथाज्ञाक्रियतेमातस्त्वयावयंतत्तन्मया करिष्यतेप्रसन्नास्वित्युक्तेतेनाथसासती
प्राणांस्त्यक्तोवविशेषणविशेषेतिप्रभाषिणी तस्यादाहादिकंकर्मविधायसतनूद्भवः सवाहाभ्यांसानुजोथनयाहास्थीनियत्नतः
एकंभूमेववस्त्रीकृत्यप्रतस्थेकाशिकांप्रति प्रतिज्ञांकृतवांश्चावकाशीप्राप्यवासिकाः गंगाजलेप्रक्षिप्याशुपुनरागमनेगृहं गृहं
प्राप्याथसंसारयात्रांनिर्वोढुयाम्यहं इत्येषपरित्यथग्रामेविप्रस्यकस्यचित् मंदिरेप्राप्यवासार्थंयाञ्चावेतेनकृतावहुः भूथ
काचित्तेनागेहात्रिर्गत्यवरवर्णिनी प्रावेशयत्समतिथिंपायार्घ्येकृतसत्क्रियं प्रविश्यसगृहेतत्रभूतंसंस्थाप्यरक्षणे संध्यांवि
धायतेनवहिर्निर्जगामनदीतटे संध्यांविधायविधिवदाजगामाश्रमंप्रति घटीचतुष्कंरात्रेश्चवेदपाठरतोभवत् वेदपाठाच्चवि
रतेनास्मिन्नासनलग्नेममे सोप्याजगाममगेहंसदिनकृत्यसमाप्यच प्रावेदितोगृहिणायानिष्पन्नागमनलक्षणं उपविश्यपशा

शि॰
पु॰
४४

पाशुपर्णीगेहं विचिंत्य सः किंचिद्दिशात्रिरायाताः गावः क्षीरं स्राविता न हि ततस्तु गो सकलं शीघ्रं हीना गोगृहं ययौ शंकावत्सस
मावद्ध्यं गां दुदोह तृष्णयान्वितः सववत्सास्तयातो हि सायं बद्धः तृष्णयान्वितः छेत्तुं दाम समारेभे विदधानो महाकृतं तं दृष्ट्वा सवको
पो यो विप्रवपुस्समर्षणः वत्सवत्संस्मितमुष्टिं संपातयामास निर्भरं दुग्धमादाय विप्रासौ ययौ स्वं गृहमाविशत् सा च गौस्तु तथा
विद्धं विलोक्य भृशं दुःखिता रोदकृतावतारेण स्वरेण बहुविकला रुदंती तां विलोक्यात्र सवत्सो मातरं द्रुतं पप्रच्छ मातर्दुःखितं रोद
नस्यास्य कारणं माता सर्वां रात्रिमिमां त्वया किं रुद्यते भृशं कान्वां पीड्यते पीडान्नु दिमितत्वतो व्यथा इत्युक्ता तेन पुत्रेण भृशं तान्निःश्वस
दुःखिता पुत्र किं कथ्यते वत्स हृष्टानिर्दयता महं श्वस्य ब्राह्मणेवं योहि हृतरोदादहं सुदुःखिता तेन मे महती पीडा जाता निद्रा न चागा
गता सद्यो निर्घृणता चास्य विप्रवर्या न राजते इत्युक्ता विरतातां स पुत्रः प्रोवाच मातरं श्रृणु च साधु वचनं द्वितं पुण्यं प्रदुष्टे हि दे अलं
मातारोदनेन किमर्थं त्वं प्ररोदिषि सर्वा स्वनानुमारेण सुखं दुःखमवाप्यते स्वकृतं कर्म पुरुषमनुधावति निश्चितं कायेन वलस्यय
त्तेन सुखं दुःखं च जायते न कस्यापि कस्यचिज्जातु विधातृ सुखमेव वा दुःखं वा प्रभवेन्न चेहेतुः कर्म स्वमेव हि येन हि कृतं कर्म श
क्तं तद्धि विकुंवदे गुप्तोपि भुंक्ते नितरां तस्मात्कर्मैव कारणं नीरं प्राप्य यो शिलायां च कीटाः प्राक्कर्मकीलिताः तत्रापि भुज्यते तेन
प्रारब्धं कर्मकारणं प्रातरारभ्य सायांतं भृत्याः कर्मरता अपि निःशंकं भोजनं नापि लभंते कर्मकारणं कोप्यहंकार संदुष्पक रा॰
ज्ञावस्थितोपि सन् स्वयं चोपनतं भुंक्ते तस्मात्कर्मैव कारणं नीतिज्ञोपि बहुज्ञोपि गुणी साधुर्नालसः अकिंचनः प्रजायेत तत्
स्मात्कर्मैव कारणं विद्यापारंगतो मानी गुणालंकृतविग्रहः भोजनं कोपि ते नित्यं तस्मात्कर्मैव कारणं तस्मान्मातः स्वकं कर्म
मूर्खा नीचा ग्रहग्रस्ताः प्रायो राजान ईशते दुःशीलेनापि पशवस्तस्मात्कर्मैव कारणं तस्मान्मातः स्वकं कर्म फलदं पुरुषस्य हि
न कश्चित्कस्यचिद्दुःखं विधाता नेतमते भुवि ममैव पापफलितं विद्धि जननि लक्ष्यतां नास्य विप्रस्य गंधोपि मतो ज्ञेन निमित्तता स्वकर्म
दैवसमवायि भवेदसुख्यं जंतोः शुभाशुभफलोदयपकमेव अन्यस्य प्रेरणमतस्तु निमित्तमात्रं मत्वेति दोषहृगवस्तवनो विधेया ॥

किंचिद्दर्जितं कर्म प्रागभवे बुद्धिमानवैः तत्सर्वं भुंक्ष्वमिति ज्ञेयं यत्नलंघ्यं सुरासुरैः तस्मात्मनीषी सततं धर्ममेवचर्यापरो भवेत् येषां पुण्यं मोमा
तिनिर्वाणं चाधिगच्छति निरंतरं हृष्यासक्तचेतसः कांतिशालिना परमेश्वरभक्तस्य सिद्धिस्तात्कालिकीमता श्रेयसे परमोदारा धीमा
न्मेशांतं किल्बिषः इहैव सर्वमाप्नोति कृत्वा भस्म पुरातनं ग्रस्तं कष्टैः पुण्यपापैरिहैव फलमश्नुते इति वेदादिना वाणी धीमद्भिः स
मुदाहृता तस्मात्स्वकर्मवशतः शुभं वाप्यथवाशुभं प्राप्यते रोपणात्पत्र महान्दोषः प्रकीर्तितः श्रीव्यास उवाच इति वत्सोदितं वा
क्यं समाकर्ण्यापि सा कृथा प्रोवाच माता रुदती सत्यमेतत्त्वयोदितं तथापि न सहे सम्प्रत्यवयि पुत्रावमाननं हृदयं स्फुटितं मेद्य वत्स
मुहुः अनया न्वय प्रेमोत्पादरभूतस्त्वं न तवैतद्दुःखकारणं नास्ति सौख्यं भवाम्यद्य पुत्राहं भिन्नमानसा पुत्र उवाच मातर्दयावृत्तिकृतेश
कया न न्वयानेह न किंचिदपराद्धं मे ब्राह्मणेनामुनापरं स्वमेव कर्म वमया प्राप्तं भुक्तमीदृशं मा कृथाः चिंतया कुर्याः शरीरमिदं म
हते चिंतया केवलं तस्याद्देहकार्श्यं मनोव्यथा भविष्यति फलं तस्माच्चिंतां त्यज महलक्ष्मणे माता उवाच मम पुत्रोद्वेगजातः किं त्वं मा
शिलया स्पृहे तस्मात्त्वमीमिहास्वनं कार्यमेव भविष्यति पुत्र धुनावस्मृतः प्रतिज्ञानेन तदा मम दुःखमेतदपगतं जानीहि हृदय
प्रिय दुःखेन भिन्नहृदया भविष्यति यदासौ यदास्य हृदयं दुःखाहतं तेषोषं यथा तदाहं शांतिमाप्स्यामि प्रतिज्ञानेन पुत्र वत्स य
दाहं ब्राह्मणोनीवा हाहाकुर्वन्तं वत्सलेन काकवाकुरिव सस्यामदा दुःखं व्यपेक्ष्यति यदायं ब्राह्मणो रक्तनेत्राभ्यामश्रु हसिष्यति तदाहं
शांतिमाप्स्यामि प्रतिज्ञाने पुत्र वत्स इत्थं मया पुत्र विचिंतितं हृदि शोकार्तया प्रातः रुदिष्यते यदा तदास्य विप्रस्य ममैष पुत्रो हिंस्यो विचा
र्यैवं वच्म्यहं श्रुत्वा तातः वत्स उवाच विहाय निर्वेयमम्ब मातर्वैद्धिश्च वोयथ्य बुद्धिमतो हि जीवितं मतो येन नष्टबुद्धयः सर्वेषां बुद्धिमत्तल्ले
ये निर्वेयाः कृता हृते निर्वेयः सर्वेष्यामर्थ प्रार्थये खलु जायते मातः किं तु स्मरसि नो निर्वैयफलमग्धनः यदि मां पश्यजाति त्वं प्रामा
सिप्रमलक्ष्मणे निर्वैयनिरता मातः पशवः संप्रकीर्तिताः तत्फलं समत्राप्नेय हृद्यं पश्यजातयः एतदेव फलं भेद्य ग्रहस्य यदियं जनिः
प्रामास्माभिरितो न्यग्द्दीनायोनिस्त्वयेष्यति इयं पापीयसी योनिः प्राप्तास्माभिः पुरातनैः पापकर्मभिरास्यं येकीटयोनिरवाप्यते हा मा

शि॰ पु॰ १०७

तन्नविजानेहंकिंकर्मविहितंपुरा अस्माभिर्येन्मतिर्भिद्रे त्वयीदृक्कायदृष्टपते हाहापुनःकृतेपापेदृश्यशोणितकर्दमे नरकेपतनंशीघ्रं
जायतेनःकृतेकृते अनादौखलुसंसारेत्वयापुत्राःकतीहता शान्तामयामातरोपिकिमर्थमनुशोचसि त्वमेककमसर्वेषांसहायस्त्व
त्ववर्त्मनि नपुत्रोनपितानापिमाताकस्यापियोगिनी ईदृशीखलुमायेयंवर्वर्तीतिसमंततः महापापार्जनेभद्रेमाविधेयस्त्वयानामु
या तस्माद्धलीकंत्यक्त्वाविनिश्चिताभवसुव्रते मातोवाच पुत्रसत्यंत्वयोक्तंतद्यत्पापंनस्कार्जने नदैवाकलितंकिंत्वेतन्मयादुःखे
नमया अस्यब्राह्मणपुत्रस्यप्रतीकारंविधायतत् स्वंवेषस्यामितेनात्रनिर्विघ्नामिविजाननता वत्सउवाच अहोमोहमहाश्चर्यंमातः
कःकस्ययोगभाक् नयावतेतदणान्यायात्संबंधोयमवस्थितः अहोखल्वेषसीमायाविचित्रायत्स्थाक्स्थितो हत्यायांसर्वसंबंधो
हत्यावंध्रांनिहंतिः इतिसर्वैःसरीमायाविचार्यासमनीषिभिः सर्वथाशरणंगच्छेत्परमेशंत्रिलोचनं मातोवाच रम्यस्यास्यपुरदेश
स्यपुत्राहेनाग्निभाजनं अमृतांशुकरव्रातपानस्यैवहररूपमिनी सहितेनापिवाकेनदोषछन्नेननवानय संकोचमायातिमनोमकेस्य
वांशुनोत्पत्तं विधेहिमाभयपुत्रब्रह्महत्यासमुद्भवे अस्त्येवात्रमहोपायोनिर्मितस्तेनशंभुना ब्रह्महत्यानिष्कृतिस्तुनर्मदाख्यामहा
नदी पापमोचनतीर्थंतत्रास्तिहजगतीतले सिद्धायांलोकयात्रायांतत्रगत्वात्वंहपुनः निष्पापोभवितासीवपुत्रसत्यंब्रवीमिते श्रीव्या
सउवाच शंकावतामबुद्धीनांज्ञात्वापापस्यनिष्कृतिः प्रायश्चित्तविधानेननकदाचनसंभवेत् तस्माज्ज्ञात्वामबुद्धिस्तुनकुर्यात्पाप
संचयम् बुद्धिपूर्वंकृतेपापेध्रुवंनरकमज्जनं निःशंकानामबुद्धीनांपशूनामकृतात्मनां प्राक्कर्मप्रेरितानांहिकृत्वापापंचनिष्कृतिं
अबुद्धीनांपशूनांहिप्राक्कर्मकृतसेविदां धर्माधीनस्वभावानांशीघ्रंपापस्यनिष्कृतिः परप्रेरितबुद्धीनांपराधीननिजात्मनां पापं
चनिष्कृतिस्थापिपराधीनेप्रकीर्तिते अथोप्रभातवेलायांब्राह्मेतस्मिन्मुहूर्तके ध्यानार्थंत्यक्तनिद्रःसोतिष्ठद्विप्रःसुवाहुकः
समाकर्ण्यचसंवादंतयोःसर्वंमहामनाः विस्मयाविष्टहृदयोबभूवाखिलकोविदः ब्रह्मध्यानादुपाहृत्यभूत्येतेसमुपागतः प्रोवा
चवचनीत्पावाद्दर्शनेत्रयिमालिनः उदितेभास्वतिशुभःपंथ्याभूत्त्वमहोदय किंकार्यमद्यनमात्वातिष्ठताबद्धभोदय इत्युक्तातेस्व

भूत्वेमं स्थापयित्वा स्वयं हृदि संवादं पतयोः प्रातर्द्रष्टुमिमं त्वया वह्नेः किमयं सत्यभूतोऽस्ति मिथ्या वेति ततः परं गमिष्यामि नेन
मुद्वेगमिदं येन निवर्त्यते इत्येतं संवादमथानयोः प्रोग्रं त्वत्तयन्विप्रवरस्तपोत्तमं श्रीनर्मदातीर्थप्रभावमप्यहो प्रतीत्य मा।
णोनितरां विस्मितस्तिये इति श्रीशिवपुराणे ज्योतिर्लिंगोद्देशनेनामषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ४६ ॐ श्रीव्यास उवाच अथ रात्रिंत
मोऽयमत्तं जगदुद्दत्तेमीश्वरः सुस्फूर्तिलेशामिवद्राक्तज्ञयामास भास्करं अहो सर्वेश्वरस्यास्य करुणायं विराजते तमोऽयमस्तं यद्या
लोच्य जगद्धात्रनुमुदेरयत् अहो परोपकरणं न नश्यति कदाचन रात्रौ नष्टापि तीव्राणां सुःपुनः प्रातरुदेति च परोपकरणे येषां
मतिः सज्जा मनीषिणां तेषां सदैव नितरामुदयः प्रविराजते अहो भाग्यमतिज्ञेषां किमकार्यं सुडुष्करं यदयं गणारुणेनेना
शितेनाखिलं तमः तेन काश्यपपिनाप्यस्तं समस्तं ध्वान्तविप्लवं अथो भास्वान्कुलपादः प्राच्यामाविर्बभूव ह लावण्यष्टंरवद्राक
प्राच्यां रविरराजत त्रिजगद्योषितस्तस्याउदेव्यंत्याः प्रोगपुनः अथ ताविडितां देवीं प्राचीं रविरपीनगुः समास्थाय पितरंके कर
ज्ञालमविक्षिपत् करजालेन तेनाथ व्यासा नाना समुद्वीसंती विलोक्य भास्वानुद्भूतं सज्जो भून्मदमेव च भगवंतमथाभावं प्रानेरा
लोक्य सत्वरं आयांतं चापि प्राचीदिक् सज्जनाय प्रततेवै सावाथ प्राचीम भगास्वनीलां प्राग्यां समास्तीर्य नभोपदेशात् सध्यांशुक
प्रावरणं तदर्थे चकार सत्या प्रमिषिणारक्ता इत्थं सप्राचीं स विलोक्य रक्तां समास्थ सक्तीं प्रणय प्रतीता आरुह्य शैलस्युदयाख्य
माख्य समासमादाय नभोंतरालं अथो समादाय निशापिशाच्या ग्रस्तानिवासज्जगतां महस्वगुः रश्मीन्स्समंतान्नविराजमानः स
मासद्वक्रामथोदयाद्रेः तमोऽयस्तामयोलोकोराजिते तस्मिन्समुद्यते प्रावृध्यंत सती योगाः सर्वथा शुभदायकाः दिशः समुज्ज्वलाः
पद्मावकस्तेन जनालया वेरुरुथयोगादि सतां सर्वतः शोभितेतरां समुद्यते जगद्दीपे प्रबुद्धेव जगत्यपि जज्ञागारसचाप्याशु गृहस्थो
वाडवलया वह्निर्गवास्कते व्यविधायातिथिमाहृच गृहपतिरुवाच सदामन्नतिथेशीघ्रं कालस्तेस्य विरगतः सार्थ्यगच्छतिप
यानेकालोमोयकुभावहः संस्थापयास्तीयं च परमेस्वचिंतेन विभातिनितरां वास्मिन्नेनेहस्तिगणाग्रणीः प्रभाते ज्वलिते

यस्तुव्रतमेतत्तु चाचरेत् दिनेतस्य गतिर्नास्ति काले सर्वे विराजते विदितं व्रतमेतत्तु येन काले मनीषिणा सर्वादिनगतिस्तस्य राजते न
शि॰ गृहशालिनः तस्मात्त्विंतां विहाय शुभव्रतमेतत्समाचरेत् प्रभाते मतिमान्येन पुरुषार्थमवाप्स्यति येनेत्थं चरितं पुंसा धीरेण मतिशा
पु॰ लिना जितानि तेनो भयानि सम्यगिहामुत्र च सद्गतिः प्रतिष्ठिरुवाच सत्यमुक्तं त्वया साधो धीमन्नृपते शुभं पथ्यं संध्या च ध्यान
९१ व्रतं यथा भाव्यधुनैव हि मयापि चिंतितं चैतद्यथासीत्कृशशालिनः देवात्त्वं वयमधुना शूलाक्रांतोऽस्मि दुःखितः उत्थातुमपि नैवा
स्म्यशक्तिरस्त्यधुना विभो पीडया पीडितः सोयं गृहि त्रिवदाति रे स्वस्थस्तदा गमिष्यामि को दैवं लंघयेज्जनः दैवयुतं किं सोऽखिल
दुःखं दैवेन प्राप्यते दैवेन गम्यते पथ्या दैवं पथि निरोधकृत् तस्माद्दैवं समाश्रित्य नाडीहि मंतरे यदि स्वस्थो भवेदयं भृत्यस्त
यास्यामि सत्वरं व्यास उवाच इत्थं स वचनं तस्याति थेः शुभवाक् गृहाधिपः गृहान्निर्गत्य पुत्रेण समं गृहावाति सत्वरं पुत्र निर्याहि
गोर्हस्त्यां भवान्नो दोहयेव च समघोयमत्र प्राप्तः काले सर्वे हि सिद्धिभाक् पित्राज्ञया स पुत्रोऽपि गृहान्निर्गत्य सत्वरं दाम्नावत्सम
मोवाशु दुग्धस्य स्रवणाय हि सदृढं कृतं गणमाशु पात्रं वती स समीपतः मातुः सापि च तं दृष्ट्वा प्रमोदनितरां भृशं आदौ सलिलपा
तत्सर्वं तत्सदनंतरे यावत्तेन स्तनं त्यक्तं पाते हृच्चकपवच तावत्तया रात्रि भूतं प्रदातं सर्वमेव च दुग्धमिष्टं महोरमनिवद्धं भुवन
त्रये मायैषा परमेशस्य यया सर्वमिदं ततं किं करोति स तां वत्सो मातरं पशु जातिभृत् पानाशननिवद्धं हि समस्तं भुवनोदरे
ते पश्चात्तापरायण्न्यकृतां प्रेमपरस्परं तस्मात्तस्य महेशस्य मायैषा प्रविजृंभते यया सर्वमिदं जीवजातं बद्धं भ्रम्यते नरो ग्रथतो।
पिबमाने च वत्सेऽस्मिन् यावदेव हि ग्रामो मेतां ब्राह्मणस्ततः पुरः शाप्याच कर्षेद्द तावदेवोदरे तस्य शृंगेणोत्तवायवेगतः विदधेपा
टितोरस्कं विप्रपुत्रे स मुज्ज्वलन् उत्क्रुसन्सोऽप्यपतितो हा हेति गदितो जनैः विवर्तमानो विजहौ प्राणान्दीने दाणोयथी तः त्व
त्यक्तप्राणे ततस्तस्मिन्त्वरितो द्विजपाः समागताः महाकोलाहले च क्रुद्धे चैकं भवनत्रयं तेन कोलाहलेनाथ व्याप्ते भुवन
मंडले यत्र तत्र सर्वेषामभूच्चारितमद्भुतं सा च शुक्रासती माता तत्क्षणात्पापकर्मभाक् कालीव भूवकालसमद्युतिः

वाति स्म पुण्या तेनाद्य प्राहिगाय यातां स्तोऽत्र या भीषणाकृतिं विलोक्य तु भीयः पापं समः पापं दमीतत अद्यापि रविशीतांशू
ज्ञात इमा जनाः पश्यत त्वेन वराङ्गी कृशीभूतं तम्य पापिनी अथ तत्पितरौ वातिविलप्य बहु दुःखितौ संबंधिनश्च संचिन्त्य किं
कार्यमधुना पयोः विशेषतश्च माहेष्याः इत्यन्योन्यं वभाषिरे अस्या येनाविधेयं यत्तद्कर्मनया स्मयं वेदवर्णापि कुम्भारीय
दृष्ट्वा किं पुनस्ततः इतीयं प्रविमोक्षव्यायेकं गत्वा नामियं पापानुविद्धा तत्पापं गतिरेषा प्रवद्यति इत्थं विमृश्य एपसाने ल
प्राकार्थं नुः प्रेमाविता हीनवर्णा तस्य स्पर्शोपि पापिनां पापदोषतः मुक्तास्व पाहं सोहं त्वं विधेयोत्लिप्य वालयौ श्रुतिधीरेवि
थायाश्रूहं कश्रीत्याविनिर्ययौ स वातिथिः स दामात्म्यापविष्टं विचिंत्यतत सत्यप्रत्यलतो हृष्ट्वान्याश्चर्यवलितो भवत् अ
हो मया दृष्टवरं दृष्टमघतताणांतरे अस्या पापाप्या विलोक्यो महत्तान्तं सर्वपद्विहि इत्थं महदिसं वित्य भारवाहमुवाहमुवाच
उत्तिष्ठ यावनविद्यातव्यमपुनेवहि निर्जगाम ततः सापि भारवाहसमन्विता नामवानुगमहेतु ध्यायन्त्वं मातमृतमम
किमियं पापिनीदानीं करिष्यति सद्गुमेति इतियावत्स निर्दिश्यानावत्सा पापनर्मदा प्राप्य नेतत्र मेवाशु चिर्मकातज्जले
शुभा उन्मज्जनततः तत्र तथा शुक्लातथालघुः तो दृष्ट्वा प्राणकश्च काभाक्र पयंतीविप्रविषा कश्चिज्जलसंवीनीशोभमा
नां विसिस्मिये प्रणम्य हर्षतत्स्यां समसाहेयीनर्मदां वन्ता वर्णयामास हृष्येव नर्मदां शर्मदायिनी अहो अस्या महात्म्या माहा
तस्य निर्विलाडुते पापनीयं शुक्लाभाकदानी वेदहासिनी कृसावास्यामहत्या वक्त्राधुनातिर्मला गता किमन्यास्थयं जन
केतीर्थमतकुम्भादके यावाभ्यामपुनेवात्र स्नातव्यमविशंकया अहो भाग्यमहो भाग्यं यद्दृष्टा नर्मदा मया अहो भाग्यवती
मासे जननी पुण्यभाजनं यत्कीकसमसामाति नर्मदाया जलात्सवं अहो मे पितरौ मे धेव स्वर्गमार्गहृतौ तौ यमा यन्नर्मदाजलैः
शुद्धः प्रीणिताः स्युरिहाधुना इत्थं विचिन्त्य धीमान्स भारवाहमुवाचह कुरु त्वं स्नानमत्रेति स्वयं सस्नौ स शुद्धधीः स्नाताप्रम

न्नृतामाप्यब्रह्मानंदमहोदरां प्रसन्नहृदयः स्तोतुं समारस्तुतिमुत्तमां याकृतामुनिभिः सम्यग्दृष्ट्वा श्रीनर्मदामहः नयाल्लन्यास
शि॰ विप्रेंद्रस्तेदैतांसमवोचयत् सुनयकृत्। त्वंदेविपातकवतां जगतां सर्वथुस्त्वंदेविसर्वजगतां सुखसिद्धिहेतुः त्वंदेविसर्वजगतां
पु॰ जननीवरस्ताहितस्त्वयीशिनमतांनभवंतिविघ्नाः त्वत्कूलतीरभवहजलशिलामहेश्रीनापवसर्वजगतामपवर्गहेतुः येत्वां
१०२ स्मितासुवनपावनवारिवाहांतेदेविसर्वजगतांप्रभवंतिपूज्याः यस्त्वांसदास्मरतिपातकशोषयंतीं चयस्त्वांसदाजपतिशोक
भयापहंतीम् यस्त्वांसदार्चनसमस्तसुखप्रदात्रीं प्राप्नोतिदेविसपुमांस्त्रिवर्गलक्ष्मीं ३ श्रीनर्मदेतववजेसततंप्रभाते यः
स्नातिभावभरितोमलचित्तवृत्तिः सत्वहृदयोपहितदिव्यतनुर्महात्माभात्येहिमांशुमपिलज्जयतेसदीप्तः श्रीनर्मदेसुरवरार्चित
पादपद्मेयेत्वांस्मरंत्यनुदिनंभवभारखिन्नाः तेभ्योद्भुतंभयमिहाशुविनाशमेतित्वंशोभवीतजसुपाकृरूपम्स्ताद्दाम् यो
नर्मदेतववशिलामहिताः स्वतेजोरूपाः समर्चयतिनित्यमतंद्रितस्स भुक्त्वासभोगपटलीभुविमानवेशः प्रांतेस्तुतेपरमधा
ममयंपदंतत् येत्वंपीतातेनपीयेतमातः स्तन्यंयेत्वंपूजितास्तानमरेशाः सम्यक्तैर्वैपूजयिष्यंत्यजंस्त्वंश्रीमेदेवित्वंशसी
दामलाख्ये ७ सप्तसप्ततिसहस्रसंख्याश्रभुवनेनद्योघसंतापहाः नद्यान्याश्रपिनर्मदेतिमहिमव्याप्ताश्चभूमंडलाः गंगाद्याः स्व
स्तेनत्वगुणाद्वहास्याताःस्त्वेदंमहत्त्विंचापिचरित्रमीरुणवशाद्यत्वासिपापापहा साज्ञानानाजगतीतलेभगवतीगंगामहा
मासता यन्नर्थाश्रयणेनसर्वजगतांभोगापवर्गप्रदः तस्मिन्प्रशस्यविधात्रकैटभरिपुस्त्वारामुरस्वाभ्यर्चितास्तेजोमूर्तयईशि
यत्रस्खलभाःसात्वनेकैःपूज्यसे ८ यस्मात्सर्वपुराणेषुत्वंदेवचरितंमहत् गंगादिसरितामध्येकथितंतेमहाद्भुतं यहात्मा
रस्वंतेनोद्यसमाख्येनत्वयामुनेः सद्यः पुनातिगांगेयंनार्मदंदर्शनादपि श्रीव्यासउवाच इतिस्तुत्वाभगवतींनर्मदांसरितांशुभां
स्नात्वाचरणानेनमतिमांस्तनोगतश्रवक्रमे मार्कवाक्यमनुस्मृत्यकाशीसंप्राप्तिलक्षणं नर्मदाभसितान्याशुकीकसान्यभिषिच्य

यत् ततस्तयोश्च ज्वलितयोर्वह्निवाहयितेष्वरति आविर्बभूव पुरतस्तेजोमात्रं प्रभास्वरं किमिदं पुरतो भाति व्योमदिङ्मंडलेवनः
शनिविनाऽऽलोकयतोः दृष्ट्वा तेजोद्भुतं ततः नर्मदास्नानसंभूतपुण्यं संस्मरतस्तदा तत्पुण्यस्मरणात्तत्र तेजोराशौ मनोरमा सु
पारमणीकाविनयोर्हेमगौरवर्णता दिव्याम्बरपरीधाना दिव्यगंधानुलेपना सर्वाभरणतेजसा भानुं पिदधाना महोज्ज्वला पश्यन्नेषु
रताश्चनादियस्त्रीवाक्तेवाहं न पश्यामि कथयामीति वाणाम मधुरसा कृत्या प्रणम्य पुरतः सोथ ब्राह्मणस्तमुवाच ह मातर्मातर्गृहहि
मीनाहं कीकसानिवजेड्डते काश्यां गंगाजले तेहं मादेशान्मातेरेव हि पुरा सस्ने हिमवर्णे सामालामाब्रवीत्सुत काश्यां गंगाजले स
स्यौनितेय्यामीति कृतं मया इत्युक्ते तेनोदिते वा केन ब्राह्मणीं ततोब्रवीत् विद्धस्न्यय सा राणीतीर्थानि भुवि मानवैः लभ्यते सा
प्तीतिश्च दृष्ट्वा प्रत्यक्षतो नराणां नैवास्य वीर्यमाहात्म्यं नर्मदायाः कुतोसि भोः प्रत्यक्षं गतेसोकंदो विश्वासः कारणं गतो सम्यग
यं यं विप्रा सकीकमानितश्चाहितं मातास्वर्गपुरे सम्यग्भ्रमते नान्यथा सुत इत्युक्ते यो दितसा ख्या किंविहिस्वसमानसः पुनः प्राव
वतां विप्रो भक्तिनम्रो विनीतवत् मातः प्रत्ययसाध्यानि तीर्थानि पृथिवीतले सत्यमेतद्वचः किं तु नियतिर्हि बलीयसी यदत्र
नियतं किं वितन्नयापालितं यदि सिद्धिः स्यात्ससभालोके विधिवाक्यानतिक्रमात् नियतौ लंघने सम्यग्विहितापि क्रियानृ
भिः नस्यात्फलवती तस्मान्नियतिः सा हि बलीयसी प्रारब्धः फलयं यावत् ख्यातमेतन्महीतले गंगैवेदं न पितॄणां मोक्षणेना
न्या नदी इत्युक्तिर्नियतिमालोच्य मात्राज्ञापालनादपि गंगां गते सम्भवे मुक्तो मातरस्मिन्नेहेलया इति तं प्रब्रुवाणं सा प्रीतिप्रसिन्मथेन
चक्षुषा प्रवेष्ट्यो वाच कृपालिन् जीव स्वपुत्र दृःशांत पुत्रे तेनेन वचसा शापात् स्वभक्तानुगामिना प्रीतास्मि नितरां साधो चिरं जीव म
हात्मवः सत्यमुक्तं त्वया पुत्र नियतिर्हि बलीयसी किं तु लोकिक रूपा सा वर्णयं महरेशितुः यत्किं विलोकिकं रूपमिदमाभाति
भास्वरं तन्मस्य प्रास्य सत्माप्राशु भातिविभवाप्यसौ श्रृणु पुण्यमहिमा शंभुः केन रूपेण भण्यते यदिदं किं चिन्नास्ति हृतं दर्शनस्य
गीयते तस्मात्क चित्य कटणश शिवो नियत्याऽपि गोपित महामहिमा सुरेशः इत्यं बुधस्तमवबुध्य महाप्रकाशं नेकत्र तत्व

नियतिर्विदितार्थीनजानत इयंश्रीनर्मदादेवीसाक्षाद्ब्रह्मामृतंमता अस्याःशिलास्तुविज्ञेयाःशिवमूर्त्तयएवच तस्मात्रिलोकोनास्तीह
शि० साकाचित्सुरापगानिम्नगा यानयासमतामेतिमहादेव्याकथंचन इत्थंब्रुवंतीसाविप्रंसंशयापन्नमानसं विज्ञायदर्शयामाससरूप
पु० पंदेवनिम्नगा सतथातामवेक्ष्याशुविस्मितालक्तजान्हवी शरणंसमुपागच्छन्मनोवाक्कायकर्मभिः शरणंतंतंसमुत्थाप्यसोवाच
१९२ मतिमन्नसत् निःशंकंकीकसान्यत्रसमर्प्यजलेमुदा अहंत्रिजगतीपापशोधिनीप्रार्थिताभुवि स्वशोधनार्थमायामिनर्मदांव
धियात्वया वेत्रशुक्लास्तेतोयायामध्ययाज्ञाप्रसंगतः आगतास्मिविजानीहिमातरंस्वर्गसंगतां इतिप्रत्यक्षतोभूत्वागंगयाभिहि
तोद्भुतं विप्रपुत्रोनिमज्याशुकीकसान्यर्पयन्मुदा ब्रुडितेतत्रसादेवीपिदधौपुत्रमेवच स्वरूपंमनसेदोन्मग्नोनाकिंचिदहपापरः
तर्पणंसविधायाशुपितृणांविधिनाततः आजगामस्वगृहान्विप्रःपरमामोदजृंभितः तदारभ्यचतत्तीर्थंनार्मदंविप्रभूषणम्
परमांख्यातिमगमत्पितृमुक्तिप्रदायकं इत्थंतेनसमाख्यातंमार्कंडेयेनधीमता विनयानतदेहायपांडवायाग्रहतये श्रुत्वा
युधिष्ठिरस्तस्मान्मार्कंडेयान्महामुने माहात्म्यंनर्मदायास्तुप्रमोदभरनिर्भरः उपगम्याथचरणोपस्पर्शेनसुधीमतः कृतार्थोऽ
स्मिकृतार्थोस्मिनासिनास्मिभवांबुधेः श्रीनर्मदायामाहात्म्यंतदहंश्रावितस्त्वया श्रुत्वेतन्नरशार्दूलमाशीर्भिःपरिवर्धितः उवा।
चोतिहृष्टभूपालस्तस्मात्सामोहनुत्तये स्नात्वात्रनर्मदातीर्थेपितृतृप्तिंविधायच यथेष्टाचरणोद्युक्तोवभूवतरनेडितो अथतत्र
स्थलवासीतोमार्कंडेयोमहामुनिः युधिष्ठिरंसमाहूयप्रोवाचवचनंशुभं मार्कंडेयउवाच युधिष्ठिरमहाराजश्रीमन्नर्मदरोधसि
नंदिकेश्वरमूर्त्तिस्त्वास्थिताशृण्वत्रयत्नतः तत्संभवंप्रवक्ष्यामिसृणुष्वनृपसत्तम अथर्ववेदिनांमुख्योब्राह्मणोविधिपारगः
आसीत्तस्यराष्ट्रेविख्यातोभिचारनिरतःसदा तस्याभूच्छीलसंपन्नाकुमारीलोकभूषणं अलंकृत्यसुतांकन्यांदद्दौराणवेतेपिता
स्वकर्मनिरतोचकेपरिपक्वमनोरथः साबाल्यएवतस्याहाप्राप्ताविधव्यमापह तद्दुःखेनपितासोपिकालधर्मसुपागतः सापुत्री
तस्यनिरतोविलपभूशाढःखिना मातापितृविहीनायभर्तृहीनावबारह भिक्षांप्रतिदिनंशीलभूषितानर्मदानदी अवापभि।

मिह्निकेः सार्थं तीर्थयात्राप्रसंगतः समायात्तत्र स्नात्वा तु विमले तीर्थप्रभावतः मद्देशाभक्तिपरमां भेजेत्यक्तमनोज्वरा भक्तिसंभूय
शोभाः स्नात्वकम्सर्वार्थिकामका पार्थिवेश्वरमेवैकं मेने सारं महीतले नेतोल्वहं पार्थिवेशात् ज्ञात्वा तं महोत्सवा प्रेर्वयामास दे
वं शाचिन्तामणिरहस्यकैः तथा तयामद्देशाय विहिता भक्तिरुत्तमा येना सौ नन्दिकान्तस्य वभूव परमेशितः हृष्टात्मा निश्चलां भ
क्तिं प्रसमीक्ष्य महेश्वरः भूत्वा प्रत्यक्षतः कन्यां वरं ब्रूहीत्युवाच ह इत्युक्ता परमेशेन कन्या सा प्राब्रवीद्वचः किमन्येन वरेणात्र सत्रि
थिन वकामेय भक्तानां पुरुषार्थाय प्रापणं वरो मम इत्युक्तो जोषमासीनां तां कन्यां चन्द्रशेखरः हसन्निव स्मयन्नुक्त्वा वरमस्य
दैत्यतः यस्मात्वोपकारार्थं शालिनीयं मतिस्तव मोक्तोपयोग्यातेनाशु निर्वाणं प्राप्स्यसि ध्रुवं अन्यच्च शृणु कन्ये यदुक्ति
भावनस्पृजितं मल्लिंगं तत्कृत्वा प्राख्यातं लोके भविष्यति यन्मदानन्ददेहं त्वं नन्दिकाख्या मनामम नन्दिकेश इति ख्यातं तं तेवदं
लिंगमुत्तमं इति दत्वा वरं तस्यै देवदेवो महेश्वरः तत्रैव लिंगीभूयात्र तस्थौ सर्वार्थदः शिवः सा चाशु प्राणेनतदा रम्यं नन्दिकेश
वैनरत्ना कालेन निर्वेदो सिद्ध देवर्षिगणासेविता श्रीव्यास उवाच इति वामलस्य शोभा च तो ब्राह्मणेन सा जगाम परमां मि
द्धिं नन्दिकेश प्रसादतः किमत्युच्यते मया सत्तमनमे दाचरितं महत् देवेश्वरेणाप्रीतेन यस्यै दत्ता च मुक्त्यता तपस्यत्यान याश
भः प्रीतो दाडरुम्रम्यं चैत्रशुक्लतृतीयायां पावनार्थं विमार्गगा त्वय्यागमिष्यतीत्यस्या सर्वव्यानमदा ततः स्नातव्या सप्रय
त्नेन विद्वद्भा भावितात्मना इत्येतन्नर्मदादेव्या माहात्म्यमिदमुत्तमं समाकर्ण्य हद्भि भुक्त्वा स्वर्गलोके महीयते इति श्री शिव
पुराणे नन्दिकेश्वरनर्मदामाहात्म्यं नाम सप्तचत्वारिंशोध्यायः ४७ शौनकाद्या ऊचुः सूत सूत महाबुद्धे सर्वार्थनिपुणा
ग्रणीः भवन्मुखांवुजोद्गीताः कथाः श्रुत्वा सविस्तराः कृतार्थाः स्म इदानीं नो मनउत्कंठते तरां अन्याः कथाः समाश्रोत्वं
नापीप्रष्टवारिथेः तत्र यो यं तयाख्यातो अमरेश इति नामभृत् काश्मीरमंडले तस्य महिमानमुदीरय सूत उवाच विरंजी
वेत मुनयो भवन्तो भाग्यशालिनः पूर्वभाग्यानुसारेण जायते मतिरीदृशी यद्भावद्भिरहं पृष्टो अमरेशस्तुति पारगाः तन्माहात्म्य

वक्ष्यामिसेतिहासंसत्यामयं पूर्वंमयाज्ञातचिन्त्यश्रीगुप्तोमुनिपुंगवाः महत्यासेवयाप्रीतः पृष्टश्चमुदाहरक अमरेशस्यमा
शि॰ हात्म्यंसिनोवाचसमामिति किमकथ्यंसशिष्याणांपरंचैतद्रहस्यकं नाख्येयंभवतासत्यंसत्कृत्यापितत्त्वतः कृत्वाशि
पु॰ ष्यपरीक्षांचभाविनोयश्चगौरवात् इदमाख्यानंसर्वस्वंकथनीयंविनीतवत् ततःसम्प्राप्यविद्यामातेनेशेनसमुज्ज्वलन् व्यासःस
९४ त्यवतीसूनुरेकान्तेमामबोधयत् अमरेशस्यमाहात्म्यंतच्छृणुध्वंमुनीश्वराः श्रीव्यासउवाच यथायंमहिमादेव्यैकैलासेचन्द्रमौ
लिना कथितोनारदस्यापियद्वृत्तंतत्रतेनमे यच्चापिप्रोक्तंनन्दीशःशृणुतोनमस्त्रुटयः अमरेशस्यलिंगस्यसान्निध्याद्ब्रह्मामृतस्य
हि वदर्याश्रमआसीनेमांसनारदेप्राप्तवान् समाययौमहृष्टात्मायदृष्टागमनोमुनिः समुत्थायमयातस्मैपाद्यार्घ्यंकल्पिते
पुरः उपविष्टोमुनिश्रेष्ठः पृष्टआगमनंकुतः कैलासादागमंप्रोच्यतद्वार्तांपृष्टवाद्दरात् समाचष्टोसयत्तस्यतन्नुब्रवीम्यनुनाव
वः नारदउवाच मयायथेष्टंचरताकैलासेपरमेश्वरौ संवदन्तौमिथःकिंचिद्रहस्यंपरमाद्भुतं मांदृष्ट्वामौनमालम्ब्यऊशलेमा
मपृच्छतां मयापितौहठात्पृष्टौसंवादःकइहाधुना नोप्रवक्तव्यंतदामहेशेनाथाप्युक्तंसरोषस्यवै व्यासपुत्रोमहातेजायदाकाले
भविष्यति सएवमांकथांरम्यांलोकेप्रकटयिष्यति इत्युक्त्वामांमहेशानोमिथ्याजनृषतःपरं इत्यन्तेनमयाख्यातेकैलासा
भवे व्यासउवाच इत्युक्त्वान्तर्दधेयोगीतच्चिन्तासमन्वितः तदारभ्यचमेपुत्रःकश्चैकःप्रभवेदिति ततःकालान्तरेतत्रयदृष्टंतस्य
महाद्भुतं शृणुतत्तस्यश्रवणाद्यस्यजन्मफलंलभेत् कदाचिदाश्रमेरम्येस्थितेमयिसमाहिते महान्कलकलोवायुश्चभ्रंवात
भयंकरः किमिदंचेतिसाशंकोयदावहिरुपागतः अपश्यंकिंचिदेवात्रतेजस्ततदिगन्तरे महाशाकुनिकंधीरंवसतेजःस
मुज्ज्वले विधृतमिषुमिस्तूर्णंशुकंचातिमनोहरं सशंकोवितसर्वांगःशुकःक्रौंचादीनगीः ममातर्मंडलंप्राप्यमहितीयोद
रंययौ कृतिंसमागतेतस्मिन्सोतिकृष्टोथसाञ्जलिकः समाययौताडयितुंममतर्मंडलंदुते तंदृष्ट्वाभीतभीतोहिविनयानतकं
धरः पादौप्रक्षाल्यतस्याप्यार्घ्यंयामाससाञ्जलिकं प्रणाम्यर्थितःसोप्यदर्शयितास्मअद्भुतं स्वरूपंशशिलेखांकेजटामुकुटे

रितं यावद्वर्षमपरीयातं द्विपञ्चवर्षसमाहृते प्रणानामगताशंकोरत्नश्वेति वावदं सततयावर्तमानस्यकुंडः स्तुकगियासया ३
वाचमामहेशानामश्वोरयदिमोचयेत भवत्यत्नीतदावासकोपशांतिर्भवेन्मम इत्युक्तः शरणायातरत्वानिक्षोवदंशिवंको
यंवोरामहेशानकथ्येवायसमागतः प्रसाः कुतिंवदस्येवंमयिसर्वेश्वरः प्रभुः सूलमादायतत्कृतिंविदारयितमेजसा सम्
मश्योकंपमानासामांशरणमागता विविज्ञाहं ततोभीतः प्राञ्जलिः प्रणंययो पुरतः प्रणतो भूत्वा भक्तिनम्रेण चेतसा प्रा
वोचंभगवंतेतंसर्वार्थकृपालम्प्रभुं मदिन्नतिसमाकार्यपिविधेयं क्रियतां विभो विज्ञप्तिसारायञ्छ्रुत्वा विधेयं स्वामिनापरं स्त्रियोः
वृथ्याविशेषणासर्वेषामपिशंकर महतांचेष्टितंवेदद्दूनकदाचनशोभते भवत्सासनमादायस्वयंजगतिशंकर वर्तामहेहके
ध्यनाथस्तीवधकंतमर्हसि तथाकर्ण्यमनाकृशांतविग्नंतप्रभुमेवच विज्ञायतद्गतप्राणः प्रास्तोषपरयामुदा व्यासउवाच
ऐयएकोजगत्त्रयंरुद्रोमहेशः सृजत्यत्तिपातीतिसर्वान्तरात्मा वियानामधारीगुणातीतमूर्तिस्तमीशंप्रपद्येप्रपद्येप्रपद्ये १
यएकोमहाभीतिरत्नाविधायी सदाभावगम्यामहेशानमूर्तिः चरस्थावरव्याप्तविश्वावसिष्टस्तमीशंप्रपद्येप्रपद्येप्रपद्ये २
प्रणामः कथंचित्कृतोयत्रभक्त्या जगत्स्वामिभावंकरोतीह जंतोः विवर्ण्यस्वनामेनविद्यात्स्वप्रभुत्वोस्तमीशंप्रपद्येप्रपद्येप्रपद्ये ३
यमेकंप्रणम्याशुजंतुः प्रयातिपदंतस्वभासाप्रदीप्तंपराख्यम् नयत्रास्तिभास्वत्प्रकाशादिचारस्तमीशंप्रपद्येप्रपद्येप्रपद्ये ४
यएकः समस्तंविसृज्याशुपातितथासंहरिष्यत्सितीराधानकारी स्वभक्तान्स्वरूपंपरंदर्शयस्त्वतमीशंप्रपद्येप्रपद्येप्रपद्ये ५
यएकः समस्ताधिकारीमहात्मा महेशादिदिक्पालरक्ताविदग्धः ददाहासुराणांपुराण्याशुशंभुस्तमीशंप्रपद्येप्रपद्येप्रपद्ये ६
यएकोमहेशानमूर्तिः प्रकाशोनकिंचिद्यतोभिन्नमेतद्विभाति विभिन्नस्वरूपः स्वयंसर्वमातीतमीशंप्रपद्येप्रपद्येप्रपद्ये ७
इत्थंमयामहेशानः स्तुतः सर्वामरप्रभुः रोषंतेशिथिलीकृत्यप्रोवाचेवचनंततः अनयातेस्तुत्यास्तत्वाशसन्नहृदयोभवं मास्त्व प्रसन्नहृदयोभवत=
तैर्भीः प्रसन्नोतः करोणाभवकोविद पत्नीनवेदंयमंत्रस्त्वमास्वस्त्वामवकलं शरणागतसंत्राणपरमोयमंउच्यते जपःपाठःस्त

निःश्वासादानेव विधिपूर्वकं शरणागतसंत्राणकलां नार्हन्ति षोडशीं दीनोपकारकरणं हृदयस्य विराजते सश्रमान्कथ्यते लो
शि॰ के परे भाग्ययैवेश्वरः दीनत्राणं शुभाय धर्मो ब्रह्मणा तु लिता पुरा पूर्वमेवाभवन्मत्तो गौरवेणासमुज्ज्वलं स्वाध्यायपठनं यज्ञा ग्रावा
पु॰ दपरिपालनं दीनत्राणात्तु धर्मस्य कलया यान्ति नो तुलां मुनेनवेयं यमैत्तबुद्धिरस्तु सदा हृष्टा परोपकारनिरता दीनत्राणसमुज्ज्व
१०५ ला यतीवाद्धस्म सन्नोस्मि प्रार्थये तु वरान् तान् नादेयं किंचनाप्यस्ति सर्वदा स्वामिनं मुने ततोहं तमहेशानं भगवन्तं सुराधिपं शैवा
च विनयानत्र मूर्धा शिरोविहिताञ्जलिः पुत्रो ममायं भवता शुक रूप्यवरश्च मे देयो यद्वरं यो मादास्या त्वं परमेश्वर तथ्याज्ञानीच
व भक्तश्च चिरजीवी विशुद्धधीः सत्कीर्तिकारी नितरां शान्तो दान्तो महामनाः इति विज्ञप्त ईशानो वदन्मां सस्मरार्चितः पुनस्त
वायं भविता ज्ञानी भो निधिपारगः शान्तो दान्तो महाभक्तिः प्रज्वलः समहामनाः यतीन्द्रियज्ञाननिधिस्त्रिलोकीभूषणं परम्
भवत्कीर्तिमहाख्यत्वं भविष्यति चिरजीवी विशुद्धधीः समाकर्ण्याथ तत्सर्वं विनयानतकंधरः शैवा चव पुनरेवाहं भगवन्तमुमापतिम्
तथान्यदपि विज्ञप्य मस्त्वोहं परमेश्वर यदा प्रसन्नो भगवान्किं विहिज्ञापयाम्यहं स्वामिनां हितदायी च भृत्यैः कोपः परेशभोः
यन्नेतरं यतः सत्यं लभते वरमुत्तमं ततोहं प्रभुना तेन प्रहस्य कथितामद्रः विज्ञप्यतामवाचेत्येन किंचनममास्त्यहो शुकः
परमेशानतेनाहं विनयानतः श्रुत्वा भगवन्को वहन्तं रोषे शुकस्य हि किमेनेनकृतं शंभो विरुद्धकमयत्त्वयं स्वामी प्राडुद्ध
वहं तं श्रोतमुक्तो टते मनः संदेहविषसंयुक्तं स्वात्मानं योन धीरधीः चिकित्सते न तस्मात्किं मूर्खमन्ये परं जनं स एव पुरुषो
लोके कथ्यते विदधातियः येन केनाप्युपायेन निःसंदिग्धं स्वमात्मवान् श्रीशुकः समहेशानः शैवा वपस्यामुदा श्रीशंकरउ
वाच कैलासशिखरासीनं मां देवी विनयान्विता रहस्यं परिपप्रच्छ किं चित्तस्ये मयोदितं रहस्यं परमं यत्तत्सर्वं प्रवचमास्यवे य
मितो भवताद्यावदित्यं मनसि वर्तते तावत्कुकोयं शुरतः श्रुत्वा तु रीयगतो निकात् उड्डीनेयस्य शुके देवी मामवोचदयं शुकः
रहस्यमुद्घाटयिता पयप्रदेवगतो त्स्यं इति देवी गिरं श्रुत्वा शुकमेनं पलायिनं प्राडद्भवं समाहर्तुमिति रोषात्त्रिकारणा ।।

नियमात्मकं विप्रवर्तते या स्थिता सर्वरूपेण सा माया परिगीयते कला सैवाहं मततं देवादिक्कालाव्यभिचारिणी स्वप्रकाशा स्वरूपा च
ज्ञानमिष्टं स्थिवीतले निर्लेपा सा स्थिता नित्यं सर्वार्थभरिताप्यहो व्यापिका सर्वसंवद्धा त्वेव ब्रह्म निरंतरा अमृतस्राविणी
शुद्धं संविद्रूपा प्रभास्वरा अमृतानंदभरिता सर्वत्र परिगीयते तस्मादेशेन संबंधो न कालात् नेन कदाचन नाकृत्या विकृतिः का
चित्कदाचिज्जायते न च नदिष्टमस्ति तल्लिंगं रम्यं लिंगं परात्परं अमरेशाविधं चैतत्कुतिसारसमुदीरितं यस्य नामग्रहेणापि पुरुषा
यं वनश्यंत्यं भवेत्तु तत्तालया यांति सोमरेशाः स्वयंप्रभुः विभूतेर्धारणाद्यस्य विभूतिसमलंकृतः विभूतिवल्लपुष्टांगो विभवेत्सर्व
पूजितः तेविभुंपरमेशानं परामृतरसात्मकं चिंतयन्सततं भक्त्या चिंत्यते गणनायकैः तेन सर्वं कृतं लोके तेन सम्यक् त्रिमेव
ला - मेदिनी पादचारेणाक्रामिता येन सोर्चितः पादचारेण यस्तत्र गत्वा दर्शनमाचरेत् पदे पदे श्वमेधस्य फलमाप्नोति सो
ऽखिलं तत्र माघ्यामरावत्या स्नात्वा भस्मानुलेपकृत् दर्शने विद्धानस्तु मार्तभागी न संशयः अमरेशो महेशानः स्वामी मे प्रीय
तां परं इत्युच्चार्य च यद्दद्यात्तदनंतफलं लभेत् साक्षात्समयं व्रजस्य यदेतल्लिंगरूपकं तस्य दर्शनमात्रेण मुक्तिः इहलनलागता
योमरेशामरेशेति स्मरत्यविरतं नरः सोमरेः पूज्यते देवलोके देववपुर्धरः एवमूर्तिरमरेशो सोत्वेव ब्रह्म हो निरंजनः स्वाग
तिः स्वगतिः स्वस्थः सोमरेशो व्याप्यादरात् किमन्यत्कथ्यते अस्यामरेशस्य जगत्प्रभोः मूर्तीश्वयापि यानंतः स्वस्थपवीप
लभ्यते अचिंत्यमहिमानंदरूपोमृतवपुः परः अमरेशो जनैर्नाल्पपुण्यैरपि न लभ्यते अचिंत्यमहिमानंदरूपामृतवपुः परः
अमरेशो जनैस्वल्पपुण्यैर्नैवोपलभ्यते अचिंत्यमहिमानंदरूपोमृतवपुः परः अमरेशो जनैर्नाल्पपुण्यैरपि न लभ्यते अचिं
त्यमहिमानंदरूपोमृतवपुः परः अमरेशो जनैः शाक्तिपातोस्थैरेव लभ्यते येमे वेषप्रहृष्टास्ते तेन लभ्यो यमीश्वरः तदनुग्रहतो
लभ्यं दर्शनं तस्य धूर्जटेः नदायं लभ्यते वादैर्न योगेन न चार्चया केवलं लभ्यते तस्मादनुग्रहात्परमेशितुः अनुग्रहेण हृतं दर्शनं तल्ल
ब्धं पुण्यतमेव वा यत्किंचि नंदनं तस्यादपवर्गफलं प्रदं यतावृक्षिरायन्न मे लिंगं सावाग्रह्यीयते येषां तेदेवलोके ताभ्याम

शि॰ पु॰ ९३

मरेशो ध्वनिरेवं नोपादेयो गम्यं नेयाभ्याममरेशगृहीं प्रति तेनैवेह स्पर्शनेयाभ्याममरेशो रसात्मकः श्रवणेनैव संदृष्टे याभ्यां पीयेत
सत्कथा मनस्त्वन्तर्गते यस्तस्य सर्वैषाममरेश्वरं किं बहूक्तेन देवेशि सारात्सारतरं शृणु अमरेशसमं लिंगं नास्ति क्वापीह भूतले श्रा
तत्कृत्या यया यो धीमानमरेशं स्मरेद्बुधः भक्त्या भोगानशेषलान्सप्राप्नोति मोक्षमवाप्स्यति गृहान्निर्गत्य नियमं गृहीत्वा शुद्धमानसः
यामरेशं प्रयत्नेन सोऽश्वमेधमवाप्नुयात् पदे पदेऽश्वमेधस्य फलमाप्नोति मानवः अमरेशावलोकार्थं यानि क्रामयते नरः गत्वाय
योऽक्ति नियमेनैव अश्वमेधक स्नात्वा विभूतिमिलिताखिलगात्रयष्टिः तोकं दत्वा समुपविश्य तथा वपीत्वा हृष्टामरेशमुपगच्छति
नोदयेतः तावद्दुःखमनेकशो विषमं तावद्भयं मृत्युजं तावद्रोगभयं जरादिजनिता हीनाशरीरे स्थितिः तावच्चापि विनाशभी
तिरभिनोद्भवःखं च तावद्भवे त्रायावदमरेश्वरो मृतवपुर्दृष्टा स्वयं वेदितः तावद्भीतिरभंगुरा प्रतिपदं तावच्च बुद्धिःस्थिरा तावद्दे
हसंभवपरामृतकथे तावन्मनः संस्थिते तावद्व्याक्तिरजादिभारवदने तावन्मुखे भावनीयावच्चोऽहृदयादपेतिपहृता लिंगं परं
शूलिनः किमपि परमबोधस्वप्रकाशस्वरूपं जननमरणदुःखनाससिद्ध्यानलक्ष्यं सकल भुवनसारं लिंगमेतत्परं मेस्तस्वर
मुनिसुज्ञं तन्त्रयामास रूपं देवि किं कथ्यते त्वम्यमविचिन्त्यपरेशितः वैभवयत्र संदिग्धा ब्रह्माद्या अपि नः स्थिताः श्रीशुकउवा
च सद्भयं भगवान्स्नात देवो वेदकलांकितः अमरेशस्य लिंगस्य स्वरूपं प्रावदन्मुदा अतीव गोप्यं परमं विजने मम शशांकभृत्
ततः श्रीवावच पुनर्मौनव्यन्यावर्तीवहूः नाख्येयं कस्यचिद्देवि रहस्यं परमाद्भुतं तच्छ्रुत्वा तु पिनाकेन मयीशः स उमापतिः देव्याक
र्णितो हृष्टामाहृष्टावातिभीषणः उद्गीयमानेषु महीशोनवरूपमास्थितः धन्वी मयीशहं तेशगवभूवातिवलान्वितः कृपा
शरणार्थीहं त्वदाश्रमपदं गतः यत्त्वं मम सहत्वं ततन्नवागयहोमम जानेताततन्न किंचिन्नदिहलोके स्ति सुंदरं येनैन तल्लनोयात्र
मरेशेनरसात्मना एतल्लिंगमिदं दिव्यं शुद्धं लिंगमिदं परं प्रकाशलिंगं परमं साक्षाद्ब्रह्म समंचयगुणो अस्य दर्शनमात्रेण योगसिद्धि
रेहान्तः सर्वार्थसिद्धिं संलभा तन्नक्षणादेव जायते सर्वव्यात्महितप्रेप्सुर्मनीषी भक्तिसंयुतः येन केनाप्युपायेन पश्येल्लिंगं र

माहात्म्यकं दर्शनाद्रसलिंगस्य पुरुषार्थचतुष्टयं न हि देवं हितेभ्यः रसलिंगं समर्चयेत् रसलिंगार्चनेनायुक्तं वसाधार्ग्यमुक्तेनेश्वराः प्रसो
दितेपावनाय सद्भिमानात्मकेश्वरः इत्थं तेनात्र कथितं रसलिंगमहाद्भुतं यस्य श्रवणमात्रेण रुद्रसानुचरो भवेत् येन दृष्टा मने
शानेन माहात्म्यं परमेश्वरः कृतकृत्यः स विज्ञेयो नास्यकृत्यं भवेत्ततः अमरेशेति नामापि येनोच्चरितमंजसा स्वाध्यायाध्ययना
द्यापि फलं तेनाप्यते ध्रुवं व्यास उवाच इत्थं तेन गिरीशानदेवे शीतांशुमौलिना कथितं यद्दृष्टा पृच्छ शुक्राचार्यापि मया श्रुतं तदेतत्क
थितं सूत मया तत्त्वं परं हृत्त्वया कथनीयमिदं यस्माद्धन्याविघ्नकारकं सूत उवाच इत्थं वः कथितं सर्वं रहस्यं परमाद्भुतं रसलिं
गस्य मुनयः किमन्यच्छ्रोतुमर्हथ इति श्रीशिवपुराणे अमरेशलिंगमाहात्म्यकथनं नामाष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ४८ श्रीशौन
क उवाच भो व्यासशिष्य महाबुद्धे श्रुत्वा माहात्म्यमुत्तमं अमरेशस्य नितरां त्वं मास्मो मुदिता वयं इदानीं श्रोतुमिच्छामो मान्येषां माहा
त्म्यमुत्तमं यस्य श्रवणमात्रेण स्वार्थसिद्धिर्नृणां भवेत् को हि तात स्वयं स्वादुः पुरः प्राप्तोऽपि नः सुधां त्यजेत् तन्नः कियंति यानि पुनर्लिंगानि
नो वद सर्वेमनांलिंगमयं यो जगतीतले तत्र मुख्यानि लिंगानि कथयाशु मुदे च नः सूत उवाच शृणुध्वं मुनयो ह्यन्येषां माहात्म्यम
तिशर्मदं तत्राप्युद्देशतस्तानि निश्चयमेकथयामि वः येषामुद्देशश्रवणादपि पातकनिष्कृतिः तानि लिंगानि वो वक्ष्ये शृणुतेतान्समबु
द्धयः व्यासेश्वरः सकेशेशो हुंकारेशः सुरेश्वरः भूमीशः संगमेशश्च कृपालेश्वर इत्यपि नयनेश्वरसिद्धेशौ रामेश्वरगालेश्वरौ भू
तेशश्चापि दत्तेशः स्कंदेश्वर इत्यपि नंदीश्वरभुजंगेशौ श्रीक्षेमेश्वर इत्यपि त्र्यंबकोंकारकेशश्च नागेशयमलेश्वरौ गंगेश्वरश्च रु
द्रेशशृंगेश्वरमर्केश्वरौ अथ केशो गदेभेशो चलेशश्चीश्वरो तथा सर्वाघनाशनात्यश्च नाकेशानलेश्वरः शंकरः योगीशः
पंचनागेशः कौशलेश्वर इत्यपि सतीश्वरश्च भद्रेशश्चंडेशो बीश इत्यपि दधीचेन तपसा सिद्धो नस्त्यायाः प्रभावतः अत्रीश्वरो
महालिंगदर्शनादेव मुक्तिदं अत्रिभार्यानसूयाख्या सच्चरित्रसमन्विता तपश्चचार सुमहत्तथा सर्वेश्वरः प्रभुः तत्राश्रमपदे
येन स्थितस्तडपरो यतः सोयमत्रीशनाम्ना सो प्रथितो धरणीतले इत्युद्देशतो नर्मदायां लिंगानि वोऽधुना कथितानि सम्मा

कार्पण्यान्मानं दम्भपाप्नुते यश्चेमानि महेशस्य लिंगान्युक्तानि भक्तितः प्रभाते शांतमनसा ध्यायेन्नक्तेः सभाजने इमानि लिं
शि० गनामानि यो जपेत्प्रातरुत्थितः शुचिर्विद्वः सधीर्ब्रह्मोक्तान्न पापं भविष्यति स इत्वनामग्रथितां मालामेतां वयःसुधीः कंठे
पु० धारयति सततं गौरीनाकस्त्रीभूषणं भवेत् पठिर्यो नाम सप्तर्षिभिर्यो मान्त्रौ न मोनरोऽपि स पूजयेन्महेशानं तस्य सिद्धिर्न दूरतः प्रत्येकं ना
१०८ मयो धीमान् प्रतप्त जपेद्दृढः स सिद्धिभाग्भवेच्चैव नेतरानंतस समश्नुते श्रावयेद्यः प्रियो धीमान् नामान्येतानि संसदि स एव संसदि श्रमा
त्रान्ततेदेवसंमतः येन नामाप्यमीषां च सलिंगानां प्रसंगतः श्रुतं तस्यापि नो दूरे भोगसंपदनुत्तमा इत्युद्देशतः प्रोक्तानि लिंगजाते
महर्षयः यच्छ्रुत्वा मानवो रोगात्पापबाधां प्रपश्यति श्रीशौनक उवाच वर्धस्व नितरां सूत त्वज्ज्ञानाभवदीरिते लिंगजाते प्रसत्त्वाः
स्मः सम्यग्दृग्यवधीरितः लिंगोद्देशेन न मनो नितरां सोत्सुकं चनः अत्रीश्वरसमुत्पत्तिं श्रोतुं माहात्म्यमेव च अत्रीश्वरः स भगवा
न्दलिंगादिशमाश्रितः कुंथं चेति व्रवीत्वा शुभवान्सर्वार्थकोविद सूत उवाच समाधत्ताः शृणुत नयो यो ह्रीशोत्पत्तिं व्रवीमि वः मा
हात्म्यं चापि देवस्य शशांकाकस्य पूर्जेटेः दक्षिणे कामदाहाख्यस्थलं किल समुज्ज्वलं गंभीरदेवखातेतद् दनीवगाहनं शुभं ते शुक्ल
पाश्रतात्र मुनयः श्रीत्वपारगाः शांतादांतानिराहाराजितक्रोधा जितेंद्रियाः शास्त्रसंवाद निरतावितंडाजल्पदूषिणाः अन्योन्य
प्रीतमनसः परस्परहितैषिणः उटजारंभणरताः पंचाग्निव्रतधारिणः अधोमुखा ऊर्ध्वभुजा एकजंघानिषादिनः रविसंविद्ध
नयना नग्नाः पर्णाशिनः परे जलाधाराश्च मपाश्रदंतोलूखलिनस्तथा नीवारपाकनिरताः कंदमूलफलाशिनः मासोपवास
निरताः कृच्छ्रचांद्रायणोज्ज्वलाः शीतातपमहाद्वंद्वमहाहिमवाससः परे पशुभिः पशुधर्माणः सतणाभ्यवहारिणः संध्या
स्नानरतानित्यं समाधिनिरताः परे ध्यायंतः परमं ब्रह्मस्वयमं ज्योतिः सनातनं गार्हस्थ्यनिरताः केचिद्ब्रह्मचारिव्रताः परे वेदवा
नप्रव्रताः केचित्केचिद्दिग्वपवच पाठपूजारतानित्यं गृहागतसुखप्रदाः आविष्कृतपरेशानध्यानास्तिमितलोचनाः तेषाम
ध्यगतः साधुर्ब्रह्मपुत्रो मुनीश्वरः अनसूयासमेतोऽत्रिस्तपस्यन्परमं तपः रराज नितरां तारागृहमध्ये यथोडुपः रोहिणीसहि

तोयश्रेनभस्याश्रममंडले समनीषी शशांकाभो नभस्यालंकृतःपरं सभायामिवदोषज्ञोराजमतिभूषणः सतयोपस्थितो धीमा
न्गुणाभेतस्मिन्निरंतरं सरसीवमहापद्मभृंगाल्याविहितास्थितिः सेव्यैनितरांसाध्व्यातयाकृतशुश्रूषक्रियः तेपातिशायसद्विद्यादय
येवातस्थ्यया सतयाधर्मपत्न्याचविहिताद्दरसत्क्रियः शुमोचचक्राचकाह्वायथादिवसमंगतः भास्वान्दीप्तवशुभ्रांशुर्येन्न्व
याविवुधोगिरा प्रदीपाशिखयामेघिःशोभतेस्मतयाश्रुतिः पंचाग्निमध्यसंस्थोपिःपरमेणसमाधिना ध्यायन्परेशंसवभौदी
पोवातस्थितोयथा अथतपस्यतस्तस्याकस्मिंश्चित्कालपर्यये द्वादशाब्दोवग्रहोजातः सर्वशोषणकोविदः जलंशुष्कंनदीनांचनी
रसानिफलान्यपि तृणानितापदग्धानिसर्वाण्यापुःसरूपतां मेदुरःपरमोदारसंपत्तिःभरनिर्भरः अकिंचनइवाभूद्वतास्मिन्दृष्टि
विपर्यये अलंजीवनमित्याहुस्तच्चसंरोधितेसति सर्वेजीवाश्चनिर्जीवाश्चमृत्कुर्भृशपीडिताः यमीवकृपणोमेघोविसृष्टंजलवि
न्दुकं संजातोःद्वादशकालस्यवशेसर्वंप्रवर्तते इत्थमुल्लसितेतत्रावग्रहेसर्वनिग्रहे भयोद्विग्नावभूवाशुदक्षिणादिककरीसुता पंच
यज्ञविधिश्चापिनष्टोभूद्दक्षिणादिशि स्वस्थानानिपरित्यज्यनदुद्रुवुस्तद्व्रजोपिच विधान्नतिष्ठिसुख्याभिर्देवताभिर्द्विजैश्चसात्य
क्तानरेन्द्रेविधवाद्दरिद्रेवकुटुंबिनी पंचयज्ञविनाप्राज्ञनष्टप्रायाकृतांतदिक् कृतांतभोगपतायाताकृतांतगलितापाया अहो
कृतांतद्विधयेकृतन्तस्तपस्विनः मनस्विनःश्रमप्रायायस्तस्मेलपथ्यमेतथा तृषार्तोःक्षुभितास्थापिप्रजानीतावभूवसा
यथायत्काश्रयाख्यातासर्वत्रविधिकर्मणि अहोकालस्यवैनात्यरत्नजातानियज्वनैः मृत्कृतानीवतत्क्षणानिग्रसमयवृन्दवंतागते
भवद्वंतोमहाध्याघ्रेदरिद्रायनिनस्तथा संजाताकालवेगेनकालोहिदुरतिक्रमः भयग्रस्ताःप्रजाःसर्वाःक्षोभव्याकुलिता
शयाः कोदिशीकाःक्षुत्तृड्डार्ताबभूवरतिविह्वलाः पृथिव्यंबध्यापिचसानागक्षपालिलोचनैः विलोकमानागमनेनापकि
चिन्मनोरथा वृष्ट्यापियदावंध्याकामदंचाप्यकामदं गगनंतन्मदाजातेजातेतस्मिन्नवग्रहे यदासंशुष्कसर्वांगीबभूवावनमवि
ग्रहा धैतजैरवनीतेनवहिःस्वेदोपिनस्नुतः अहोविधिगतिश्चित्रानन्नाभःपश्यतीगतिं नग्ननभोपिनप्रापरसार्द्रसुखचुंबनं संमुख

पश्यतीदेवं विभ्राजकुलयेमना देवी भूर्नापि विश्वासस्ववनेगर्जितात्मकं यदाक्रमस्मगच्छात्वाखेभुवं भुवनमापन्नो नभस्तस्तेनतच्छकं
श्रि· पु· १९९ तागाद्स्याव भूवह उत्यापितं समाश्लेष्टुं भुजशाखेन भोथवं श्रकृतार्थाइव भूशं ददहनीरसा भुवः यात्रीनदाव स्समतीक्रमस्मास
पुत्रोष्टेस्ववपुः स्वथवपुष्करं रेजनार्थं संकल्प्यचातकगिराप्रणयादतीवतमाजहावनमनाक्राशिथिलः सयासीत् भुवनस्तनम
दोधमप्राप्यस्वथवाहरा श्रतितापपरीतांगीनोह्यासमपिशापमा सस्यादिजातमपितन्नष्टंनीरसमंजसा भाविनानाक्रारश्चापिजा
तोनष्टमभूज्जगत् वाप्यरसेष्यसरुद्धेनाग्रावारस्वाहिकाः संकोचमापुस्ताः सर्वाः सर्वकालवपाजगत् श्रवंचयत्यतिनारीस्वा
दरार्पणातत्परा पतिः स्त्रियंपितापुत्रंपुत्रोपिपितरंतथा नष्टाजगत्स्थितिः सर्वानकश्चित्कस्यचिन्तिता नपुत्रः कस्यचित्कश्चि
त्वकाविकस्यचिद्गृहः भर्त्र्यार्पणासमानद्यासर्वैर्वाभूज्जगत्स्थितिः केवलंभोजनेनैवस्त्रीपुत्रादिसमन्वयः योन्नवान्भोज्य
त्यन्नंकिंचित्सुतः सतस्यहि सासीत्तस्यवभूवाशुसंवर्योन्नतिमित्तकः श्रन्नंवस्यान्नमेवासीत्पितामातासुहृत्सुतः संबंधी
वांधवश्चापिदेवतागुरुरेवच नकश्चित्कस्यविज्ञातानकश्चित्कस्यचित्सखा नकश्चित्कस्यचिन्मित्रमन्नमेवबभूवतत् सर्वःस्वप्रा
णपरःपरवंचनतत्परः वीरश्चापिबभूवात्रजनोदेवपराङ्मुखः रत्नभारान्परित्यज्यगृहेशास्त्राणिदेवताः उद्धुरःद्वसिपासातः
कोटिशीकाश्ततस्ततः श्रन्नंवस्येतियावेदवाणीसाप्रकटाभिया बभूवतत्रदिग्भागेमहातापपरिप्लुते स्वकृतिप्रकरणार्थायक्ले
वह्निश्चनिर्बलाः हताःप्रावर्तनाग्रासुमान्यायात्यातिभीषणाः वनस्थाःप्राणिनोभ्येत्यनागरान्क्षीणविग्रहान् बुभुजुस्तेपिचा
न्योन्यंभुक्तावलिभिर्जसा तेचापिभुक्तावलिभिः खपैर्भूमिविहारिणः खेप्याश्रपिमिथोभुक्तावलिभिस्तृणताहुते मूषकैः
शुकपातैश्चशालभैर्व्योमचारिभिः श्रवशिष्टंसस्यजातंभेकैः शून्याबभूवभूः तस्याश्वविचरिक्तायानिर्बलास्तेखचारिणः पति
तामनुजैर्भेकाः सर्वंभक्ष्याभवज्जनः येसमुद्राम्बुतोयेयतिनोयेमहाधियः तेद्रुतंपरितोजग्मुः सपत्निः सर्वकारणं लक्ष्मीसं
प्राप्ययेवुद्धावर्ततेसर्वकर्मसु नतेकदाचित्प्राप्तंसर्वपर्वेः सखभागिनः सहृद्धोपिप्रमान्बुद्ध्याहीनोविपदिमज्जति श्रकिंचन

श्रुमतिमान् किं करोति विपद्गतः तस्मादुत्तमसमा पुत्रको यदि भवो भवेज्जनः नकदाचन मंकाच सविपद्भ्रो विपद्गतः तस्मा
दुद्वेगमुत्सृज्य मतिं कुर्याद्धनार्जने धर्मेणार्थं समासाद्य मतिपूर्वं चरेद्बुधः। धर्मेणोपार्जितं वित्तं दत्तं वृद्धिमुपाश्नुते न दानेनार्थनाशः
स्यान्नाशो व्यसनतो भवेत् यथा वीजं निहिताबुमं काले वृद्धिं प्रयच्छति तथाल्पमपि यद्दत्तं काले वृद्धिं व्रजेच्च तत् तस्मादुद्वे
गमुत्सृज्य मत्या धर्ममुपाश्रयेत् दानार्थं चापि भोगार्थमित्यमेतत्प्रवर्तते आपदर्थं धनं रक्ष्यमिति न्यायविदो विदुः रक्ष्यं च
तस्य दानेन भोगेनापि न संततः न दद्यान्न भुंजीत रक्षेयमिति ये विदुः ते मूर्खाः स्वहितादाने हरेत्प्राज्ञाश्च वाहयः ग्रहेयोपि
हि रक्षंति निधिरक्षानसा भवेत् दानभोगविहीनं यत् तन्नष्टं दत्त धनं च वा दानेन भोगेन च यद्धि हीनं न तद्धनं मे स्मि मनोवित
र्कः हयोपभोग्यं न धनं भवेच्च वृद्धेदोषिकस्य सम्पदो फलार्थाः न मृत्स्ने च स्वास्ति तदस्तिवृद्धो जनो मृदि स्यादवनादि चिंता प
दादृश्यं नापि धनं न दृष्टं तस्माद्धनेनास्ति समो न शत्रुः तस्माद्धनं न्यायसमर्जितं चेत्तद्दत्तकं चाभयमाशु कृत्वा दानं च भोगं प्रव
धाविविचिंतो नित्यं स्वस्यैव स्वात्महितं मनुष्यः अन्यायेनार्जितं वित्तमन्यायेनापगच्छति केवलं चार्जने क्लेशो लाभस्तस्य प्रकीर्तितः
सदा यतेत मतिमान् धनप्राप्त्यै च तत्त्वतः श्वः प्राप्यते धनहीनस्तु चतुर्वर्गान्न प्राप्नुते धनं प्राप्य बुधो बुद्ध्या चरन्न्यायात्स विभाजने धनं
प्राप्य न्यो बुद्ध्याचरन्स्याद्दुःखभाजनं धनं मतिमतो हेतुः सर्वथा सर्वसंपदो तदेव वालिशानां तु सर्वथानर्थभाजनं इत्थं त
त्र च मूर्खा रोगदुर्भिक्षतापीडितं जनाः समृद्धा मतिमंतोपि जग्मुर्देशांतराण्यलं समृद्धा अपि धीवंध्या भीता शालीनवृत्तयः धन
राशीन्परित्यज्य तत्र स्थिताः प्रलयं गताः धीमंतोपि दरिद्रा ये प्रसक्ता गंतमन्यतः हाहेति क्रंदमाना अकालक्षयमुपाग
ताः यथा रथस्य न गतिरेकचक्रेण केन संभवेत् एवं नैकेन जगतीव्यवहारः समाप्यते धनवानपि धीवंध्यो न किंचित्कुरु
ते नरः धीमान् धनदरिद्रश्च न तु यंह तरीवितः यथैकपक्षेण गतिः पतत्रिणां न च संभवेत् एवमेकेन जगतो व्यवहारो न
वै भवेत् धीवंध्यस्य धनं सर्वानर्थहेतुः प्रकीर्तितः धनवंध्यस्य धीश्चापि सर्वथा श्रमकारणं इत्थं प्रवृत्ते दुर्भिक्षे दक्षिणेन।

र्थदायिनि प्रवृत्तभर्जनाःसर्वेत्तत्रदार्ताभयद्रुताः तथापि वर्तमानेय जनदोभेदयावती अनसूयापुरोगत्वापतिमब्रवीत्
शि० जितपत् भगवन्पश्यसीदं तं महोपद्रवं प्रभो दतितोऽत्र महानर्थो जातोदुर्भिक्षपीडनात् इमामेतादृशीं सोढुं दशां किं
पु० वयमंजसा शक्नुमो भगवन्नत्रावयेद्धि मुनिपुंगव श्रुत्वा तद्वचनं तस्या भाविनोऽर्थस्य गौरवात् अनुज्ञातां मुनिश्रेष्ठः समाधि
११० निरतोऽभवत् तदाश्रमस्था मुनयः शिष्यास्तस्य च पाठकाः अभ्यागतास्तथान्ये च ये के चित्तत्र संगताः समाधिस्थं मुनिं दृष्ट्वा न
वेत्ति तत्परिभवं श्रांतश्रायं निराशास्ते पलायां चक्रिरे द्रुतं आशेयं वागुराप्रोक्तासन्योन्यान्वयदायिनी आशावंधेन संवेधानेरा
श्र्यभेदकारणं आशाबद्धास्तते पूर्वं स्थितास्तत्रैव मंडपे निराशा द्रुतमेवापि समुत्तस्थुः पलायिते तस्मान्नकस्यचित्कश्चि
त्कः शिष्योतिथिर्गुरुः बुभुक्षितानां सर्वेषां राशैवेत्यं प्रवर्तते अयं मे भोगदायीति पिंडदोयं परत्र मे इत्यादिविश्वासेनैवात्र संबंधका
रणं विदुः प्रयोजनपरो लोको नैवतोऽर्थं वकंचन नलेशेनापि संबंधो हेत्वभावात्कदाचन समाधिस्थं मुनिं वीक्ष्य सर्वे तेनेशमा
द्रवन् अनसूया सती तस्य सेवार्थं तत्र संस्थिता एकैव भर्तृशुश्रूषानिरता तत्र मंडपे स्थिता समाधिनिरतं भर्तारं पर्युपासित स
माधिस्थपतिं देवी सानसूया पतिव्रता रतिणीतपउत्कृष्टपरिवक्रेसमंततः प्रत्यवेत्याक्लिद्गधा सा पार्थिवं लिंगमुत्तमं मानसे
नोपचारेणाष्टजयामास भाविनी प्राणार्कवोधकिरणप्रोत्फुल्लहृदयांबुजे निरंतरहृत्पद्मयविमर्शोक्तकोटरे संस्थाप्य
लिंगं पुरमंलयबितेपपतनी द्रावयित्वा भस्मीभूते पादाद्यैकल्पितेतया निकृष्टवासप्रसरांतश्चोधसमुज्ज्वलैः हृषीकेऊस्त
मैश्चित्तैः पुष्पैः पूजाकृतानया संत्यक्तादातिमालिन्याभेदवर्तिसमुज्ज्वले संशांतवातकलनमनोदीपः कृतस्तया मानमेयप्र
मात्राख्यत्रिपुटीभेदवर्जिते यदेतत्परमं तत्वं तद्धोधोविहितोजपः अंतर्विमृष्टसन्नत्वपरमामृतसंस्तुतिः विश्रांतिपरतत्वेयात
यापीतवमजलं इत्यपीतामृता देवी जीवन्मुक्ता पतिव्रता पतिं परिचचारासौ तत्र मुक्ताऽतपोवने एकांते विचरंती सानसूयापति
देवता अनसूयैवसूतोचविरेजेशांतकल्पना हरेदेसादानवाश्चदुर्भिक्षपरिपीडिताः वनाद्वनांतरं भक्ष्यहेतोः सर्वत्रचारिणः द

हृष्टाः सर्वं चन्द्राग्निते जोन्या भाविते ज्ञसौ तौ दंपती समाधिस्थौ भासयंतौ दिशो दश किंचिद्दृष्टं भवेदत्रेत्याशंकाकुलमानसाः
यावत्तावत्पुः समीपं ते नावद्दूरेऽभ्यवतापिताः ग्रथीभूतास्त्वदिग्भ्रांतिभ्रांतास्त्र मुहुर्मुहुः भृशं मोहितास्त्राथ नेत्तावमाहात्म्यमनयोर्महत्
पत्नायां चक्रिरे दूरात्तेजेनः तपितो जनाः इत्थं ते दृष्टमत्वा स्वेदूरादेव भयद्रुताः न दृष्टमपि तौ शक्ताववृद्धुर्मुनिदंपती स्वात्मैव सा
त्मनो स्वाहेतः सम्यगवस्थितः स्वात्मैव स्वात्मनो भीतिः देतः स्यादुरवस्थितः इतीतौ शांतमनसौ कथं दृष्टाः समीत्तिरे अभ
वे रवंहो वित्रमिंत्रेशा प्रश्नस्तमतः ग्रथागमुनिपत्नीतां भासयंतीदिशो दश नपश्यंतीभर्तेस्य प्रत्यवेद्या कृततस्थितिं मुनिं च था
तनिरंतं ब्रह्मपुंवेतपोधनं समाकर्ण्यामराः सर्वे सगुह्याः सरितस्तथा दृष्टौ तौ दंपती सर्वे श्रद्धयो भूभूतिभूषणं समाजग्मुः पुरस्कृत्य
शंकरं ज्ञाकवीतथा तेच सर्वे समागत्य दूरादेव प्रणम्य च पुरः स्थिता महेशाद्या विनयानतकंधराः भगवाञ्शंकरो गंगा दृष्ट्वा तौ
दंपती तथा दूरे स्थितान्सलोकांते तपस्युग्रे तयोर्द्वयोः तां समाधिरतां दृष्ट्वा महेशप्रमुखाः सुराः ऊचुः परस्परं दिष्ट्या ब्रह्मतेजो वि
राजते यदेतत्सुरतो भाति ब्रह्मतेजः समुज्ज्वलं न चास्ति कारणं देवी केवलं पतितत्परा अनसूयासती माता ब्रह्मसिद्धिरिवापरा अत्रे
रस्य तपस्तीव्रं सर्वाणि शायिभातियत् न चानुसूयाहेवस्व तपः सिद्धिरिवापरा स्वयं तपोरता साध्वी भर्तृसेवनतत्परा अनेनास्याः स
कुलाभीष्टं तपो हि गुणामीदृते न चास्याः सदृशी काचिद्भूता स्यच भविष्यति इयं त्रिलोकी निर्जित्य जयमूर्तिरवस्थिता तत स्ते द
शनेकृताजग्मुः सर्वे यथागते भगवाञ्शंकरो गंगा नत्रैवावस्थितावुभौ वारयित्वा वरेणैतो गमिष्यामः इति स्फुटं अवेक्षमाणौ
कालेनानस्याते तत्र ते मुदा स तपोनिरतः शांतः समाधिकलितो मुनिः परानंदनिमग्नः सन्न जज्ञालांशुमानिव सापि देवीन
मीशान दृष्ट्वा संपश्यपतीपतिं पार्थिवं लिंगमादाय हृदि तस्यौ गतज्वरा परमानंदसंलीनमानसौ तौ च दंपती अतीक्रांते चिर
कालेन जातेतत्क्षणांतरं इत्थं दिव्याब्दपंचाशद्वर्षा याता स्तयोस्तदा परानंदनिमग्नौ तः करणामलदेहयोः भगवाञ्शंकरो गंगा
भक्तभक्तिवशीकृतौ तावत्कालपरीमाणं तत्रैवास्थितौ मुदा यथानसूयासाविश्व यथा गंगा च शंकरः अचलापकरूपेण तस्थु

रश्मेन यथाचलं नाकाशे मेघवातेपि जाता सर्वशुभंकरी साध्वी पापमतिर्यद्वत्स्वरूपे च चले चेतसि समाधिनिरतस्यास्य यथास्ति मि
शि॰ तेनिर्भरं मानसं तद्वद्देवाप्यगगने समराजते समाधिनिरते तस्मिन्यथानास्थितिमागमत् संकल्पधीस्तथाकाशे सविद्युज्जलदा
पु॰ वली यथा सचित्रेव विमले स्थितिमागान्न पापधीः तथाविष्णुद्दुगगने क्ष्मा जलधिसंहृतिः इत्थं पंचाशतं वर्षान्समाराध्य मुनीश्व
१११ रः उन्मील्य निर्गतस्तस्याश्चतुष्षीपुरतः स्थिता ध्वनस्त्र्याददर्शाथ ध्यानस्तिमितलोचना पश्यंतीपरमं यामतद्यद्दूरे स्तिभात्मकं
सम्यग्विधिवत्पायातेन स्त्र्यामब्रवीन्मुनिः त्वयामानय मे भद्रे त्वत्पातौ स्यधुना प्रिये सा न सस्त्री वचो भर्तुः समाकर्ण्य पतिव्रता उत्तु
यनं तद्वचस्तास सहमाना विचिंतयत् तूष्णीमधोमुखा चिंतादग्धमितानीव चाकुला कृतांजलमहं लज्ये येनस्यात्सदुपरिस्थयः भर्तुरस्य
प्रशांतस्य किं कुर्वेस्य मुदे ततः धिक्तां स्त्रियं पतिवचो यानसंपादयत्यलं तापवेदग्धास्ताः श्वाधाः पात्रं सर्वस्यताः स्त्रियः याभिः पति
वचः श्रीतुस्तिध्येतत्कृत्यनादत पतिर्हि देवता स्त्रीणां पतिः स्त्रीणां महेश्वरः पतिविनानु मादिन्या स्त्रियो दैवः प्रकीर्तिताः पतिपूज
यते यास्त्री देवबुद्ध्या सदैव च तया जितेह यं सम्यगिहापि च परत्र च स्त्रीणां तीर्थं पतिः प्रोक्तो देवता पतिरेव च भोगापवर्गौ च तथा
तस्मात्तं सा प्रपूजयेत् यथा भर्ता स्त्रियाः सम्यक्पूजितः स्वरमेयया नारी सा प्राप्नोति सद्गतिं विवं भित्वा विवस्वतः या पतिं पूजयेत्सम्यगी
षावुद्ध्या मनस्विनी साध्वी शीलान्विता सा नो निपूज्यासा स्वर्गमंडपे इति चिंताब्धिमग्नासौ ध्यात्वा तं पतिमेव च महेशबुद्ध्या कल्याणी
समाधिकृतचेतना पुरः स्थितांततोपश्यज्जाह्नवीं लोकपाविनीं लक्ष्यीकृत्याथ तां दृष्ट्वा देवमानवतर्पिणीं प्रससादांतरे वाष्पदृवि
द्धवमहायने प्रणम्य हृष्टरोमांगी गंगां सम्मुखमायत वरान्विता जगाम निकटं तस्या जाह्नव्या विनयान्विता साष्टांगं च प्रणम्याथ प्रसीद प
रमेश्वरि मत्वेत्युवाद दत्त्वं चोपचारान्विधिवत्सती आयांतीं तां समालोक्य जाह्नवी विहितेक्षणा प्रोवाच मधुरं साम सर्वमेतद्वचः
शुभं याचस्व किं मया मत्तः प्रार्थनीयमिहाननेद्य शीघ्रं कथय यद्दास्यामि किमदेयं ममास्ति ते अतीव दुर्लभं लोके यत्तु जानीहि संगते
महेश्वरणाध्यानघ्यामिह पतिव्रते न दुर्लभं किंचनास्ति सत्यं सत्यं ब्रवीमि ते इति श्रुत्वा वचस्तस्या जाह्नव्याः स्तुति सोऽवदद् वद्धांज

लिप्रदानसैपोग्रेस्याः सापतिव्रता स्थिता प्रणम्य च पुनः प्रोवाच वचनं शुभं गंगे भगवती शानि किमर्थमिह संगता अद्यैतोहृष्टामिते
देवि भवदागमनं कृतः श्रीगंगोवाच गंगास्मि साध्वि त्रिजगत्पावनी सरनिम्नगा प्रसन्नास्मि समालोक्य तवाचारं महाद्भुतं ततोभि
लषितं साध्वि तव वक्ष्ये यथितं मया ग्रहाणेतं गताचारं प्रियं जानीहि शंकरं सर्वेषामाचारशीलानां दर्शने यात्यसौ प्रभुः वयं तत्परिचारि
णः प्रभुचित्तानुगाः सदा यादृशः स्यात्प्रभुस्तादृक् स्वभावादनुगा इति श्रुतिवाक्यं स्मरस्वीह दृष्टप्रत्ययकारकं राज्ञि धर्मिणि धर्मि
ष्ठाः पापे पापाः समे समाः राजानमनुवर्तंते यथा राजा तथा प्रजाः इति नीतिविदो प्याहुर्धर्माधर्मविचक्षणाः अतएवात्र धर्मज्ञा
आहुर्वेद्विविचक्षणाः प्रजायत्कुरुते पुण्यं पापं च मतिपूर्वकं तत्षडंशो स मीदेव राजानमनुधावति श्रीव्यास उवाच ततउ
त्थाय साध्वी सानसूया कृतनतलक्षणा पादौ प्रणम्य प्रणम्य प्रोवाच मृदुवाक्यं समुज्वलं प्रसन्ना यदि मातस्त्वं ततो विज्ञपयाम्यहम्
पानीयं देवि मे तोषं स्वामिनस्तद्धृप्रशांतये इत्युक्त्वा प्रणता भूयो नसूया सापि जाह्नवी महेश्वरशिरोमाला प्रोवाच वचनं शुभं श्री
गंगोवाच गच्छानसूये कूपं त्वमिहैवाश्रममंडले खनयेनार्थसिद्धिस्ते करस्था भविष्यति व्यास उवाच तथेत्युक्त्वा महाकूपं सा
चखानपतिव्रता खातमित्येवमुक्त्वा तां प्रणनाम पुनः पुनः आविश्यद्देवरूपेण तत्र सा सरनिम्नगा पोप्लूयमानः सोप्याशु वारि
पूर्णो बभूव ह विलोक्य तं महाकूपं वारिपूर्णं तपस्विनी काष्ठपात्रेण तद्वारि समादाय जवान्विता भर्तुः समीपं सा तत्रागमत्यात्र
करोत्त्वरा गंते प्रहृत्ता विनयानतांगी लोकपावनी त्रिस्रोतसं तदा साध्वी स्तुतिं सा चकार ह मातर्निर्वाणलक्ष्मि त्वचेद्दयालुर्मे
मोपति तदाकर्णय विज्ञप्तिं त्रिभुवनपाविनि दत्वा तत्पांपुनर्यावदायाम्यहं मंजसा तावत्त्वया त्रासितव्यं प्रसादो यं महान्मयि
मते परम भक्तस्य मत्स्वामी व तद्दृप्यसि भवंती दर्शने यत्ने महापुण्यफलोदयः निर्वाणलक्ष्मीस्त्वं साक्षात् वैकुंठाकरी भद्ररूपिणी त्वां
पश्यतां पुरः प्राप्तो भोगमोक्षौ न संशयः त्वन्नामयः स्मरति दिवि विभातकाले गंगेति जह्नुतनये नित्यमसि रायगेति भागीरथीति हरशीर्ष
गतेति सम्यक् सो नंतभोगमिह प्राप्य भवेदमर्त्यः यो देवि तेतटगतः फलमूलभोगी संस्नाति नित्य विहितापचिति मनुष्यः प्रांते सदे

वभवेनेषु विमानचारी संदृश्यते किल सुरैः कुकुमैरनर्घैः यत्त्वं विपन्न विरतं भविदेविमर्त्यः सो मर्त्यतां समधिगम्य सुरेषु लोके सन्ना
पि॰ यकाभिरभितः परिवीज्यमानो भोगांल्लभेत कमतो यपुमर्थलक्ष्मीं यत्त्वां स्मरादिदयिते कृतचित्तशुद्धिर्ध्यायेन्नतार्चनविधिः सततं
पु॰ मनुष्यः स्नातं प्रवाहपतितस्य नतस्य जातपातो भवेदिह भवे कलितेतमोभिः सत्यसंति सदृहस्वशेषजगतिख्यातानितीर्थानियेः स्ना
११२ तेयजगतीविहायशमलं शुद्धतयलेकमेणो अन्याश्चर्यमयीतत्रस्त्वं वसथा धारायराधोरिणी यारापुण्यभुवां परायस्ववीसवासिनो
मुक्तये इत्युक्त्वा विरतां साध्वी सोवाच सरनिम्नगा पतिव्रते नया त्वत्या नितरां प्रीणितास्म्यहं अहं त्वद्वाथा त्रेवोपविशामिपरंतमे
वित्तं पणकिंचिद्स्त्री हतत्समाकर्णयानद्ये सत्यमदर्पणेनतेयभर्तासोत्रिविंधास्यति मयापि किंचिदाप्रास्यंत्वतः प्रतिनिधिः शुभे
समयोहि समायोगः शोभते न्योन्यदानतः न चैकदानं कुत्रापि यतो लज्जावहं च तत् न्यूनेषु श्रेष्ठ भतेदानं महत्तानसमेषु हि प्रत्युप
कारेण विधानेन महत्तां प्रीतिविषयते समहान् कथ्यते लोके यऊनेभ्यः प्रदास्यति सचोनः कथ्यते योर्थी महद्भ्यो याचते न शुभे ततो मे सो
प्रदेशस्य देयः प्रतिनिधिस्त्वया यथान्योन्यं महाप्रीत्या प्रसन्ना भविताम्यहं यः प्रदातासमर्थो पि न दद्यात्स्यपि वांछितं न तस्मादपरो किं
चिन्महीभाराय कल्पते इत्युक्ता गंगया साध्वी किमस्ति मम जाह्नवी देयं निष्किंचनायास्तु यदिस्यं हृत्प्रयत्नत्वं गंगोवाच त्वयाऽ
स्तिसकलं तत्त्वयेनब्रह्मांडगोलकं नयातितलं नो लेशमात्रेणापि समुज्वलं भर्तृसेवातत्परया यत्त्वयोपार्जितं तपः नैतेनतु
लां यांति महाकर्माणि सुंदरि तस्मात्त्वं सत्त्वयादेयं मासस्यैकस्य यत्फलं अर्थोपवेशनस्यास्य प्रतिदानं प्रकल्प्यतां अनसूयावा
च गंगे देवि नमस्तुभ्यं यथेच्छास्ति तथा कुरु भवदायत्त प्राणास्मि को निषेधयतितेवचः व्यास उवाच कमंडलुमुपादाय गत्वा
सो भर्तुरंतिकं प्राप्य श्रेतेनिवेद्याशु प्रणानामपुनः पुनः स निर्वर्ण्य समस्तं तदाचम्याशु शुभ्रसद्धीः प्रोवाच भार्यां समतिकुतस्त्वा
त्तमिदं त्वया श्रयतावन्मया पीतं निम्नगाजलसुत्तमं यादृङ्माहृशास्वादं जलमनुभवाम्यहं सत्यं वदस्वा किमिदं जलं वर्षगणस
भवं तादृशास्वादमधुरं यत्त्वयातद्विनंमते साप्युक्त्वा भवन्साध्वित्वाश्रमे पदे मम कुतोन्यथेदं मधुरं जलं जातं वदेति मे अन

सयोवाच भगवन्श्रूयतामेतत्समाधिनिरतस्यते विलोक्य परमं तेजः सर्वैर्देवाः ससंगताः किमिदं किमिदं चेति शंकरं शरणं ययुः सते
भ्यः सम्यगाख्यासा जगामाश्रममंडले गंगा च सा समायाता तैर्देवैः पापशोधनी यथागतं गता देवा विधायतद्वद्दर्शनं भगवान् शंकरो
गंगानुगृहीतेस्थितोनव आश्रमेसुविरेधीरेत्याजातातेनपसोवलात् तथायत्नत्प्रसादेन गंगयार्थितामया जलशृंगोमहाकूपोविहितस्त
दृश्यतांतेच इतिश्रुत्वा गिरं तस्या ऋषिःपरमविस्मितः वभूवानंदसंदोहसंदत्याश्चर्यसमन्विता ततश्चाह सतांपत्नीसत्यमेतत्त्वयेरितं किंतु
तामस्त्यमेतच्चमिथ्याससंप्रायमीरितः कोयंशिवः काचगंगा कथमत्राश्रमेमम तयोःसमागमःस्याच्च स्वप्नमायेयमीदृशी श्रुत्वावाक्य
मेभार्यायाः कथंसपरमेश्वरः स्वप्नेपिदृश्यतामेति सापिवासरनिम्नगा नमस्तेभ्योपियेनार्थंशिनेत्रंवृषभध्वजं गंगाभूषितमूर्धानं पश्यति
धरणीतले नायंसामान्यदेवोस्ति सर्वदृश्योनचाल्पयं स्वतंत्रःपरमःसाक्षी निष्कलोव्ययमीश्वरः अस्यैवपावनाख्येयंशक्तिर्गंगागरीय
सी महापुण्यप्रभावेनलभ्योस्याःस्पर्शउत्तमः श्रुतंदेविपुराणेषुपुराकिलमहेश्वरं गोवाहनंत्रिशूलांकंजटामुकुटमंडितं ब्रह्माद्या
देवताःसर्वागताद्रष्टुंयदानच प्राकृतस्तुपरतोदृष्टःसमाधिनिरतस्ततः चिरंकालंसमीत्पाद्यनस्वप्नेपिचतंप्रभुं ददृशुःपरमेशानंवि
श्वातीतंनिरंजनं ईदृश्यमुयाश्रुतंसाध्विकिमिदंभाष्यतेत्वया कथंतद्दर्शनंजातंतेयत्तत्सत्यमुच्यतां तथादेवाःसुराःसर्वेमुनयश्चय
तव्रताः समाधिनिरताःशंभुंसातात्कर्तुंप्रयेतिरे स्वप्नेपिदर्शनंतेषांनयातंयतचेतसां महतापिचयत्नेनद्रष्टुमाद्यंतमेवच तथाब्रह्मा
हरिश्चैवप्रभमौलोककारिणे निरंतराभ्यासरतायतयोपिचतंविभुं स्वप्नेपिनचपश्यंतिविश्वातीतंनिरंजनं नाहंसंभावयाम्येतत्तद्दर्शनंत
वसुंदरि गंगायाश्चशिवस्यापिदर्शनंभुविदुर्लभं श्रद्दधावत्त्वयंवासविदध्येनैवदर्शनं तावत्प्रतीतिंनोकुर्वेवचसस्तवसुंदरि स्वयंतद्
द्वायःकुर्यांप्रतीतिंपरभाषणे नतस्मादपरोमूर्खोविशेषात्स्त्रीवचस्सुच इत्युक्तामुनिनापत्नीसमाभाष्यविचक्षणा आजगामस्वयंचा
पितदाश्रमपदंद्रुतं तत्रप्राप्यनतस्मैतस्मैदेवनदींसती दर्शयामासनत्वाचनत्वाचवचनैःशुभैः अनंतस्यापिपुरतोगत्वातांदेवनिम्न
गां विनयानतसर्वांगीतेनामशुभलक्षणा साधुकारंविधायाथदंपतीतौस्ववाससौ सस्नतुःपुण्यतोयेनस्नात्वागंगामथोचतुः दंपत्

वाच मातर्निसर्गोमहतामेषएवमलक्षणो यत्कीयोरविचिंतयस्तेसंत्यजंतिनजातुचित् परसंपत्तिस्त्वनयातेव सततंसाधुलक्षणाः वयंत्व
शि० याचविहिताःस्वकीयालोकपावनी अतोवयंसदादेवीसन्निधानमिहाश्रमे वांछामहेतवशुदेप्रसीदामलदर्शने श्रीव्यासउवाच इ
पु० तिगंगादयतिभ्यातास्तांप्रणम्यपूर्ववत् याचितोवाच भीत्यासोहसदासमरोरुहा गंगोवाच मयेमस्यसाधुवचनंमतंत्वस्त्वपरंब्रुवे किंचि
११३ नेद्रुवतावाथिपालनीयंविशेषतः अथवाभवतानेतदनुमान्यंविशेषतः अनयानुमतंसाध्वायनत्रप्रभुनातव इतितेनुमतेकिंचिय
दक्षितवयायया उरुषाजमतितत्रद्रप्रभोईश्वयतःस्मृतं अनयातेरहिताणामेमासिक्रियतेपामहत् संकल्पितंत्वयाप्यत्रानुमतिर्दीय
भो संकल्पितेत्रतपसियद्यनुत्ताभवेत्तव ममाप्यवसितिस्तस्माद्धियेयात्रतपोधन इयंपतिव्रतादेवीसर्वलोकातिपावनी अस्यादर्श
नमात्रेणपापहानिःप्रजायते अतीवप्रीतिःसंजातादर्शनादेवमेमुने पतिसेवारतानारीपतिपोषणतत्परा सर्वलोकमवाप्याशुतेनैे
वसहमोदते पतिव्रतातयानारीसापतिंदुःखसागरात् निस्तीर्यसहतेनेववानतेसुखेवरमति वदंतिधर्मशास्त्रज्ञास्त्वयमेतन्ममयतः
सूरस्यहतविग्रस्यसतीचपतिदेवता वयपतेमहाप्रज्ञारविमंडलभेदिनः गच्छंत्यपुनरावृत्तिंयत्रगत्वानशोचने सूरस्थयुद्धेनिहतोयो
गीविद्याविशारदः सतीपत्येकशरणामुच्यतेजन्मबंधनात् नतथाध्यायपाठेनतदानेनतुचेज्यया नतीर्थस्नपनेनापिनानुकंपाश
मादिभिः तथ्यामिविहत्रिजगद्यथास्यादर्शनादहं सतीदर्शनमेवापिपावनायमतंमम अहंत्रिजगतीपापशोधिनीमलिनासती पतिव्र
तानिदर्शनस्नात्मानंशोधयाम्यलं इत्युक्त्वात्रिःपुरःसायानस्यांप्राहभामिनी अनस्यैदर्शनेनतवास्मिविमलासती पापोघंसर्वमेवापि
तालयित्वाशुचिव्रते गतास्तमेवसंजातविनाशंद्रुतमेवहि पापिसंसर्गसंजातंपापंव्यपगतंमम लक्ष्मीभूतास्मिसुभगेतीवहृष्टाम
नस्विनि शासमयमयाप्राप्यंहृतंहृष्टास्मिसर्वथा मनसावाप्रपश्यामिनेत्राणाभ्यांशुविस्मिते जानीहिमेप्रियसखीसत्यंसत्यंवदा
म्यहं व्यासउवाच इत्युक्त्वाविरतांसोथमुनिःपरमधार्मिकः प्रोवाचवचनंचारुपरमामृतवृंहितं अत्रिरुवाच सत्यमुक्तंत्वयादेविसर्वदे
हानुगामियत् शरीरोपायमाध्यंचपत्यधीनंततस्मृतं अत्राहुःपरमार्थज्ञाःपत्युर्देहानुगामिनी नारीतन्मेचितान्सुपपादर्थमुक्तानिनेतरत्

कर्मणा पुण्यरूपेण संसर्गोः पत्युरीरितः न पापकर्मणा चापि पत्यधीना यतः स्मृता॥ यत्किंचित्कुरुते पापं नारी भर्तातदंशभाक् न पु

ण्यभागभागी स यतो रत्नाकरः पतिः इति नाथ हि नारी सा पत्या सम्यग्विजानता कुलानुरूपे तेशीघ्रं तदधीना यतः स्मृता सम्प्रत्यु

इति नानारीयदि पुत्राप्रमादिना पापेन पापभाक्तस्याः पतिरेव न संशयः तस्मात्त्वयं कृतं सा सा सो तपसः स्वयमेव हि अधिष्ठात्री मते

साध्या मम माप्यनुमतं मते केवलं मम चात्रत्वा मीप्यते त्र मनस्विनि व्यास उवाच इत्युक्ता सत दा गंगा तो भार्या पति तत्परा शिवा च साधि

विहितं साधु यद्यत्कृतं त्वया अनन्तामथ सा शापं तयोस्तत्र पठन्मम आदाय मासिकं चाथ शिवा चरितं च सा इहास्या साम्यहं श्री

त्याभवदाश्रममंडपे ममापि नितरां प्रीतिर्यद्भवत्तीर्थसंगमः श्रुति प्रसादिता गंगा तस्मिन्नाश्रममंडपे निरंतर वहायापि ख्याता भ्या

गतपापाधिनी स्नात्वा यतोतया शंभुर्दर्शनार्थं कृत तत्परो भगवद्दर्शनार्थं च जग्मतुः परमादरात् विलोक्य चंद्रकलया तं विभूतिवि

भूषितं प्रणम्य स मुनी रुद्रं तुष्टाव कलया गिरा अत्रिरुवाच जय जय शंकर शंभो श्रवणागत रत्नकेश शूलधर त्र्यंबक त्रिनेत्र गंगा ला

लित मौले शशांकधर जय जय याज्ञ च्युत रूप मौलि मणिद्योतितचरणकमलरजः संपादित स्वरूप गोरगफणरत्न चित शरीर जय

जय भस्मोद्धूलित सकलशरीरा गत प्रभावस्मित हृषगति हासित सकला मर सुनिजन भीम स्वरेंद्र लोचन स्वरेंद्र जय जय स्मर सुनिरा

नवरतोपाधि दैत्य सुजित पुरारे ग्रंथास्त्र समाधिमाजास्य रोद्र रूपा भीम भूतेश जय जय साधित भक्ताऽपवर्ग जगदीश्वर प्रमथना

थ जगद्गुरो शशि रवि ज्वलन नेत्र णाशित कल्मष सतीश जय जय जित काम गते प्रार्थित दानैकनिपुण परम शरो स्थिर चर पालक ज

य जय जय जय जय जय जय जय जनानंत इति स्तुत्वा महेशानं सो ऽत्रिस्त्रिशिरवंदिनः विनयानत सर्वांगः प्रणनाम मुहुर्मुहुः प्रणतं तं स

मुत्थाप्य पीडितस्तत्वा विपाणिना उवाच परमप्रीतः शिवस्तं मुनिपुंगवं श्रीशिव उवाच मुने परम धर्मज्ञ प्रीतोस्मि नितरां त्वयि वरं

वरय सर्वं ते दास्ये भक्त्या वशीकृतः भक्तवश्यं विजानीहि सर्वज्ञं मां महेश्वरं भक्तिं किमपीहास्ति मम वश्यकरं परं अत्रिरुवाच

मयाप्रसीदतिविभुर्भक्त्या स परमेश्वरः भगवंस्त्वत्प्रसादेन सापि लभ्येत मानवैः न दानेन तपो तेज्यानजपेनाग्नितर्पणे केवलं त्वत्प्र

सादेन भक्तिस्त्वय्येति कारणं वरदानोन्मुखः स्वामी प्रसन्नश्चेन्मयीश्वरः भक्तिं मां गदितं तं च प्रेरयत्यनिवारिता स्वामिना स तनं तेष्य

शि॰
पु॰
११५

लंचक्रीडयंत्योमदोज्ज्वलाः विलेपुर्भेशाङ्गः र्व्वातोऽङ्गनाश्च प्रसस्रुः काष्ठकाशाकशान्तुध्यारण्याद्यायायतपस्विनः आययुः स्वाश्रमे
तेचविश्रांताभारखेदिताः तत्रागत्यचतेसर्वेददृशुः स्त्रीसमागते उन्मत्तमिवतंमौलिजटाजूटमंडिते कोयंकोयमितीशानंवदंतो
जातशंकिताः व्याजेनशंकरंज्ञात्वाक्रुद्धास्तेतीव्रवह्नेः आलोकमात्रकेणापिशिक्षुनातेनवादिताः बध्यतांबध्यतांकोयंमानष्टइतिवाङ्मु
वन् केचित्केचित्राणिसमील्यचुक्रुशुर्हृदयांतरे अदृष्टपदर्शनभयात्केचिद्विलीनाभुवांतरे स्वमनःकल्पनारूढदोषात्तत्रमहेश्वरे निरंजनः
सभगवान्पार्वतीप्राणवल्लभः ऊर्ध्वरेतामहेशानस्तपस्वीयस्मात्ततः नसामान्यइवाभातिनिःसामान्योपिशंकरः अनंगीकृतकंद
र्पोब्रह्मविस्मितमस्तकनतः ब्रह्मादयोपियस्यांतेनविदुर्ब्रह्मरूपिणः गणातीतस्यशांतस्यहृदोपिनिर्गुणात्मनः तस्येशस्यगणान्वेत्तुं
कःशक्तःस्वात्मसंविदः नैवकृष्णाविदःकोयंस्त्रीमध्येनग्नएववहि रमतेयेनसंमूढोनास्मान्यप्रयत्नपिस्फुटं ततस्यावर्तमानेचानेष
ष्ठितपरावरं शेपुस्तेमुनयःक्रुद्धाःक्रोधाधीकृतलोचनाः येनैताबाल्यमारभ्यवैनेकशरणाःस्त्रियः क्षोभिताःपश्यथमेणभवितातस्य
तन्वरं तद्वचोनंतरंतच्चापतच्छूलीशंमहीतले कल्यांतइवसंहर्तुंसंहृतंवज्ञदंभेन प्रमाणयितुमीशेनतत्पयसोवलमुत्तमं तन्नत्यानुम
तेवाक्यंमुनीनांयतचेतसां इमांत्रिलोकीचमुदायद्गृहीतंपिनाकिना तन्नत्यानुमतेवाक्यंमुनीनांयतचेतसां अदेवलोकसामान्य
चरितंतंप्रचलितंतं तन्नत्यानुमतेवाक्यंमुनीनांयतचेतसां ऊर्ध्वरेतस्त्वमाख्यातंत्रिषुलोकेषुशाश्वतं तन्नत्यानुमतेवाक्यंमुनीनांयतचे
तसां अलक्षणमचिंत्यंचस्वरूपंस्वप्रकाशितं तन्नत्यानुमतेवाक्यंमुनीनांयतचेतसां नकश्चिन्नापिलक्ष्यंतंव्यक्तंगमाद्यंचतत्पदं इती
वानुमतेवाक्यंमुनीनांयतचेतसां दासीसहस्रजयामोहाद्यकिमुतान्यत्रजान्मिनः इतीरयितुमीशेनतेषांतद्वचनेमतं किमुच्यतेमहे
शस्यमहिमासृततेपुरः येस्ययंहिमहेशस्यलोकोतरमितिस्फुटं तन्नत्यापतितंलिंगंनास्थितंक्वापिभूतले चचालातिजवेनाशुवात
यंत्रमिवोल्वणं चचालयद्भ्रयद्यैतल्लिंगंविजगदीशितः तत्रतत्रप्रजज्वालपृथिवीसाधरेवभूः प्रदहंत्यांधरणांचदेवदानवमानवाः
मुनयोप्सरवर्गाश्रजज्वलवह्नितापिताः अतितंत्राश्रितेसर्वेसमेत्यशरणंययुः ब्रह्माणंलोककर्तारंसत्यलोकनिवासिनं शाम्भा॰

प्रेतेनिस्वस्रजाविकायमलिनाननाः ज्वालामालापरीतांगाः सविस्मयमुदीरिताः इत्थं तत्र समायाता त्रिलोकाकमलासनः
दीनान्मलिनसर्वांगानब्रवीद्वचनं द्रुतं श्रीब्रह्मोवाच किमिदं स्वागतं देवा मुनयो दैत्यदानवाः कृताभयं समेतानामुभयेषामपि
हागतं प्रभग्नबलवलवीर्याणां कृताभयमिहाखिलं परस्परं भयं त्यक्त्वा ते देवदानवजातयः समेत्य कथमत्रात्र जातिवैरं विसृज्य
च आगतामत्समीपं भोः हृतागमनकारणं देवा ऊचुः विहायमण्डपान्स्वमिथ्यायाहरणाय च गतेषु मुनिवर्येषु पत्नीः संस्थाप्य
तत्रच तपसी जटिलः कश्चिन्नग्नः शाटीविवर्जितः उन्मत्तश्च समरुक्षो विवेशाश्रममण्डपं तेन चावस्थिते दृष्टा भूता विषमिवो
स्त्वयां कामिद्र्युत्ताम्युल्लसन्ताः कश्चिल्लिङ्गं विनितंबकाः विक्रीडस्तेन सार्धं च जहृषुर्मेहसंस्थाः पराः प्रत्यागतोऽलम्बनयस्तास्त
यावेद्यमोहिताः कोऽयं विदेहहासीनः क्रीडते मुनिमण्डपे इति क्रुद्धाश्च मुनयस्तस्मिन्शेपुः पततु लिङ्गं येनेताः क्लिन्नजघनाः कलाः
पावनेयोषितः तत्र च आपतिते भूमिं ज्वालपरितो भ्रमत दिवं च गगनं चापि येन तत्तेन जगत्त्रयं इति ते कथितं ब्रह्मन्सर्वं तच्चेष्टितं विभो
अतःपरं विजानीहि स्वयं तस्य प्रतिक्रिया ब्रह्मोवाच श्रुत्वाश्चर्यमिदं देवा भवन्तो लौकिका अपि ज्ञातं तेयास्त्यपारकस्माद्दृष्टं तदिह म
वायुरपि ज्ञानंतो पिवचार्यज्ञाः किमिदं विदधुः कथं स ईशः परमेशानः स सर्वज्ञः स सर्वदृक् स एवैकः स्वयं वेत्ति जगत्याव
रजंगमं स्वयं चरस्थिराकारः स चरस्थिररूप एव तत् विदाकारेण भात्येव भाति चैष मूर्त्तात्मना मूर्जलपवनो वह्निराकाशो रवि
नामको आत्मा च परमेशस्य मूर्तयोऽष्टौ प्रकीर्तिताः स्वयमीशस्वरूपेण ब्रह्मादीन्भुवनेश्वरान् यएको विदधात्याशु तस्मै ब्रह्मा
त्मनेनमः यएको विभुतां याते सर्वस्मिञ्जगतीतले पृथग्जातीकरोत्याशु तस्मै ब्रह्मात्मने नमः यस्मादास्यमपीहाशु लब्धा केने
सदीदृशा उद्धरेति परात्स्वाय तस्मै ब्रह्मात्मने नमः यस्यपादसरोजाणुरेणुरंजितमूर्द्धजाः महीद्रपदवीं यान्ति तस्मै ब्रह्मात्मने
नमः यन्नामस्मरणेनैव राज्यं वै लोकमण्डले आप्नुवन्ति महात्मानस्तस्मै ब्रह्मात्मने नमः यत्पादकमलद्वन्द्वे स्थिरीकृत्य मनश्श्रये
ध्यायंतितत्पदं यान्ति तस्मै ब्रह्मात्मने नमः येनेदं विततं भाति येनेदं सृज्यते जगत् यत्र सर्वं लयं याति तस्मै ब्रह्मात्मने नमः यद्ध्या

नमोस्त्वेतज्जगल्लक्ष्मीनेत्रहेषा यएकः परमंसविनिर्मलस्यैव स्वात्मनेनमः यमेकंध्यायतः पुंसः पुरुषार्थचतुष्टयं युगपत्समवेत्याशु
शि॰ तस्मैव स्वात्मनेनमः यएकोजगत्सर्वेरतालयाख्योः सदेशानमूर्तीकरोतीहभव्यः तमेकमरेशं चिदानंदरूपं नमस्येनमस्येनम
१॰ स्येनमस्य व्यासउवाच सएषत्वंजगदीशानोविधाताशिवभक्तिमान् प्रसंगेनभवंतत्वापुनस्त्वानवदंत्स्वरान् ब्रह्मोवाच यदिक
११९ श्चित्स्वरामृतत्वंज्ञातत्वेयोमुनीश्वराः ऊर्ध्वादित्स्यनतत्वास्तिविस्मयोज्ञानभावतः अज्ञातपरमार्थस्यनकुत्राप्यस्तिनिष्कृतिः अ
ज्ञानेनकृतस्यनकृतंचेतिनिश्चयः ज्ञानेनालंकृतंवाकृतमित्येवनिश्चयः ह्याथकिंचिद्विदितंयोगायुष्माभिरकुलोचिते अ
ह्यावरितमंत्रस्ययेदेषपरंशुपदे। उत्थाप्यस्वयमालिंगद्यातयत्यनिवारिते ब्रह्मोचरितमंत्रस्ययदेषमद्याचिता स्वयंयायस्व
कोवाणींसभामध्येब्रवीतिहि ब्रह्मोचरितमंत्रस्ययः स्वकंठेपयस्तले पाशंसाविरितेनैवमहाविस्मयदायिना ब्रह्मोचरितमंत्र
स्यस्वमनर्थंप्रयोगविते उपायंविदध्यानस्यपरोनर्थः प्रजायते ब्रह्मोचरितमंत्रस्यदोषांतेऽभवत्वयः स्वात्मनेवाप्रयासेनप्रका
शयतितंमुदा ब्रह्मोचरितमंत्रस्य इहकार्येविधित्सतः स्वमेवज्ञानतानान्यस्तस्यपारंगमिष्यति युष्माकंज्ञातवेद्यानांकिमज्ञात
तपस्विनः कथंसभगवान्स्थलीभवद्भिःपरिकोपितः चेद्मौलिःसभगवान्समस्तेनाहतःकथं युष्मद्धीभिरनीचोद्वेदोषपात्रे
स्तपस्विनः प्रयासभ्यतपोवाततामर्वोनष्टास्तपस्विनः भवद्भिर्यद्यंशंभुःफलदातातिरस्कृतः अनाहत्यमहेशानंयःकश्चित्फ
लमात्मनः तस्यतत्रिफलंसर्वंभस्मनीवहुतंतथा इदंनियतमेवादोविदितंवापिवोमनाक् महतामर्थमानस्तुनीचोयाति
यमांगतिं महतामर्थमानस्यनीचस्यानर्थसंकटे नियतेपतनंयेनपुनरारोहणंनच तथापततिनीचस्यइयन्महतांद्रुते
उत्थानेघटतेनास्ययथापुनरिहांतरे योनीचोमहतायातास्तनवेषसभाषिनैः सईतेमहतांतस्यगतिःस्यादयथायथा तस्मा।
द्यानासनादीनिसमीक्ष्यमतिमान्नरः सोवितान्यचशक्लीयात्स्यथादुःखभाजनं चेद्मायाजतेतस्यमोलोशंभोमहेशितःक
येनेद्वारणसकिंविद्धीतचमादृशः हृष्टोदोपरिगस्थापितस्ससर्वैश्चिन्हैरेव रवीड्वद्भिश्चिततयंराजतेसद्भास्वरं प्रभा।

प्राणवातिगणस्तस्यैवैकं कृतः स महेश्वरः मुकुटेनामलेनापि पादौ रंजयते भृशं भक्तानां चैव सन्नेत्रेण विष्णुर्दानवमर्दनः चक्रं सुदर्श
नं लेभे रत्नात्मा णिभुवः त्रिपुरा येन चैकेन शरेण विनिपातिताः कथं सोप्यमरेशानो भवद्भिरेव धीरितः स्पर्धामपि च यः कुर्यात्
तेनैव सो नजडाशयः न क्वापि गतिस्तस्य भवेत्संसारदुःखात्विह किं पुनस्तेन यो वैरं शापवानं करिष्यति स पिशाचस्तु दुःखयातो
भवेज्जन्मनि जन्मनि ग्रथवान गतिस्तस्य विष्ठायां वापि कीटकः सेवैर्निरुध्यते नूनं शप्यते स च सर्वदा इत्युक्ता स सर्वदा शंभुः कोपि
नो भ्रष्टबुद्धिभिः भवद्भिरपरं किंचिन्मकथ्यते तन्निशम्यतां अहो श्रुतिविचारस्सा मुनयः स्मृतिपारगाः श्रुतिस्मृत्युदिते वोयक
थं विस्मृतिमागतं श्रुतिस्मृतिपुराणेषु कथितं यन्मनीषिभिः कथं तद्धि स्मृतिमगान्मुनयः पारदृश्वनः मध्यं गते सवितरि
वेदभ्यागतस्त्वाप्नुयात् तमर्चयेत्स यत्नेन जीवितेनापि किं परैः हृत्वादभ्यागते वीक्ष्य पाद्यार्घाचमनीयकैः उत्थाय पूजयेत्ताश्च
गृहस्थस्तत्फलं लभेत् अतिथिं गृहमायातं मध्याह्ने यो न चार्चयेत् न गतिस्तस्य कुत्रापि भवेज्जन्मनि जन्मनि मध्याह्ने यो तिथि
थीयातमसमाताततरमेश्वरः तं भक्त्या पूजयेद्धीमान् भमहद्धि समीहया यः कश्चिदतिथिश्चैव पूजनीयः प्रयत्नतः मध्याह्नेभ्याग
तो देवाः शास्त्रोक्तोयं विधिः स्मृतः इत्युमभ्यागते केविप्रोभ्युत्थानाभिवादनैः नार्चयेत्स तु हिस्तमाहुः पंक्तिदूषकं स चेत्रि
राशो निर्याया द्दद्दाम्स्य पपमनल्पकं गृहीत्वा तस्य पापं स्वं समर्प्यात्र हि सर्पति। अहो धिङ् मोहमाहात्म्यं भगवान्स महेश्वरः म
ध्याह्नेभ्यागतो हरं पुष्पाभिर्न्यकृतः कथं न चातिथौ भगवति पाद्यार्घाचमनीयकं देयमासीत्वदंहै चैव कथं प्रशस्तं महेश्वर अ
हो भगवतस्तस्य कारुण्यं प्रविराजते येनाशु जगती नैव भस्मीभूतास्ति तत्क्षणात् कः क्रुद्धममरेशानं वारयेत परं ईश्वरम्
इच्छामात्रेण सकलं सृजत्यवति चात्ति च य एकः स्वेच्छामात्रेण जगत्स्थावरजंगमं भस्मीकरोति झटिति स नमस्यो महेश्वरः
यस्यांतं न विदुर्देवा न चादिं न च संस्थितिं एकोनेक इवाभाति स उपास्यो महेश्वरः य एको रोदनाद्देवो रुद्र इत्यभिधीयते नमस्स
र्वेशानित्यं स नमस्यो महेश्वरः य एकश्चित्प्रकाशोस्ति शिवः परमकारणं सर्वोपरिष्ठात् ध्यातव्यो महेश्वरः अतस्त्रिरस

नैनैव यमेकं विभुमव्ययं समामनंतिश्रुतयः सचिंत्योयमहेश्वरः विशेषप्रतिषेधेनसामान्यात्मकमीश्वरं यमाहुरौपनिषदाः सवैभ
शि॰ वोमहेश्वरः यस्माज्जातमिदंसर्वंयेनास्थिनाविराजते तत्रापिप्रलयंयातिसवोऽव्यान्महेश्वरः इच्छादिशक्तयोयस्यजगत्तंत्रेप्रतन्वते
पु॰ प्रोतप्रोतःसदायोत्रसत्त्वात्तव्योमहेश्वरः यद्विभूतिरिदंविश्वंविचित्रंसचराचरं सईशानःस्वयंसाक्षीनिर्गुणस्तव्योमहेश्वरः यत्प्रसाद
११२ लेशात्सर्वंविभातिसचराचरं यएकःपरमेशानःससमव्यान्महेश्वरः यएकःकारणानांचपरमंकारणंपरं यस्येदंचित्रमाभाति
सोऽन्वेष्टव्योमहेश्वरः शांतिकर्माणिकर्तव्येयथावेतालसाधने महानर्थायतदिदंभवद्भिर्विहितंहितं हर्षस्थानेसमरोयत्रतत्रकोपः
कथंकृतः स्वयंगृहागतःशंभुःकथंशप्तोजडादिभिः अत्याहितंसमीपस्थंप्राप्तंजानीतसत्तमाः किंकार्यमधुनासर्वंसमयैवे
विराजते समयेयत्कृतंकर्मशीघ्रंफलतिनान्यथा उप्तंबीजमकालेहिसमूलंनश्यतिध्रुवं अलंवानेनवादेनकृतंयत्तत्कृतंवि
दुः कृतेनुपरिदेवस्यमूढस्यमितमीरितं यदस्मत्तत्रवकथ्यंवैपरीत्यंभविष्यति प्रतीकारोत्रकर्तव्योविद्वद्भिःसर्वथाबुधाः विहि
तोनुपरीतापोमूर्खाणामितमीरितं वर्तमानसमाचारःकुशलःकुशलोमतः तदिदानींविधेयंयत्तद्विधातव्यमादरात् येनेदंभुव
नोडुचरतितस्याञ्चराचरं विधेयमधुनाधीराःसत्पार्येनेदमीशितः लिंगंस्थितिंसमायातिकुत्रापिहिचलाचलं अन्यथातज्जग
त्सर्वंतत्पाद्गर्भ्यंभवेदिदं व्यासउवाच इत्युक्तेमुनयोदेवादानवाश्चापिबोधिताः ब्रह्मणापरमंवाक्यंतथ्यंस्तुतिनतानना: देवा
ऊचुः यथाज्ञाक्रियतेस्वामिंस्तथाकर्तव्यमद्यनः कथ्यतांकरणीयंनः किंविधेयंप्रभोपुनः ब्रह्मोवाच भवानीजगदीशाना
पार्वतीसर्वमंगला मातेवपातिसततंजगत्स्थावरजंगमं यादयालुःसदापातिसर्वंभुवनमंडलं सैवाधुनाविचिंत्याचविधास्य
तिशिवंवनः यद्यसौपार्वतीरक्षांभविष्यतिसमर्चिता तदैतन्नूस्थितिमागतालिंगंशीघ्रंचलाचलं स्थितिंसमागतेचात्रलिंगेस
र्वंचराचरं स्थितिंयास्यतिशांतिंचप्राप्स्यत्येवान्यथानहि यदासापार्वतीरक्षांभविष्यतिमहेश्वराः तदोभिधास्येसकलंशृणु
तोत्रमवुद्धयः विधिस्तदंजनोपायेविधेयांयथातथा शृणुतामरमुन्याद्याःरहस्यंपरितःनेम अत्रदेशेत्रकस्मिंश्चिद्विजनेपरो।

शोधिते चूर्णपिष्टेन कमलं संलिखेद्दलपत्रकं सकर्णिकं सकिंजल्कं समेतात्समण्डलकं मृण्मयं कलशं तत्र स्थापयित्वा विधान
नः तीर्थपानीयसंपूर्णं नमहौषधियोगेण तत्कलं सौवर्णी प्रतिमा स्थाप्या तत्र गौरीपार्वती शिवा अष्टाश्चपद्ममध्यस्थाः पूजनीयाः प्रयत्नतः
पाद्यार्घ्यधूपदीपाद्यैराचमनीयपुरःसरं नैवेद्यं विनिवेद्याथ मंत्रैर्देवीं समर्चयेत् देवीं संपूज्य कलशे लिंगमूर्तिं विचिन्त्य च मंत्रालैरे
लैः स्नाना लिंगमूर्तिं विचिंतयेत् धूपदीपादि संकल्प्य ताम्बूलं विनिवेद्य च वेदपाठैश्च तन्मंत्रैः स्तोत्रैः परमं प्रभुं विज्ञापयेद्धि भूश
भुमंत्रैरेतैर्मुदान्वितः ॐ भगवंस्त्वमेव सर्वं त्वयि सर्वमिदं प्रतिष्ठितं शंभो पालय प्रजाः समस्ता अचिंत्यमहिमासि ॐ नमस्तुभ्यं आदि
त्वमेव शंभो सर्वसां ... सि शंकरोऽसि त्वं दीनानां पालय जगतीशानं ततप्रमथ ॐ नमस्तुभ्यं सर्वात्मन्परमेश्वर सर्वेश्वर सर्वशूलधारिन्त्व
सर्वेशः सर्वात्मा सर्वाध्यक्षोऽसि ॐ नमस्तुभ्यं इति मंत्रैः स ईशानो विज्ञप्याभूत् निवर्धनैः भक्त्या विज्ञापितः स्वामी प्रसीदति महेश्वरः श्रीरुद्र
गच्छत तत्र देवा महेशानः प्रसादितो प्रसन्नः परमेशानो जगत्स्वस्थं भविष्यति श्रीव्यास उवाच इति बृहस्पतेरितां वाणीं समाकर्ण्य मुनीश्वराः
तथेति समुपाजग्मुर्विधानं विधिपूर्वकं मुनयो देवताश्चैव दैत्यदानवमानवाः तथोदितविधिं सर्वं विदधुः परमादृताः ततः का
लांतरे शंभुः प्रसन्नीभूय प्रावदत् मुनयो देवता दैत्या मानवाः परमादृताः प्रसन्नोऽस्मि वरं किं तु देवी सा जगदीश्वरी हृदये प्रसादनीया
सोपूजनीया प्रयत्नतः नत्वसा देविना लिंगं न स्यास्यति पुनीश्वराः प्रसन्ना सा यदा लिंगं स्वास्मिन्धीमा करिष्यति तदा स्थितिमिदया
याज्ञात्यथेतिस्तु निश्चिते नास्य तेजो महावीर्यं जगत्संहारकं परं तां विना तन्मते सोढुं कश्चिदस्मिं जगत्त्रये प्रसादयध्वं तां देवीं लिंगस्था
स्वप्रसन्नाय प्रसन्नायां सत्यं गौर्यां सर्वं स्वस्थं भविष्यति संतुष्टीभूय सा गौरी यदेतल्लिंगमुत्तमं आदद्यात्स्वयमेवैतत्स्थितिं यास्य
तिनान्यथा स्थिते तत्र च सर्वेष्टसिद्धिर्हस्ततलागता भवेत्संतापनाशश्च शुभं चापि महोदयं इतीशानोदितं वाक्यं समाकर्ण्य मुनीश्वराः
गौरीं प्रसादयामासुर्भक्त्या परमया मुदा प्रसन्नीभूय गौरी सा तल्लिंगं समुत्थायागते तया हृष्टपरया प्रीत्या निश्चलं तद्बभूव स्थिते तस्मिंश्च
सर्वे ते देवाश्च मुनयोऽपि च स्वस्थ्या बभूवुः सर्वं च जगत्स्थावरजंगमं मुदिताश्चाभवन्सर्वाः प्रजास्तस्मिन्स्थितिं गते दिशः प्रसन्नाश्चा

वब्रह्मिप्रशान्तोभवत् समेत्यतेसुराःसर्वेब्रह्मविष्णुपुरःसराः महोत्सवंवदावक्रुःशंभुभक्तिपुरःसरं समागतांस्तदादेवान्सर्वांदा
लि. नवकिन्नरान् प्रसन्नान्वजान्मत्वान्ब्रह्माप्रोवाचसादरं पुत्राःशृणुतमेवाक्यंरहस्यंपरमंशुभं श्रवणेनापियस्याशुसर्वसिद्धिःप्र
पु. जायते यथाराध्यवयःकश्चिद्गौरीपूजापुरःसरं लिंगमाराधयेत्तस्यसिद्धिर्नहस्तगा नित्यंसंपूजयेद्भक्त्याशंभुंलिंगमूर्तिधरंप्रभुम्
१९८ पूजनात्सर्वमाप्नोतिपुरुषार्थचतुष्टयं सकामोवापिनिष्कामोयोलिंगपूजयिष्यति सर्वांश्चसिद्धिमाप्नोतियांयांवाञ्छतिमानवः वि
द्यार्थीलभतेविद्यांधनार्थीविपुलंधनं राज्यार्थीलभतेराज्यंलिंगपूजाप्रभावतः ब्रह्मचारीगृहस्थश्चवानप्रस्थोयतिस्तथा लिंगा
र्चनेनैधिकतोःसत्यंसत्यंवदाम्यहं ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यवैश्यःशूद्रोपिवानरः लिंगार्चनेनैधिकतोःसत्यंसत्यंवदाम्यहं सर्वेऽ
धिकारिणोजेयात्लिंगाराधायामहात्मनाः येनकेनप्रकारेणलिंगमाराधयेत्सुमान् लिंगाराधनसंयुक्तंनरंसर्वउपद्रवाः दूरएवप
रित्यज्यतेमृगपाभवंतिहि यतोदेविमुखेनैवलिंगोस्थितिमागतस्वरा ततोदेवीसमर्च्याथप्रथमेलिंगपूजने गौरीसमर्च्यप्रथमं
योलिंगमर्चयिष्यति यस्ययस्यमृदेविदिष्टंतत्क्षीघ्रंसेत्स्यतिध्रुवं येनकेनापिरूपेणसंतोष्याप्रथमंसती ततोलिंगोस्थितियाति
तस्मादिष्टस्थितंभवेत् गौरीप्रीताभवेद्यतंतुष्टोभक्तास्तुभक्तके तेनस्वामीससेनानीःपूज्यश्चापिविनायकः कुमारयोःपूजित
योःपूजितायदिपार्वती प्रीतास्यात्ततश्चायातिस्थितिंलिंगततोविलं इत्येवंलिंगपूजायाविधिश्चफलश्रुतम कथितंविदथा
न्नेवंसर्वंपूज्योभवेन्नरः व्यासउवाच तदारभ्यचतेदेवाभक्तिश्रद्धापुरःसरं मुनयोदानवाश्चापिमर्त्यागंधर्वकिन्नराः लिंगपूजार
ताःसर्वेभवन्ब्रह्मप्रचोदिताः तान्देवानुपविश्यैप्रब्रह्मासर्वेश्वरोहरिः लिंगपूजारतोभक्त्यासंपत्याढ्यैवभूवतः सूतउवाच इत्येवं
कथितंसर्वंलिंगाराधनविधिर्भुवि सत्यानांसर्ववर्णानांमाहात्म्यंचापिवर्णितं किमिदानींवदिष्यामिमुनयोधर्मपारगाः कथा
याःपरमेपुण्यकउद्विजतिधीरधीः मुनयऊचुः श्रुत्वालिंगसमुत्पत्तिमाहात्म्यंचापितेमुखात् अतीवहृष्टाःस्मोजातांकिमन्यत्तव
कोविद परमेश्वरायगेयाल्लिपृच्छामस्तंनिगुणरूपिणा महेश्वरोभगवतिसर्वपूज्येशुभंकरे यत्किंचिदर्पितंभक्त्यातन्निर्माल्यंकथविदः

लौकिकाः सूत यन्निमित्तको यं वादो महानिति तन्निर्माल्यतत्त्वं कथं न ग्राह्यं भवेदिति सूत उवाच शृणुध्वं मुनयो धीरास्तानामृतमनुत्तमम्
कथं तन्निर्माल्यतत्त्ववादः कस्मात्त्वे लौकिकाः प्रजापतिः पुरा दक्षो यियक्षुः सर्वदेवताः आहूय यज्ञमारेभे पुष्करान्ते मदोद्धतः सा
मग्रीं समुपादाय महतीं लक्षणान्वितां मणिमुक्तासुवर्णानां कोटिभागान्समाददे प्रारब्धे विधिवद्यज्ञे देवाः सर्वे उपाययुः जामा
तरोऽपि पुत्राश्च समुपाययुः पुरादरात् नानायानसमारूढाः सौवर्णमुकुटोज्ज्वलाः श्रीमन्तो भूषिताः सर्वे समायाताः समुपाविशन् ता
न्समीक्ष्य समायातान् नानालंकारभूषितान् प्रहृष्टमानसः सोऽथ समस्तारब्धभक्षं तं गृहे मंगलकार्येऽस्मिन्देवा यामातरस्तथा पु
त्रोऽपि मंगलं तत्र यत्र योग्या भवन्ति मे कथं महेश्वरो जामाता भस्मरूक्षशिरोरुहः सर्वाकितस्यमेवासीयत्ते योग्यो भवेदिह के
शं नापि च मे पुत्री शोच्या तदनुचारिणी यत्ते योग्या भवेच्चाच्च तद्रूपेण तत्र योऽहिता इत्थं विचार्य मोहान्धो यज्ञेऽसन्नो भवत्स च विहि
तेषु महायज्ञे भोजनावसरे स्वयं ईश्वरः कर्मणां साक्षी फलदाता शशाप ते यस्मादनीश्वरमिदं कृतं कर्म त्वया जड तदिदं भोजनं
तेषु निर्माल्यं भवतात्तत्क्षणात् तत्रैव वचनात्सर्वं यदुच्छिष्टमभूत्किल उच्छिष्टभोजनात्सर्वे देवाश्चापि महर्षयः विकलांगाः
समभवंस्तत्क्षणाद्धीरभद्रतः केषांचिद्बाहवः छिन्नाः छिन्नग्रीवास्तथापरे नासाविरहिताः केचित्केचित्कृत्तभुजद्वयाः तेऽस
मीक्ष्य विकारं स महादेवकृतं तदा शशाप सान्मना शापं महादेवं जगत्पतिं यत्किंचिन्नयि देवेशे भक्ष्यभोज्यफलं जलं समर्पितं
तदप्यस्तु निर्माल्यं तत्क्षणात्त्वयं इत्युक्ते तेन शापे हाहाकारं विधाय च कथमित्यनया प्रोक्तं कृतान्तदृढबुद्धिना यत्पादपद्मर
जसा शुद्ध्यन्ति जगन्ति के कथं तदर्पितं भवेच्चैव निर्माल्यं चातिनिर्मलं गंगाऽपि यस्य तत्पादांगसमास्पृशेत् उच्छिष्टं तत्कथं
मुच्छन्त्येव वाक्याद्दृढ विषमिति इत्थं गते किमस्माक्तिर्यायं चेति विचिन्तयन् उवाच वचनं चारु नियतिं पालयन्विधिः कांक्षितश्च
मे शापस्तिर्द्वारा ऊयोऽद्य मोहितः संपूज्य पवमेयातो निर्माल्यस्य तदर्पितं पत्रपुष्पफलं तोयं भक्तिभावसमर्पितं परमेशे भग
वति पापकं स्यात्समेपाय तस्मात्तैवार्पकस्मिन पत्रपुष्पफलं जलं शोधनाय महेशस्य विनाश्य द्वापकल्पितं शिवलिंगसमभ्य

र्चयः पिबेन्नत्वा मृते समोक्षभागी भवति सर्वं मिद्धिं च विंदति अर्चयित्वापि यो लिंगं न पिबेच्चरणामृतं सोर्चाफलं न लभते विघ्न
शि० भाक्चापि जायते इति वः कथितं सर्वं शंभोर्माहात्म्यमुत्तमं पठतां श्रावतां चापि सर्वाभीष्टफलप्रदं य इमं वाचयेद्भक्त्याध्यायं पर
पु० मआहतः तस्यापि शिवलोकाप्तिर्भवत्येव न संशयः इति श्रीशिवपुराणे लिंगोत्पत्तिर्माहात्म्य निर्माल्यविशेषकथनं नाम पंचा
११५ शत्तमोध्यायः ५० सूत उवाच भाग्यवंतो महाभागा मुनयो धर्मपारगाः समाहिताः शृणुध्वं भोः कथामन्यां महेशितुः दैत्योंधास
रनामाभूत्सुमतीव बलान्वितः वज्रसारो महातेजा लेलिज्जापह्नुतभास्करः दिनेपि शर्वरी यत्र यत्रागतो भवत् तद्देहतमसा तत्र
तमोव्याप्तमभूज्जगत् दिनेपि शर्वरी जाता तात तच्छरीरतमोभरैः अर्थयामास स जगन्नमः तमाह्वरिति दिक्षु तः अंतोंधासुर इत्याख्या
प्रथिताभूज्जगत्त्रये साक्षान्मूर्तिरूपाद् तानमसा तान्मिषेणाहि तमप्येवासुरी भूय ग्रासयामास जंगमान् इत्थं निसर्गतो जात
तमो मूर्तिः स्वयं ततः इयेष बलमाधातुं जगद्ग्रसनमुत्तमं तपः साध्यं स विज्ञाय बलं बलवतां वरः अत्युग्रं तप आधातुं कामया
मास कोपनः ब्रह्माणं लोकनिर्माणचतुरं स पितामहं तपसा तोषयामास पादांगुष्ठकृतस्थितिः प्रत्याहृतेन्द्रियग्रामं विषयेभ्यः
समंततः हृद्विलीनमनोबुद्धिर्ध्यायन्ब्रह्मासने विभुं चतुर्मुखं जजापाते मंत्रपद्धतिमुत्तमां रात्रिंदिनं समायुक्तः स्वचारतप उत्तमं
यथातप्तमभूत्सर्वं ब्रह्मांडं स चराचरं नद्यः प्रतीपगामिन्यो मेघाः रूक्षयि सस्पृहिरे सूर्याचंद्रमसौ ग्रस्ता विपर्ययेणापि राहुणा आगत्य
जंगलेभ्यश्च दुष्टसत्वा वबाधिरे राजानश्चान्यथागताः पीडयामासुरौ वैरान् चोराः समंतात्संचेरुर्नष्टप्रायमभूज्जगत् नष्टप्राये
जगत्यस्मिन्ब्रह्मातं समुपागमत् वरेणातपसस्तस्मान्निवर्तयत मंजसा तपो निरतो दैत्यो ब्रह्माणं समुपागतं न ददर्श ततो ब्रह्मा
तपसस्तंश्चालयत् पुत्रपुत्र समाधत्स्व ब्रह्माहं ते पुरः स्थितः वरेणात्वां छंदयामि किमिच्छसि समादिश विधातुः परमां वाणीं स
माकर्ण्य नितापसः किंचिन्मीलितनेत्रः सन्नजहास समदोद्धतः किमिदं शीघ्रमेवाहो तपसस्खलितं मया किमयं दास्यते ब्रह्मा
तपः फलमनुत्तमं इत्थं विचिन्त्य सहसा विधातुं पुनरेव सः तपोनुत्तममारेभे समाधिस्थः स पूर्ववत् वाङ्मात्रेणाप्यसत्कृतो ब्रह्मा

कोऽयमसमाहृतः यथागतेजगामाशु चिंतानमः स्वमालयं गते ब्रह्मणप्योशीघ्रं चकंपे भुवनत्रयं विवस्वानपि संत्रस्तः शिथिलोभू
त्प्रभासिते विष्णुर्नीहारसमयेग्राहरूपो भुजंगातीतले स्वरूपं संत्रगोपाशु वह्निश्चापि महीतले इत्थंयाविष्णुनालोकशासनाहेत
रीदृते स्वामयाभूत्ततोलोकोजीवंतोपिमृताइव मनकस्तेतदालोके देवाइंद्रपुरोगमाः बृहस्पतिंपुरःकृत्वा ब्रह्माणं शरणंययुः
स्तुत्वातंसंस्तुवोकृत्य प्रोचुर्लतनमेश्वरं अकालेपहताब्रह्मंस्त्रिलोकीयंविनश्यति अयंकेनापराधेन विष्णुर्भुविसंगता अस्मा
त्तेनत्रिलोकीयंनष्टप्रायेतिविद्महे ब्रह्मोवाच विदितंमेसुराःसर्वं यथासौधामस्वल्पः विदधातिमयाप्यत्रागतेनतद्दरकीतया
समाधेरुत्थितस्मात्सवलादुत्थापितोमया वरंवृणीष्व ब्रह्माहं वरदातागतोस्मिते इतितस्मात्समोधासबलात्सोत्थापितोमया
नेत्रेकिंचिदुन्मील्य माहद्दृष्ट्वाचाथसंहतः जहासोच्चैरयंमेद्यस्वल्पस्यतपसःफलं किंविधास्यतिमेचिंत्येत्थंसमाधिरतोभवत्
मयाप्यथाभिलाषेणगतेनतस्माद्यथागतं किंदास्यामिफलंतस्मैदेवस्यक्रूरकर्मणः किंकुर्महेमहाभागानासर्वथानर्थचिंतने
दुःखायजगतांसर्वासांस्थितिस्तेषामहोबला यदितस्मात्तपसोनच्यवेततथापिकिं वरेणच्छंद्यतेसोऽथवरमिच्छेत्तथापिकिम्
हेयापिसजगद्दीदुःखमिच्छन्कथंनुसः वरेणावरणीयःस्यादित्थंचिंतोस्मिदेवताः सर्वाकृत्यजपत्वंमेनतपसःफलमुत्तमं जीवे
मात्रात्तदाप्यासुदुःखदायीभविष्यति यथाजयत्यन्तमाप्याशुविधास्यसिमदोद्धतः तथापुरस्ताद्दृष्ट्वामोवरोदेयोधुनास्यतत् इत्थ
ब्रह्मासमाभाष्यदेवताअंतःस्थिताः अंतर्धानेजगामाशुदेवाःस्वनिलयान्ययुः ब्रह्मातत्रसमागत्यदैत्यंप्रीत्याजहावह ग्रीवहो
वाच पुत्रोत्तिष्ठाशुशांतोस्मितपसायास्यदाधिना फलंस्मीतमतिमान्करोतिपरमंतपः यावत्फलंतपःकुर्वन्प्राप्नुयान्निंद्धि
सुनमां कार्यसंभवमात्रेणाराजतेकारणावली तथायतत्पश्चाद्ब्रह्माण्डंसर्वंब्रह्माण्डगोलकं नैतेनत्वलंनायातिविरमस्वततोनब्रस
मीत्साहंतपोहृद्धिनन्समांफलसंगतिं विचार्यैनसमीत्यैहृदेयंयच्चात्रेतेमत व्यासउवाच इतिब्रह्मेरितांवाणींसमाकर्ण्याथका
म २ः हृष्टेनेत्रेसमुन्मील्यददर्शपुरतोविधिं उत्थायतत्पणौमाष्टांगंश्रवणानामविनीतवत् नमस्याप्यविधानायप्राहपुत्रेतिसत्वरं

वो वरयपवेत्य मनुसोस्थितमंधक प्राप्तोयावसरस्तस्य वरमस्त्वजोमम निःशंकं प्रवदाशु त्वं दास्ये तत्तपोबलात् अंधक उवाच यदि
शि० प्रसन्नो भगवान्सर्वलोकपितामहः वांछामि फलमासाद्य ह्यस्य तपसः सारवत्तरं सर्वाजेयत्वमिच्छामि देवकिन्नरमानुषाः जय्या
पु० मे संतु ते सर्वे ब्रह्मन्देहि वरं परं श्रीब्रह्मोवाच अंधासुर प्रसन्नोस्मि तपसानेन तेनघ दत्तं जानीहि तत्सर्वं तपसो नास्ति दुष्करं तपसा
१२० सिध्यते सर्वं तपः परमगौरवं तपएव परोपायस्तपोभीष्टफलप्रदं श्रांतोसि विरमास्मात्तु तपसोभीष्टसाधनात् प्राप्तस्वालयं जयत्रि
यं देवदानवमानवान् व्यास उवाच इत्युक्तवति लोकेशे स दैत्यस्तं सरोत्तम यावद्धलपरीतार्थं ममालेनं प्रमुघयो तावत्स्पष्टवजो
मातिवेधानेद्भुतयद्यो ततः संग्रामसुघ्नास्स विजेतंद्दारिदीश्वरान् प्रतस्थेस विजेतोद्य त्वमपारांत्रिवरान्बली इंद्रवह्नियमंवाय्वनेक्षेते
वरुणं ततः वायुं कुबेरमीशानं विजित्ते सबलोद्धतः निष्कास्य सपुरीभ्यस्तानिंद्रादीन्हरिदीश्वरान् स्वभृत्यांस्तत्र दैत्यंद्रोधिवक्रेम
दगर्वितः परितोरत्नशोभ्यस्य सस्तालाद्वाथरवोस्थितः एकातपत्रं बुभुजे त्रिलोकीराज्यमुत्तमं दिक्पालास्ते भयसंविग्नाः पलायनिभू
तं यथा मेरुं समुपाजग्मुर्धिक्तनास्तिकताकृत तत्राद्रौ ते सुराः सर्वे कंदरीकाः प्रवसिस्थिताः स्वपराशांपरित्यज्य श्रमान्विदृथिरे
क्रमात् अन्येपि च सुरास्तत्र श्रमेतस्थुर्महाभयाः दरीगहनकुंजेषु वन्यजातिसमाहताः देवास्तत्कुंजमध्यस्थाः वध्वमुः परितो भया
त् मृगाइव समुत्रस्ता व्याघ्राद्धतगजाधिपात् पश्यमीणाच्चरभेवादरीकुंजेषु वभ्रमुः कंदतोवन्यफलकं महीशय्यानिवासिनः
पदभ्रष्टमानपत्वका शोभवतथ्याहिते पदभ्रष्टाः सुराः सर्वे चेरुर्वनमृगाइव को विशेषोस्ति जीवस्य पानाशनसुषुप्तिषु विबुधाश्र
पितसर्वे वन्याश्च पिवबभ्रमुः स्वर्गास्थिते स्वधैर्ये देवैः पाल्यते वसुधाखिलाः नेधाताः पाल्यतो नत्र वने च वनचारिणो तस्मात्पदम
हत्त्वस्य कारणं परिगीयते पदेस्थितः समाभाति पदभ्रष्टाः पतत्ययः पदस्थितानां देवानां या स्वाहा रसिकारुणे यास्वैरस्तिदिवे
ष्वेषु भुंजेमत्तयर्मिणी इत्थं ते दानवास्तत्रस्थिता अमृतभागिनः अमर्त्यताम्उपाजग्मुरमर्त्यामत्यतामपि सोसुरःस्वान्दिविष
दानपरितोन्वेषणाय हि दूतान्सर्वांश्च पालान्सजिघ्रायमदोद्धतः अथ दूतगणस्तत्र गत्वा मंदरसानुकंदरे गतान्देवान्समन्वेष्टा

योऽहंवलयेऽद्धृतः मन्द्रीकृत्यवलौघंसमहाहिकाररमूर्तिभृत् जगाममंदरंजेतुंदेवान्भयपलायितान् तमागतंसमास्मृत्यदेवाः
कुंजनिवासिनः अकिंचना अपितदानिर्ययुर्योद्धुमादरात् परमेशगृहायातान्कोनुअत्रभावयिष्यति इतिधैर्यंसमाश्रित्यसुरोऽस्ति
निर्ययुर्मुदा विधायशंभुस्मरणंतेयावत्संमुखागते सगमेसमुपाअग्रयर्यतःशंभुस्ततोजयः स्वनाशिवेतिहृद्गेतिविदधुर्येहृ
योऽवयां तानेशीत्रमवाप्स्यतिनकिंफलंनिशंकरः शिवेतिपरमेशेतिशंकरेतिभवेतिच जिह्वाग्रेवर्ततेयेषांतेजितंभुवनत्र
यं शिवेतिनिवृटनेयेषामभियानेमहोत्सवः तेषुसदोपरिवर्ततेसर्वेषांप्रभुतानृणां शिवेतियःस्मरेन्नित्यंप्रमानुषकलधीरतः
सवर्ततेशिरसियद्वक्रिवाशिरसिवर्तनात् इतितेसम्मुखायातास्तेमहामददर्पितं युयुधुःसंमुखीनोहिजयःशिवनृणामिव
दर्शकैःशंतेनिपुत्याग्रशंभुनासमवेक्षिताः पराजिग्युस्तमीशानंदैत्यदानवरक्षसां पराजितेस्वेतेनास्मिन्नथकाखेहरेश्वराः
महेश्वरमथाभ्यर्च्याधितस्थुःस्वस्वभूमिकाः वलान्निष्कासितेदैतेयान्नवस्थानेभ्यामेश्वराः प्रमोदभरसम्पूर्णाराज्यंचक्रुःसुर
वेवत् स्वाहामयंचपीयूषंमर्त्यलोकनिवेदितं निपीयामर्त्यताजग्मुर्भीववद्दिव्यजगत् अथसोयास्तरोमानीजितावन
तकंधरः अवमानपरानंदाशिराकर्णापिधायच अनेवत्यायुतन्त्सर्वराज्यभृत्यकुटुंबकं अवमानजराक्रांतःपलायामाससद्दी
नहृक्तं हिमाद्रिसीमांप्राप्याथहरेचक्रेस्थितिंततः किंचित्कालंततःस्थित्वाभयशंकीमहासुरः षड्गव्यूतिपरीमाणांगुहां
तत्रनिलयसः समुच्छ्वासासायाकिंचिदंयासमरसनप्रभः प्राकारंवयंविदध्येगुहायास्तोच्छ्रितंपरं सर्ववज्रमयंयत्रचवज्राभेद्याव
भृतवत् वह्नीरसमायुक्तंसालवयंविधायसः रत्निणालन्महार्पणिदयेवप्सितेजसः अथविधायमतिमांस्त्वयतत्रगुहान
रे स्वलोपनिष्ठानिःशंकंतस्यांभयविवर्जितः अथाकालान्तरेदैत्योनिःशंकान्स्वगरक्षिणः अविज्ञातगतिर्मानीवायथा
मामरुद्धवत् अविज्ञातगतिःकोपिवायतस्तनितीवने विस्मिताःपुनरप्याशुरक्षःस्वपुरीःसुराः विस्मृत्यविस्मृत्यचसमस्त
दानवजातसंभ्रमः ववायेनिर्भरोदैत्योयेननष्टमसृजगत् अंतस्थोरश्चवाज्ञानोववाधेसोऽखिलंजगत् मायेषापरमेशस्यजगज्ञामय

तेऽखिलं प्रहृत्य बहुशो दैत्यानविज्ञातं यथागतं जग्मोपात्मानमागत्य तेऽप्येवच गृहांतरे प्रविज्ञाते शरणं प्रुदेवेश्वयस्महेश्वरः निर्णीय गुरु
शि॰ णामस्य गद्देवश्चानुगतोऽद्भुतं भगवंतं महेशानं शिवं परमकारणं जगाम शरणं शंभुं सर्वार्तिविनिवारकं देवा ऊचुः भगवन्भवता
पु॰ स्मास्त्वमीदृग्गणपतिभागिनः त्रिलोक्यस्याद्दयाहरेमास्याप्यशशिप्रभ माविभूतिपियेसाश्रुविभूतिस्वाप्रदर्शय येनदृष्टांयको
१२१ दैत्यामृतिमापत्स्यतेऽद्भुते येनैव जगतीसत्यस्य त्वमाप्यतिशाश्वतं प्रापन्नग्रान्समीत्सापिपृत्मानुशाक्तः प्रतिक्रिया नकुर्यायाः क
थंथीरैर्भीणपतेमप्रभुः प्रभुः प्रभुतायाः प्रभोः शंभोः प्रथितानव भूतेल यथार्थातो कुरुष्वाय प्रभवो यदृच्छयालवः विपन्मग्रान्त्वद्भृत्या
न्सुदीनानात्मनो धियः दृष्ट्वापि निर्विकाराय एकथं ते स्वामिनो मताः उपतिष्ठसि चैवाथ त्रिलोकीयं विपद्गता न जानेवित्समेव
यातिदुःखपात्रं भवेत्सदा जानीहि भगवंस्त्वं भोयात्किंचित्सचराचरं ब्रह्मादिकीटपर्यंतं सर्वलोकश्चिन्नतत्रहि किंकुर्महे वयं नाथ।
थ स्वामिनोऽस्य पुरः स्थिते दीनाविलग्नमनयः क्लिष्टाः स्मो यद्वयं प्रभो व्यास उवाच इत्थं दीनगिरं श्रुत्वा भगवान्स महेश्वरः मेघगंभी
रया वाचा प्रोवाच वृषभध्वजः श्रीशिव उवाच माभैष्ट देवाः शांताः स्थ त्रिलोकीयं ममेशितुः न नूनं भूता कथमियं प्रभवेद्दुःखभाज
ने यस्यांशो विष्णुर्निर्देवानसद्यः केन चित्सखय तन्त्रा त्रिलोकी पीडेयं कथं समस्तमाहेशः इदं यात्किं विदाभाति जगत्स्थावरजंग
मे तदंशभूतं मे विद्धि न भेदोऽस्ति ममास्य च विदितं भवता देवा उद्गमं गविकारियत् श्रचिकित्स्यं च तत्केदा क्रांतिः स्यात्त्वान्यथा
ध्रुवं तस्मान्नमद्द्वैतेऽयं दृष्ट्वा नविष्यामि देवताः एकस्य ताडनात्तस्य रतिनाशाज्जगत्त्रयी मत्त्रस्तमस्ताः सर्वे कुरुध्वं बलसज्जने
मयानुकार्यं यत्किंचिन्नह्रियास्यामि देवताः व्यास उवाच इतिवागमृतेनैतान्मृतकल्पान्स शंकरः प्राणयित्वा स्वकर्तव्यं निदध्यौ
परमेश्वरः तेषां प्राणाविनिर्याणान्मुग्धताः शंभुवाक्सुधां निपीय पुनरेवाशु हृष्टाः सर्वे बभूविरे शिवाज्ञयाथ ते सर्वे सज्जीकृत्य।
स्वकं बलं शंभोः समीपमाजग्मुः शस्त्रास्त्रबलशालिनः तान्समीक्ष्य समायातान्नृकपालः सोऽपि शंकरः सस्मार गणपानां च पराने
द्भैरोज्ज्वलः स्मरणानंतरं तेऽथ शस्त्रास्त्रबलशालिनः कोटिशो विष्णुनागांश्च प्रणम्य हृष्टनिर्भराः गणसेना समादायाशिवोपि भग

वान्मयं निर्ययौयोद्रुमस्तरानस्वैरं धनपावकः ततः सोपिशिवः पूर्वं निर्यायपश्चाच्छामनः ग्रामेन्द्रावासंयोर्द्धनिर्गच्छेत्तिमुहुर्मुहुः वली
नत्वाविनम्रद्भसालवं धकरोतिहि वलंबलवतां गात्रं भुजयोर्यस्तनातेन कीटाग्रपिवल्मीकंविनिनिःशंकरं यवासिनः को भेदः कीटका
नोचमात्रशानांचनिर्विलं यदिशक्तिर्भवन्नथ निर्गत्यास्माद्गुहामूलात्‌ युद्धस्ततेमयासाकं कृतेचोयंमहारके इतिशंभोर्भगवतःश्रु
त्वोपालंभमारती सत्वरंदैत्यराट्चापिनिर्जगाम गुहांतवात्‌ संमुखीभूयसशिवमागच्छेत्यब्रवीत्तदा गुहांचिरान्मयादृष्टादेवजाति
रयोपगता निर्यापगोभुजो नानामेघभीतः सपश्चात्‌ः स्वयंचोपनिनायतांमद्रुजद्वयहृतवे इत्थंमायायुयुधेतेनशंभुना सोयकास्वरः
जवानवानोः शंभुस्तंसोपितेमदमत्तधीः शैथिल्यमपिनीयाथशंभुस्त्यागतोयुयुधः हर्षोत्कृष्टोजगर्जाथजयाशापूर्णमानसः प
त्यागतेमहेशेथदेवायोद्धुंपुरःस्थिताः युयुधेयासुरोदेवैरतिभीतेमदोद्धतः देवैःसमंयदादैत्योयुध्यमानेनिरंतरं शिवोंतरंततदासाद्य
गुहांतःप्राविवेशाह गुहांप्रविष्टोभगवान्‌सर्वांभूरभयप्रदः जगर्जसिंहनादेनगुहांप्रतिनदन्निव सिंहनादेनदेवस्ययुद्ध्यमानोमहासु
रः किंचिद्वैथिल्यमापन्नोवव्यामेवसरातकः गुहांविज्ञायदेवेनव्यामोसौयाससौवली कातर्यतांविमूर्छांभूत्यतद्दयसमाकुलः
युद्धंविहायकिंयास्येइतितेनोगुहांवलात्‌ ग्रथ्यवातानुपेत्याशुयुद्धेजेष्यामिशाश्वतान्‌ इत्थंमदालज्ञवलविमहतिःससंभ्रमोदैत्यव
लावतेसः एकत्वदात्वेनमतिनलेभेसमीरप्रोल्वोलितयेत्रहृतिः ग्रथ्याविनिश्चित्यशरीररत्नानिमिन्नभूतापरंसूगुहांतो युद्धंपरि
त्यज्यसविक्रमेणागुहांविवेशाकुलधीरविनः गुहागतःसोथावलोक्यदेवंविज्ञायचिह्नैस्तमुमेशमीशं तद्दर्शनात्क्लांतमनाविवेकी
ननाम्रदूरादसुरावनेमः वद्धासनेतत्रसमीक्ष्यशंभुंप्राणम्यमूर्धावनतासपीठः तस्थावरम्यैर्विवनैःस्तुतीष्टैर्भक्त्यापरेणानमसोसुरारिः
स्तत्पातपाणीभूरतीवहृष्टः प्रसन्नचित्तःसततासुरारिं नमाहधीमन्वरमिष्टमिष्टंवृणीष्वयन्मेवरणीयमस्ति चित्तेयदच्छेतवभातिधी
मन्वृणीष्वनिःशंकमिदंसभक्त्या नादेयमस्तीहममानकिंचित्त्वदीयतेसर्वमवेधवुद्धे इत्थंसमाकर्ण्यगिरंमहेशभोःप्रसन्नचित्तःसततो
सुरारिः प्रणम्यरम्यंवचनंसभक्त्याःप्रोवाचशांतान्ततिरप्रबोधः किमन्यदर्ध्यंभगवन्ममास्तिमेभक्तिलाभाद्भवतःपरोवे भक्तिपरादे

ह्निःएदाच्च पुण्यमस्तुं वरः सोयमिहार्थनीयः यदि प्रसन्नो भगवान्महेशो विहस्य किं चिन्तितमेष मन्त्रः वदाशुयन्मे वरणीयमन्यन्नमेप्र
शि० गोप्या भवतोस्ति किंचित् तमाह हृष्टो दितिजो महेशान्वमस्मान्त्रिषु संततमर्थयामि इहैव शंभो मम केदरायां तीर्थे भवेयुस्तवल्लपावनाय
पु० नेयुलिभक्तिः प्रवृत्ताः सर्वेषभस्मा हृष्टोस्यानितरोप्रतीत्यः मूर्तिर्विधायाशुस लिंगरूपामेनेदृधे शंकरमूर्तिरीशः इत्यं स तोषेण इत्याख्या
१२२ प्रथितोयधरणीतले हिमालयोपरिगतो गुह्यायां राजेन्तवां यदारभ्यायथकेशस्य सेवेतत्र व्रजेनिच मूर्तीविधायं विधिवत्सोर्चितः सिद्धिमृ
च्छति यः कश्चिन्नरः पूजयते यावत्षण्मासमादरात् स सर्वसिद्धिमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा यः कश्चिद्ब्राह्मणस्तत्र पूजां कुर्वीत य
त्नतः स देवलीभवत्येव महेश्वरप्रसादतः इति ते कथितं दिव्यमं यकेशस्य सद्भवं श्रुत्वापि यन्निवर्तन्ते बाधाः सर्वा नृपोहह च इति श्रीशि
वपुराणे यकेशशंकरप्रादुर्भावो नामैकपंचाशत्तमोध्यायः ५१ मुनय ऊचुः सूत सूत महाबुद्धे पाराशर्यप्रियानघ योयमुक्तस्त्वया ह
वीथ्यायां ते देवलाभिधः ब्राह्मणो विदधत्पूजां भवेद्देवल इत्यपि कोयं देवलो कोनामक थ्यलक्षणवानपि सूत उवाच शृणुध्वं मुनय
स्तस्य नाम लक्षण पूर्वकं देवलस्य यथाख्यानमद्भुतं सम्यक् श्रुतमया दधीचिनीमविप्रोभूद्विख्यातो धरणीतले स्नातकेत्रयःपारदृश्वा
विद्यानां शास्त्रपारगः येनैकक विरत्यंतप्रवीणः शिवभक्तिमान् तस्यैकभार्यासुभगाबभूव च सुलक्षणा प्राग्जन्मकर्मपाकेन
सा भार्या तस्य धीमतः तदा ज्ञात्वा विपरीतं च विदधाति स सर्वदा यूह्येकमेगतिस्त्रिप्रार्थमानाप्राह्मणोत्तमः सापि जाया स्वशीला
च्छ भग्नार्थमेपारगा भर्त्रोक्तं विपरीतं च विधत्ते स्म यदा तदा तस्यैव वर्तमानस्य दधीचेर्द्विजन्मनः पुत्रावभूतां सबलौ सुलक्षणाविशुवि
ताः पित्रातिपिच वल्लावेवान्यान्य भूतियोजितौ सुजातापरमेशस्य शंभोर्हृद भल्लक्षणौ पृथक् पृथक् चपलौ स्वलेश भक्तसम्यग् र्चयत्
पेवमस्य पिता तेभ्यां विदधे चौसमाहितः पृथक्कालांतेरेतत्र स पिताख्यकार्यगौरवात् अतस्त्वह्नं समधातैपूजायां चिंतासमाप्तुतः ज्येष्ठपुत्र
तमाहूयप्रोवाचामलयागिरा सदर्पाणायागतं मेहदरकार्यवशान्मम मत्पूजा पित्वया कार्या सम्यक् शंभुप्रसादिनी नातिवाग्याहिह
नार्थं जातावित्यपरमेश्चितः विदधाना पौर्वपूजायोहास्यति सदुर्मति तस्यात्रन गतिलौकेपरत्रापि भविष्यति तस्मात्त्वमप्रयत्नेन मत्

मनुष्यजातिपित्वयाकृता मेमेवमाभवेदान्मातृवरत्वमभिधीयते तथेतिपुत्रेणोक्ते सदर्थी विप्रब्राह्मणोनमः प्रनष्टेसोपितनयोरा
गोवनःप्रगोवितः सुहृष्टप्रभातेसंध्यांत्या स्नानादिसर्वविधायच वक्रेश्वरीभगवत्पूजांशास्त्रदृष्टेनवर्त्मना शिवोपिभगवान्कृद्धस्त
पोपवाडवात्मजे उन्मत्तेनैव भवताप्युविनायत्कृतामम अर्चातुतेनाद्भुतेनसर्वान्मत्तोभवस्वदर्शने इत्थंशप्तोभगवतासचोन्मत्तो
भवत्क्षणात् दधीचिपत्नीतद्दृष्ट्वाविलप्यबहुधामृता पुत्रदुःखमहादुःखंमुनीनामपिदुःसहं पुत्रदुःखात्तरानष्टानतुशोकेन
वित्तनः पुत्रदुःखसमंदुःखंनभूतंनभविष्यति सभाग्यवान्नुगतोयेनमदृष्टापुत्रवेदना मत्यागतःसविप्रोपितत्सर्वंशोक
विह्वलः निपात्यमूर्छितोदुःखंभेजेचिंतासमाकुलः अहोमनेनपुत्रेणप्रतिष्ठैवविनाशिता किंकरोमिक्वगच्छामिकिंमेद्य
प्रवतःस्थिते इतिचिंताविमग्नःसप्रसादात्परमेशितुः स्मृतिप्रकोवबहुवाश्रुस्वामिमीतिविह्वले सर्वचिंतासमुद्राहुकारणयः
परःशिवः सकिंमयानचिंत्यतदुःखंयेनविनंक्ष्यति इतिचिंतांपरित्यज्यशिवयोर्मानसीक्रिया आधायात्मासमविदद्येनतत्सुतानु
भवात्ततः सदर्शनःसचोन्मत्तावस्थायामेवपार्वती निदध्योभक्तिभावेनपार्वतीतिवदन्मुहुः मुहुर्मुहुःसप्रदद्यपार्वती
तितदार्तधीः नोदर्शनंलब्धयाचक्रेसचोन्मत्तइवब्रुवन् सर्वशक्तिस्तुगिरिजासर्वज्ञातमुदारधीः विलोक्योवाचप्रत्यक्षीभूयाशु
सुफलप्रदा सदर्शनानयाभक्त्याप्रसन्नास्मितवांगक मयात्वेविहितःपुत्रोमाभैषीश्वभलक्षण इत्थंतेसासमाभाष्यपार्वतीप
रमेश्वरं प्रोवाचवचनेचारुमृदुकोमलयागिरा भगवन्विहितःपुत्रोमयायंब्राह्मणात्मजः प्रसीदेशतमप्यत्रप्रसादंकुरुमाचिरम्
इत्युक्तोभगवान्देव्याजानोनतपरिधायच पुत्रंतेविदधेशंभुःपस्पर्शामृदुपाणिना इत्थंपुत्रंविधायाशुतम्मातत्स्यापवीतकेनवी
विदधेशंभुदीक्षासंस्कारपूर्वकं दीक्षयित्वाथविधिवच्छिक्षयामासतंशिवो प्रसाद्यतंकृतोस्माभिर्दद्स्वाभिमतफलेयः
कश्चित्किंविदेवाचतत्प्रत्यर्थं संप्रार्थयिष्यति तस्मैतद्देहितंतातवंदाताभवसर्वतः तथान्यवरमेवहगृहाणाभिमतपरं यःकश्चि
दावयोःपूजांविधास्यतिविधानतः तेनैतत्प्रथमंपूजाविधेयासत्प्रसादिनी भवत्पूजांविधायादौपूजायोवांविधास्यति तस्यसा

सफलातेषामर्थसिद्धिःप्रदायिनी योनकुर्याद्ध्वजंतस्य जोप्रयत्नंसर्वसिद्धिदं तस्मात्त्वयोरपिभवेत्पूजानर्थविधायिनी ततोपिभ
शि॰ गवांछंभुःप्रसन्नोस्मैददौमुदा पताकानांचतुष्कंचचतुराशाजयप्रदं तद्दर्शनात्समादत्तचतुःसीमजयप्रदाः पताकास्ताचतुः
पु॰ सीमायामासांदर्शनमर्थदं इत्युक्त्वाप्रददौतस्मैविष्णुश्चायशंकरः वैजयंतीचतुष्कंतद्यत्स्मृतिर्विजयप्रदा ग्राहयित्वाचतुष्कंतस्य
१३३ ताकानांतमब्रवीत् पताकिनाम्नाविजयीख्यातोलोकेभविष्यति दिवस्थ विजिगीषार्थवाचितस्माद्देवलोभवान् यथेच्छंसमपुत्र
तेसर्वेषांविजयप्रदा यस्तांप्रभुःसमीकृत्यसमभ्येयातिमानवः जयलक्ष्मीःप्रयत्नस्यपावनेसत्प्रदायिनी योयुद्धार्थसरेप्रथपता
कान्तेसमर्चयेत् तांचार्पितदधिष्ठानेमहेशःसपराभवेत् येयंपताकापूजाचक्रियतेविजिगीषुभिः तदधिष्ठात्रदेवस्त्वमत्यसा
दाद्भविष्यसि इत्थंसर्वत्रपूजायापताकानांविधीयते तत्रादौदेवलःपूज्यःपताकीविजयप्रदः तस्माच्छंभोःसमर्चायांपता
काचविधीयते पताकारहितंकर्मशंभोर्दुर्गतिदायकं अवश्यंशिवपूजायांपताकांविधिवत्सुधीः पूजयेद्योमरयातिप्राप्नोति
चैत्ररांहिमः इत्यंतस्याध्यकेशस्यपूजनाद्विधिवत्स्मः देवलःसंभवेन्नूनंपूजामाप्नोतिसर्वतः अत्रेतिहासमुनयःशृणुतोत्तमव्र
तयः महाराष्ट्रप्रदेशेभूद्राजापरमधार्मिकः सत्संगनिरतोनित्यंशास्त्रचिंतनतत्परः विद्वत्सेवीमहाबुद्धिन्यायेधर्मेश्वापरः शा
स्त्रवेत्ताधेगुरुरिवकार्येगुरुरिवापरः प्रजापालनसंसक्तोविशेषज्ञोमहामतिः अंगोपांगविचारज्ञोइष्टदेवनथीरधीः विभक्त
कालावयवःकृतकर्तव्यनिश्चयः विचार्यसर्वशास्त्राणिवेदोपनिषदंचसः निश्चिकायशिवंदेवंसर्वदेवोत्तमोत्तमं इत्यंथष्ट
तमतिःसोथशंभुपूजापरोभवत् चकारमानसीपूजांसोथकेशस्यभक्तितः भक्त्याधीनःसभगवानथकेशोमहेश्वरः प्राद
र्भूवतस्यायेवरदानोन्मुखःस्वयं प्रत्यक्षीभूयतंशंभुःसर्वदेवनमस्कृतः प्रोवाचकोवरस्तेभ्यर्थ्योचेतयमेनंदन इतिशंभोः
समाकर्ण्यगिरंसविजयीनृपः भगवान्यत्त्वयंशंभुर्दृष्टःकोन्योवरोमम भवद्दर्शनतःशंभोभुक्तिमुक्तीनदुर्लभाः प्राप्तमाम
यमीशानकोन्योर्थोमेवशिष्यते कृतकृत्यंस्वमात्मानंजानेनवदर्शनात्प्रभो किंतियंहृदयेवांछायावत्साराश्वमस्यैव विज

यो भविताशंभो प्रसादात्तव शोकर इति श्रुत्वा गिरं तस्य राज्ञः शंभुरथाब्रवीत् ददामि वांछितं तेऽद्य विजयस्व महामते इत्युक्त्वा प्रददौ
तस्मै पताकां स त्रिलोचनः प्रोवाच च वचो रम्यं राजानं तं सोऽथ केश्वरः निरवन्य भूमावेतां वयज्ञं कुरु महीपते यदा पतिष्यते सेयं यज्ञम्
निर्विघ्नदा भवेत् यज्ञपूर्तो महीपाल विजयस्ते भविष्यति इत्युक्त्वांतर्धिमापेदे भगवांस्त्रिलोचनः सोऽपि राजा तथा चक्रे यज्ञसंभारमा
दितः पताका नापतत्सद्यं चकार तु दिने विधिः श्रेष्ठ्यादिनांतरे तेन राज्ञा तत्सैव बलिर्ददौ संकल्प्य तदधिष्ठारं यज्ञारंभे विधानतः
बलिदाने कृते साथ पताका न्यपतद्भुवि सपदे संशयं राजा किमद्य मम विघ्नरणं यज्ञपूर्तौ हि पतनमस्या लेनोदितं किल नाद्यागम
पिसपन्ने किमियं न्यपतद्भुवि ब्राह्मणान्समागत्य पप्रच्छ विनयान्वितः किमियं पतिता भूमौ हेतुकोऽत्र निपातने इति पृष्टाश्च भू
देवास्तमूचुर्विनयान्वितं राजन्निशामय यथा जानीमो सशुभाशुभं अधिष्ठातः पताकाया बलिदाननिमित्तकं यज्ञपूर्तिर्येजा
नापताका पतिता भवत् तदारभ्य पताकीस विदितोभून्महीतले स एव देवलः प्रोक्तः पताकाध्यस्त एव च इत्थं सर्वजयप्रेप्सुः प
ताकां पूजयेत्सुधीः पूजयेत्तेन यत्नेन तदाधिष्ठातृदेवतां स्वदर्शनेन समभ्यर्च्य तदधिष्ठातृदेवतां समरे जयमाप्नोति नात्र कार्या वि
चारणा इत्यतेऽथ स्वरस्य देवमाहात्म्यं परमाद्भुतं कथितं श्रवणाद्यस्य पापमुक्तिर्न संशयः इत्थं पताकां संपूज्य देवतायतनेऽपि च स
र्वसिद्धिमवाप्नोति प्रांते मोक्षं च विंदते इति श्रीशिवपुराणे देवलस्वरूपमाहात्म्यवर्णनं नाम द्वापंचाशत्तमोऽध्यायः ५२ मुनय ऊचुः
ॐ व्यासशिष्य महाबुद्धे पुराणार्थविशारद श्रुता प्रभोः कथा रम्याग्रमृतान्निरभूद्वचनः इदानीं श्रोतुमिच्छामो माहात्म्यं परमाद्भुतम्
लिंगानां सर्वमुख्यानां द्वादशानां प्रयत्नतः ज्योतिर्लिंगानि यानीह त्वया दिष्टानि द्वादश द्वृहितेषां समुत्पत्तिं माहात्म्यं च विशेषतः
सूत उवाच सत्यमुक्तं भवद्भिस्तु माहात्म्यं परमाद्भुतं कथनीयं विशेषेण लिंगानां ज्योतिरात्मनां संवत्सरशतेनापि कथ्यमानं मया
नेच्छाः तन्माहात्म्यं न शक्येत सम्यग्वक्तुं कदाचन एतन्मध्ये त्वेकस्यापि माहात्म्यं शतवत्सरैः कथ्यमानेन वा याति पूर्तिं कोऽवक्तुम
र्हसि तथापि तस्मात्तस्मै नेतां ज्ञेयान्महात्मनः पाराशर्याद्यथा सम्यङ् मया यदवधारितं तत्सर्वं कथयाम्यद्य यह्लोकद्वयसंदं

कथ्यमानं हितं त्वं सर्वं लोकहृदयहितावहं ॥ श्रुतो ब्रवीमि वः सर्वं समाधत्त मुनीश्वराः ॥ तत्र सोमेश्वरं लिंगं निबोधत द्विजोत्तमाः ॥ य
प्रि॰ स्य श्रवणमात्रेण सोमल्लोके वसेन्नरः ॥ अभूद्दक्षाभिधो धातृपुत्रः किल प्रजापतिः ॥ प्रजासर्गे नियुक्तः स धात्रा तेन प्रजाः सृजा स
पु॰ सर्ज बह्वीः पुत्रीः स प्रजासर्गविवृद्धये ॥ कन्या पितेति यं प्राहुर्बुधा पितृगतेनाः ॥ तत्रासौ प्रददे कन्या विधवे सप्तविंशतिं याभावानी
१२४ ति समाख्याता याभिस्ताराः पतिस्त्वसौ ॥ प्राप्तदाराः सम्मतिमान्नृपज्ञान्सम्यक्कारेह पीत्वा सोमं धृतं नाम येन सोमेति सुंदरं सप्तविंश
ति भेशानस्ताराणां पतिरुदारधीः ॥ राराजनितरां चंद्रः सोम्याकृतिपरिष्कृतः ॥ स तथा वर्तमानश्च प्रीतिमांस्तास्व सादरं गतेष्वापि वि
वेकान्तं बुबुधे न कृतं तत्तथोः ॥ इत्यं स वर्तमानश्च भाविनोर्थस्य गौरवात् ॥ तन्मध्ये रोहिणी तस्य विस्रंभास्पदमप्यभूत् ॥ रोहिणी सा व
भूवास्य स्वात्मनोप्यधिगौरवा ॥ हृदये तस्य सा देवी हृदये मंजिरे जले ॥ स्तंभोत्कीर्णेव प्रतिमा सा तस्य हृदये सती ॥ अविचाल्या भवत्सा
प्रसपत्नीनां मनोरमा ॥ तथापि प्रेम तयोरासीत्सप्तविंशतिभांतरे ॥ यथैकैव हि या भूता मूर्तिः सा बुबुधे जने ॥ तस्य सा रोहिणी देवी हृद
ये मंजिरे जले स्थले प्रेव हि रथ्यं तत्र भोति स्मा विविधा सती ॥ इत्यं तस्यां प्रेमभरोल्लाससंपूर्णमानसः ॥ बभूव चंद्रमा येनोपेक्षाभासपरा ॥
स्त्रियः ॥ इति ताभिस्तेन चंद्रेणोपेक्षिता रुषिता भृशं ॥ पितरं समुपागम्य प्रोचुस्तद्वचनं ततः ॥ पितस्त्वया निर्विशेषं जनिताः पालिता
स्तथा ॥ अलंकृत्य प्रदत्ताश्च किमिदं समुपस्थिते ॥ अयं भर्तास्माकं तेनो नाद्रियते सकला अपि ॥ प्रेममात्मानं रोहिण्यां देवीमांतरेण प्रपश्य
ति ॥ इति वाचं समाकर्ण्य विमनस्को बभूव सः ॥ यथा पित्रोः परं प्रेमपात्रमेकस्तथापरः ॥ कथं पितोः स एष व पुत्रेष्व समभीत्पते अमा
कं पश्यति परं विषमं वापि वीक्षते ॥ विमनाः स तथा दक्षो विचिंत्य बहुशः स्वयं ॥ धिक्कन्याजनकं तातं चिंताय स्तनलीयते सृष्टेयं वि
षमा व्याधिर्मरणांतं समीप्सते ॥ कन्या या जायते पित्रोर्धिक्सा कन्य स्वजीविते कन्याजनयितानकदाचनगच्छति दुःखं स्यात्ते हि
कन्येयं विषवल्ली प्रकीर्तिता ॥ किमिदानीं करिष्यामि चिंता हानिः कथं भवेत् ॥ कन्यकानामसृष्टानां ममापि च न तोडुतं इदमत्रोत्तरं स्या
यमिति बुद्ध्या विचिंत्य सः ॥ गच्छेति निचलाः कन्याः प्रोक्ता गारान्निर्ययो ॥ आजगाम गृहं तस्य जामातः क्रोधमूर्च्छितः ॥ आप्याय्यानेहः

हृदत्तो विनयेन विवेकमः तत्स पर्यामना हत्य प्रोवाच वचनं हितं महानुभाव जामातः शृणु मे वचनं हितं येनैते कुशलं कीर्तिश्च मा
पि च भविष्यति महाकुलप्रसूतोसि सोदरोसि नयोः शुभ याभ्यां कीर्तिप्रवाहेण कीर्तितभ नोदरं पिता वि वनस्थाने माता तौ सो
दरौ शुभौ इर्वाक्षा शंभम् तिस्य च नारेयापि वेलवः स्तरसी यं तमात्मानं त्वसम्मूर्ति भवानसि कथं ते कुलधेतातन्नी च जातु विता।
क्रिया महाकुलप्रसूतस्य हीन जातु विता क्रियो करोति चेत्तु वं तस्य शांत यादेह खंडने न राजते खलु विभोतवनी चोचिता क्रिया
क्रियानुसारतो यस्मात् कुलमायम संस्थितिः नास्ति जात्या महात्म्य मनापि हीनतया मतः व्यवहारानुसारेण महात्मा वैश्य जायते
यस्याभिमानो हृदयं महानस्मीति भावतः तस्मात्साव अभिमानस्त्वं तत्क्षणादेव विशीयते तस्माद्बुद्धिं समाश्रित्य सदाचाररोचितो कि
या विदधानो भवेत्सर्वे मान्यो भिजन भाजनं येपि पूर्वं महावंशजाश्च महत्यपि गण्यते कुलीनता च सा तेषां सदाचारसमागता मन
योयेत पस्वंतः शांता दाता स्तितित्तवः जितेंद्रिया जितक्रोधा लोभमोह्यातिमागताः येलसाः शांतिसहिता दमहीना स्वक्रोधनाः
हृषीकवशगा मनयो भ्रमो तेनीच तां गताः सर्वांगपरिपूर्णोपि यः प्रसवलति केनचित् तेनास्य सकलं याति वार्वा कुभस्वरे श्रुतः न
स्तात्मनीषी केनापि न सवलेभ्यतोनसाक्रुचित् सवलन्सर्वसूत नसूणामिति शास्त्रोदितो विधिः तस्मात्महाकुलीनोसि मा व्यावय
तिजं कुलं यद्योग्यं ते तदा दत्स्व मा शीर्णो भव संदरं जानाम तत्त्व मा कन्याद नास्ति विधिश्चैवकं निर्विशेषं भवानेतां कथं पश्यसि संकु
लं सर्वोस्वास विचिंतेत्य समरज्जो विधानत विश्रमत्वं कथं जानन् मोर्ख्य समवलंवसे जामातर्मेय वचनं पालय स्वा विशेषतः येन स
वेश्य भवेत्स्वान्न मा वि च शुभाकृते इति वाणीं समाकर्ण्य विनयानतकंधरः नोवाच किंचिद्वक्तुं प्रोच्चः केवलं शिरसा नतः तथ्यासो
पिवनोवाणीम्यावचिना प्रजापतिः अन्याय स्वालयं तत्रो माज गाम ममाकुलः गते प्रजापते नोदत्ते समचुक्रुयतनो विश्वः त्वरां
समाययौ यो गेहे रोहितो पं प्रेमनिर्भरः सोतिस्लस्यदंजेतन स्पर्शमकरोन्मनाक् नलिनीदलमाहिंड्वः किं सर्पश्यत्महपानितः
प्रजापते स्त्वस्य वर्वोत्तरूपनाकरो तमः किं चिन्मात्रेय तानेव व्यसनी प्रेततेहितं यत्किंचिद्व्यसनासक्तो हिंतं वाप्यहितं पुनः न
पश्यति कुलीयानानि स्नानिसु विवेकधीः व्यसनेन नाम परममां ध्यधीरैः प्रकीर्तितं पश्यतो सर्वलोकानामय दयं दोषभाजनं न

नदोषमस्ति हित्वात्मं योनिम्नान्निम्नगतोपि च सपवडभुतक्तः संक्षेदन्यो ज्ञानपश्यति तस्मादन्योक्तिमाश्रित्य प्रवर्तेतच मानदा न
शि॰ स्वतंत्रसमाचारः किंचिन्नकार्यान्नरर्थो नरः ददतस्तदा पाये प्रत्वानुतमो गृहमागतः प्रतीतामासवार्तां नवार्ताश्रवणात्तत्वरः अथो
पु॰ किंचिद्गते काले वार्तां श्रुत्वा वियोरसौ यथा पूर्वं चवत्ता तत्र विहितं तेन दर्पिया नमनाक् शिथिलीभूतो जामाता मे सदुर्मदः
१२५ श्वेतदग्धः क्रुधोन्यायस्य वियोगः गृहमाययौ आगत्य कुद्धो नीचेति समाभाष्य विधुंदुतं करे जलसमादाय शशाप भृशविह्वलः यस्मू
त्वयापि मे पंवचो न श्रुतवानसि तद्राजयक्ष्मयक्तस्त्वं भवती रोगादिना दिने तथोक्ते तेन धीरेण कथ्यनानंतरं विधुः तस्मिन्क्षणा
प्रपतिहीनो भूत्कलामात्रावशेषकः कलानुसारं तेजोपि हीनं तस्याभवत्क्षणात् विच्छायामसवभूवाशु शोचनीयादयावता अथ
तत्र समुत्पन्ने तु यत्र तेन निशाकरे सर्वेषां पश्यतां तत्र हाहाकारो महानभूत् केचिन्निनिडः शुभ्रांशुं केचिद्दत्ते प्रजापतिं अहोयि
तत्वया ताभ्यां किं कृतं शोककारणं ततो देवाश्च मुनयः समाकर्ण्य तदद्भुतं समेत्य समुपाजग्मुर्विधुगेहं त्वरान्विताः समागतेषु
देवेषु सोथ दतः प्रजापतिः समरेस्तालयानुगतमुग्युक्तो भूत्कृपान्वितः प्रांतिं जगामवचनैः मुनीनां शांतचेतसा अथसर्वे स
माभाष्य किं कर्तव्यमयाधुना कथं शांतिर्भवेद्धास्य कथं पूर्णो भवेद्विधुः स्वामी सर्वासवोस्माकं सर्वकर्तव्यताकृतीति संप्रार्थ्यो
येन चंद्रोयं पूर्णमूर्तिर्भविष्यति अस्मत्तं सजीवस्य प्रार्थनीयोन्यथा ह्यसौ महानर्थविधायी स्यादिति श्रुत्वं करिष्यथ अथोग्र
तं समागत्य प्रार्थयित्वा विडौजसं डुत मानाय यामास्वर्गे हं चंद्रस्य तं तथा तत्रागतं समाकर्ण्य चंद्रो हृष्टविनिर्ययौ प्रणम्य पादौ ज
ग्राहस्तत्रस्ते ति वद्धिशाः दैवैस्तदनु सत्राभाविनयेन विवोधितः सर्वं तस्य परीपाककारणं ननतं कथरैः स्वात्मापि विचिंत्याथता
न्देवान्विनयान्वितान् उवाच ब्रह्माद्युष्माभिर्याच्यः सर्वेष्वरो हिमः इत्युक्त्वा नियर्यौ जिष्णुर्देवैर्मुनिभिरन्वितः जगाम ब्रह्म
भवनं द्रुतयान समागतः प्रणम्य तेष्य ब्रह्माणं स्तुत्वा सर्वे पुरःस्थिताः ऊचुर्ब्रह्मा इमं सी वार्तां तत्र ह्यावनतानना: समाकर्ण्य व
चस्तेषां गंभीरामलया गिरा प्रोवाच वचनं चारु देवेभ्यः पद्मभूर्मेदः अहो किं विहितं देवा एताभ्यां साहसं मुधा अनेन तनकृतं
तावुविधुना मूढबुद्धिना तेनापि सुदुर्मतिना दक्षेणाविडधाततः भूयस्तरां न विहितं साधु यन्न रुणाप्यसौ जामाता शापितो हि

नानृणां निर्दयचेतसा किं मयात्र विधेयं भो ईदृशस्य हि प्रतिक्रियां स्वमेव दृष्टं तत्कर्म विदयाति न चेतरः यदि कर्म स्वकं दैवान्न करोति शु
भाशुभं कर्तृफलोदयं जगती नष्टप्राया भविष्यति स्वैनैव कर्मणा भास्वानुदयं याति भासयन् प्रत्यहं स्वकमेवेह कर्मस्यात्त्वफलोदयं क
मं तत्समानत्वाज्जगतीये विभाति मे ऊर्ध्वाधः स्वकमेवेह कर्मस्यात्त्वफलोदयं विविक्ते ये विभोः सृष्टिः समेताप्र्य विराजते विशेषं स्वक
मेवेह कर्मस्यात्त्वफलोदयं देवापि मर्त्यतां याति मर्त्यस्त्वन्यो च हीनतां संयाति स्वकमेवेह कर्मस्यात्त्वफलोदयं एकजातिसमानत्वा
ज्जगतीये विविधे भुक्त दृश्यते स्वकमेवेह कर्मस्यात्त्वफलोदयं हीनजातिश्च नृपतां नृपो याति च हीनतां तज्ज्ञेयं स्वकमेवेह कर्म
स्यात्त्वफलोदयं तथा हि वो ब्रवीम्यस्य पापमन्वयघ्याकृते कथ्यमानं वृथत्याप प्रदेशात् क्वापि नामपि तथाकृतमनेनाथ वि
लम्बमनेनापुरा लज्जावहं यत्कथनं श्रवणं चापि सर्वशः अकथ्यं तद्वाच्यं तद्यदनेन कृतं पुरा नीचानां सर्गएवास्मो यद्दृष्टो साह
सक्रिया पुराकिलायं राजश्रीसमलंकृतविग्रहः कृतं कृत्यं स्वमात्मानं मेने स्वीकरणाद्भुवः अनेकनिधिभर्तासावेकचक्रेण विराजि
तः शशास भुवनं सम्यक् समंताद्व्याप्तिभूर्नृपः अस्याशिष्टं [illegible] ता सर्वदिक्पालैर्मणिमाल्यवत् स्वराजनितराराजा प्रतिस्खलित
शासनः तथास मीरणशालिस्वोऽसमंतात्प्रतिवारिणी इयाज राजसूयेन साम्राज्यपदलब्धये राजसूयसमाप्तौ च येनेदं भुवनत्रयं द
क्षिणा विदधे सोऽयाभिषिक्तो मुनिभिर्मुदा अभिषिच्य स्वमात्मानं पपौ सोमं ततोपि यः सोमं पीत्वा समुन्नद्धो बभूवाति प्रहर्षितः त
दाहंकारं दाहंसोऽनान्यं मेने स्वतोऽधिकं कोन्योमत्सदृशो लोके सोमपायी भवत्ययं मत्समो न्यो न भूतोऽस्ति नास्ति नापि भविष्यति।
इत्यहंकारपर्यंके स्वलंस्वाप चंद्रमाः अहंकारवहयारूढस्तर्णीकृत नरासुरः कामादिकोऽवभूवाति मदघूर्णितलोचनः प
श्यं मदसंमूढः कंदर्पपिहितेक्षणाः किमिदं क्रियते मूढ महानर्थप्रदा क्रिया निर्बाधमाना स्त्रिदशैर्मुनिभिः शास्त्रपारगैः
गुरोरापत्नीं जीवस्य तारां देवगुरोर्बलात् त्यज त्यज तारां तारा आहृता रेवमानिनी निवार्यमाणः स तथा देवर्षिपितृमानवैः
नो वाञ्छि विन्यह मोऽमुं दर्कतव्य समन्हृये तथाविधा ते सम्बद्धं तास्मिन्सर्वे पि लज्जिताः पलायांचक्रिरे केचित्केचिद्धाहेति वादिनः वा

सोभिषिच्य स्वमाच्छादयन्नधीकृतशिरोधरः चिंतयामास स मन्ये विधिनेनं त्वेति वादिनः अहो किं कृतमेतेन कुलं स्वं मलिनीकृतं महान
शि॰ प्युरुकोरोविषवृष्युः पीतूमस्याधमः येद्येनेन पत्नी कृष्णवल्लभायाभवेदिदं त्रिलोकी सह मात्रेद्य स्तनो येनीव भूषणं इति सर्वे समं
पु॰ श्रुता यावद्दंडयितुं विधुं समुत्सुकलाश्रुभ वाणी वाचमभाषत यथाहं यस्वकं दंडमाप्स्यत्यदेधुनाम्बरः नदंडमर्हति विधु
१२६ भवद्भ्यो राजसूयम्ः भवद्भिरभिषिक्तो यद्यानुसूयमहाकृतो भवतामधुना राजा कथं दंडो भवेदयं राजा स्वामी प्रजानां हि राजा
धीनाश्च तामजाः यत्किंचित्कुरुते राजा तत्सर्वं तस्य शोभते स्वकर्मणां विपाकेन राजा भवति मानवः स्वमेव भुंक्ते स्वकृतं कर्मदं
डो भवेत्तस्यै तदधीनाः प्रजाः सर्वा यथा स्थापयते तस्मै तथा ताभिर्विधातव्यं स्वतंत्रोयं यतः स्थितः यथा कर्मविपाकेन राज्यं दं
डयितुं न तां अयं सोमो वभूवाश्वनियंता सर्वतः स्थितः तथा कर्मविपाकेन पदभ्रष्टो भविष्यति दंडश्चापि भवेत्तेषां यस्योपरि
विवर्तितः अधुनाप्यस्य शोभालिक कर्मणा शुभलक्षणः तदिदानीं न वै दंडं प्राप्नोति बलवान्विधुः अशरीरां वचतां वाणीं समाकर्ण्य
ते देवताः समुपाविविशुः सर्वाः समंत्रो गामपालयत् शंकाविरहितः सोथ यथा पूर्वमरिंदमः शशास देवमानुष्यमाता राजा
निमंद्रः जीवपत्नी च सा तावत्समाश्लिष्टा तदेंडना गुर्विणी संबभूवाशु महत्तेजोन निष्फले जीवेन शंकितेनासौ संस्पृश्याथ
रहस्यके विलज्जमाना नोवाच किंचिन्मौनव्रतास्थिता क्रुद्धे जीवेथ संन्द्वेड कुक्षिं पाटयितुं बलात् महान्कोलाहलो लोकोजा
तस्त्राजग्मुर्देवतागणाः किमिदं किमिदं चेति ब्रह्मलोकनिवासिनः सर्वे तत्र समायाता अहं चापि सुविस्मितः मध्ये सभमहं
तारामपृच्छं विनयान्विते कस्मायं कुक्षिमायातो गर्भो भवति विद्यते विलज्जमाना प्रावदत्सा नोवाचाथ यदा सती स्वयं स गर्भः
प्रोवाच संशयच्छित्तये स्फुटं किमेतयापराद्धं भो ब्रह्मन्नस्त्या विशुद्धया मन्मोहितत्वद्दीनां कर्मानर्थप्रदं यतः नानया विक्रु
तं किंचिद्दृष्टं देव्या विशुद्धया सोमो राजास्ति मे माता पिता मान्यपदे स्थितः पितृहेतोरतिरेकाद्विप्रो भवति निश्चितं मातृहेतो
रतिरेकाच्च कन्या भवति स्फुटं तस्मान्न गंपतोप्यास्ति संवेधो मे गुरो विधे सोमपुत्रोस्मि पालोस्मि तस्यैव नतमंत्रिणः व्यास उवाच

इति गर्भोदितां वाणीं समाकर्ण्य प्रजापतिः विस्मितस्तं चार्भस्थं प्रोवाच हंसवदाननः तूर्णं निर्गच्छ कुक्षेस्त्वं कुतोते योग्यता न हि भ
वादृशा हि सम्भ्याना मूर्ध्नि योग्या न चोत्तरे इति वक्त्रोदितां वाणीं निशम्य द्रुतमेव सः निर्ययौ पश्यतां तत्र सर्वेषां विस्मयान्वितः कुक्षे
र्निर्गम्य वक्त्राणां प्रणम्य पुरतः स्थितः ततः सोमं प्रणम्याशु पादौ जग्राह सादरं ब्रह्मा तं समुपाघ्राय मूर्ध्नि निघ्राय हर्षितः प्रोवाच बुद्धि
मत्तानेन मत्पुत्रो न भविष्यति वृषेन्त्रिलोके मतिमन् गच्छ जीव चिरं समाः इति तं सर्वविधिः प्रोच्यामरावाहसुभवतः ब्रह्मोवाच इत्येतेन
कृतं दोषं विविक्तं विबुधोत्तमाः हे प्यो मे पूर्वमेवासीद् इदानीं नितरां विभुः ज्ञानेस्मोऽयमधुना मामेव स्मरे इति कृत येनेदानीं मद
देवा शापितः कुपितात्मना दिङ्मात्रं वो मया ख्यातं दोषाणां दोषभाजनं अयं सोमालि देवेन यत्कृतं तेन नालं वृ अकथ्य दोषपा
तं सकेवलं मृदुभाषणः इत्थं जानीत तं नितरां कलंकमलीमसं अथ बालमनेनापि वचसा स्वप्रभेदनं नोचितं नपरोशालि सोमः
पौत्रो मम मालिस्यतु तदेतद्दोषशान्त्यर्थं तीर्थं गत्वा मुनापुनः शिवपूजाविधानं तस्मा जप्यामृत्युंजयापि च तथा स भगवान् शम्भुर्दीन
पालनतत्परः दयाकरोऽस्य मुक्तिं च स्वल्पकृते तस्मात्त्वमेव यत्नात् आराधय तस्य माहात्म्यं शम्भोर्भक्तिप्रियस्य यत् निमिषेणापि कृतेन पा
पमुक्तिः सद्यात्मभूः महापातकयुक्तोऽपि योऽर्चयेत विभुं शिवं तस्य तद्भक्तिभावेन भस्मीभवति तत्क्षणात् महापातकयुक्तोऽपि भग
वन्तं विना शिवं नान्यस्य कस्य चिच्छक्तिरियं सत्यं ब्रवीमि वः इति वक्त्रोदितां वाणीं समाकर्ण्य सुरेश्वराः प्रहृष्टास्ते तदा जग्मुर्वि
धुं मत्वा दरात् ततः सर्वे ते निवेद्याथ देवाः शतिप्रपूजिताः ततः स्वच्छः प्रहसन्नेवागत्वा तीर्थवरं सुधीः समारेभे तपस्तप्तुं तपः साध्या हि
सिद्धयः अथो किं विहिते काले तत्तीर्थवरे विभुः आवाहयामास तपोबलात्तीर्थानि सर्वशः तीर्थप्रतिष्ठां सविधाय रम्यां स्व
नेयं चाथ जयाय सम्यक् विधाय लिंगं स्वयमेव विद्वान् नानाविधैः सर्वतीर्थैर्विचारं चक्रुः षण्मासं तत्र से शाश्वज्जनरतो मृत्युंजयाख्यमन्त्रम्
दिक्कालदिष्टमितेप्रजप्य विधिवद्दालायगो धीरधीः सर्वेकमाशिवार्पणं सविदधे प्रस्तानकालीनतः सर्वेशं भगमंथ विलोक्य सहसा शा
न्तिं गमातरी प्रीतचित्तमालोक्य भगवाश्च शिवशंकरः तस्माच्च पार्थिवाल्लिंगात्प्रादुर्भूय यावदद्भवः महान्वयसमुद्भूतभक्त्यातेऽ

शि॰ मलयानया प्रसन्नोऽस्मि प्रसन्नोऽस्मि साधु साधु सखीभव स्वर्हातवाग्वरं श्रेयं दृष्टं दर्शनं कस्यचित् वरणीयं यदस्तीह तत्तुभ्यं दास्ये विचिंत
पु॰ यन् भगवन् यदि कारुण्यं मयि ते विद्यते दयां कुरुष्व शापमोक्षो मे विधेयः करुणानिधे यथेदं मम देहं च स्थिरी भवति तत्क्षणात् तथाऽऽ
१२२ कुरु भगवन् यदि देयो वरो मम सोम उवाच शृणुष्वेह महाभाग मत्प्रभाववचनं मम यथेदं हीनतां याति शरीरं तव पुत्रक कलातयेन
वकलायेनासि मतिमन् प्रभो तथेदं देहं वृद्धिमायाति कलाहृत्यादिनादिने दिनानि पंचदश च वृद्धिमाप्स्यसि शीततमा प्रकाशोऽपि कला
हृत्या वृद्धिमायाति नेदं भवत्त्वयोऽपि विधुपरिमानवरान्विदः भवेद्धि महतामाप्रदीपसर्वं सा वस्तुदा व्यास उवाच इत्थं वरान्निशम्यासौ
शापमुक्तिमवाप्य सः ततः भगवन्तं शिवं द्रष्टुं समागत्य समाययौ भक्त्या प्रणम्य शंभुं तं स्तुत्वा संपूज्य चादरात् विनतांगः स्मरान्तं सोमं देवम
देवप्राविरे शंभोनया स्वमूर्त्या च तया यस्य यं विमुक्तये दर्शनादेव मातंग्यी यत्रकरं तेऽस्थिता सोमेन पूजितो यत्र तस्मान्नाम यथार्थकः
स्थिरो भवात्र भगवन् प्रसादः सोऽयमेव नः इत्थं भक्तोदितां वाणीं श्रुत्वा भक्तवशंवदः तथेत्युक्त्वा महाशंभो दयालुर्भक्तवत्सलः इति
सोमस्याख्यानं मयाते प्रकाशितं यत्राधुनापि तत्रास्ते प्रदेशं तं विनिर्दिशेत् सोमखंडेति विख्याते यत्र गत्वा न शोचन सोमखंडेति
विख्यातः प्रदेशोऽयं स्मरान्तेते सोमेश्वरं तमभ्यर्च्य स्वेष्टसिद्धिं नरो लभेत् सूत उवाच यः कीर्तयति तत्तीर्थं स्नाति तत्र सतीर्थके पृथ्वीतो
र्थमममाख्यातं कृतं तेन नसंशयः महापापप्रियः कश्चिन्नत्रस्नाति नरोत्तमः समर्थ्यं सर्वसंदीप्तः सर्वलोके विराजते येन केन च का
मेन सोमनाथं प्रपश्यति समस्तं वीक्ष्य तत्पापात्सिद्ध्यन्त्यत्र कार्यावि वारणा प्रथ्यामराश्च मुनयः स्नात्वास्य च महेश्वरे स्वालयान्सुप्रया
जग्मुः कृतकृत्याश्च वाहनाः वेद्वापि तत्र सोमेशं स्वगृहान्याप्यमादरे स्वकार्यं करणायुक्तो निश्चितो भूत्वा सन्निधौ यः कश्चित्स
मध्यायं स्मरणातिश्रद्धया नरः नरोगान भयं तापं न स्पृशेद्गृहे भविष्यति इमं वाचयतो पुंसाम ध्यायमति पुण्यदं पापमोक्षो भवेद्यस्तं श्रो
तेमोक्तं स्वसिध्यति इति श्रीशिवपुराणे सोमनाथस्याख्याने नामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः श्रीसूत उवाच इत्थं वः सोमनाथस्य मा
हात्म्यं संप्रवर्णितं मल्लिकार्जुनमाहात्म्यं संप्रतीदं निबोधत मल्लिकार्जुनमाहात्म्यं प्रागस्मत्कमयानयाः कमशाममथेदानीं क।

ष्यमानेन शुभावहं यदा स्कन्दः सेनानीः पितृभ्यां कुरु मानसः क्रौंचाद्रिमगमत्तत्र नारदस्योपदेशतः नारदादप्यतो श्रुत्वा शि
वो वार्तां सुतस्य च देवैर्गणैर्वयः तादीन्मार्गगणाश्च से प्रेषयन्नात तत्र जगौ क्रौंचादिकृतसंस्थितिं आजग्मतुस्तत्र तस्य प्रत्यावर्तने हे
तवे आप्यत्तत्र तमीशानो प्रत्यावर्तयितुं सुतं उपायजालैः सकलैः सुप्रयुक्तैर्महाप्रयैः छलानि विविधान्यत्र बलान्यपि तयोस्तदा
आकं विकरं तो जग्मुः प्रियपुत्रे षडानने तस्मिन्नेकदेशे महाभूतमो नत्वतस्तुपाश्रिते सामान्यास्तदा गौरीशौ कं विह्वलमानसा
कृतोदस भ्रूशापत्रतनूजे तिस्रमाकुला तौ विलोक्य भूपाद्रिनागौरी सभगवाञ्छिवः क्रुद्धोतीव समादाय त्वं वलादेवमत्तन्तूहहम्
त द्विलोक कुमारोपि परेंगितविशारदः तूर्णं विहाय मातृकृत्यं क्रोशद्वादशकान्तरे निवासमकरोदद्रिवाहनः षडाननः विलो
क्य पुत्रवेक्ष्यं रूपं मातापरमेश्वरौ श्रीशैलस्याविमृतसौ देवः सम्यगुपासितौ महत्यापास्यादेवं स्तो तदा परमेश्वरौ प्रसादितौ पु
त्रशोकं विहायातं जग्मतुः शर्म ग्रयलोकप्रसादार्थं मातापिता जगत्पती तो तत्र विदुषेऽर्वा सम्मंगौ चक्रतुर्दरात् अंगीकृत्याथ
तौ तत्र निवासं जग्मतुः पुनः कैलासं शान्तमनसौ परमानन्दनिर्भरौ यामूर्तीपरमेशाभ्यां श्रीशैले सम्यगाश्रिता लोकानामथ्यास
द्धर्थं सर्वलोकालि विश्रुता मल्लिकावयतोतीव यत्ता विरहविह्वला मल्लिकार्जुन इत्येवं ख्याता सा जगतीतले विरहान्तश्च वि
मानो पुत्रलीभूतो यतः स्थितो मल्लिकाख्यो जनुऽर्जुनाख्यश्रुतो लोकभूव वै दृष्ट्वा लिंगमिदं साक्षाद् दत्तया नृ दृष्टुन्ते मोदतेपरे
मानन्दनिर्भरः शिवमन्दिरे भक्तिपूर्वं मल्लिकार्जुनसंज्ञयेते नरः ससिद्धिभाग्भवेन्नूनं मातृभागी न संशयः दर्शनेयः प्रकुरुते लिं
गस्य परमर्द्धिभाक् सर्वदुःखविमुच्यते सायोमुक्तिपात्रं न संशयः व्यास उवाच यो ध्यायमिममत्यंतरहस्यं पठेतेनरः रोगवानात्तनजायेत
गेहे तस्य तजातो विचं चिंतानाशो भवेत्तस्य रोगनाशश्च जायते महारोगस्य वार्तापि गेहे तस्य न जायते इति श्रीशिवपुराणे मल्लि
कार्जुनस्वरूपतन्माहात्म्यकथनेनाम एकः पंचाशत्तमोध्यायः मुनय ऊचुः श्रुता कथा भगवतः शशिशेखरस्यापी पूषभावभूति
ता अपवर्गधात्रीः सर्वेन्द्रियाह्लादनचित्तरतिप्रमोदहेतुत्वयं प्रभुदिनाः स्मरहामलाम्मनू वैद्या नृणपव विबुधा मगा नौ इह सत्तये

सर्वमेवपरिहायमहेश्वरंये गंगाधरंशशिकलांकितभालदेशंध्यायंतिरात्रिदिवसंशिवनामसक्ताः नित्यंतएवमनुजाःसमवेत्तारो
शि॰ याःपूज्यास्तएवमनतंसुरवरैःप्रसन्नैः स्वार्थसदेवकुशलाचयंतस्तनामयेत्यक्तसर्वविषयागिरिशंस्मरंति तेषांसदेवकुशलंतमुभभा
पु॰ गयदृष्टेस्तिनश्चिसर्वविडषामणिवह्निभांति नेराजनेभगवतीवसथान्हदंते ध्यायंतियेत्रिनयनंवृषलंतणेते तीर्थास्तएवखल
१२८ पापसमुद्रमग्नान्योद्धर्तुमुद्धतपराक्रमशालिनश्च तत्पादपद्मरजसासततंमनुष्यैः स्नातव्यमीश्वरममंयउदाश्रयंते तेकिंकरा
अपिनिधीश्वितरेतिहष्टाभिताथनाश्रपिपरामृतदायिनस्ते दासास्तईशपदवीमधिरूढवंतो येशंकरेतिसततंभजनपतिथन्याः
यन्यास्तएवजगतीहहसंतिदेवास्तेदेवदेवकरपदमसमर्च्यपादाः तेसर्वलोकगणनामतिवर्तयंति येशंकरेशभुमनुसधियाभजं
ते येशंकरेतिमदनांतकरेतिचेडभालेतिसोमरविवह्निहगेतिकेति भर्गेतिकालदलनेतिमहेश्वरेति नित्यंजपंतिमनुजास्तदमे
नमस्याः येत्यक्तसर्वशमलाविनिगृह्यचित्तंध्यानान्यनेनाहसितगंधविकासितास्य ध्यायंतिहृत्कमलइशमुमार्धभाजं तेसंततं
कृपयमभीहशिनोभवेयुः सम्यङ्निवर्त्यहृदयाद्विषवल्लिमेतामशाश्वतामृतमयीशिवकल्पवल्लीं संभावनामृतरसेननिवद्धमू
लामसस्थापयंतितइमेमनुजाःसमेध्याः यस्यास्वममपीहदुर्लभतरासान्तिःसदांभोजिना यन्नामस्मरणान्यरामृतमयीसंप्राप्य
तेसौख्यं तेषांभेदस्तलभेस्तदुर्लभमपीशानेशिवालिंगिते ध्यातेकस्यमनःस्वयंपरिचरेत्तच्चक्रपाणेविना तस्मात्कृत्वाविवि
धरचनास्तस्यशंभोर्महार्थारम्यास्वादाश्रुतिसुखकरीनिर्मलज्ञानधात्रीः स्मात्रमावयमिहकथास्तन्मुखांभोजभ्रष्टाः पाते
विनेममभिलषतेभूयएवेश्वरीनैः श्रुताःकथामहेशस्ययायाश्चन्मखवाविधेः सासावर्धयतेत्स्माश्रोतमन्याकथाविभोः स्म
मांवर्धयतेश्रोतेकथाःशंभोःकथाश्रुता तेजोमयसवेदव्यासीययथाग्रेपतितंहविः तदिदानींकथारम्यावदान्यालिंगसंभवाः
यासांश्रवणमात्रेणसिद्धिर्भवतिशाश्वती सूतउवाच ब्रवीमिलिंगमाहात्म्यंशृणुतेनामवुद्धयः महाकालेशओंकारमाहात्म्यंता
वदुच्यते अवंतीनामनगरीप्रसिद्धास्तिमहीतले सप्ताःसर्वागनद्यायाःशिरोयासंप्रकीर्तिता शिरस्थानेयथाभूमिर्भूषितासर्वे

लत्ताणाः यस्याभासजगन्तीभाति वसुधेतिसमुज्ज्वला वैयैन्नयज्ञवेणीनोनन्दकविज्ञीवतोपुनः प्रतिवेदीसभामध्येविडंबानान्ययाकु
चित् प्रतिदेशाश्रमेष्वेषु नवर्णाश्रममंडले परिभाषाचलत्येषु नजनेषु कदाचन प्रवर्तृः पदार्थेन स्पृलेषु कदाचन निर्गलत्वेधी
गणानन्दीणायवक्रुर्वचित् प्रविष्टसंदनानां वनराज्ञायज्ञजानवित् सुपक्षतारवे चराणां नराणां नतज्जातचित् सत्यशुभीशुभीरन्यावि
जित्यपृथिवीतले उज्जयिन्यभिधालोकपत्नीनास्तिगुनीश्वराः यत्रधीशास्त्रवेदविज्ञानकुशलाः परं प्रष्टादशानां विद्यानां पारा
वारावगाहकाः ब्रह्मलोकस्थितिः साक्षाद्यत्रनित्यं प्रतिष्ठिता युगधर्माननतिक्रम्य ब्राह्मणाः रचिताचया शारावतीनाम नदीयामाश्रि
त्यप्रवाहिणी सन्नकाफलसन्नद्धाहारालीवविराजते तत्रदेवब्राह्मणः कश्चित्कुटुंबीसवभूवह पंचयज्ञविधानज्ञः शिवपूजारत
स्तथा तस्याद्येनियमोनित्यं पंचयज्ञानसमाप्यत शिवंनाम्नासहस्रेण पूजयत्यहुताशनः इत्थं पुनरेतस्य भार्याचारित्रशालि
नी भासतचतरः पुत्रानरूपशालिन्यलावण्यशालिनः एकोदेवप्रियोनाम्नापरः सिद्धोद्वितीयकः तृतीयःसुव्रतातस्तुर्यमेवादीच
तुर्थकः क्रमेणवर्धितास्तेयस्कृतावेदपाठिनः विद्यापारगतानज्ञःशिवमेकंपरंविभुं निर्णीयसर्ववेदान्तयेयास्तेःसारस्तुहि
ते दृष्टोयथाहूतसारंसर्वसारंतथाशिवः यथाहूतेपृथक्कृत्यामिष्टैनिःसारमुच्यते तथाशिभेपृथक्कृत्यनिःसारंसर्वमेवच
तत्प्रकाशेनभातीदं जगत्स्थावरजंगमं तदेकसारतद्रूपसद्रूपंनान्यथाजगत् नप्रकाशादिदंभिन्नंविभातेत्वमेतत्कचित् तस्माच्छि
वमयंसर्वंजगत्स्थावरजंगमे इतिनिश्चितमनास्ते शिवपूजारतासुदा दिनानुदिनमेवाशुशान्तविन्नेंद्रियक्रियाः प्रसिद्धिमगमल्लो
केचत्वारस्तेद्विजात्मजाः इत्थंख्यातेष्वथतेल चनगरीराजतेतस्मा ग्रामादिसार्थेनैर्वहच्चित्रहूतिस्तपस्विनः अथातोरत्नमाला
ख्यपर्वतेद्रुघणानामियः दैत्योवभूवसुमहान्महाबलपराक्रमः पुराकिलसदैत्यःस्वतोषयित्वाप्रजापतिं महतातपसातस्माद्वरले
भेसुनिग्रहं वरप्राप्यासुराज्यंवलेभेतत्तपसःफलं दैत्यवृद्धाःपरंतोषलब्धाराज्यंचकारहं जात्मबुद्धिंसमाश्रित्यपीडयामाससु
प्रियाः अकस्मात्करकावृष्टिरिवसोथजनस्थितीः रिक्तीचकारसहसाप्रारम्भसस्यस्थलीरिव धर्मविघ्नानितेनाशुसंविमानि

महीतले पापचिह्नानि परितो वर्धितानि खलात्मना इष्टमूर्त्तिविध्वंसायननतत्परः साधुशोतमनिशायान्पीडयामास सर्वे
शि० ष्णा ग्रहानवसमुहूर्तवारितेहृद्विमागते लीनप्रायामुनिजनावभूवुः स्वयमेवहि ग्रहोकालस्यमाहात्म्यमीदृशी भवितव्यता ग्र
पु० किंचित्करतांयातामेचतंत्रविधिलदा नियतिः स्थापितालोके विधिनायावलीयसी सापिव्यर्थाभवेन्नूनंतेस्वेच्छाशालीयतः प्रभुः
१२५ नकदाचित्तयाधीनोमहेशानः स्वयंप्रभुः स्वतंत्रः सर्वदासर्वविद्यथातिहरत्यपि स्वेच्छाकल्पितसर्वात्मकल्पनो नियतिंप्रभुः सं
स्थापयतितांहित्वाकदाचित्संप्रवर्तते प्रक्रमेणक्रमेणापिवर्तमानोमहेश्वरः यत्रमातेकस्वेष्ठाकोमहेशानोमरप्रभुः एवंस
इष्टव्रतितोदेवान्मुनिगणांस्तथा पीडयामासदैत्येंद्रोदुष्टपालनतत्परः सर्वोहिसोममहीपालोरत्नमालगिरिस्तदा वलेनपृ
थिवींजेतुंनिर्जगाममहावलः निर्गतंतंमहीपालंसमाकर्ण्याथदेवताः मनुजाभुजगाश्चैवभयचक्रलाश्चकेपिरे समस्तास्तु
वनाकंपीदैत्यराजोयथभीषणः त्रिलोकीकंपमादात्तेवभूवातिवलोद्धतः यथाजीवकलाशोभीः सर्वास्तस्तनतांगता कथार्के
पकलातस्यसर्वान्मस्तवतोगता भगवान्नौवदातासीत्सपुनःकंपदायकः दानेतोममतांयातोभगवान्सचदैत्यराट् उपस्तुते
थशुक्वैनेभयवक्लेसंमतततः समीपवर्तिनःकेचित्संकंपास्वमृतायुः केचिद्भ्रुतंतदापाताः पलायोवाकिरेद्रुतं वद्ध्वश्चतदापा
तोस्वस्मिन्स्वीकृत्यहिग्रान्मोहान्दरतिंययुः केचिच्चतेनमान्येनवलान्विष्ट्यषितामृताः केश्चित्तदागमात्स्वैर्देहोवह्निवशीकृतः
केश्चिद्दतद्रुतेस्तूर्णंजलेमंक्तंभयात्तदैः केचिद्द्विषोद्दहनादिकर्मणाविलयंगताः केचिन्नृत्यतोस्वस्मिन्स्वीकृत्यविनयानताः
तन्त्राहुंकेवलमाजग्मुर्विस्मिताभूताजगतस्थितिः ग्रहाग्रगण्यमाहात्म्यामायेयंपरमेशितुः यास्फुटंभासमानापिवुध्यतेनैवतत्त्वतः
कर्तायः स्वयमेवसर्वंजगतांस्थातापिहर्तातथा सर्वेषामवियातनुर्विरचयन्नेकः स्वयंभूःशिवः तस्येच्छावलजायतेयदिज
गत्संहर्तुमाहोतथा पालंकेचिदस्मोपुनरास्थितंभ्रमयन्नमध्ये स्वतंत्रः प्रभुः तस्मादुदासीनश्चवामेरेशाविनाशयन्नन्यमखेनधीरः
तथात्रशक्तातिचपापशूण्पाशायासमपवान्नरतिकरोति स्वतंत्रोयंमहेशानोयतःकारयतेपरं निर्लेपः स्वयमीशानोधीरधी

दारतः तस्मा मायामोहितमतिः स्वस्मिंल्लि पुण्यपापके आरोपयति येनासौ बद्धो भवति निश्चि...
त्यतत्वके नाहंकारधुरंधीमान्स्वस्मिन्नारोपयेत्क्वचित् कर्तापरस्वतंत्रोसौ तस्येच्छा ऊरुते क्रिया तस्मात्किल शर्मीवणा...
कोपि तद्वतः इत्यं त्वहंकारमधीतं तं त्यक्त्वा प्रसन्नधीः पुण्यपापाभयातीतः कथं शोच्यो भवेदिह तस्माद्येन मनोहत्य स्वतंत्र
कारंगा विभुं स्वस्मिन्कर्तृत्वमारोप्य वर्त्तते तेनेन्द्राधमाः महानिरयजालेषु बद्धा पाशैर्वशीकृताः गतागते प्रकुर्वन्ति यथा सरवि
निम्नगाः ततः स दैत्यराट् तत्र निर्गत्याशु स्वमंदिरात् सर्वेतापि विचचारार्थं कुर्वन्दैत्यवाजिगः धर्मस्थितिं विनाश्य पापस्य सौधीकृता
तेन गत्वथः घोषयामास हृष्टे स्वदेशेषु पटहस्वनैः लोकाः शृणुत राज्ञोस्य शासनं धर्मपालकाः हरिप्रवासनीयाभा सङ्घानत्थो
त्यथाभवत् यो स्यालो महतीराज्ञां न पालयति मूढधीः तस्मात्प्रदंडो भविता नात्रास्ति कर्णिनिश्चितं तन इत्यं प्रघोषणां कृत्वा हरदेश
पुर्मवतः स्वावतस्योविरमानी स्वतंत्रोस्लीलितिसंभ्रमात् येः पालितं तदा तस्य शासनं तस्य भूभुजः मान्यात्र भूवुरे पेप्रदंडः प्रासेम
हीपतेः बहवोपि तदा जाता नानासोककर्णवियोगिनः तस्मिन्महीपतौ दैत्ये महीं शासति संभ्रमात् इत्यं सुकृतकर्तव्यः स्वरासी
तोमहीपतिः हृतांस्तं प्रेषयामास परितः शास्तिवृद्धये तेस्य चाराः समागत्य प्रणम्य वचः प्रोचिरे ऊचुर्विनतसर्वांगाः प्रवहाग
लयःपुरः देवास्तेन विजयते सर्वत्रास्खलिताः प्रभो परमुज्जयिनी नाम पुरी इष्टसमाहृता भवदाज्ञापरित्यागकृद् दृष्टा भूरि
व इत्यं सहतमुखतः समाश्रित्य दहन्निव तूर्णमुत्थाय सज्ञाः स्थेत्येवं प्रावाजत्संसदि वचनानेन रसाध्यसज्जाः स्वहाहिनी विभो
किंकर्तव्यमनुब्रूहीत्येवं प्राह बलोद्धतः सतदा क्रमनाहत्य निर्दयो दुतवाजिगः अवंतीपुरमापेदे बलैः पश्चाददूतः श्रथ
तत्र समायातो बलैः कज्वलशालिभिः सराजनितरां देत्या हृष्टवमहतां गणैः बहिरारामसंस्थः सबलानि परितः पुरी संप्रष्ट
लोठयामास राजन् राज्ञ इवापरः विलुतेषु स्वदेशेषु भयाद्विप्रैर्निराकुलः विप्रमुख्यान्समाहूय पप्रच्छ विगतज्वरः किमिदं कि
यतेवत्साः पाल्याज्ञामेगरीयसी पूर्वार्जिता बुद्धिरियं त्याज्यत्यायत्नेनहृदतः यदीच्छा जीविते वोत्र मदाज्ञापाल्यतां ध्रुवं त्यज्यतां

धर्मवार्त्तां च शिवस्तन्नावसाधमा अन्यथाजीवनं वत्सा भवतां भुवि दुर्लभं मदाज्ञापालनाच्छीघ्रं महतिष्ठनसंदराः तेषां भुनाम वत्सा
शि॰ णाः शिवस्य स्मृतिमहर्द्धवनाः धर्ममित्रसमाज्ञप्ता मे ब्राह्मणा यथाविधिः निष्कपा निर्विकल्पाश्च तमनाहत्य हृषणं ब्रह्माणं शरणं जग्मु
पु॰ सर्वेषां ते पितामहं तत्रादौ ते प्रणम्याथ वाक्ष्यमूलं दुःखं वेष्टितं नहि नाः स्तो विभो तेन पापेन जडसंविदा वचनं तत्समाकर्ण्य तेषां ब्रह्मा
१३॰ हसादरं शृण्वा इति समाभाष्य मामेष विधिपालिनः विदितं मे स्फुटं प्रत्यक्षं सर्वं मा चरणाप्रियाः जात्मा येनितरां मूढः पापबुद्धिर्न्द्रपाथ
मा पापीडोत्सवो धर्मसूक्तिः शृणुतत्परः अथ धर्मनिरता पापी वृथ्याय मविद्यारतः किं करोमि पुरा नेन तपसा महता च हं आरा
धितोस्मि निनरां क्रीतोस्मि तपसा परं मां समाराध्य दुष्टेन पापेनेदं समाहृतं मयाप्येवमनेन स्पष्टं दृष्टं देहिपातकं नैवास्यान्य ।
थादण्यं भवेत्स्वविमिदं जगत् तेनास्य दुष्कृतं पुत्रा दुश्चरणमप्यहो इति मनोवरं तज्ज्ञानमस्मोवध महति किं करिष्यतपोमूलं यदे
तेद्रातिकिंचन तपसा मोक्षसिद्धिश्च तपसा स्वर्गसाधनं तपसा भोगसिद्धिश्च तपसा प्राप्नुसंशयः तपोमूलमिदं सर्वं यत्किंचित्सचराच
रं तपसानेन सर्वं तन्न्यूनो वध्य पदमे अतिसर्वं समालोच्य वत्सामि हितमात्मने प्रतीकारेच्छया शंभुः सर्वलोकमहेश्वरः कथनीयो
मर्मर्थ्वा सर्वैः सर्वं कथ्यते भक्तास्ते ध्याविततः शंभुस्थितां वः शमयिष्यति सहि सर्वं श ज्ञात्वा ख्यातो प्रसिद्धो भुवनत्रये पेश्वर्यं नाम ।
वक्तुं भोगीयते वेददर्शिभिः कतमकंतेपरयाकं तेशक्तिगरीयसी यस्यास्ति सेश्वर इति शास्त्रपात्रं महाप्रभुः नियतिक्रममाहात्म्य
यत्किंचित्क्रियते बुधैः क्रमागतेन विधिना तत्कर्मेति गीयते नियतिः क्रममाहात्म्यक्रमातिक्रमपूर्वकं यत्किंचित्क्रियते धीरैर
कर्तृत्वं तत्प्रकीर्तितं नियतिः क्रमसंलग्नाक्रमातिक्रमपूर्वकं कर्तृत्वेवहियत्कर्म परथाकर्तेमुच्यते तस्मात्कर्तृपदेनात्र स्पष्टमित्थि
तिलयात्मकं कृत्यं भगवतो धीरैः त्रिधा परिकीर्तितं अकर्तृपदकेनापि तिरोधानात्मकं परं कृत्यं भगवतो धीरैः समुच्यते प्रमीय
ते परथाकर्तृपदेन पंचमं यत्प्रकीर्तितं कृत्यानामुत्तमं कृत्यमनुग्रहस्वरूपकं सर्वकारणसामर्थ्यं विहाय भगवान्स्वयं अनु
यद्गतं तत्कृत्यमभिधीयते नहि तस्य महेशस्यानागतस्य महात्मनः कावित्रितोधिकानां गला मानि

योभवच्चिंतामिमाद्भुतं निवारयितुमीशोऽस्मि [..]त्यसत्यं वदामि वः कुतः मासं भवेज्जिह्वा यया सर्वा[..]तु गुणा
तः सोहं सर्वेश्वरप्रभुः चिंतामणिस्वसा जिह्वा सा शिवे परमेश्वरे निरंतरं तया स्तौति दिवान्यस्य सर्वमेव हि यस्या[..]रसनादेव च
न्नेपरमेश्वरं स्तौति निरंतरं तेरोधक्राजिते तेन महात्मना वर्वनातिकालेनतु वरं ज्ञात्यं यतापि वा नवरं दीर्घदर्शिवम्नेतेशंभ स्तौति सदा
येनजन्मसहस्रेषु सुकृतं समुपार्जितं रसनातस्य सोद्याग्गाशंभ स्तौति शर्वतते सावाप्ययातस्य गुणान्नृणानि पापानि चेतो योऽशि
वमर्चयेतो पुमान्स जातो यः शहामरेशो विचिंतयत्येव दिवानिशं च हृतंतेतेन मनुष्याणाकर्तव्यमाखिलं परे योमहेशमहेशानं ध्यायच
विरतं सधीः कः पुमान्स्य सहते वर्क्त सर्वैशिवगुणान् तस्मान्त्वण्णाममामान्नेणासविज्ञाप्यामहेश्वरः सदिशं भूमे दायानामदंश
मयते दुतं पुंसा धर्मच्युताना वलनाशक विधायकः परपीडासमायुक्त मतीनां परलिंगिनः शिरश्छेदनकारी च स्वतं शोधयतः
स्वतः मनोरथपथातीतमनोरथफलप्रदं मनोरथसमारूढं योचर्चयेत्संमोक्षभाक् तस्याज्ञा परमेशस्य मदाथाननकृतेन दी
नोपरिदयाहृदापालयिष्यामिदेवहि व्यास उवाच इति ब्रह्मोदितां वाणीं समाकर्ण्याथ वाडवाः प्रणम्या ब्रह्म ब्रह्माणं समाज
ग्मुः प्रहर्षिताः श्रष्यगंगातटे तेथ समवेता हिमालये सम्यगयेलिंगमाकल्प्य समानद्वेधृतव्रताः नियमं भोजनादीनां विधाय
विधिवत्पुनः स्नानसंतर्पणीराल्पेरात्रिंदिनमतंद्रिताः शिवपूजां समारेभुर्धारणावह्निजामुदा विनिश्येंद्रिययामं ज्योतीरूपं
हृदंबरे समाधिनिरताः शंभुं सालोक्यं त्याथ तत्परं ग्राह्यानमुदयात्तेत्वलिंग प्रावेशप्रभाक्तिताः अनवुःपरयाभीत्या शिवेकार
णाकारणं समर्च्य परयाभक्त्या तेपि शिवं परमेश्वरं प्रसादोन्मसमालोक्य हर्षनिर्भरमानसाः देवं दृष्ट्वा तमत्तुष्टं ते तुष्टमेव महावले
प्रभवाप्यगुभेश्वते स्वमेव प्रथमं पुनः पुंसां मनीषिणां ब्रह्मादिगीतयामनीषिणाः बुद्धिसारः पुमान्त्रो को बुद्धिहीनः पशुःस्म
तः सा बुद्धिर्यो विजानीते भविष्यत्कुभाशुभं इति तेप्रथमं बुधा नाशंतस्य उदरात्मनः प्रसन्नमानसा साधुसाधु कृतं भवि
ष्यति इत्यन्योन्यं समाभाष्य ब्रह्मणा भक्तिभाविताः शंभुपूजेक निरताः स्त्रेषुमंत्राणि तस्य च प्रसन्नं समनोवेत्य भाविविंघपुभनेरः

कलहं चापि विज्ञाय तेयं भाव शुभं बुधैः इत्येनिमित्तं शास्त्रेषु सत्यदर्शिभिरीरितं समालोक्य मतं थीदैः कार्यं कर्तव्यमादरात् तदं
शि॰ तरे च दैत्येंद्र चाराः सर्वे समीयुस्तत् दैत्यराजाय तत्सर्वं पुरोगत्वा विजित्य च श्रुत्वा सर्वं चारमुखात् दैत्यराजः सहर्षणः आज्ञाप
पु॰ यामास कलं सर्वं स्वविजयोर्जितं दैत्याः शृणुत मे पांति ब्राह्मणानां स्यापाहताः यत्र स्वामिन माहात्म्य बहुकृत्वा च यतितं तच्छ्र
१३१ त्वाथ समर्थ्य प्रभुं तं बहुमानितं शिरासितेषा पुरतो ममानेयानि सर्वशः श्रुत्वा दैत्येंद्र शास्त्रितं तत्स्थ सत्कावलोक्य नः प्रणम्य
च रोति तस्य पलायां च क्रिरे द्रुतं निर्गम्य स्वपुराह्न त्याहुंकारभ्रामितामराः [illegible] गजम्य हिमगिरे महेशान्तगृहं तदं तत्राथ तं
तरं तत्र त्रैलोक्यापकूवत्तम यक स्माद्गजसंभूतश्छादयद्दादसीपुरं तथ्यो यंतद्गजस्तत्र समुद्भूतभयंकरं यथाक [illegible] कालो
ग्रकाला त्रैर्पमभातत्रः अथ धन्तर्व तो दैत्यो स्त द्रजः समुपस्थिते किमिदं किमिदं चेति वदतां मुखशुष्कं रजः पिहितनक्षादि
आशास्ते दैत्यपुंगवाः मृत्स्कृटसमंततो गत्वा पतिताः पृथिवीतले तं तदा न द्रुपवनाः तत्क्षणं समाभ्रान्ता नाम नाक [illegible] व्याकुलितमा
नाः किं विचेतन ताः गताः अथांतरे समानद्धाम यामा पवनो बलात् द्विधाकृत्य दरगुहां निरगाच्छंभु यानि दिशः सशाहो दैत्य
राजे तं च कं वार्तां महानादं अतशहारितामत्त तत ततः अभ्यागतोभवत् काले तेपं समालोक्य शोकाकुलितमानसः आय यो ह
ताः स्वैरचारी मय अपाद्रुवन् दैत्यसेनापरिहृतः सराज्ञामदमोहितः कालाग्निरिव संदृप्तं जगत्त्रयं समायेयौ त्रिलोकानं च बु
वपं कुद्धो तीव मसृच्छ्रसन् तत्याल नितरां राजा चकंपे च जगत्त्रयी तदं जोपासितं सोयं त्र्यक्षीकृत जगत्त्रयः मुखोच्छ्वासा
नु हव मध्य यथा लोको विसिस्मिये मुखोच्छ्वासेन रजसि तासि किंचिदपागते [illegible] दे गौर महेशान तं चते नो व्यभावत देवानु
पदे य त्र तेजो त्र्यानायतनत्तणात् शुभाक्षनोगतेनेन तेजसैवातत ततः क्षणात् तन्नेत्रोत्तम विनिः दैत्यराजो महाबलः अभार
दीर्घकालं च तेव तसा [illegible] गाः क्षणात् तेनो ह्यपामहाकालः प्रादुरासीन्महामनाः देदीप्यमानतेजस्कतस्य [illegible]
किंचित्तेन तनतामाप्य दैत्यराजो महाबलः उन्मील्य नयने उच्छ्रसन् [illegible] मानसः उत्थाय तत्र [illegible] याधी [illegible]